

Vol. 4, Issue.3, Serial Number 13, 2025

Online ISSN: 2821-045X

Journal of Knowledge-Research Studies

Has Received a Scientific Credit Rating of A from the
Iran Scientific Journals Commission since 2023

Consequences of Iran's Accession to International Copyright

Treaties: A Systematic Review

**Negin Pashootan, Dariush Matlabi, Nadjla Hariri, Sattar Zarkalam,
Fahimeh Babalhavaeji**

**Designing a Soft Knowledge Acquisition System for Social
Institutions**

Mohammad Milad Ahmadi

**Identifying the Applications of Artificial Intelligence in the
Ability to Automate Knowledge Management Processes**

Nazila Mehrabi, Faezeh Eskandari

**Identifying and Classifying the Roles of the Public Library in
the Development of Small Businesses: A Meta-Synthesis
Approach**

Maryam Ahmadasab, Soraya Ziaei, Afshin Mousavi Chelak

**Identification and Ranking of Digital Transformation
Components in Medical Sciences University Libraries in Iran**

**Mohammadreza Azadifar, Afshin Hamdipour, Rasoul Zavarraqi, Hashem
Atapour**

**Effective Barriers to Obtaining the Right of Reproduction and
Representation Licenses to Digitize Book Resources in Iranian
Digital Libraries**

Zeinab Papi

**The Mediating Role of Digital Skills in the Relationship
Between Artificial Intelligence Literacy and the Quality of
Educational Services (Case Study: Farhangian University)**

Asadolah Khadivi, Mahdi Parvinzadeh, Saeed Arefnejad

**Analysis of Information-Seeking Behavior and Information
Needs of International Students at the University of Tabriz
with Special Attention to the University Library**

Hashem Atapour, Matyam Rezaei, Rasoul Zavarraqi

Journal of Knowledge-Research Studies

Vol.4, Issue 3, Serial Number 13, 2025

**Has received a scientific credit rating of A from the
Iran Scientific Journals Commission since 2022**

The Journal of Knowledge-Research Studies has been published since December 2024 with the scientific and intellectual support of the Iranian Science Promotion Association.

Director-in-Charge: Afshin Hamdipour, PhD

Editor-in-Chief: Rasoul Zavaraqi, PhD

Publisher: University of Tabriz

Editorial Board

Muhammad Asghari (Professor), Department of Philosophy, University of Tabriz, Iran; **Hossein Asgharpur** (Professor), Department of Economics, University of Tabriz; **Hasan Ashrafi-Rizi** (Professor), Department of Medical Library and Information Sciences, Isfahan University of Medical Sciences; **Hashem Atapour** (Associate Professor), Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz; **Rahim Badri** (Professor), Department of Education, University of Tabriz; **Gholamreza Fadaie** (Professor), Department of Knowledge and information Science, University of Tehran; **Abdol-Hossein Farajpahlou** (Professor), Department of Knowledge and information Science, Shahid Chamran University of Ahvaz; **Afshin Hamdipour** (Associate Professor), Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz; **Ayaz Isazadeh** (Professor), Department of Computer Science, University of Tabriz; **Hamid R. Jamali** (Senior Lecturer); Charles Sturt University, Wagga Wagga, Australia ; **Prof. P.B. Mangla** (Professor), Tagore National Fellow (Govt. of India Ministry of Culture), Earlier: University of Delhi: Dean, Faculty of Arts; Chairman, Bd. of Research Studies (H); Head, Dept. Of Lib. & Information Sc.; UNESCO Expert; **Mahdieh Mirzabeigi** (Associate Professor), Department of Knowledge and information Science, University of Shiraz; **Nader Naghshine** (Associate Professor), Department of Knowledge and information Science, University of Tehran; **Mohsen Nowkarizi** (Professor), Department of Knowledge and information Science, Ferdowsi University of Mashhad; **Muzammil Tahira**, Professor (Assistant), Department of Information Management, University of the Punjab, Lahore and Department of Library and Information Science, Faculty of Computer Science and Information Technology, University of Malaya, Malaysia; **Bülent Yılmaz** (Professor), Department of Information Management, Hacettepe University, Ankara, Turkey; **Vahideh Zarea** (Professor), Department of Medical Library and Information Science, Tabriz University of Medical Sciences; **Rasoul Zavaraqi**, (Professor), Department of Knowledge and information Science, University of Tabriz; **Laxman Rao Nagubandi** (Professor), Osmania University, HYDERABAD, India; **Madeleine C Fombad**(Professor), University of South Africa, South Africa; **IFEYINWA (ANGELA) OKAFOR** (Associate Professor), UNIVERSITY OF IBADAN, IBADAN, Nigeria

Referees of this Issue

Javad Abbaspour (Associate Professor), Department of Knowledge and Information Science, Shiraz University; **Hamid Ahmadi** (Assistant Professor), Department of Knowledge and Information Science, Razi University; **Seifollah Andayesh** (Assistant Professor), Department of Knowledge and Information Science, Persian Gulf University; **Ghasem Azadi-Ahmadabadi** (Assistant Professor), Department of Policy Evaluation and Science, Technology and Innovation Monitoring, National Research Institute for Science Policy; **Zohreh Cheraghi** (Assistant Professor), Department of Knowledge and Information Science, Shahid Chamran University of Ahvaz; **Farshid Danesh** (Associate Professor), Islamic World Science and Technology Monitoring and Citation Institute; **Fariborz Doroudi** (Assistant Professor), Iranian Research Institute for Information Science and Technology; **Tahereh Jokar** (Assistant Professor), Department of Knowledge and Information Science, Shiraz University; **Shahnaz Khademizadeh** (Associate Professor), Department of Knowledge and Information Science, Shahid Chamran University of Ahvaz; **Nastaran Poorsalehi** (Assistant Professor), Department of Knowledge and Information Science, University of Tehran; **Saleh Rahimi** (Associate Professor), Department of Knowledge and Information Science, Razi University; **Ali Sadeghzadeh Vayqan** (PhD in Knowledge and Information Science), National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran; **Mehdi Zeinali Tazehkandi** (Postdoctoral Researcher), Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz.

Address:

Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz

Tel: (0098)4133392145 **Fax:** (0098)4133356009

Email: JKRS@tabrizu.ac.ir JKRStabrizU@gmail.com

Website: <https://jkrs.tabrizu.ac.ir/?lang=en>

Contents

Consequences of Iran's Accession to International Copyright Treaties: A Systematic Review

Negin Pashootan, Dariush Matlabi, Nadjla Hariri, Sattar Zarkalam, Fahimeh Babalhavaeji / 1

Designing a Soft Knowledge Acquisition System for Social Institutions

Mohammad Milad Ahmadi / 22

Identifying the Applications of Artificial Intelligence in the Ability to Automate Knowledge Management Processes

Nazila Mehrabi, Faezeh Eskandari / 45

Identifying and Classifying the Roles of the Public Library in the Development of Small Businesses: A Meta-Synthesis Approach

Maryam Ahmadasab, Soraya Ziaei, Afshin Mousavi Chelak / 70

Identification and Ranking of Digital Transformation Components in Medical Sciences University Libraries in Iran

Mohammadreza Azadifar, Afshin Hamdipour, Rasoul Zavaqaqi, Hashem Atapour / 92

Effective Barriers to Obtaining the Right of Reproduction and Representation Licenses to Digitize Book Resources in Iranian Digital Libraries

Zeinab Papi / 121

The Mediating Role of Digital Skills in the Relationship Between Artificial Intelligence Literacy and the Quality of Educational Services (Case Study: Farhangian University)

Asadolah Khadivi, Mahdi Parvinzadeh, Saeed Arefnejad / 143

Analysis of Information-Seeking Behavior and Information Needs of International Students at the University of Tabriz with Special Attention to the University Library

Hashem Atapour, Matyam Rezaei, Rasoul Zavaqaqi / 164

Consequences of Iran's Accession to International Copyright Treaties: A Systematic Review

Negin Pashootan¹, Dariush Matlabi*², Nadjla Hariri³, Sattar Zarkalam⁴, Fahimeh Babalhavaeji⁵

Received: March, 16, 2025; Accepted: May, 14, 2025

Accepted: May, 17, 2025; Published: October, 23, 2025

Abstract

Purpose: This study aims to evaluate the implications of Iran's participation in international copyright agreements.

Methodology: The research adopts a qualitative approach and employs a meta-synthesis based on the Sandelowski and Barroso model. The research population consisted of 4,937 documents, including articles, research proposals, and theses in both Persian and non-Persian languages related to the subject. After a screening process based on duplication of titles, availability of full texts, relevance of titles, and alignment with the research topic, 51 sources were selected as the final sample.

Findings: Analysis of the selected texts identified 36 concepts categorized into 10 categories related to economic consequences; 81 concepts grouped into 19 categories associated with cultural consequences; 16 concepts organized into 5 categories concerning political consequences; and 14 concepts classified into 2 categories related to legal consequences.

Conclusion: From an economic perspective, accession may create export opportunities and facilitate Iran's membership in the World Trade Organization, which requires compliance with the TRIPS Agreement and the provisions of the Berne Convention (Articles 1-21). Culturally, accession could enhance access to international works and strengthen cultural identity. From a legal standpoint, it would support domestic creators, while politically, it could improve Iran's international standing. However, accession may also restrict access to new resources, increase costs, and introduce implementation challenges. Overall, accession offers significant opportunities but depends on national preparedness and effective management of potential challenges.

Value: Meta-analytic research plays a crucial role in knowledge production and theory development. This study provides a systematic review and structured analysis of the consequences of Iran's accession to international copyright treaties, an area that has received limited attention in previous research.

Keywords: *Copyright, Berne Convention, World Trade Organization, TRIPS Agreement, Consequences of Accession to International Treaties*

How to Cite:

Pashootan, N., Matlabi, D., Hariri, N., Zarkalam, S., & Babalhavaeji, F. (2025). Consequences of Iran's Accession to International Copyright Treaties: Systematic Review. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3), 1-21.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.19837](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19837)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19837.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19837)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1 . Ph.D. Student, Information and Knowledge Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2 . Associate Professor, Faculty of Humanities, Yadegar-e-Imam Khomeini (RAH) Shar-e Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author) dariushmatlabi@yahoo.com

3 . Professor, Faculty of Humanities, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

4 . Associate Professor, Faculty of Humanities, Shahed University, Tehran, Iran

5 . Associate Professor, Faculty of Humanities, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Extended Abstract

Introduction: Over the years, numerous international treaties have been established to protect authors' rights. However, Iran has not yet acceded to many of these agreements, a situation that has attracted considerable attention from legal scholars, policymakers, and stakeholders in the creative industries. Several key factors highlight the necessity of Iran's accession to these treaties. First, membership in international copyright agreements is a prerequisite for joining the World Trade Organization, which is essential for Iran's integration into the global economy. Second, given Iran's rich cultural and artistic production, participation in international copyright systems is crucial for achieving global recognition and gaining access to international markets. Third, the rapid advancement of technology has increased the domestic need for effective protection of software and access to databases. Although accession to these treaties may pose challenges—such as harmonizing legal standards and reforming national legislation—it also presents significant opportunities, including economic growth, international cooperation in publishing, and the strengthening of Iran's cultural identity on a global scale. Accordingly, this study examines the economic, cultural, political, and legal implications of Iran's accession to international copyright treaties and addresses existing gaps in the research literature.

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Purpose: In the contemporary globalized landscape, countries are increasingly dependent on international legal frameworks to protect their intellectual property rights. Iran's potential accession to international copyright agreements—particularly the Berne Convention—represents a pivotal and strategic decision with far-reaching economic, cultural, political, and legal implications. This article aims to provide a comprehensive and in-depth analysis of these consequences. The study examines both the advantages and disadvantages of Iran's participation in these treaties, with a focus on identifying and analyzing the opportunities and challenges that arise within this context.

Methodology: This study adopts a qualitative methodology with an applied orientation, utilizing a meta-synthesis approach to systematically review and integrate existing research. This method, recognized as a form of qualitative research synthesis, follows the seven-step framework proposed by Sandelowski and Barroso (2006). During the data collection phase, 4,937 documents were retrieved from national and international databases using relevant keywords. Subsequently, the application of scientific and thematic criteria in the screening process reduced the corpus to 51 selected studies. Data analysis was conducted through open coding, with key themes organized into main categories by integrating similar concepts. To ensure data reliability, inter-coder agreement was employed, yielding a reliability coefficient of 82%. Finally, the findings were organized within a conceptual framework to provide a comprehensive understanding of the implications of Iran's accession to international copyright treaties.

Findings: After defining the research question, a systematic review of the relevant studies was conducted, leading to the selection of appropriate research sources. The selected materials were reviewed multiple times by the researcher, and through this process, 557 codes were extracted from the documents. In the subsequent phase, these codes were categorized based on conceptual similarity, resulting in the identification of the main concepts and categories of the study.

According to the findings, a total of 147 concepts and 36 categories were identified. The following tables present the economic, cultural, political, and legal consequences of accession, along with their respective categories, separately.

Table1. Economic Consequences of Accession

Consequences of Accession	Categories
Positive Economic Consequences	Enhancement of International Trade Exchanges
	Strengthening the Economy of Culture and Arts
	Strengthening Investment in the Culture and Arts Sector
	Facilitation of Preparations for Joining the World Trade Organization
	Reduction of Cultural and Scientific Rent-Seeking and Monopolies
Negative Economic Consequences	Increase in Economic Pressure
	Rise in the Prices of Creative Works
	Higher Production Costs for Creative Works
	Economic Harm to Creative Industries
	Economic Dependency on Free International Works

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Table2. Cultural Consequences of Accession

Consequences of Accession	Categories
Positive Cultural Consequences	Job Creation in the Culture and Arts Sector
	Improvement of International Cultural Interactions
	Enhancement of Access to and Consumption of Cultural and Artistic Products
	Strengthening Cultural Security
	Empowering the Creation of Creative Works
	Boosting the Culture and Arts Industries
	Strengthening and Organizing the Translation Sector
	Development of Culture and Arts
	Development of Culture and Arts Technologies
	Professionalization of the Publishing Industry
	Entry into Global Markets
	Protection of National Heritage and Assets
	Access to Advanced Technical Infrastructure and Up-to-Date Knowledge
Reduction of Plagiarized Publications and Promotion of High-Quality Works	
Negative Cultural Consequences	Decline in the Quality of Domestic Productions Due to Reduced Access to International Works
	Strengthening Western Cultural Dominance
	Decrease in Translated Works

	Limited Access to Foreign Works
	Restricted Access to New Technologies

Table3. Political Consequences of Accession

Consequences of Accession	Categories
Positive Political Consequences	Improvement of Political Relations at the International Level
	Enhancement of National and International Credibility
	Protection of National and Public Interests
Negative Political Consequences	Obligation for the Country to Support Foreign Works
	Negative Impact on the Censorship of Works

Table4. Legal Consequences of Accession

Consequences of Accession	Categories
Positive Legal Consequences	Strengthening Legal Mechanisms
	International Support for the Rights of Creators

Conclusion: The results of this study indicate that Iran’s participation in international copyright agreements entails a multifaceted set of implications across economic, cultural, political, and legal spheres. Although certain adverse effects—such as increased production costs, limited access to international content, and legal challenges—have been identified, the overall findings suggest that the benefits are more substantial. These benefits include the strengthening of intellectual property frameworks, enhanced integration into global cultural and artistic markets, and an improvement in international standing. To fully realize these advantages, accession should be pursued gradually and through strategic planning, encompassing institutional readiness, the harmonization of national laws with international standards, and the establishment of supportive mechanisms for domestic creators. Provided that these prerequisites are met, accession could play a significant role in the sustainable development of Iran’s cultural economy and in enhancing the country’s position within the international intellectual property landscape.

Value: This research employs a meta-analytical framework to evaluate the effects of Iran’s involvement in international copyright treaties. It provides a comprehensive analysis of the subject, addressing a gap in the existing literature. The findings offer significant implications for policymakers and stakeholders in the field of intellectual property.

References

- Abbasi, M., Eslam, M. M., & Akrami, F. (2015). Iran’s position and challenges in the international protection of literary and artistic property rights. *Medical Law*, 4, 11–46. <http://ijmedicallaw.ir/article-1-556-fa.html> [In Persian]
- Ahmadian, A. (2020). The role of intellectual property protection in economic development with an approach to Iranian law. *Ghanoon Yar*, 4(16), 727–740. <https://sid.ir/paper/526580/fa> [In Persian]

- Amoozgar, M. (2004). Copyright and related rights in the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). *Legal Research*, 2(3), 151–169. https://jlr.sdil.ac.ir/article_44830.html [In Persian]
- Amoozgar, M. (2004). *Legal effects of Iran's membership in the World Trade Organization*. Unpublished master's thesis, University of Tehran. <https://utdlib.ut.ac.ir/Search/DocumentDetails/80527?HighlightWords=%D8%A2%D9%85%D9%88%D8%B2%DA%AF%D8%A7%D8%B1%20%20> [In Persian]
- Ani, M. (2019). *Legal analysis of the privileges stipulated in the Berne Convention appendix for developing countries*. [Master's thesis, University of Tehran]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8276e28f0ac6f68924d34572dd727ef3> [In Persian]
- Aoki, Z. B. (1990). Will the Soviet Union and the People's Republic of China follow the United States' adherence to the Berne Convention? *Boston College International and Comparative Law Review*, 13, 207. https://www.academia.edu/70227759/Will_the_Soviet_Union_and_the_People_s_Republic_of_China_Follow_the_United_States_Adherence_to_the_Berne_Convention
- Ayoubi, L. (2018, May). *The copyright law of Iran: An overview of recent developments*. In WIPO-WTO Colloquium Papers (Vol. 11). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3177909
- Bannerman, S. (2011). *Canadian copyright: History, change, and potential*. *Canadian Journal of Communication*, 36(3), 437–448. <https://doi.org/10.22230/cjc.2011v36n1a2321>
- Bozorgi, V., Fathizadeh, A., Zahedtalaban, A., & Zare, M. H. (2015). *World Trade Organization and Iranian cultural products*. Research Institute for Culture, Art and Communication. <https://www.gisoom.com/book/11136795/> [In Persian]
- Brown, R. S. (1987). *Adherence to the Berne Copyright Convention: The moral rights issue*. *the Copyright Society of the U.S.A.*, 35, 196–214. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jocoso35&div=19&id=&page=>
- Cipta, H. (2016). *Konvensi Bern dan perlindungan hak cipta*. *Jurnal Surya Kencana Dua: Dinamika Masalah Hukum dan Keadilan*, 6(1), 1–10. <https://doi.org/10.32493/jdmhkdmmhk.v6i1.341>
- Deepanshi, J. I. M. S., & Marwah, K. (2021). Influence of Berne Convention On Copyright Laws In India. *Indian Journal of Law and Legal Research*, 2(1), 170-175. <http://dois.org/doilink/06.2021-75186719/IJLLR/V2/I1/A17>
- Divanov, S. (2024). International cooperation in the field of intellectual property protection: problems & prospects. *World Scientist*, 1(20), 534-539. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.05.2024.003>
- Fankhänel, L. (2014). *The effects of the Berne Convention on translations in the Netherlands*. *Review of Economic Research on Copyright Issues*, 11(1), 1–8. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2473469.
- Fasih-Ramandi, M. (2017). *The Berne Convention, country membership, and Iran's current status*. Research Institute for Culture, Art and Communication. <https://www.ricac.ac.ir/ebook/426> [In Persian]
- Gana, R. L. (2017). *Has creativity died in the Third World? Some consequences of the internationalization of intellectual property*. In *Globalization and Intellectual Property* (pp. 433-468). Routledge. <https://digitalcommons.du.edu/djilp/vol24/iss1/5/>
- Ghasaa, M. (2004). Necessity and consequences of accepting the copyright agreement. *Ketab Mah (Children & Adolescents)*, (86), 93–101. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/132849/> [In Persian]
- Gupta, A. (2019). *Critically discuss the continued relevance of the Berne Convention for the protection of literary and artistic works (1886)*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3423573>
- Haqani-Nejad, G. (2009). *Aligning the WTO international requirements with Iranian law regarding copyright*. [Master's thesis, Tehran Payame Noor University]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/c850c51e70aad32bc9ec039c4ce01bb7> [In Persian]

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Hazrati, S. (1999). *Moral rights of authors in Iranian and Islamic law and international conventions*. [master's thesis, Imam Sadiq University]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/592f6b2bdb9787b3086a56572f459be7> [In Persian]
- Hekmatnia, M., et al. (2021). *The Berne Convention: Dimensions, consequences, and effects of Iran's accession*. Research Institute for Culture, Art and Communication. [In Persian]
- Hosseini, S. S. (2010). Examining the views of publishers in Tehran regarding the status of copyright in Iran and the consequences of Iran's accession to the international copyright system. *Unpublished master's thesis*, Islamic Azad University. [In Persian]
- Hosseini, S. S., & Matlabi, D. (2012). Examining the consequences of Iran's accession to the international copyright system from the perspective of Tehran publishers. *Information and Library Research*, 18(2), 287–312. <http://doi.org/10.1001.1.26455730.1391.18.2.6.1> [In Persian]
- Houman, H. A. (2010). *Practical guide to qualitative research*. SAMT Publishing. <https://samta.samt.ac.ir/content/9960> [In Persian]
- Jafarzadeh, M., & Ashna, H. D. (2023). Explaining the prospects of adopting the Berne Convention for the protection of literary and artistic works from the perspective of cultural security in the Islamic Republic of Iran. *Strategic Studies*, 26(3), 67–89. <https://doi.org/10.22034/srq.2023.399677.4062> [In Persian]
- Karimi, S. (2023). Examining reasons for Iran's non-accession to the Berne Convention (from the perspective of literary and artistic rights). *Tamaddon-e Hoquqi*, 6(16), 101–114. <https://www.sid.ir/paper/1081074/fa> [In Persian]
- Kermani-Nazad Badi, M. (1997). *Examination of authors' economic rights in Iranian law and international conventions*. [Master's thesis, Islamic Azad University]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3b4dd3a21e50effe66e3bf4ff05fe3dd> [In Persian]
- Kurt, K. (2021). Berne Convention and Turkey's participation process. *Journal of Atatürk Research Center*, 104, 1–42. <http://doi.org/10.33419/aamd.1015901>
- Leaffer, M. (1990). International Copyright from an American Perspective. *Ark. L. Rev.*, 43, 373. https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1664&context=fa_cpub
- Manghutay, A. G. (2012). The Berne Convention and the Iranian Law: Negative consequences of the Differences in the Scope of Application. *NISCAIR-CSIR*, 17(6), 559–567. <http://nopr.niscair.res.in/handle/123456789/15024>
- Matlabi, D. (2024). *Accession to international copyright conventions in developing countries; lessons from Iran*. Islamic Azad University, Yadegar-e-Imam Unit (Research Proposal). [In Persian]
- Matlabi, D., & Hosseini, S. S. (2013). Views of Tehran publishers regarding copyright in Iran. *National Library and Information Studies*, 24(2), 42–56. https://nastinfo.nlai.ir/article_70.html [In Persian]
- Mirhosseini, H. (2016). *Introduction to intellectual property rights*. Mizan Publishing. <https://mizan-law.ir/Book/Details/385> [In Persian]
- Moein-Eslam, M. (2018). *Examination of factors and legal challenges of the universality of the intellectual property system*. Unpublished doctoral dissertation, University of Tehran. <https://utdlib.ut.ac.ir/Search/DocumentDetails/147214> [In Persian]
- Moeini, A.-M., & Jahangiri-Rasa, R. (2023). Examination of rules governing the transfer of intellectual property rights in Iranian law. *Legal Studies*, 33, 1–23. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2043095/> [In Persian]
- Mohammadzadeh-Vadeghani, A., & Ani, M. (2019). Advantages and legal effects of Iran's accession to the Berne Convention and its 1971 Paris Appendix. *Research and Development in Comparative Law*, 2(2), 364–388. https://jcl.illrc.ac.ir/article_239548.html [In Persian]
- Mohseni, H. (2023). International treaties related to intellectual property rights and knowledge-based development in Iran. *Agricultural Information Science and Technology*, 6(1), 51–63. <https://doi.org/10.22092/jaist.2023.362959.1096> [In Persian]
- Mousavi, M. (2006). *Economic effects of Iran's accession to the World Trade Organization in the field of literary and artistic property*. Bazargani Publishing Company.

- <https://nosabooks.com/webui/book.aspx?simorgh=1&marckey=1090064&marckind=3> [In Persian]
- Musai, M. (2011). Accession to the WTO, Observation of Copyright and the Iranian Book Market. *The Economic Research*, 11(2), 111-123. https://ecor.modares.ac.ir/article_13078_en.html?lang=fa
- Norouzi, A. (2001). *Study of advantages and disadvantages of Iran joining the international copyright system from the perspective of library and information science specialists*. Unpublished master's thesis, University of Tehran. <https://noordoc.ir/thesis/view/35554?viewType=pdf> [In Persian]
- Olian Jr, I. A. (1974). International Copyright and the Needs of Developing Countries: The Awakening at Stockholm and Paris. *Cornell International Law Journal*, 7(2), 81-112. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1573&context=cilj>
- Pourmohammadi, S. (2008). Evolution of copyright in Iran. *Kolliyat Ketab Mah*, 3(135), 26-33. <https://www.magiran.com/paper/610104/> [In Persian]
- Rezvanpanah-Pashteh, M., & Ansari, A. (2022, May 4). *Literary and artistic property rights in the comprehensive bill on the protection of literary and artistic property rights and the Berne Convention*. *International Academic Studies Organization, Budapest-Hungary*. <https://civilica.com/doc/1489474/> [In Persian]
- Ross, D. (1990). The United States joins the Berne Convention: New obligations for authors' moral rights. *NCL Rev.*, 68, 363. <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=3289&context=nclr>
- Sadeghi Ziazi, H., & Gholampour, F. (2018). Comparative study of copyright laws and regulations in the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization. *Pajouhesh-e Mellal*, 3(30), 7-19. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1368027/> [In Persian]
- Sadeghi, H., & Akbari, M. (2015, March 4). *Advantages and disadvantages of Iran joining the Berne Convention*. Islamic Azad University, Maragheh Branch. <https://civilica.com/doc/389427/>
- Sadeghi-Moghaddam, H. (1988). *Copyright in Iran and international conventions*. Unpublished master's thesis, Tarbiat Modares University. <https://parseh.modares.ac.ir/thesis/1150218> [In Persian]
- Safavian, G. (2015). *Copyright from the perspective of international law and Iranian law*. Unpublished master's thesis, Shaheed Ashrafi Esfahani Nonprofit Higher Education Institute. [In Persian]
- Saleh, F. (2003). *Intellectual property in Iran and examining the consequences of Iran's accession to the international convention (copyright)*. Cultural Studies Office, Islamic Consultative Assembly. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/734104> [In Persian]
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer publishing company. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2009.2820>
- Seif-Asgari Barkuserai, S. (2018). Analysis of the economic effects of Iran's accession to the Berne Convention on music consumption. [Master's thesis, University of Art, Isfahan]. *Irandoc* <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3ca41417d65c99ac2e98dc2bc3d650cc> [In Persian]
- Seyedali Roteh, S. al-S. (2008). *Intellectual property rights and their economic effects on Iran's accession to the World Trade Organization*. [Master's thesis, University of Tehran]. *Irandoc*. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/707d224b6d36edfdd075847dfd4f902a> [In Persian]
- Sgambati, S. L. (1992). China's Accession to the Berne Convention: Bandaging the Wounds of Intellectual Property Piracy in China. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, 3(1), 139. <https://ir.lawnet.fordham.edu/iplj/vol3/iss1/10/>
- Shokri, S. (2018, April 19). *Requirements for Iran's accession to the Berne International Convention*. Permanent Secretariat of Hamedan Conference. <https://civilica.com/doc/770225/> [In Persian]

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Solimani, H., & Seyedabadi, A.-A. (2017). *Consequences of the Islamic Republic of Iran's accession to the World Trade Organization in the field of books*. Ketab House. <https://www.gisoom.com/book/11338028/> [In Persian]
- Sundara Rajan, M. T. (1999). *Developing countries and the international copyright regime: the neglected issue of cultural survival* (Doctoral dissertation, University of British Columbia). <https://doi.org/10.14288/1.0077448>
- Swenson, B. (1992). Intellectual Property Protection through the Berne Convention: A Matter of Economic Survival for the Post-Soviet New Commonwealth of Independent States. *Denver Journal of International Law & Policy*, 21(1), 6. <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1771&context=djilp>
- Talebnejad, S. (2015). *Legal effects of Iran's accession to the Berne Convention for the protection of literary and artistic works*. Unpublished master's thesis, Tarbiat Modares University. <https://parseh.modares.ac.ir/thesis/1156705> [In Persian]
- Tosoli Naeini, M., & Jafari, S. (2009). The Berne Convention 1886 (protection of literary and artistic works) and the benefits of Iran's accession to it. *Research in Islamic Jurisprudence and Law*, 5(17), 11–38. <https://www.sid.ir/paper/134194/fa> [In Persian]
- Udoh, G. P. (2020). The Protection of Literary Works under Article 2 of the Berne Convention and its Acceptability in EU Countries. *Available at SSRN 3562239*.
- World Intellectual Property Organization. (2022). *Contracting Parties: Berne Convention*. https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=15
- Xie, J., Ke, Q., Cheng, Y., & Everhart, N. (2020). Meta-synthesis in library & information science research. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), 102217. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102217>
- Zhu, L. (2021). *A comparative study of copyright protection in China and the US, in the context of US-China trade disputes* [Doctoral dissertation, Golden Gate University School of Law]. <https://digitalcommons.law.ggu.edu/theses/86>

Designing a Soft Knowledge Acquisition System for Social Institutions

Mohammad Milad Ahmadi¹

Received: November, 28, 2024; Revised: May, 25, 2025

Accepted: May, 25, 2025; Published: October, 23, 2025

Abstract

Purpose: This study aims to develop a knowledge acquisition system tailored to social institutions, addressing the strategic challenges associated with documenting and leveraging organizational knowledge and experiences in order to enhance institutional learning and performance.

Methodology: The research employed the Soft Systems Methodology (SSM) approach. Data were collected primarily through semi-structured interviews, supplemented by questionnaires. The study was conducted through six structured steps, including identification of key challenges, diagnosis of organizational systems, CATWOE analysis, development of a semantic cognitive map, performance-importance analysis, and the formulation of implementation recommendations.

Findings: The research identified 20 critical design variables for a knowledge acquisition system. These variables were categorized into four strategic decision areas based on the results of the performance-importance analysis and were subsequently ranked according to their final weights, enabling a comprehensive understanding of their relative significance.

Conclusion: By applying systematic methodologies, this study presents a robust framework for design and implementation of a knowledge acquisition system. The findings offer practical insights that can assist institutions in addressing strategic challenges, optimizing the use of cognitive resource, and fostering effective knowledge management practices.

Value: This research contributes a structured, step-by-step approach to institutional knowledge acquisition by integrating theoretical insights with actionable recommendations. It provides value for organizations seeking to enhance their learning capabilities and address strategic challenges through effective knowledge management systems.

Keywords: *Knowledge Management, Tacit Knowledge, Social Institutions, Systemic Methodology, Systematization*

How to Cite:

Ahmadi, M. M. (2025). Designing a Soft Knowledge Acquisition System for Social Institutions. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3): 22-44.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.19876](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19876)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19876.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19876)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1. Assistant Professor, Department of Management, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) mo_ahmadi@iau.ac.ir

Extended Abstract

Introduction: In the field of organizational knowledge management, knowledge is fundamentally created by individuals. The effective utilization of this knowledge requires systematic efforts to extract it through diverse approaches and to share it using various tools and mechanisms. Within this context, a central focus of all knowledge management methodologies is knowledge acquisition (KA) from experts. This process is particularly significant in environments where expert knowledge constitutes a cornerstone for decision-making and innovation. Social institutions, due to their distinctive characteristics, often face greater demands for intellectual asset management than commercial enterprises. Unlike businesses, which primarily seek profit maximization, institutions are value-driven, operate within complex social dynamics, and engage in continuous interactions with their environments. These interactions lead to the accumulation of unique, diverse, and strategic knowledge and lessons learned, which frequently remain underutilized.

Purpose: The study aims to explore how knowledge acquisition systems can be designed to address the specific needs of social institutions. It identifies the requirements, criteria, and components necessary for the effective development of such systems and provides insights into how institutional knowledge can be systematically acquired and shared.

Methodology: Social phenomena such as knowledge acquisition and management are inherently emergent and inductive. They evolve organically rather than being pre-structured or externally imposed. Their development depends on the presence of a supportive environment in which elements such as market forces, infrastructure, societal demands, regulatory support, financial resources, technology, cultural factors, and institutional structures coexist in a coordinated manner. Given these characteristics, rigid engineering approaches are insufficient for understanding and facilitating such phenomena. Accordingly, this study employs the Soft Systems Methodology (SSM), which emphasizes the creation of an enabling environment for the evolution and maturation of systems. SSM provides a seven-stage process that integrates analysis and problem-solving across both real-world and conceptual domains. Figure 1 presents a schematic representation of the stages involved in implementing Soft Systems Methodology in the real world and the systems thinking domain.

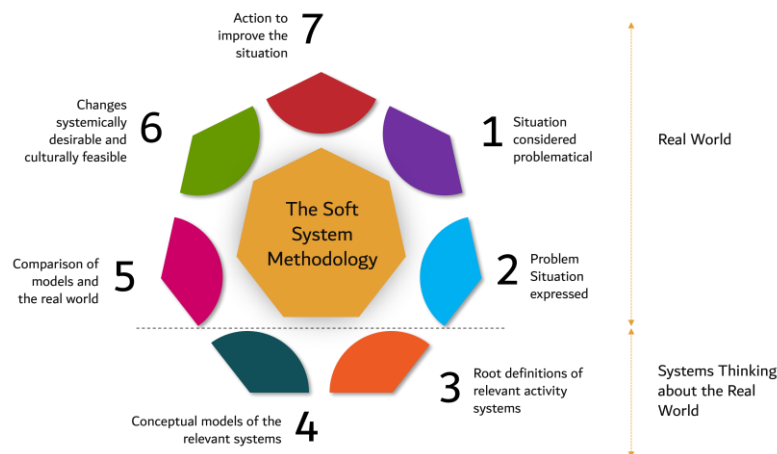

Figure 1. The Soft Systems Methodology Process

Real World: This domain refers to unstructured and ambiguous contexts in which problems emerge amid divergent and often conflicting stakeholder perceptions. It is characterized by complexity, uncertainty, and context-dependent *problematic situations* that lack clear or definitive solutions.

Systems Thinking World: This domain consists of abstract constructs developed through purposeful activity models and root definitions, including system boundaries, processes, and stakeholders, which are used to structure real-world issues. These models do not represent objective reflections of reality; rather, they serve as analytical tools to facilitate dialogue, reflection, and systemic improvement.

Checkland's Soft Systems Methodology (SSM) dynamically compares conceptual models with real-world situations in order to identify feasible options for improvement. This iterative process emphasizes stakeholder learning and shifts in perspective rather than direct problem-solving, thereby fostering adaptive understanding within complex human activity systems.

The statistical population of the study included managers and experts in fields such as management information systems, knowledge management, and organizational documentation, particularly individuals with professional experience in institutional settings. The research sample consisted of 10 highly qualified experts who were actively engaged in both academic and institutional contexts. Data collection was conducted using qualitative methods, primarily semi-structured in-depth interviews, supplemented by follow-up interviews and questionnaires to ensure comprehensive and reliable feedback. The collected data were analyzed using multiple analytical techniques to extract meaningful and insightful findings.

Findings: The research findings are organized in accordance with the six stages of the Soft Systems Methodology (SSM) approach:

1. **Problem Situation Definition:** Using an open systems perspective, the study identified 19 key challenges in the domain of knowledge acquisition. These challenges constituted the initial foundation for subsequent stages of analysis.
2. **Problem Situation Expression:** Through the application of a comprehensive organizational diagnostic model, the problem situation was examined at the individual, group, and organizational levels. In this stage, 34 components influencing knowledge acquisition processes in institutional contexts were identified.
3. **Root Definitions of Relevant Systems:** A CATWOE analysis (Customers, Actors, Transformation processes, Worldviews, Owners, and Environmental constraints) was conducted to elucidate the dynamics of knowledge acquisition within institutions. This analysis clarified the roles, relationships, and interactions among key stakeholders.
4. **Conceptual Model Development:** Semantic cognitive mapping was employed to analyze the central concept of "knowledge acquisition systems in institutions." This process led to the identification of 15 main sub-concepts, which were further expanded into 185 interconnected components distributed across multiple hierarchical levels.
5. **Comparison with the Real World:** Importance–performance analysis (IPA) was used to assess 20 selected components. These components were ranked and positioned on a two-dimensional matrix comprising

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

four quadrants: focus, maintenance, waste, and low priority. The top 20 components are presented in Table 1.

Table 1. Top 20 Components of Knowledge Acquisition Systems in Institutions

No.	Component	No.	Component
1	Expert Motivation	11	Organizational Culture
2	Active Member Involvement	12	Knowledge Management (KM) Training
3	Learning Cycles	13	Tools/Methods Selection
4	Valuing Knowledge Acquisition (KA)	14	Evaluation Alignment
5	Institutional Innovation	15	Self-Assessment
6	Cultural Belief in KA	16	Knowledge Acquisition Needs Assessment
7	Technological Infrastructure	17	Internal Relations
8	Knowledge Acquisition Discourse	18	Human Capital Alignment
9	Alignment with Research	19	IT Alignment
10	Alignment with Training	20	Low Formalization

Based on this analysis, the study proposed a set of systemic intervention strategies aligned with these components.

- 1. Identification of Feasible and Desirable Changes:** The final stage of the SSM process focused on formulating practical and context-sensitive recommendations for institutions. These recommendations were articulated in the form of 20 actionable strategies designed to optimize knowledge acquisition systems and effectively address institutional challenges.

Conclusion: The findings underscore the necessity of a comprehensive approach to designing knowledge acquisition (KA) systems for institutions. Such systems should incorporate a combination of material and non-material incentives to encourage experts' participation in knowledge-sharing processes. For instance, experts may be engaged through specialized forums or encouraged to systematically document their experiences. Moreover, mechanisms should be established to involve all organizational members, from entry-level staff to senior management, in knowledge acquisition and sharing activities. Initiatives such as knowledge networks, knowledge cafés, and cultural reforms can help foster a collaborative environment that values shared learning. Institutions should also adopt and integrate learning organization models, particularly double-loop learning approaches that emphasize feedback and iterative improvement. Capacity-building programs, including training, mentorship, and advanced educational opportunities, are essential for sustaining a knowledge-driven culture. Additionally, institutions must remain proactive in addressing contemporary challenges, fostering innovation, and maintaining dynamism to ensure continuous knowledge flow and institutional growth. The success of KA systems in institutional contexts depends on achieving a balance between strategic imperatives, such as knowledge preservation, and environmental realities, including informal and dynamic interactions. By leveraging double-loop learning, decentralized networks, and voluntary participation, such systems can align with established theoretical frameworks while offering a localized strategy to mitigate the challenges associated with converting tacit knowledge into explicit knowledge.

Value: This study makes a novel contribution by focusing on social institutions and applying soft systems methodology (SSM) to analyze and address knowledge acquisition challenges within these organizations. The proposed step-by-step framework provides practical solutions for improving knowledge-based processes,

emphasizing the role of human motivation and cultural transformation. By integrating these dimensions, the study enhances the overall effectiveness and sustainability of knowledge acquisition systems in institutional settings.

References

- Afraseh, A. (2005). *Knowledge management: Concepts, models, measurement, and implementation*. Amirkabir University Press. <https://www.gisoom.com/book/1310044/> [In Persian]
- Agarwal, R., & Tanniru, M. R. (1991). Knowledge extraction using content analysis. *Knowledge Acquisition*, 3(4), 421–441. [https://doi.org/10.1016/S1042-8143\(05\)80027-5](https://doi.org/10.1016/S1042-8143(05)80027-5)
- Agrawal, A., Kumar, C., & Mukti, S. K. (2021). Role of information and communication technology (ICT) to enhance the success of knowledge management (KM): A study in a steel plant. *Journal of the Knowledge Economy*, 12(4), 1760–1786. <https://doi.org/10.1007/s13132-020-00694-6>
- Ahmadi, M. M., & Mohtadi, M. M. (2024). Acquiring strategic management knowledge in open organisations: An importance-performance analysis. *Journal of Information & Knowledge Management*, 23(6), 2450089. <https://doi.org/10.1142/S0219649224500898>
- Ahmadi, M. M., Tollae, R., & Hesirchi, A. (2020). Fuzzy cognitive mapping of factors affecting organizational knowledge acquisition success of experts. *University Library and Information Research*, 54(4), 113–131. <https://doi.org/10.22059/jlib.2020.293870.1444> [In Persian]
- Ahmadi, M. M., Tollae, R., Mohtadi, M. M., & Taheri, A. (2021). Examining the evolution of “knowledge acquisition”: Scientometric analysis of research in Iran and worldwide. *Strategic Knowledge Management*, 4(12), 1–49. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26454262.1400.4.13.1.2> [In Persian]
- Ahmadi, M. M., Tollae, R., Mohtadi, M. M., & Taheri, A. (2022). Semantic mapping of strategic knowledge acquisition in institutional organizations. *Intelligent Business Management Studies*, 11(42), 1–35. <https://doi.org/10.22054/ims.2022.15508> [In Persian]
- Aliakbari, A. (2008). How to confront issues in soft systems. *Police Human Development*, 5(20), 7–21. http://pod.jrl.police.ir/article_9437.html [In Persian]
- Checkland, P. (1981). *Systems thinking, systems practice*. Wiley. <https://www.wiley.com/en-us/Systems+Thinking%2C+Systems+Practice%3A+Includes+a+30-Year+Retrospective-p-9780471986065>
- Checkland, P., & Scholes, J. (1999). *Soft systems methodology in action*. Wiley. <https://www.wiley.com/en-us/Soft+Systems+Methodology+in+Action-p-9780471986058>
- Cohen, B. (1990). *Introduction to Sociology* (Mohsen Salasi, Trans., 2001). Totia. <https://www.iranketab.ir/book/94287-introduction-to-sociology> [In Persian]
- Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128–152. <https://doi.org/10.2307/2393553>
- Cummings, T. G., & Worley, C. G. (2005). *Organization development & change*. Cengage learning. <https://faculty.cengage.com/works/9780357986158>
- Davenport, T. H., & Prusak, L. (1998). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Harvard business school press. <https://store.hbr.org/product/working-knowledge-how-organizations-manage-what-they-know/3014>
- Gaines, B. R. (2004). Organizational knowledge acquisition. In *Handbook on knowledge management 1: knowledge matters* (pp. 317–347). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-24746-3_16

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Golshan Fomeni, M. R. (2005). *Sociology of organizations and organizational capacity*. Doran.
<https://www.iranketab.ir/book/89256-sociology> [In Persian]
- Heisig, P. (2009). Harmonization of knowledge management: Comparing 160 KM frameworks around the globe. *Journal of Knowledge Management*, 13(4), 31–40.
<https://doi.org/10.1108/13673270910971798>
- Hua, J. (2008, December). Study on knowledge acquisition techniques. In *2008 Second International Symposium on Intelligent Information Technology Application* (Vol. 1, pp. 181-185). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IITA.2008.152>
- Kidd, L. A. (1987). *Knowledge acquisition for expert systems: A practical handbook*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4613-1823-1>
- Luca, A., Lupu, L. M., & Herghiligi, I. V. (2016). Organizational knowledge acquisition-Strategic objective of organization. *CBU international conference proceedings*, 4, 126–131. <https://doi.org/10.12955/cbup.v4.753>
- March, J. G. (1991). Exploration and exploitation in organizational learning. *Organization Science*, 2(1), 71–87. <https://doi.org/10.1287/orsc.2.1.71>
- Martilla, J. A., & James, J. C. (1977). Importance-performance analysis. *Journal of Marketing*, 41(1), 77–79. <https://doi.org/10.1177/002224297704100112>
- Matar, I., & Raudeliūnienė, J. (2021). The role of knowledge acquisition in enhancing knowledge management processes in higher education institutions. *International scientific conference: Contemporary issues in Business, Management and Economics Engineering* (pp. 1–8). Vilnius Gediminas technical university. <https://etalpykla.vilniustech.lt/handle/123456789/155855>
- Munhall, P. L. (2012). *Nursing research: A qualitative perspective*. Jones & Bartlett learning.
https://www.google.com/books/edition/Nursing_Research/qaMdD5hoRnoC?hl=en
- Najatian, A. (2020). Role and position of organizations, institutions, and military, police, educational, and elite centers of Hamadan province in achieving an Islamic society. *Police Cultural Studies*, 7(2), 57–66.
<https://doi.org/10.22034/hpsj.2020.94396>[In Persian]
- Nazafati, N., Rashidi, M., & Taghavi Fard, M. T. (2013). Comparing knowledge extraction techniques and presenting a structured methodology for knowledge documentation. *Cheshmandaz Modiriat-e Dolati*, 4(2), 63–86.
https://jppap.sbu.ac.ir/article_94877.html[In Persian]
- Nemati, M., Khodabakhshi, M., & Heidari, A. (2019, June 26). Relationship between knowledge management and human resource management and its impact on organizational competitive advantage. *6th National Conference on Management and Humanities Research in Iran*, University of Tehran.
<https://civilica.com/doc/913996/>[In Persian]
- Niu, K. H. (2010). Knowledge management practices and organizational adaptation: Evidence from high technology companies in China. *Journal of Strategy and Management*, 3(4), 325–343. <https://doi.org/10.1108/17554251011092692>
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford university press.
https://www.google.com/books/edition/The_Knowledge_creating_Company/B-qxrPaU1-MC?hl=en
- Pala, Ö., Vennix, J. A., & Van Mullekom, T. (2003). Validity in SSM: Neglected areas. *Journal of the Operational Research Society*, 54(7), 706–712.
<https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2601577>
- Polanyi, M. (1962). Tacit knowing: Its bearing on some problems of philosophy. *Reviews of Modern Physics*, 34(4), 601–616. <https://doi.org/10.1103/RevModPhys.34.601>
- Roling, N., & Engel, P. (1992). The development of the concept of agricultural knowledge and information systems: Implications for extension. In W. M. Rivera & D. J. Gustafson (Eds.), *Agricultural extension: Worldwide institutional evolution and*

- forces for change* (pp. 125–137). Elsevier. <https://research.wur.nl/en/publications/the-development-of-the-concept-of-agricultural-knowledge-and-info>
- Sadeghi Moghaddam, A.-A., Khatami Firouzabadi, A., & Rabbani, Y. (2011). Using the combined SD and SSM approach to solve unstructured social problems. *Industrial Management*, 3(7), 55–76. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085885.1390.3.2.4.5> [In Persian]
- Salami, M., & Mohseni, M. (2019). The impact of knowledge acquisition and organizational climate on job performance of librarians in public libraries of Rasht. *Knowledge Studies*, 6(21), 25–41. <https://doi.org/10.22054/jks.2020.46551.1252> [In Persian]
- Sarmad, Z., Bazargan, A., & Hejazi, E. (2018). *Research methods in behavioral sciences*. Agah Publishing. <https://www.gisoom.com/book/1319670/> [In Persian]
- Scott, R. (1996). *Institutions and Organizations* (Mina Dadeh-Bigi, Trans., 2008). SAMT. <https://samt.ac.ir/fa/book/2110/> [In Persian]
- Sharifzadeh, M., & Abdollahzadeh, G. H. (2015). Systemic approach in business studies: Application of soft systems methodology. *Entrepreneurship in Agriculture*, 2(1), 37–75. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24767735.1394.2.1.3.5> [In Persian]
- Smith, P. (1996). *An introduction to knowledge engineering*. International Thomson computer press. https://www.google.com/books/edition/An_Introduction_to_Knowledge_Engineering/-nEhAQAAIAAJ?hl=en
- Tollae, R., & Mohammadzadeh Alamdari, M. (2017). *Research methods techniques and tools in management*. Jihad University Press, Amirkabir Industrial Unit. <https://www.gisoom.com/book/11340065/> [In Persian]
- Tollae, R., & Sabbaghi, Z. (2015). Designing a conceptual model for developing Jihadi management using Soft Systems and cognitive mapping. *Behbood Modiriati*, 9(2), 121–145. https://www.behboodmodiriati.ir/article_42878.html [In Persian]
- Tollae, R., Haghghi Boroujeni, P., & Ahmadi, M. M. (2018). Designing a native process model for organizational knowledge acquisition of experts using semantic cognitive mapping. *Cheshmandaz Modiriati-e Dolati*, 9(36), 63–88. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516069.1397.9.4.3.4> [In Persian]
- Wilson, B. (1990). *Systems: Concepts, methodologies, and applications*. Wiley. <https://www.wiley.com/en-be/Systems%3A+Concepts%2C+Methodologies%2C+and+Applications%2C+2nd+Edition-p-9780471927167>
- Xie, X., Wang, L., & Zeng, S. (2018). Inter-organizational knowledge acquisition and firms' radical innovation: A moderated mediation analysis. *Journal of Business Research*, 90, 295–306. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.04.038>
- Zarghami-Fard, M., & Azar, A. (2013). An analysis of cognitive mapping method in structuring qualitative organizational study data. *Organizational Behavior Studies*, 3(1&2), 159–185. https://obs.sinaweb.net/article_12434.html [In Persian]

Journal of
Knowledge-
Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Identifying the Applications of Artificial Intelligence in the Ability to Automate Knowledge Management Processes

Nazila Mehrabi¹, Faezeh Eskandari²

Received: December, 16, 2024; Revised: May, 28, 2025

Accepted: May, 30, 2025; Published: November, 1, 2025

Abstract

Purpose: the aim of this research is to identify the applications of artificial intelligence (AI) in automating knowledge management processes.

Methodology: This research is applied in nature and adopts a qualitative approach. To enhance the credibility of the findings, the Delphi method was employed. During the Delphi stage, the components and items related to each knowledge management process were identified. The study population consisted of 10 subject-matter experts selected through purposive sampling. The accuracy and validity of the qualitative data were assessed using criteria such as credibility, dependability, confirmability, transferability, and content validity.

Findings: The results indicate that artificial intelligence can play a significant role in various knowledge management processes, including knowledge identification, acquisition, audit, organization, dissemination, value creation, development, application, and creation.

Conclusion: The findings demonstrate that in the knowledge identification process, artificial intelligence is used most extensively for knowledge promotion. In the knowledge acquisition process, its primary applications are automatic summarization and reasoning. In the knowledge audit process, AI is mainly used for identifying knowledge gaps, while in the knowledge organization process, it is most widely applied in automatic classification. Furthermore, in the knowledge dissemination process, audience identification is the dominant application of AI. In the value creation process, evaluating the quality of content plays the most significant role. Finally, in the knowledge development process, AI is primarily used in research and scientific discoveries; in the knowledge application process, it is most evident in decision support system recommendations; and in the knowledge creation process, it is predominantly applied in knowledge synthesis.

Value: This study systematically identifies the role of artificial intelligence in automating knowledge management processes and highlights its applications across different stages of knowledge management, thereby contributing to the advancement of knowledge in this field.

Keywords: *Artificial Intelligence, Knowledge Management, Knowledge Management Processes, Automation, Technology.*

How to Cite:

Mehrabi, N., & Eskandari, F. (2025). Identifying the Applications of Artificial Intelligence in the Ability to Automate Knowledge Management Processes. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3): 45-69.

Doi: 10.22034/jkrs.2025.19945

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19945.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](#)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1. Ph.D. Candidate, Department of Knowledge and Information science, Faculty of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Knowledge and Information science, Faculty of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (Corresponding author)

F.eskandary@modares.ac.ir

Extended Abstract

Introduction: Knowledge management (KM) has emerged as a strategic approach for harnessing organizational knowledge to improve decision-making, foster innovation, and enhance competitiveness. In recent years, artificial intelligence (AI) has significantly transformed KM by enabling the automation and optimization of processes such as knowledge discovery, organization, dissemination, and application. These technological advancements have provided organizations with new capabilities to manage vast, complex, and dispersed knowledge assets more efficiently. Accordingly, this study examines the critical role of AI in automating KM processes and highlights its potential to address organizational challenges related to effective knowledge management.

Purpose: The objective of this research is to identify the applications of artificial intelligence (AI) in automating various knowledge management processes. Given the growing importance of KM in improving organizational performance and productivity, AI is considered a key enabling tool for optimizing these processes and enhancing their effectiveness.

Methodology: This study is applied in nature and adopts a qualitative research approach. To enhance the credibility and reliability of the findings, the Delphi method was employed. During the Delphi stage, indicators and codes related to each knowledge management process were identified, refined, and categorized. The study population consisted of 10 subject-matter experts who were selected through purposive sampling. The qualitative data were evaluated based on established criteria, including credibility, dependability, confirmability, transferability, and content validity.

Findings: The findings indicate that artificial intelligence (AI) plays a significant role in automating nine key knowledge management processes: knowledge identification, knowledge acquisition, knowledge auditing, knowledge organization, knowledge dissemination, knowledge value creation, knowledge development, knowledge application, and knowledge creation. The applications of AI in each process are described below:

Knowledge Identification: In this process, AI facilitates activities such as knowledge stabilization, integration, retrieval, discovery, expert identification, and knowledge promotion. Among these applications, AI's role in enhancing knowledge promotion is particularly notable, as it enables the effective identification and dissemination of relevant knowledge to appropriate target audiences.

Knowledge Acquisition: AI technologies support knowledge acquisition through automatic text extraction, topic detection, automatic summarization, reasoning, information monitoring, machine learning, speech recognition, speech synthesis, and natural language processing (NLP). These capabilities are especially effective in processing large and diverse datasets, thereby enabling organizations to acquire valuable insights more efficiently.

Knowledge Auditing: In the knowledge auditing process, AI assists in identifying outdated content, irrelevant information, validating sources, assessing content quality, identifying knowledge gaps, and detecting biased content. These applications are essential for maintaining the accuracy, relevance, and overall quality of an organization's knowledge base.

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Knowledge Organization: AI automates knowledge organization through functions such as automatic classification, feature extraction and abstraction, metadata tagging, named entity recognition, and data linking. These applications significantly improve the structure, organization, and accessibility of organizational knowledge.

Knowledge Dissemination: Within the dissemination process, AI is used for audience identification, content personalization, publication scheduling, the formation of knowledge communities, and interaction analysis. These capabilities help ensure that knowledge is delivered efficiently and accurately to the right stakeholders at the appropriate time.

Knowledge Value Creation: AI contributes to knowledge value creation by identifying opportunities, generating predictions, evaluating content quality, fostering innovation, supporting decision-making, and facilitating problem-solving. Through these applications, organizations can strategically leverage their knowledge assets to achieve objectives and enhance innovation.

Knowledge Development: In the knowledge development process, AI plays a crucial role in research and scientific discovery. By analyzing large volumes of data and generating new insights, AI supports the development of innovative knowledge and advances scientific progress.

Knowledge Application: During the application phase, AI supports the identification of practical application opportunities, recommends decision-support systems, personalizes user experiences, and enables continuous learning and improvement. These applications enhance the effective use of knowledge in real-world organizational contexts.

Knowledge Creation: AI contributes to knowledge creation through knowledge synthesis, visualization, and intellectual property management. In particular, knowledge synthesis enables AI to integrate information from diverse sources to generate new insights, thereby promoting innovation and creativity.

Conclusion: The results of this study underscore the transformative potential of artificial intelligence across all stages of knowledge management. In the knowledge identification process, AI's most significant contribution lies in knowledge promotion. In knowledge acquisition, automatic summarization and reasoning emerge as the most prominent applications. In the knowledge auditing process, AI is particularly effective in identifying knowledge gaps, while in knowledge organization, its strongest contribution is in automatic classification. Likewise, in knowledge dissemination, audience identification represents the most salient application of AI. In the domain of knowledge value creation, content quality evaluation constitutes the primary contribution of AI. With regard to knowledge development, AI plays a critical role in research and scientific discovery. In knowledge application, AI supports decision-making primarily through recommendation systems, and in knowledge creation, knowledge synthesis is identified as the most impactful application.

Value: This research systematically identifies the applications of artificial intelligence in automating knowledge management processes and highlights its contributions to optimizing these processes. By leveraging AI, organizations can substantially enhance the efficiency, accessibility, and strategic utilization of knowledge, ultimately improving organizational performance and productivity. The findings provide a valuable framework for organizations seeking to integrate artificial intelligence into their knowledge management practices.

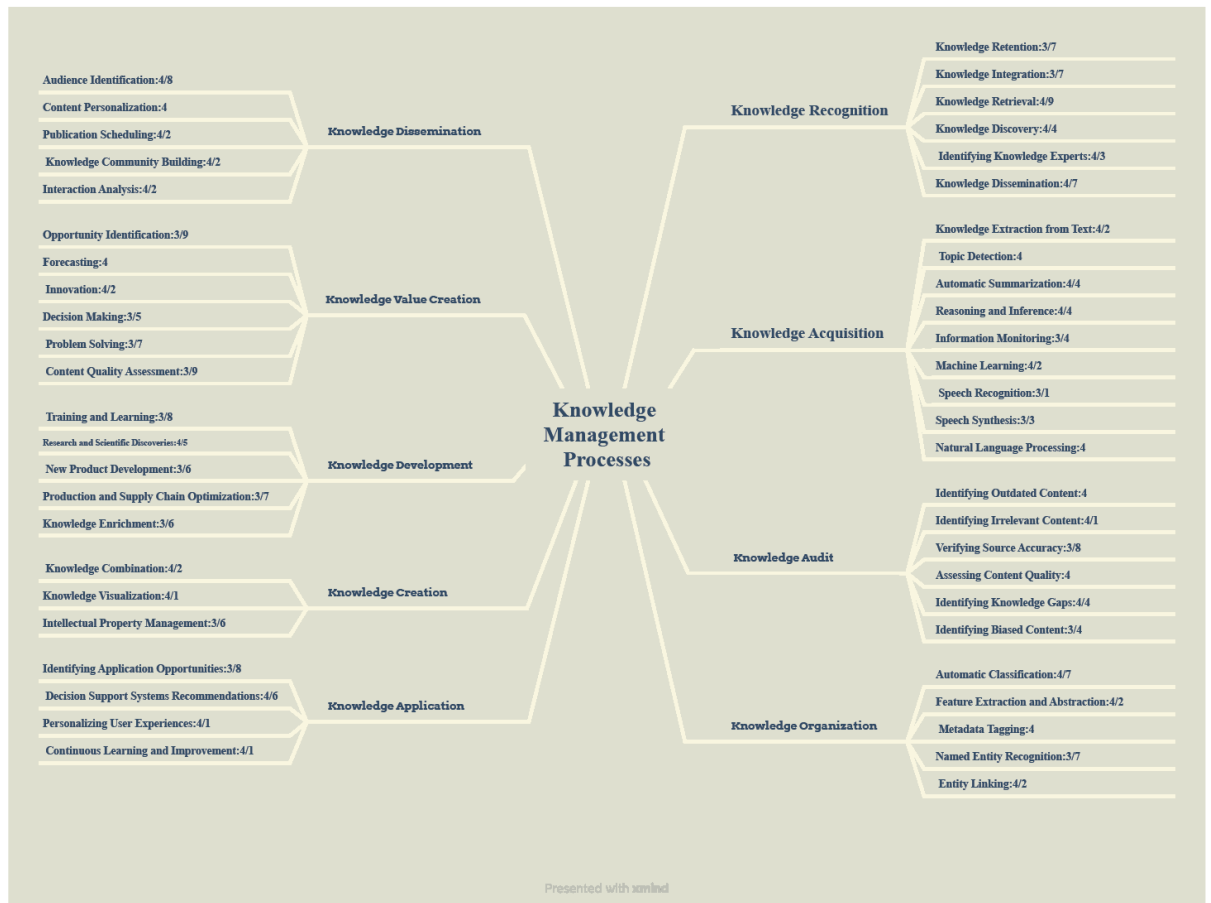

Figure 1: Finalized Indicators and Items

References

- Alqudah, M. A., & Muradkhanli, L. (2022). *Artificial intelligence and expert system role in knowledge management in government institutions*. Paper presented at the International Baku Scientific Research Congress, Baku, Azerbaijan.
- Ashrafi, H. R. (2018). Components, elements, and success factors of knowledge management in organizations. *New Research Approaches in Management and Accounting*, 2(7), 127–141. <https://majournal.ir/index.php/ma/article/view/87> [In Persian]
- Barzegar Befrooyi, K., Salemi Shakouri, E., & Nouri, D. (2016, May 20). The role of artificial intelligence in knowledge management. Shahid Beheshti University, Tehran. <https://civilica.com/doc/499985> [In Persian]
- Elmi, E., Azar, A., & Ghaffari, F. (2021). Scenario analysis of the impact of knowledge management components on supply chain using system dynamics approach. *Futures Research in Management*, 125(31), 97–107. <https://sid.ir/paper/1065426/fa> [In Persian]
- Es-haqi, R. (2023, May 10). Artificial intelligence and knowledge management: Impacts, benefits, and implementation. Permanent Secretariat of Munich Conference, Germany. <https://civilica.com/doc/1667666> [In Persian]
- Eslam, B. (2019). Evaluating the relationship between knowledge management components and innovation and performance of the Electricity Distribution Company

- of Fars Province in 2018. *New Research Approaches in Management Sciences*, 12(1), 203–218. <http://jnraims.ir/article-1-169-fa.html> [In Persian]
- Ganb, D. B. (2002). Knowledge management in organizations: Examining the mutual effects of technology, techniques, and humans. *Information Processing and Management*, 18(1), 76–83. https://jipm.irandoc.ac.ir/article_698697.html [In Persian]
- Hassanpour, A., Va'ez, R., & Sefidkar, P. (2013). Examining factors affecting the knowledge management process in banking and insurance industry. *Development and Transformation Management*, 5(15), 31–37. <https://www.magiran.com/paper/1389902/> [In Persian]
- Hassanzadeh, M. (2021). Knowledge management guidelines in executive bodies: The long and winding path. *Information Management Science and Techniques*, 7(2), 7–20. <http://doi.org/10.22091/stim.2021.1886> [In Persian] <https://www.researchgate.net/publication/365318572>
- Jallow, H., Renukappa, S., & Suresh, S. (2020, December). *Knowledge management and artificial intelligence (AI)*. In *ECKM 2020: 21st European Conference on Knowledge Management* (p. 363). Academic Conferences International Limited. <https://www.proquest.com/openview/180f23149cb88002586162a631ac03d0/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1796412>
- Jarrahi, M. H., Askay, D., Eshraghi, A., & Smith, P. (2022). *Artificial intelligence and knowledge management: A partnership between human and AI*. *Business Horizons*, 65(6), 693–705. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2022.05.001>
- Keyvanara, M., Yazdkhasti, A., Bahrami, S., & Masoudian, Y. (2011). Relationship of knowledge management components and organizational intelligence in faculties of Isfahan University of Medical Sciences. *Health Information Management*, 8(5), 673–680. https://him.mui.ac.ir/article_11118.html [In Persian]
- Khadyour, A., & Dertaj, F. (2016). Providing a framework for successful implementation of cloud-based knowledge management systems. *Management Research in Iran*, 20(2), 93–118. https://mri.modares.ac.ir/article_395.html [In Persian]
- Kheirandish, M., Doostkam, K., & Hosseini, Y. (2011). The role of technological factors in the success of knowledge management in organizations. *Military Management*, 11(44), 69–88. https://jmm.iranjournals.ir/article_3401.html [In Persian]
- Kheiri, M. (2018). Implementation and establishment of knowledge management in organizations. Takestan Non-Governmental Higher Education Institute. <https://civilica.com/doc/831425/> [In Persian]
- Liu, Q. (2022). *Analysis of collaborative driving effect of artificial intelligence on knowledge innovation management*. *Scientific Programming*, 2022(1), 8223724. <https://doi.org/10.1155/2022/8223724>
- Mehrabi, N., Kharashadizadeh, S., & Karimian, R. (2023). Identifying artificial intelligence components in knowledge management implementation. *Information Management Science and Techniques*, 9(3), 351–390. <http://doi.org/10.22091/stim.2023.8924.1906> [In Persian]
- Pai, R. Y., Shetty, A., Shetty, A. D., Bhandary, R., Shetty, J., Nayak, S., ... & D'souza, K. J. (2022). Integrating artificial intelligence for knowledge management systems—synergy among people and technology: a systematic review of the evidence. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 35(1), 7043-7065. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2058976>
- Rezaeian, A., Ahmadvand, A. M., & Tollae, R. (2009). Examining knowledge management strategies and knowledge strategy patterns in organizations. *Police Human Development*, 6(27), 33–64. <https://sid.ir/paper/132808/en> [In Persian]
- Sa'edi, M., & Nadali Pour, H. (2007, January 14). *Knowledge management implementation model in Iran Khodro based on learning and resource-based view in IT context*. Tehran. <https://civilica.com/doc/19002> [In Persian]
- Sabti, S., Malek Mohammadi, S., & Kesraei, A. R. (2024). The role of artificial intelligence in shaping the future of modern knowledge management. *National*

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Conference on Interdisciplinary Research in Engineering and Management, 8(8), 152–166. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2153347/> [In Persian]

Sanzogni, L., Guzman, G., & Busch, P. (2017). Artificial intelligence and knowledge management: Questioning the tacit dimension. *Prometheus*, 35(1), 37-56. <https://doi.org/10.1080/08109028.2017.1364547>

Taherdoost, H., & Madanchian, M. (2023). *Artificial intelligence and knowledge management: Impacts, benefits, and implementation*. *Computers*, 12(4), 72. <https://doi.org/10.3390/computers12040072>

Taherian, H., & Khalili, M. (2015, March 17). *Examining the applications of artificial intelligence in knowledge management*. Comprehensive University of Applied Science, Tehran. <https://civilica.com/doc/455109> [In Persian]

Tollaee, R. (2023). Interaction between humans and artificial intelligence in knowledge management. *Strategic Organizational Knowledge Management*, 6(1), 11–21. <http://doi.org/10.47176/smok.2023.1121> [In Persian]

Yazdani Kashani, M., & Rezapour Mirsaleh, M. (2024, July 22). *A review of the role of artificial intelligence in knowledge management*. Payashahr Institute, Tehran. <https://civilica.com/doc/2036851/> [In Persian]

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Identifying and Classifying the Roles of the Public Library in the Development of Small Businesses: A Meta-Synthesis Approach

Maryam Ahmadasab¹, Soraya Ziaei², Afshin Mousavi Chelak³

Received: February, 1, 2025; Revised: June, 10, 2025

Accepted: June, 12, 2025; Published: October, 23, 2025

Abstract

Purpose: The objective of this study is to identify and classify the roles of public libraries in supporting the growth and development of small businesses.

Methodology: The meta-synthesis method was employed to synthesize and interpret existing studies in this field. This research adopts a qualitative approach for data collection and is fundamental in purpose. To achieve the study's objectives, the seven-stage model of Sandelowski and Barroso was applied to obtain a comprehensive synthesis of the research topic based on qualitative studies.

Findings: The findings indicate that public libraries play seven effective roles in the development of small businesses: educational services, literacy enhancement, human skills development, information provision, consulting and reference services, technology support, and the provision of space and facilities.

Conclusion: Based on the results, public libraries can facilitate major transformations and shift toward an economic impact model by revising their service processes. This enables them to secure an appropriate role in development programs and contribute to the self-sufficiency of small businesses. Libraries today have the potential to serve as gateways to business and commerce, leveraging their existing facilities and resources.

Value: To date, no comprehensive meta-synthesis has been conducted to identify the full range of public library services for small business owners over an extended period. Most prior studies have examined only a limited number of these services, highlighting the novelty and importance of this research.

Keywords: *Public Libraries, Economic Growth, Economic Development, Small Businesses, Library Services.*

How to Cite:

Ahmadasab, M., Ziaei, S., & Mousavi Chelak, A. (2025). Identifying and Classifying the Roles of the Public Library in the Development of Small Businesses: A Meta-Synthesis Approach. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3): 70-91.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.65736.1134](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.65736.1134)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19961.html?lang=en

Article Type: Review Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.65736.1134)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1 . Corresponding Author, PhD Student of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

2 . Associate Prof., Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author) soraya.ziaei@pnu.ac.ir

3 . Associate Prof., Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran

Extended Abstract

Introduction: Development encompasses improvements in lifestyle, efficient utilization of resources, and the creation of favorable conditions for the well-being of all people. It can be achieved through various means, including education, research, services, and public goods. Public libraries, through their mission and objectives—such as education and research, information provision and dissemination, creating entertainment and hobbies, organizing book fairs and conferences, promoting reading, and fostering cultural engagement—can be among the most influential institutions in driving development. Today, given their public functions and services, libraries serve as tools to positively impact economic indicators.

Public libraries empower different segments of society by providing free education and access to information. Key factors in economic development include human development, poverty reduction, income equality, and the welfare and quality of life of community members. Skilled human resources, with expertise and capabilities, can establish and manage businesses, contributing to societal development and progress. Public libraries play a significant role in empowering individuals through educational programs, supporting business development by linking skills to market needs, saving time, and reducing training costs.

Purpose: This study aims to identify and classify the roles of public libraries in the growth and development of small businesses.

Methodology: Given the multi-dimensional and extensive nature of public libraries' roles in supporting small businesses, the meta-synthesis method was employed to integrate findings from existing studies based on interpretation and translation. This research adopts a qualitative approach for data collection and is fundamental in purpose. To achieve the study's objectives, the seven-stage model of Sandelowski and Barroso was utilized to obtain a comprehensive synthesis of qualitative research on the topic. The steps included clear problem definition, systematic literature review, text search and refinement, extraction of information from texts, analysis and synthesis of findings, quality control, and presentation of results.

Findings: The inclusion criteria for selecting studies for meta-synthesis focused on their relevance to the research question regarding the role of public libraries in the development of small businesses. The selection process was carried out in three stages:

1. **Title Screening:** Out of 211 retrieved articles, 105 were excluded based on title relevance.
2. **Abstract Screening:** 106 abstracts were reviewed, and 21 articles were excluded for not meeting the inclusion criteria.
3. **Full-Text Review:** 85 full-text articles were examined, and 61 were excluded as their content did not match the research question. Ultimately, 24 studies were selected for meta-analysis.

Through content analysis, the 24 selected articles were coded into 7 major roles and 18 components reflecting the contributions of public libraries to small business development. The findings indicate that public libraries exert influence through seven key roles:

1. **Educational Services** – Offering training and skill-building opportunities.

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

2. Literacy Enhancement – Promoting reading, information literacy, and knowledge acquisition.
3. Human Skills Development – Supporting the development of managerial, technical, and entrepreneurial skills.
4. Information Provision – Offering access to relevant data, industry knowledge, and research materials.
5. Consulting and Reference Services – Providing guidance, mentoring, and expert advice to small business owners.
6. Technology Support – Facilitating access to digital tools, online platforms, and technological resources.
7. Space and Facilities – Providing physical infrastructure such as workspaces, meeting rooms, and event venues.

These roles collectively demonstrate that public libraries can play a significant role in fostering the growth and sustainability of small businesses. Figure 1 presents the algorithm illustrating the review and selection process for the eligible articles included in this meta-synthesis study.

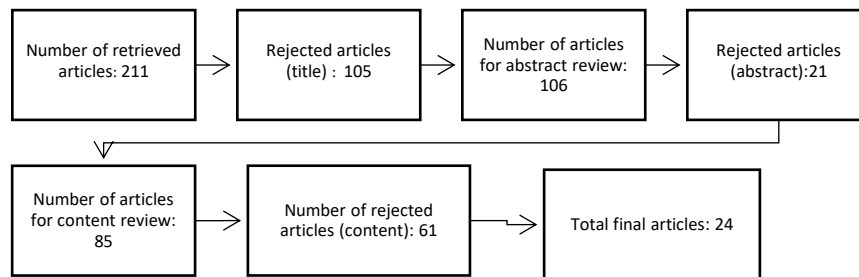

Figure 1. Search results and selection of appropriate articles

Conclusion: The results of the study indicate that libraries play a significant role in the development of small businesses. As central institutions within society, libraries provide information and educational resources accessible to all, which can support small business owners seeking income generation and economic advancement. The presence of entrepreneurs in libraries also contributes to neighborhood and local development, as a thriving local economy benefits the entire community. In this regard, libraries can actively participate in strengthening the local economy and transforming communities and living environments into more dynamic and desirable places.

This outcome also aligns with the interests of libraries themselves. The more libraries demonstrate that their resources contribute to local economic growth and that individuals can initiate businesses through library support, the greater public recognition and support libraries will receive. This, in turn, enhances the success of libraries in implementing their programs and sustaining their services. To achieve this goal, librarians need to adopt new perspectives on economic development and reconsider the nature of information and library services, while also acquiring the necessary training in business-related fields. Simultaneously, public libraries should reassess their traditional roles, strengthen strategic management and planning, and expand cooperation with commercial and economic institutions. By equipping themselves with appropriate physical and virtual infrastructure, libraries can move toward becoming dynamic contributors to a growing society. Ultimately, public

libraries play a vital role in developing the local economy by strengthening human capital.

Value: To date, no comprehensive study using a meta-synthesis approach has examined public library services for small business owners over an extended time frame. Most existing studies have identified only a limited number of such services through traditional library research methods and literature reviews. Therefore, the present study, by applying a meta-combination of prior research, identifies and categorizes the roles of public libraries in supporting small businesses. This contributes to raising librarians' awareness of the diverse roles and services that public libraries can offer in fostering small business development.

Keywords: *public libraries, economic growth, economic development, library services, small businesses.*

Journal of

Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

References

- Amiri, M., Ziaei, S., Sharif-Moghadam, H., & Fayyazi, B. M. (2018). Designing an effective organizational culture model in Iran's public libraries. *Information and Public Library Research*, 24(4), 501–521. <https://publij.ir/article-1-1812-fa.html> [In Persian]
- Ataei Zahir, S., Tajefri, M., Sanatjoo, A., & Sharif, A. (2021). Feasibility of providing effective services for economic development in public libraries of Mashhad. *Library and Information Science*, 24(2), 59–84. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_68911.html?lang=fa [In Persian]
- Bahraminia, S., Ziaei, S., & Moradi, M. (2023). The role of public library services and functions in community economic development. *Knowledge Studies Journal*, 2(1), 1–21. <https://doi.org/10.22034/jkrs.2023.57250.1031> [In Persian]
- Beigi, M., Dadkhah, N., & Amel, F. (2019, January 19). *Developing startups in public libraries*. Iranian Institute for Information Science and Technology, Tehran. <https://civilica.com/doc/999752> [In Persian]
- Bertot, J. C., Jaeger, P., Lee, J., Dubbels, K., McDermott, A., & Real, B. (2014). *2013 digital inclusion survey: Survey findings and results*. Information Policy & Access Center, College of Information Studies, University of Maryland. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED601682.pdf>
- Bishop, B. W., Mehra, B., & Partee, R. P. (2016). The role of rural public libraries in small business development. *Public Library Quarterly*, 35(1), 37–48. <http://doi.org/10.1080/01616846.2016.1163971>
- Dent, V. F. (2007). Local economic development in Uganda and the connection to rural community libraries and literacy. *New Library World*, 108(5/6), 203–217. <https://doi.org/10.1108/03074800710748777>
- Eghbali, A., & Norouzi, A. (2022). Analyzing the role of public library services in local economic development: A case study of Kermanshah Province. *Information and Public Library Research*, 28(1), 76–93. <https://doi.org/10.52547/publij.28.1.76> [In Persian]
- Faghani, E., & Seifi, L. (2020, December 16–17). The role of public libraries in local economic development. In *Public Libraries in the Karun and Karkheh Riverbanks: Proceedings of the National Conference on Social Functions of Public Libraries*. <https://www.gisoom.com/book/11686286/> [In Persian]
- Faulkner, A. E. (2018). Entrepreneurship resources in US public libraries: Website analysis. *Reference Services Review*, 46(1), 69–90. <http://doi.org/10.1108/RSR-07-2017-0025>
- Franks, J. E., & Johns, C. (2015). Entrepreneur assistance & economic development in Florida libraries. *Reference Services Review*, 43(3), 400–418. <http://doi.org/10.1108/RSR-03-2015-0014>

- Garjizadeh, A. (2015, May 21). *Mutual relationship between culture and economic development*. Raymand Research Institute, Mashhad. [In Persian]
- Gholamhosseinnezhad, S. (2019). Establishing a business in the library. *Ketabdar 2.0*, 5(3). <http://lib2mag.ir/10390> [In Persian]
- Gichohi, P. M., Onyancha, O. B., & Dulle, F. W. (2018). A model for public libraries' support in the development of small-scale business enterprises in Meru County, Kenya. *Public Library Quarterly*, 37(1), 81–102. <http://doi.org/10.1080/01616846.2017.1391033>
- Glass, R., Clifford, N., Harris, B., & Rose, C. (2000). The role of public libraries in local economic development. Institute for Public Policy and Business Research, University of Kansas. <http://www.ipsr.ku.edu/resrep/pdf/m260.pdf>
- Haseli, D., Safavi, Z., & Parsa, F. (2023). Public library activities in community economic development: A systematic review. *Information and Public Library Research*, 29(2), 162–181. <http://doi.org/10.61186/publij.29.2.162> [In Persian]
- Holcomb, S., Dunford, A., & Idowu, F. (2019). *Public libraries: A community's connection for career services* (pp. 1–33). John J. Heldrich Center for Workforce Development. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED601682.pdf>
- Hughes, C., & Boss, S. (2021). How rural public libraries support local economic development in the mountain plains. *Public Library Quarterly*, 40(3), 258–281. <https://doi.org/10.1080/01616846.2020.1776554>
- Karajina, D. S. (2011, August). *Reading and literacy: A path to an inclusive social library*. In M. Khandan (Ed.), Selected papers of the 77th IFLA Conference (pp. 23–48). <https://rdm.iranpl.ir/files/site1/files/2011/2.pdf> [In Persian]
- Karimzadeh, M. (2018). Eleven services that libraries can offer to support local businesses and entrepreneurs. *Ketabdar Journal*, 2. <https://princh.com> [In Persian]
- Macdonald, A. T. (2015). Dedicated business centers in public libraries. *Reference Services Review*, 43(3), 344–368. <http://doi.org/10.1108/RSR-02-2015-0007>
- McClure, C. R., Fraser, B. T., Nelson, T. W., & Robbins, J. B. (2000). *Economic benefits and impacts from public libraries in the State of Florida. Final Report*. <https://scispace.com/pdf/economic-benefits-and-impacts-from-public-libraries-in-the-1b5974mlst.pdf>
- McClure, C., & Jager, P. (n.d.). *Measuring and improving internet services in public libraries* (M. Azargoon & M. Jafari, Trans., 2013). National Public Libraries Institute, Tehran. <https://lib.ut.ac.ir/site/catalogue/1082734> [In Persian]
- Mirzamohammadi, M. H., Fathi, M., & Nadirkhanlou, S. (2012). Examining the role of skill development in human resource empowerment. *Skill Development*, 1(2), 103–122. <https://sid.ir/paper/255987/fa> [In Persian]
- Mohammadi Hamidi, S., & Sobhani, N. (2018). Sustainable development in the Middle East with emphasis on Iran. *Geographical Planning of Space*, 8(28), 99–114. https://gps.gu.ac.ir/article_70695.html [In Persian]
- Najafi, F., Monjazebi, F., & Nikpeyma, N. (2013). Meta-synthesis of qualitative research in nursing: A review study. *Qualitative Research in Health Sciences*, 2(4), 320–335. <https://sid.ir/paper/215452/fa> [In Persian]
- Nicki, M. (2022). *Libraries that build business: Advancing small business and entrepreneurship in public libraries*. ALA Editions. <https://alastore.ala.org/lbb>
- Oyeronke, A. (2012). Information as an economic resource: The role of public libraries in Nigeria. *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal*, 34, 66–75. <https://www.white-clouds.com/iclc/cliej/cl34oyeronke.pdf>
- Randal, K. (2004). *The innovation imperative*. Economic Development Administration, US Department of Commerce Conference. <http://www.compete.org/nri/>
- Rusk, M. D., & Cummings, E. (2011). Libraries and the local economy: Partnerships for economic growth (a presentation to the Oklahoma Library Association, March 30, 2011). *Community & Junior College Libraries*, 17(2), 53–61. <http://doi.org/10.1080/02763915.2011.591708>

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Sandelowski, M., Sandelowski, M. J., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company. <http://doi.org/10.46743/2160-3715/2009.2820>
- Santos, V. F. D. (2009). Public libraries and their contribution towards economic development: A discussion. *Library and Information Science Research E-Journal*, 19(2). <https://www.libres-ejournal.info/543/>
- Sawyer, R. (1996). The economic and job creation benefits of Ontario public libraries. *The Bottom Line*, 9(4), 14–26. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/08880459610131781/full/html>
- Sheikh Sho'aei, F., Naqshineh, N., Alidoosti, S., & Nakhoda, M. (2016). A foundation for designing a digital library maturity model: Application of the FARATKIB method. *Iranian Journal of Information Science and Technology*, 32(3), 843–874. <http://doi.org/10.35050/JIPM010.2017.040> [In Persian]
- Shekari, M., Khademi, R., & Safaei, D. (2023). Facilitating and supporting small business development: Are public libraries in Khuzestan Province ready? *Library and Information Science*, 26(4), 171–198. <https://doi.org/10.30481/lis.2024.429923.2128> [In Persian]
- Shpester, D. (1997). Public libraries and economic development (Z. Mirhosseini, Trans.). *Information and Public Library Research*, 24(7), 69–77. https://publij.ir/article_727710.html [In Persian]
- Soroya, M. S., Munir, M. A., & Soroya, S. H. (2014). Role of public libraries in economic development of Pakistan: A future vision. *Pakistan Library & Information Science Journal*, 45(1), 3–8. https://www.researchgate.net/publication/261703571_Role_of_Public_Libraries_in_Economic_Development_of_Pakistan_A_Future_Vision
- Ziaei, S., Bahraminia, S., & Moradi, M. (2023). Identifying the role of public libraries in community economic development from experts' perspectives. *Information and Public Library Research*, 29(1), 12–32. <http://doi.org/10.61186/publij.29.1.12> [In Persian]

Identification and Ranking of Digital Transformation Components in Medical Sciences University Libraries in Iran

Mohammadreza Azadifar¹, Afshin Hamdipour², Rasoul Zavaragi³, Hashem Atapour⁴

Received: April, 6, 2025; Revised: June, 12, 2025

Accepted: June, 13, 2025; Published: Nonember, 1, 2025

Abstract

Purpose: This study aimed to identify and rank the key components of digital transformation from the perspective of librarians working in Iranian medical sciences university libraries (IMSU).

Methodology: Adopting a descriptive-survey design, the study population consisted of 220 librarians from IMSU, selected through a complete census method. Data were collected using a 46-item Likert-scale questionnaire after confirming its validity and reliability. The data were analyzed using exploratory factor analysis (EFA) as well as Friedman and Wilcoxon tests in SPSS version 26.

Findings: The results of the EFA revealed eight components that together accounted for 76.630% of the total variance: (1) Intelligent services and process digitization, (2) staff competencies, (3) digital resource access and management, (4) information security and user interaction, (5) technical capabilities for data analytics and digitization, (6) legal awareness related to digital content, (7) digital leadership and innovation, and (8) technological infrastructure. The Friedman test indicated that “professional competencies of staff” had the highest mean rank (3.69), suggesting it as the most important component, while “technological infrastructure” had the lowest mean rank (2.92), reflecting a lower priority from the librarians' perspective. Post hoc Wilcoxon tests, adjusted using the Bonferroni correction, confirmed significant pairwise differences among these components.

Conclusion: Successful digital transformation in IMSU libraries requires an integrated approach that simultaneously emphasizes digital leadership and innovation as strategic dimensions, while strengthening technological infrastructure, enhancing professional staff competencies, and advancing process digitization as operational dimensions.

Value: By identifying the core factors influencing digital transformation in IMSU libraries, this study provides a practical framework to support the design, implementation, and evaluation of digital transformation initiatives in academic library setting.

Keywords: *Digital Transformation, Digital Transformation Components, Technology Transfer, Medical Sciences Libraries*

How to Cite:

Azadifar, M., Hamdipour, A., Zavaragi, R., & Atapour, H. (2025). Identification and Ranking of Digital Transformation Components in Medical Sciences University Libraries in Iran. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3): 92-120.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.19967](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19967)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19967.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19967)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1. PhD Candidate, Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

2. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (Corresponding Author) hamdipour@tabrizu.ac.ir

3. Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

4. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Extended Abstract

Introduction: In recent years, digital transformation has emerged as a novel paradigm in academic and educational environments (Sandhu, 2018; Nouri et al., 2019). University libraries—particularly those serving the medical sciences—have been compelled to redefine their services and operational processes in response to the rapid expansion of information and communication technologies (Gates and Dale, 1997; Gong et al., 2024). Numerous studies have emphasized the importance of digital leadership and the professional competencies of staff in ensuring the success of this transformation process (Azadifar et al., 2025; Khoeini et al., 2024). Moreover, information and communication technology infrastructure and data security are considered fundamental prerequisites for achieving digital transformation (Mendhurwar & Mishra, 2021). Accordingly, this study was conducted to identify and rank the components of digital transformation in Iranian medical sciences universities (IMSU).

Purpose: The primary aim of this study is to identify and prioritize the key components of digital transformation within IMSU, thereby enabling managers and policymakers in this domain to strategic plans based on clearly defined and evidence-based priorities.

Methodology: This study employed a descriptive–survey design. The statistical population comprised all 220 librarians working in the libraries of IMSU, all of whom were included through a complete census approach. Data were collected using a 46-item questionnaire designed on a five-point Likert scale (1 = strongly disagree to 5 = strongly agree). The content validity of the questionnaire was confirmed by five faculty members specializing in information science and social sciences, and its reliability was verified using Cronbach’s alpha coefficient ($\alpha \geq 0.70$). Data collection was carried out during the second half of 1403 (Iranian calendar) using both electronic and paper-based questionnaires. For data analysis, exploratory factor analysis (EFA) was initially conducted in SPSS version 26 to identify the underlying component structure. Subsequently, the Friedman test was applied to rank the extracted components, and finally, the Wilcoxon signed-rank test with Bonferroni correction was employed to examine pairwise differences among the identified components.

Findings: The results of the exploratory factor analysis identified eight principal components of digital transformation in IMSU, which together explained 76.630% of the total variance. These components included:

1. Provision of intelligent services and digitization of processes
2. Professional competencies of staff
3. Access to and management of digital resources
4. Information security and digital interaction with users
5. Technical capabilities for data analytics and digitization
6. Legal awareness in the use and dissemination of digital content
7. Digital leadership and innovation
8. Technological infrastructure

The Friedman test used to rank these components indicated that *professional competencies of staff* achieved the highest mean rank (mean rank = 3.69). This was followed by *provision of intelligent services and digitization of processes* (mean rank = 3.65) and *access to and management of digital resources* (mean rank = 3.57). In contrast, *technological infrastructure* received the lowest mean rank (mean rank = 2.92), as presented in Table 1. The overall ranking of components was statistically significant ($\chi^2 = 256.097$, $df = 7$, $p < 0.001$).

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Table 1. Distribution of Digital Transformation Components in Libraries from Librarians' Perspective

Variable	Number of Items	Mean	Standard Deviation	Skewness	Minimum	Maximum
Digital Leadership and Innovation	10	3.28	0.834	-0.721	1.00	4.80
Professional Competencies of Staff	8	3.69	0.616	-0.726	1.33	5.00
Provision of Intelligent Services and Digitization of Processes	7	3.65	0.872	-1.210	1.00	5.00
Access to and Management of Digital Resources	5	3.57	0.855	-0.840	1.00	5.00
Technological Infrastructure	5	2.92	0.907	-0.152	1.00	5.00
Information Security and Digital Interaction with Users	3	3.56	0.949	-1.061	1.00	5.00
Legal Awareness in the Use and Dissemination of Digital Content	2	3.40	0.830	-0.668	1.00	5.00
Technical Capabilities for Data Analytics and Digitization	2	3.32	0.629	-0.339	1.00	4.50

Conclusion: The results indicate that the successful realization of digital transformation in IMSU requires the adoption of a comprehensive and balanced approach—one that simultaneously addresses strategic imperatives, such as *digital leadership and innovation*, and operational requirements, including *professional competencies of staff*, *information security*, and *technological infrastructure*. Although *professional competencies of staff* were identified as the most critical component—and libraries have performed relatively well in this area—the comparatively low mean rank of *technological infrastructure* suggests that many IMSU libraries continue to face limitations in accessing adequate hardware and software resources. Accordingly, policymakers in the scientific domain and senior university administrators can play a pivotal role in advancing digital transformation by developing parallel and coordinated programs aimed at strengthening technological infrastructure, enhancing legal awareness and training, improving the technical skills and professional competencies of librarians, and standardizing information security procedures. The implementation of these measures will not only enable libraries to sustain their traditional functions but will also position them as leading centers for the provision of advanced information services within the higher education health system.

Value: The findings of this study identify the key components influencing the implementation of digital transformation in IMSU libraries. Beyond informing the design and execution of digital transformation initiatives, these components provide a practical framework for assessing the current status of libraries and monitoring progress in this domain. Through effective digital transformation, libraries can move beyond their conventional role as information service providers and assume a central and strategic position in the educational and research processes of medical sciences universities.

References

Aliasghari Jelodar, H., Razavi, A. a., & Tahmasebi Limooni, S. (2024). Identifying the Maturity Dimensions of the Digital Transformation and Its Effect on Librarian

- Performance Competence in Medical Sciences Universities of the Country. *Librarianship and Information Organization Studies*. [in press]. <https://doi.org/10.30484/nastinfo.2024.3607.2279> [In Persian]
- Anuradha, P. (2018). Digital transformation of academic libraries: Opportunities and challenges. *IP Indian Journal of Library Science and Information Technology*, 3(1), 8-10. <https://doi.org/10.18231/2456-9623.2018.0002>
- Azadifar, M., Hamdipour, A., Zavarraqi, R., & Atapour, H. (2025). An Examination of the Factors Affecting the Adoption of Digital Transformation by Librarians at Medical Universities Based on Rogers' Diffusion of Innovation Theory. *Depiction of Health*, 16(2), [in press]. <https://doi.org/10.34172/doh.2025.13> [In Persian]
- Bawack, R. (2019). Academic Libraries in Cameroon in the digital age. *Library philosophy and practice*, 5 (3), 2547. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2547>
- Borangiu, T., Trentesaux, D., Thomas, A., Leitão, P., & Barata, J. (2019). Digital transformation of manufacturing through cloud services and resource virtualization. *Computers in Industry*, 108, 150-162. <https://doi.org/10.1016/j.compind.2019.01.006>
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate behavioral research*, 1(2), 245-276. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr0102_10
- De la Boutetière, H., Montagner, A., & Reich, A. (2018). *Unlocking success in digital transformation*. <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Organization/Our%20Insights/Unlocking%20success%20in%20digital%20transformations/Unlocking-success-in-digital-transformations.pdf>
- Deja, M., Rak, D., & Bell, B. (2021). Digital transformation readiness: perspectives on academia and library outcomes in information literacy. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(5), 102403. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102403>
- Eriksson, K. (2010). (Concept determination as part of the development of knowledge in caring science. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24 Suppl 1, 2-11. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2010.00809.x>
- Gates, B., & Dale, J. (1997). The road ahead. *Canadian Social Studies*, 32(1), 24-32. <https://www.proquest.com/openview/b3c54d32516f4ffb8fff10064bce0bc4/1?pq-origsite=gscholar&cbl=47422>
- Gong, C., Parisot, X., & Reis, D. (2024). The Evolution of Digital Transformation. In D. Schallmo, A. Baiyere, F. Gertsen, C. A. F. Rosenstand, & C. t. A. Williams, *Digital Disruption and Transformation* Cham. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-47888-8_1
- Goran, J., LaBerge, L., & Srinivasan, R. (2017). Culture for a digital age. *McKinsey Quarterly*, 3(1), 56-67. <https://lediag.net/wp-content/uploads/2018/05/0-Culture-for-a-digital-age.pdf>
- Grammenis, E., & Mourikis, A. (2019). Academic libraries in the digital era: An assessment of the Institutional Repository role in supporting research as a digital service. Linnaeus Student Conference on Information Technology (LSCIT), Linnaeus University. <https://doi.org/10.15626/lscit2019.02>
- Haddadi Harandi, A. A., Rezaeifard, M., & Esmaelii, s. (2022). Digital Transformation Maturity Model; Areas and Trends of Research in Iran. *Digital Transformation*, 2(2), 43-72. <https://doi.org/10.22034/dtj.2022.340076.1061> [In Persian]
- Heilig, L., Lalla-Ruiz, E., & Voß, S. (2017). Digital transformation in maritime ports: analysis and a game theoretic framework. *NETNOMICS: Economic Research and Electronic Networking*, 18(2), 227-254. <https://doi.org/10.1007/s11066-017-9122-x>
- Henriette, E., Feki, M., & Boughzala, I. (2015). The shape of digital transformation: a systematic literature review. *MCIS 2015 Proceedings*, 10. <https://aisel.aisnet.org/mcis2015/10>
- Kari, K. (2020). Digital transformation of information and its impact on libraries. *World Journal of Innovative Research (WJIR)*, 9(1), 26-30. https://www.wjir.org/download_data/WJIR0901033.pdf

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoaei, F. (2024). Developing a model of digital transformation of university libraries based on meta-synthesis. *The Electronic Library*, 42(4), 681-699. <https://doi.org/10.1108/EL-02-2024-0046>
- Kislov, E. (2016). Digital transformation: history, present, and future trends. <https://auriga.com/blog/2016/digital-transformation-history-present-and-future-trends/>
- Kouroubali, A., & Katehakis, D. G. (2019). The new European interoperability framework as a facilitator of digital transformation for citizen empowerment. *Journal of biomedical informatics*, 94, 103166. <https://doi.org/10.1016/j.jbi.2019.103166>
- Liere-Netheler, K., Packmohr, S., & Vogelsang, K. (2018). Drivers of digital transformation in manufacturing. https://aisel.aisnet.org/hicss-51/in/digital_supply_chain/2/
- Liman, Y. A., & Aliyu, M. M. (2023). Digital transformation and innovation of academic libraries: a content analysis. *Samaru Journal of Information Studies*, 23(1), 1-15. <https://www.ajol.info/index.php/sjis/article/view/252140>
- Lu, Y., & Lin, S. (2025). How Can We Promote Digital Transformation in College Libraries? A Study on Readers' Intention to Adopt Digital Services. *Sustainability*, 17(8), 3504. <https://doi.org/10.3390/su17083504>
- Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital transformation strategies. *Business & information systems engineering*, 57, 339-343. <https://doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5>
- Mendhurwar, S., & Mishra, R. (2021). Integration of social and IoT technologies: architectural framework for digital transformation and cyber security challenges. *Enterprise Information Systems*, 15(4), 565-584. <https://doi.org/10.1080/17517575.2019.1600041>
- Möller, D. P. (2023). Cybersecurity in digital transformation. In *Guide to cybersecurity in digital transformation: Trends, methods, technologies, applications and best practices* (pp. 1-70). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26845-8_1
- Mostafayi, B., Emari, H., Beigzadeh, Y., & Beikzad, J. (2024). Developing Digital Transformation Strategies in Universities: University of Tabriz Case Study. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 3(2), 31-52. <https://doi.org/10.22034/jkrs.2024.61570.1083> [In Persian]
- Nadkarni, S., & Prügl, R. (2021). Digital transformation: a review, synthesis and opportunities for future research. *Management review quarterly*, 71, 233-341. <https://doi.org/10.1007/S11301-020-00185-7>
- Nakaziba, S., & Ngulube, P. (2024). Harnessing digital power for relevance: status of digital transformation in selected university libraries in Uganda. *Collection and Curation*, 43(2), 33-44. <https://doi.org/10.1108/CC-11-2023-0034>
- Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A., & Song, M. (2017). Digital innovation management. *MIS quarterly*, 41(1), 223-238. <https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/TNEY202/digitalinnovationmisq%20copy.pdf>
- Nouri, M., Shah hoseini, M., Shami zanjani, M., & Abedin, B. (2019). Designing A Conceptual Framework for Leading Digital Transformation in Iranian Companies. *Journal of Management and Planning In Educational System*, 12(2), 211-242. <https://doi.org/10.29252/mpes.12.2.211> [In Persian]
- Oxford English Dictionary. (2025). Digital. In *Oxford English Dictionary*. https://www.oed.com/dictionary/digital_n
- Sandhu, G. (2018). The Role of Academic Libraries in the Digital Transformation of the Universities. 2018 5th International Symposium on Emerging Trends and Technologies in Libraries and Information Services (ETTLIS), Noida, India. <https://doi.org/10.1109/ETTLIS.2018.8485258>
- Schallmo, D., Williams, C. A., & Boardman, L. (2020). Digital transformation of business models—best practice, enablers, and roadmap. In *Digital Disruptive Innovation* (pp. 119-138). World Scientific. https://doi.org/10.1142/9781786347602_0005

- Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*, 15(1), 388-393. <https://doi.org/10.15547/tjs.2017.s.01.065>
- Singh, B. (2018). (Digital Transformation of library services in the Mobile World: The future trends. *Publishing Technology and Future of Academia*, 335-349. https://www.academia.edu/download/57949015/Digital_Transformation_of_library_services_in_Mobile_World_in_India_NLU.pdf
- Stolterman, E., & Fors, A. C. (2004). Information technology and the good life. *Information systems research: relevant theory and informed practice*, 687-692. https://doi.org/10.1007/1-4020-8095-6_45
- Tarutė, A., Duobienė, J., Klovienė, L., Vitkauskaitė, E., & Varaniūtė, V. (2018). Identifying factors affecting digital transformation of SMEs. <https://aisel.aisnet.org/iceb2018/64/>
- Trenerry, B., Chng, S., Wang, Y., Suhaila, Z. S., Lim, S. S., Lu, H. Y., & Oh, P. H. (2021). Preparing workplaces for digital transformation: An integrative review and framework of multi-level factors. *Frontiers in Psychology*, 12, 620766. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.620766>
- Upadhyay, A. (2024). *Cost of Digital Transformation: What to Expect and How to Prepare*. <https://www.talentelgia.com/blog/cost-of-digital-transformation/>
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122, 889-901. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.022>
- von Leipzig, T., Gamp, M., Manz, D., Schöttle, K., Ohlhausen, P., Oosthuizen, G., Palm, D., & von Leipzig, K. (2017). Initialising Customer-orientated Digital Transformation in Enterprises. *Procedia Manufacturing*, 8, 517-524. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.066>
- Zaki, M. (2019). Digital transformation: harnessing digital technologies for the next generation of services. *Journal of Services Marketing*, 33(4), 429-435. <https://doi.org/10.1108/JSM-01-2019-0034>

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Effective Barriers to Obtaining the Right of Reproduction and Representation Licenses to Digitize Book Resources in Iranian Digital Libraries

Zeinab Papi¹

Received: May, 6, 2025; Revised: July, 13, 2025

Accepted: July, 16, 2025; Published: November, 1, 2025

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to identify the barriers to obtaining copyright and reproduction and representation licenses from publishers for the digitization of book resources in Iranian digital libraries, , and to propose solutions for overcoming these barriers.

Methodology: This study adopted a qualitative approach using document analysis. Data collection and analysis were conducted based on the thematic analysis framework proposed by Attride-Stirling and further developed by Clarke and Braun. Semi-structured interviews were carried out with 10 experts in the fields of publishing and digital libraries. In addition, relevant national and international studies were reviewed to extract barriers and solutions related to the licensing process.

Findings: A total of 272 basic themes, 57 organizing themes, and 2 global themes were identified, encompassing executive, financial, and technical dimensions. The reliability of the findings was assessed using the Holsti method. The thematic network related to the right of reproduction and representation of book resources in Iranian digital libraries highlights a range of executive, financial, and technical barriers, along with corresponding solutions.

With respect to executive and financial barriers and solutions, key issues included policy and guideline formulation, trust-building by libraries, the role of resource-aggregating companies, identification of the responsible policymaking authority, provision of supportive facilities, and enhanced interaction between publishers and libraries. Technical barriers and solutions focused on infrastructure readiness, cybersecurity for digital representation of books, metadata standards, digitization workflows, digital lending models, and challenges associated with the digitization process.

Conclusion: Based on the analysis of the identified barriers, several solutions are proposed, including ensuring continuous and transparent payments to publishers and rights holders by libraries; providing fair financial compensation to creators; limiting access to small excerpts of books to comply with copyright regulations; implementing legal metadata to clearly document copyright status; and applying appropriate copyright notices. The implementation of these measures can enhance trust between publishers and libraries, enrich digital collections, protect digital resources, and facilitate user access to digital content.

Value: Obtaining permission from publishers for the digitization of books represents one of the fundamental challenges faced by digital libraries in Iran. Despite its importance, this issue has received limited scholarly attention. By systematically identifying barriers and proposing practical solutions, this study fills an important research gap and provides a useful framework for policymakers, libraries, and publishers involved in the digitization of book resources.

Keywords: *Copyright, Technical Measures, Licensing, Book Sources, Digital Libraries of Iran*

How to Cite:

Papi, Z. (2025). Effective barriers to obtaining the right of reproduction and representation licenses to digitize book resources in Iranian digital libraries. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3), 121-142.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.20200](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.20200)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20200.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://www.issn.org/issn/2821-045X)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1 . Assistant Professor, Department of Information Management and Knowledge Organization, National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran, Tehran, Iran. (Corresponding Author) z-papi@nlai.ir

Extended Abstract

Introduction: Collecting digital resources or developing digital libraries is a complex process that requires robust legal and technical infrastructures to protect digital rights. As Coyle notes, documenting copyright status assists users, authors, and libraries by clarifying the conditions of resource use and ownership. Digitization has become an essential component of library services in the twenty-first century; however, it faces numerous challenges, particularly in developing countries such as Iran. One of the most complex aspects of digital library development is obtaining copyright licenses from publishers for the digitization of book resources. This process involves intertwined technical, legal, financial, and administrative considerations that require careful analysis and the formulation of strategic solutions.

Purpose: This study aims to identify the barriers to obtaining copyright licenses from publishers for the digitization of book resources in Iranian digital libraries and to propose practical solutions for overcoming these barriers.

Methodology: This research adopted a qualitative approach using document analysis and thematic analysis methods. Data were analyzed following the thematic analysis framework proposed by Attride-Stirling, Clarke, and Braun. Semi-structured interviews were conducted with 10 experts in the fields of publishing and digital libraries, including four digital library specialists (DL1–DL4) and six publishing experts (PUB1–PUB6). Participants were selected through purposive and snowball sampling based on their expertise in copyright issues, familiarity with the publishing industry, and experience in digital library management. In addition to the interviews, relevant national and international studies were reviewed to extract barriers and potential solutions related to licensing for digitization. The reliability of the coding process was assessed using the Holsti method, yielding a reliability coefficient of 83.6%, which indicates an acceptable level of trustworthiness.

Findings: The qualitative thematic analysis resulted in the identification of 272 basic themes, 57 organizing themes, and two overarching themes encompassing technical, executive, and financial barriers. These findings reveal a range of significant challenges and corresponding practical strategies. Due to space limitations, the executive and financial barriers are presented in Table 1, while the main technical findings and recommendations are discussed in the text.

The results indicate that Iranian digital libraries face substantial technical challenges, including inadequate technological infrastructure, outdated equipment, rapid technological changes, the absence of comprehensive digital preservation plans, and weak information security systems. These issues threaten the long-term accessibility and sustainability of digitized resources. In addition, the lack of standardized metadata complicates copyright management and rights documentation. Proposed technical solutions include providing access only to limited portions of works to comply with copyright regulations, adopting metadata standards such as METS, implementing controlled digital lending based on legal licenses, using digital rights management (DRM) systems to prevent unauthorized copying, conducting regular software updates accompanied by systematic backups, employing proxy servers and web services to improve content transfer, and strengthening cybersecurity measures to enhance publisher trust.

Furthermore, the study shows that Iranian digital libraries encounter executive and financial barriers, such as the absence of clear national policies, insufficient

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

strategic planning, and limited financial resources allocated to digitization projects. High licensing costs and inadequate staff expertise further exacerbate these challenges. To address these issues, the study recommends that the National Library of Iran assume a coordinating role in the licensing process, promote trust-building mechanisms with publishers through transparent and continuous compensation, establish intermediary organizations between libraries and publishers, provide supportive incentives such as free digitization services, and develop clear contractual and policy frameworks to facilitate collaboration (Table 1 and Figure 1).

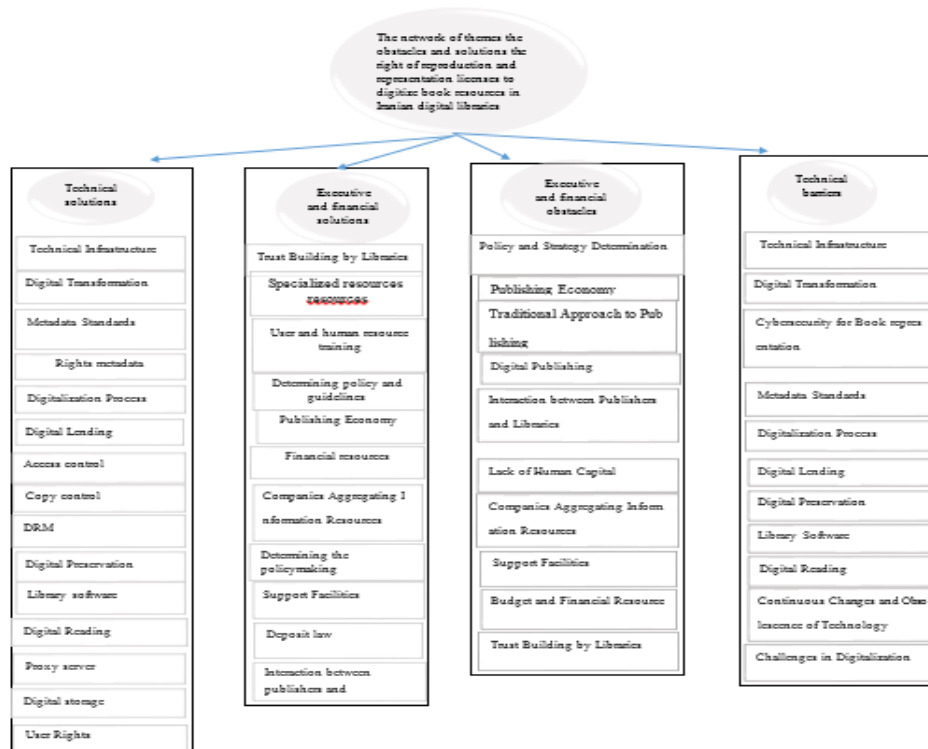

Table 1. Executive and Financial Barriers: Results of Comprehensive Thematic Analysis

Organizing Themes	Basic Themes	Sources	Interviews
Publishing Economics	<ul style="list-style-type: none"> • Publishers' reluctance to offer their resources to the public due to loss of exclusive rights • Publishers' unwillingness to offer bestselling books in digital libraries • Lack of publishers' awareness of business scope in electronic space 	(Musa and Musa, 2012)	PUB4, DL1
Budget and Financial Resources	<ul style="list-style-type: none"> • Potential costs of staff, services and equipment over time • Impact of adequate budget allocation on digitization quality • Lack of sufficient budget especially in developing countries • Inadequate budget • Cost-intensive digitization • High cost of software and lack of sufficient scanners • Cost-free digitization issues for publishers • Lack of precise budget allocation for implementing optimal digitization strategy • Cost-intensive digitization 	(Gertz, 2013); (Mamman Mshelia& Mshelia, 2021); (Eze Asogwa, 2011); (Adera Amollo, 2011)	PUB6, DL3, DL4
Specialized Human Resources	<ul style="list-style-type: none"> • Inadequate knowledge of specialists in digitization • Lack of human capital and technical specialists in digitization • Lack of sufficient competency and skills for digitization • Lack of application of technical skills among library specialists • Use of non-specialists and lack of precise identification of technical issues • Shortage of human resources 	(Mamman Mshelia& Mshelia, 2021); (Eze Asogwa, 2011; Pandey and Misra 2014); (Ahmad and Rafiq, 2023)	DL3, DL4
Policy and Strategy Determination	<ul style="list-style-type: none"> • Lack of National Library policy for paying material rights • Absence of principles and policies for book provision in digital libraries • Inability to make decisions for establishing a new digital transformation program 	_____	PUB5, PUB6, DL3
Traditional Approaches in Publishing	<ul style="list-style-type: none"> • Non-professional nature of the country's publishing • Non-specialized publishers 	_____	PUB5, PUB6
Digital Publishing	<ul style="list-style-type: none"> • Non-compliance with copyright of electronic resources in storage, reproduction, modification, and electronic transmission of texts and images • Lack of transparency in scope and provisions of intellectual property rights for using digitized books in digital libraries • Absence of codified and uniform laws on how to sell digital publishing 	_____	DL1, DL2, DL3
Publishers' Concerns and	<ul style="list-style-type: none"> • Publishers' distrust of servers and systems 	_____	PUB6, DL4

Organizing Themes	Basic Themes	Sources	Interviews
Trust-Building by Libraries	<ul style="list-style-type: none"> • Publishers' distrust of libraries for offering books in digital libraries 		
Information Resource Aggregating Companies	<ul style="list-style-type: none"> • Lack of intermediary between library and publisher in book provision • Absence of digitization service companies in Iran 	_____	PUB1, PUB6
Publisher-Library Interaction	<ul style="list-style-type: none"> • Limited communications between library managers and librarians with publishers 	_____	DL1

Figure 1: Thematic Network of Executive and Financial Barriers

Conclusion: By conducting this research and proposing practical solutions, it becomes possible to build trust among publishers, enrich and safeguard digital resources, and improve user access. The findings indicate that effective copyright licensing for digital books requires a coordinated approach encompassing technical infrastructure, legal frameworks, financial sustainability, and institutional capacity. In this regard, the National Library of Iran can play a pivotal role in facilitating communication between publishers and libraries and in ensuring compliance with copyright regulations. Achieving these objectives necessitates close collaboration among governmental bodies, libraries, publishers, and creators in order to establish a sustainable system that balances copyright protection with broader educational and research access.

Value: Obtaining permission from publishers for the digitization of books represents a major challenge for libraries and has not previously been examined in the Iranian context. This research analyzes the obstacles associated with copyright licensing and proposes practical solutions to address publishers' concerns and enhance digital content management. By offering the first comprehensive analysis of

these barriers in Iranian digital libraries, the study fills a significant research gap and provides actionable recommendations for policymakers, library managers, and stakeholders in the publishing industry.

Reference

- Agnello, G. (2008). *Digital rights management: A technical and practical guide for librarians* (M. Samiei & Z. Papi, Trans.; 1398). Ketabdar. [In Persian]
- Ahmad, R., & Rafiq, M. (2024). Digital preservation practices for information resources in university libraries of Pakistan. *Online Information Review*, 48(4), 725-745. <http://doi.org/10.1108/OIR-02-2023-0074>
- Alghnimi, M., & Chaudhry, A. (2022). Status and practices of digitisation in Kuwaiti academic libraries. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 27, 115-129. <http://doi.org/10.22452/mjlis.vol27no2.7>
- Amollo, B. A. (2011, November). *Digitization for libraries in Kenya*. . University of Witwatersrand, Johannesburg, South Africa. https://www.researchgate.net/publication/266741853_Digitization_for_libraries_in_Kenya
- Asogwa, B. E. (2011). Digitization of Archival Collections In Africa For Scholarly Communication: Issues, Strategies, and Challenges. *Library Philosophy & Practice*. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/651>
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>
- Bandy, A. E. (2018). *Know your rights Metadata and copyright for the future*. Humanities Division, UCLA College. <https://humtech.ucla.edu/news/know-rights-metadata-copyright-future/>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101 . <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- California Digital Library (CDL). Rights Management Group – copyrightMD. <https://cdlib.org/groups/rights-management-group-copyrightmd/>
- Cheng, Q., Liu, Y., Peng, C., He, X., Qu, Z., & Dong, Q. (2023). Knowledge digitization: Characteristics, knowledge advantage and innovation performance. *Journal of Business Research*, 163, 113915. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113915>
- Dryden, J. (2014). The Role of Copyright in Selection for Digitization. *The American Archivist*, 77(1), 64–95. <http://www.jstor.org/stable/43489586>
- Ebrahimi, H., Babalhavaeji, F., Matlabi, D., & Hariri, N. (2023). Examining factors influencing professional book publishing and offering a model in Iran. *Information and Public Libraries Research*, 30(4), 466–484. <https://civilica.com/doc/2197559/> [In Persian]
- Gertz, J. (2013). Should you? May you? Can you? — Factors in selecting rare books and special collections for digitization. *Computers in Libraries*, 33(2). <https://doi.org/10.7916/D8P55WZ5>
- Hariri, N., & Radfar, H. (2014). Provision of electronic resources in digital libraries of Iran. *Quarterly Journal of National Library and Information Organization Studies*, 25(3), 45–58. https://nastinfo.nlai.ir/article_3.html [In Persian]
- Klinefelter, A. (2016). Reader privacy in digital library collaborations: signs of commitment, opportunities for improvement. *ISJLP*, 13, 199. https://scholarship.law.unc.edu/faculty_publications/28/
- Mamman, E. S., & Mshelia, D. D. (2021). Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective. *Emmanuel Sambo Mamman, David Dawi Mshelia, David Dawi Mshelia (2021) Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective, International*

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Journal of Library and Information Science Studies, 7(2), 25-34.
<https://ssrn.com/abstract=3866105>

Mohammed, Sh. (February 16, 2016). Digitization of Library Materials in Academic Libraries: Issues for Consideration. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2748474>

Musa, A., & Musa, Sh. (2012, December 12). Musa, A. U., & Musa, S. H. I. T. T. U. (2012, December). Digitization of library resources in Kashim Ibrahim library: processes, challenges and the impact on the services of the library. In *Being a paper presented at Kaduna State chapter of NLA/AGM conference 12th Dec.* <https://kubanni.abu.edu.ng/handle/123456789/4682>

Nneji, K. O. (2018). Digitization of academic library resources: A case study of Donal E. U. Ekong Library. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, Article 1990. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1990>

Obiora, K. U., Okeke, I. E., & Onwurah, B. (2015). Digitization of library resources in university libraries: A practical approach, challenges and prospects. *Journal of Research in Library and Information Science*, 3 (2), 36-47. <https://www.researchgate.net/publication/334960700>

Pandey, P., & Misra, R. (2014). Digitization of library materials in academic libraries: Issues and challenges. *Journal of Industrial and Intelligent Information*, 2(2). <https://doi.org/10.12720/jiii.2.2.136-141>

Papi, Z. (2021). *Compiling a handbook on the moral and intellectual property rights of printed and digital library resources in Iran* [Research report approved by the National Library and Archives of Iran and Ministry of Justice]. [In Persian]

Papi, Z. (2023). *Analysis of technical requirements for copyright protection of information resources in information systems of the National Library and Archives of Iran: Proposed solutions* [Research report approved by the National Library and Archives of Iran]. [In Persian]

Parekh, H. (2001). *Digitization: An overview of issues*. INFLIBNET Centre. http://ir.inflibnet.ac.in:8443/ir/bitstream/1944/79/1/cali_1.pdf

Rafiq, M., Ameen, K., & Jabeen, M. (2018). Barriers to digitization in university libraries of Pakistan: A developing country's perspective. *The Electronic Library*, 36(3), 457-470. <https://doi.org/10.1108/EL-01-2017-0012>

Rahmani, M. (2022). Identifying and evaluating the challenges facing the management of digital libraries. *International Journal of Innovation Management and Organizational Behavior*, 2(3), 1-11. <https://doi.org/10.61838/kman.ijimob.2.3.1>

Samiei, M. (2020). *Standards for storage and preservation in digital libraries*. Ketabdar. <https://www.gisoom.com/book/11184700/> [In Persian]

Samiei, M. (2021). *Preservation in digital libraries*. Ketabdar. <https://ketabrah.com/book/36799> [In Persian]

Van Le, C. (2009). Opening the doors to digital libraries: a proposal to exempt digital libraries from The Copyright Act. *Journal of Law, Technology and the Internet*, 1(2), 121-148. <https://scholarlycommons.law.case.edu/jolti/vol1/iss2/5>

Xalabarder, R. (2023). *Scoping study on the practices and challenges of research institutions and research purposes in relation to copyright*. In *standing committee on copyright and related rights, forty-fourth session, Geneva, November 6 to 8.* https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_44/sccr_44_4.pdf

Journal of

Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

The Mediating Role of Digital Skills in the Relationship Between Artificial Intelligence Literacy and the Quality of Educational Services (Case Study: Farhangian University)

Asadolah Khadivi¹, Mahdi Parvinzadeh², Saeed Arefnejad³

Received: May, 28, 2025; Revised: August, 5, 2025

Accepted: August, 17, 2025; Published: November, 1, 2025

Abstract

Purpose: This study aims to examine the mediating role of digital skills in the relationship between artificial intelligence (AI) literacy and the quality of educational services at Farhangian University.

Methodology: The present study is applied in purpose and descriptive-correlational in method, utilizing structural equation modeling (SEM). The population consisted of all full-time faculty members and lecturers at Farhangian University of East Azerbaijan Province, totaling 500 individuals. Based on SEM guidelines, a sample of 240 participants was selected through stratified random sampling. Data were collected using questionnaires on AI literacy (Ma & Chen, 2024), digital skills (Rodríguez, van Oosten & Igartu, 2018), and educational service quality (Aboubakr & Bayoumy, 2022; Alayoubi, Al Shobaki & Abu-Naser, 2020). Data analysis was performed using SPSS 26 and AMOS software.

Findings: The results indicate that the conceptual model demonstrates a good fit. The coefficients of determination were 0.49 for AI literacy, 0.83 for digital skills, and 0.67 for educational service quality, reflecting strong effects of these variables. Hypothesis testing further revealed statistically significant relationships among AI literacy, digital skills, and educational service quality.

Value: This study provides innovative insights into the roles of AI literacy and digital skills in higher education and offers guidance for educational policymakers to bridge existing gaps and enhance service quality.

Keywords: *Artificial Intelligence Literacy, Digital Skills, Quality of Educational Services, Farhangian University*

How to Cite:

Khadivi, A., Parvinzadeh, M., & Arefnejad, S. (2025). The mediating role of digital skills in the relationship between artificial intelligence literacy and the quality of educational services (Case study: Farhangian University). *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3): 143-163.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.20201](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.20201)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20201.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://www.issn.org/2821-045X)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1. Associate Professor, Department of Educational Administration, Farhangian University, Tehran, Iran (Corresponding Author) khadivi@cfu.ac.ir

2. Lecturer, Medical Philosophy and History Research Center, university of Medical Sciences, Tabriz, Iran

3. Assistant Professor, Department of Social Sciences and Regional Studies, Educational Studies of Institute, Tehran, Iran

Extended Abstract

Introduction: In recent years, the growing demand for higher education has led to a significant increase in the number of educational institutions. However, concerns regarding the quality of services in these institutions have made it imperative for higher education institutions to be accountable and to strengthen public trust in the level of their offerings. Continuous quality improvement has therefore become an essential requirement. In Iran, policymakers have consistently emphasized the enhancement of educational quality, although the country's higher education system still lags behind global benchmarks. Within this context, key factors such as artificial intelligence (AI) literacy and digital skills play a fundamental role in enhancing service quality. Understanding the impact of these factors—and specifically the mediating role of digital skills in the relationship between AI literacy and the quality of educational services—is the primary focus of the present study.

Purpose: The study aims to determine the mediating role of digital skills in the relationship between artificial intelligence literacy and the quality of educational services at Farhangian University.

Methodology: The present study is applied in purpose and descriptive-correlational in method, employing structural equation modeling (SEM) for data analysis. The population comprised all full-time faculty members and lecturers at Farhangian University in East Azerbaijan Province, totaling 500 individuals. Following SEM guidelines, a sample of 240 participants was selected through stratified random sampling. Data were collected using standardized questionnaires on AI literacy (Ma & Chen, 2024), digital skills (Rodríguez, van Oosten & Igartu, 2018), and educational service quality (Aboubakr & Bayoumy, 2022; Alayoubi, Al Shobaki & Abu-Naser, 2020). Data analysis was performed using SPSS 26 and AMOS software to evaluate both measurement and structural models.

Findings: Structural equation modeling was conducted using AMOS to examine the conceptual model and assess its fit. The results indicated that the model demonstrated good fit indices, confirming the suitability of the hypothesized relationships. Figure 1 illustrates the standard conceptual model of the study, highlighting the direct effects of AI literacy on educational service quality and the indirect effects mediated by digital skills.

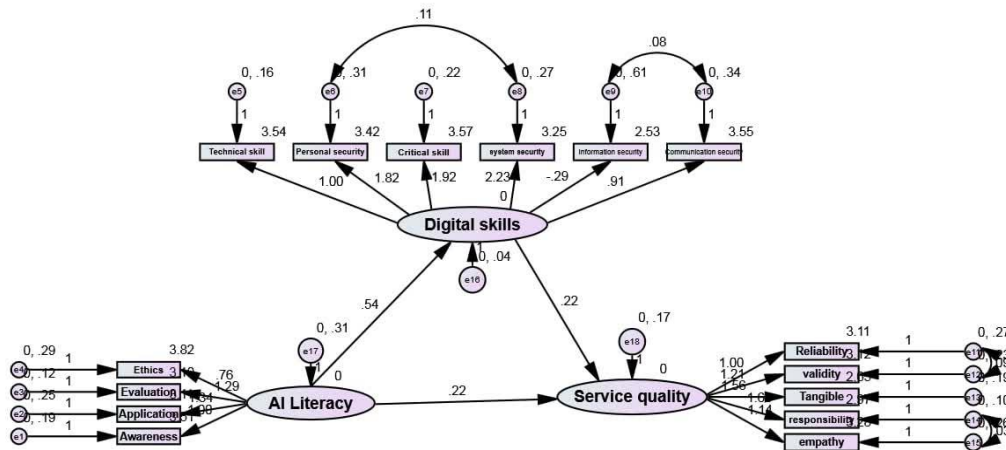

Figure 1. Conceptual Model of Research in Standard Mode

This model illustrates the relationship between AI literacy and the quality of educational services, with digital skills functioning as a mediator. Its hierarchical structure highlights AI literacy as a foundational element that underpins other components, while educational service quality represents the outcome. Analysis indicates that digital skills—including the practical application of AI tools—translate AI literacy into actionable capabilities. These skills enhance service quality through rapid responses, accurate assessments, and personalized support. Furthermore, digital skills increase accessibility and tangibility of tools, thereby fostering trust. Critical competencies such as information analysis and accountability emerge from digital skills, enabling learners to evaluate and provide constructive feedback on educational services. This feedback loop facilitates continuous improvement, underscoring the essential role of digital skills in effectively applying AI literacy to enhance education quality.

To assess the explanatory power of AI literacy, digital skills, and the quality of educational services, the coefficient of determination (R^2) was calculated. The analysis revealed R^2 values of 0.49 for AI literacy, 0.83 for digital skills, and 0.67 for educational service quality, indicating strong and significant explanatory power for these variables.

To evaluate the fit of the conceptual model, multiple categories of fit indices were employed. Comparative fit indices included TLI, CFI, IFI, RFI, and NFI; absolute fit indices comprised RMR, AGFI, and GFI; and parsimonious fit indices included RMSEA, CMIN/DF, PRATIO, PNFI, and PCFI, along with explained variance (R^2). All indices confirmed that the model achieved a desirable and appropriate fit. Consequently, it can be concluded that the conceptual model is robust, providing a solid foundation for analyzing the results and testing the research hypotheses.

Table 1. Relationship Between Variables Affecting Service Quality

Direction of the route		Standard coefficient	Standard error	Critical ratio	Significance level
from	to				
AI Literacy (Independent)	Digital Skills (Independent/Dependent)	0.829	0.060	6.685	0.001
	Service Quality (Dependent)	0.494	0.054	5.235	0.001
Digital Skills (Independent/Dependent)	Service Quality (Dependent)	0.671	0.090	5.941	0.001

The findings presented in Table 1 indicate that the relationships between the variables are significant at the $p < 0.05$ level, and the critical ratio values exceed 1.96. Therefore, the corresponding hypotheses are confirmed, implying that, at a 0.05 significance level, the relationship between the independent variable (AI literacy), the mediating variable (digital skills), and the dependent variable (educational service quality) is statistically significant.

Table 2. Indirect Effect of Independent Variable on Dependent Variable

Direction of the route	Standard coefficient	Confidence coefficient 0.95	
		Low	High
AI Literacy → Digital Skills → Service Quality	0.55	0.32	0.48

As shown in Table 2, approximately 55% of the effect of AI literacy on the quality of educational services is transmitted through the enhancement of digital skills. This result highlights the important mediating role of digital skills in conveying the impact of AI literacy on the quality of educational services.

Conclusion: The results of the study indicate that AI literacy plays a crucial role in enhancing digital skills and improving the quality of educational services at Farhangian University. AI literacy not only directly strengthens educational processes but also exerts an indirect and significant impact on learning outcomes through the enhancement of digital skills.

Value: This study provides a foundational and pioneering framework for shaping future educational strategies and policies in higher education. It can play a key role in the development of sustainable, responsive, and technology-driven educational systems.

References

- Abdullah, S. H. (2021). The role of AI techniques in improving the behavior and practices of faculty members when switching to eLearning in light of the covid-19 crisis. *Int. J. Educ. Pract*, 9, 687–714. <https://doi.org/10.18488/journal.61.2021.94.687.714>
- Aboubakr, R. M., & Bayoumy, H. M. (2022). Evaluating educational service quality among dentistry and nursing students with the SERVQUAL model: A cross-sectional study. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 17(4), 648-657. <https://doi.org/10.1016/j.jtumed.2022.01.009>
- Alam, T. (2016). An empirical analysis of student's expectation, perception and satisfaction towards service of quality of college of business administration, *Indian journal of Science & Technology*, 9(33), 1023-1026. <https://doi.org/10.1023-26.33/95003>.
- Alayoubi, M. M., Al Shobaki, M. J., & Abu-Naser, S. S. (2020). Strategic leadership practices and their relationship to improving the quality of educational service in Palestinian Universities. *International Journal of Business Marketing and Management (IJBMM)*, 5(3), 11-26. <http://www.ijbmm.com/paper/Mar2020/8340436031.pdf>
- Ali, O., Murray, P., Momin, M., Dwivedi, Y., & Malik, T. (2023). The effects of AI applications in educational settings: challenges and strategies. *Technol. Forecast. Soc. Chang.* 199, 123076–121625. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.123076>
- Azizi, Z., Rahimi, S., & Ahmadi, V. (2024). The role of digital skills in enhancing online privacy literacy among undergraduate students at Razi University. *Information Management Sciences and Techniques*, 10(11), 7–30. <https://doi.org/10.22091/STIM.2021.7113.1611> [In Persian]
- Bahmei., S., & Enayati., T. (2021). Challenges Facing Higher Education in Improving the Quality of Educational Services (A Study with a Phenomenological Approach), *Biannual Journal of Education Experiences*, 1(1), 113-138. https://journals.iau.ir/article_694454.html
- Blancia, G. V. V., Fetalvero, E. G., Baldera, P. R., & Mani, M. C. (2024). The mediating effects of artificial intelligence literacy on the association between computational thinking skills and organizational agility among secondary school teachers. *Problems*

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- of Education in the 21st Century*, 82(5), 616–629. <https://doi.org/10.33225/pec/24.82.616>
- Chui, C., Muhd, A., Basim, F., & Zaimi, N. (2016). Evaluation of Service Quality of Private Higher Education using Service Improvement Matrix. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*, 224,132–140. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.417>.
- Cope, B., Kalantzis, M., & Searsmith, D. (2021). Artificial intelligence for education: Knowledge and its assessment in AI-enabled learning ecologies. *Educational philosophy and theory*, 53(12), 1229-1245. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1728732>
- Coşgun Ögeyik, M. (2022). Using bloom's digital taxonomy as a framework to evaluate webcast learning experience in the context of Covid-19 pandemic. *Education and Information Technologies*,27(8),11219–11235.<https://doi.org/10.1007/s10639-022-11064-x>
- Crosby, P. B. (1979). *Quality is free*. McGraw-Hill. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1808367>
- Dehghan, A., Dugger, J., Dobrzykowski, D., & Balazs, A. (2014). The antecedents of student loyalty in online programs *Educational Management*, 28 (1), 15-35. <https://doi.org/10.1108/IJEM-01-2013-000>
- Dewi, R.S., Hasanah, U., Zuhri, M. (2021). Analysis Study of Factors Affecting Students' Digital Literacy Competency. *Ilkogor*, 20(3), 424–431. <https://www.semanticscholar.org/paper/Analysis-Study-of-Factors-Affecting-Students-Dewi-Dj/3ba82fac86503ea0542385c0617712e61b7aeb0>
- Diachuk, O. (2024). Development of digital competence of teachers in vocational education institutions. *sets*,3(1),77–91. <https://doi.10.69587/ss/1.2024.77>
- Đonlagić, S., & Fazlić, S. (2015). Quality assessment in higher education using the SERVQUALQ model. *Management: journal of contemporary management issues*, 20(1), 39-57. <https://hrcak.srce.hr/141588>
- Douglas, A., & Douglas, J. (2006). Campus spies? Using mystery students to evaluate university performance. *Educational Research*, 48(1), 111-119. <https://doi.10.1080/00131880500498560>
- Elami, F., Ansarifar, M., & Akbari, S. (2019). From expectation to reality: An analysis of the gap in the quality of educational and research services from the viewpoint of students in public universities of Tehran. *Management and Planning in Educational Systems*, 12(2), 295–318. <http://doi.org/10.29252/mpes.12.2.295> [In Persian]
- Eynon, R., & Geniets, A. (2016). The digital skills paradox: how do digitally excluded youth develop skills to use the internet? *Learning, Media and Technology*, 41(3), 463-479. <https://doi.org/10.1080/17439884.2014.1002845>.
- Farhan, N. D., Sadiq, B. H., Zwayyer, M. H., & Arnout, B. A. (2024, November). The impact of using artificial intelligence techniques in improving the quality of educational services/case study at the University of Baghdad. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1474370). Frontiers Media SA. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1474370>.
- From, J. (2017). Pedagogical Digital Competence--Between Values, Knowledge and Skills. *Higher Education Studies*, 7(2), 43-50, <https://doi.org/10.5539/hes.v7n2p43>
- Ghorbankhani, M., & Salehi, K. (2016). Representation of virtual education challenges in Iranian higher education: A phenomenological study. *ICT in Educational Sciences*, 7(2), 123–148. <https://doi.org/10.22061/tej.2017.683> [In Persian]
- Gil-Flores, J., Rodríguez-Santero, J., & Torres-Gordillo, J. J. (2017). Factors that explain the use of ICT in secondary-education classrooms: The role of teacher characteristics and school infrastructure. *Computers in Human Behavior*, 68, 441-449. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.057>
- Hassanzadeh Tamrin, T. (2020). Evaluation of educational quality at Payame Noor University, Talesh Center.

- Research in Educational Systems*, 14(48), 41–57. https://www.jiera.ir/article_105072.html [In Persian]
- Hosseini, S. A., Mahdiyoun, R., & Ghasemzadeh Alishahi, A. (2020). The role of teachers' digital literacy and core competencies on their job performance. *Information Management Sciences and Techniques*, 6(2), 17–42. <http://doi.org/10.22091/stim.2020.3857.1277> [In Persian]
- Hosseinnezhad Saras Kanroud, E., Bahmani, E., Isaee, S., & Isaee, M. (2023). Developing digital literacy in education. *Modern Advances in Psychology, Educational Sciences and Pedagogy*, 6(62), 263–279. <https://jonapte.ir/showpaper/13016730> [In Persian]
- Jafari-Nejad, M., Ebrahimi-Pour, H., Lal-Manfard, E., Jamali, B., Amini, F., & Ayman, R. (2016). Evaluating the quality of educational services in the School of Public Health, Mashhad University of Medical Sciences. *Journal of Medical Education Development Center, Yazd*, 11(3), 247–257. <http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-714-fa.html> [In Persian]
- Kandlhofer, M., Steinbauer, G., Hirschmugl-Gaisch, S., & Huber, P. (2016, October). Artificial intelligence and computer science in education: From kindergarten to university. In *2016 IEEE frontiers in education conference (FIE)* (pp. 1-9). IEEE. <https://doi.org/10.1109/FIE.2016.7757570>
- Kandlhofer, M., Steinbauer, G., Hirschmugl-Gaisch, S., & Huber, P. (2016, October). Artificial intelligence and computer science in education: From kindergarten to university. In *2016 IEEE frontiers in education conference (FIE)* (pp. 1-9). IEEE.
- Kazemnejad Matak, L., Masoumi, A., Mohbi, S., Tabaraei, M., & Moradi, Z. (2020). Quality of educational services at the School of Medical Sciences, Islamic Azad University of Qom. *Nursing Education*, 9(1), 55–64. <http://jne.ir/article-1-1078-fa.html> [In Persian]
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd. Ed.). Guilford Press.
- Kong, S. C., Cheung, W. M. Y., & Zhang, G. (2021). Evaluation of an artificial intelligence literacy course for university students with diverse study backgrounds. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2, 100026. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100026>
- Lagrosen, S., Seyyed-Hashemi, R & Leitner, M. (2004), Examination of the dimensions of quality in higher education, *Quality Assurance in Education*, 12(2).61-69.
- Laupichler, M. C., Aster, A., Haverkamp, N., & Raupach, T. (2023). Development of the “Scale for the assessment of non-experts’ AI literacy” an exploratory factor analysis. *Computers in Human Behavior Reports*, 12(1), 100338, 1–10, <https://doi.org.ezproxy.eduhk.hk/10.1016/j.chbr.2023.100338>.
- Law, N. W. Y., Woo, D. J., De la Torre, J., & Wong, K. W. G. (2018). A global framework of reference on digital literacy skills for indicator 4.4. 2. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ip51-globalframework-reference-digital-literacy-skills-2018-en.pdf>.
- Long, D., & Magerko, B. (2020) What is AI literacy? Competencies and design considerations. In *Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Honolulu, HI, USA*, 1–16.
- Ma, S., & Chen, m. (2024). The Development and Validation of the Artificial Intelligence Literacy Scale for Chinese College Students (AILS-CCS), in *IEEE Access*, (12), 146419-146429, <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2024.3468378>.
- Marnita, M., Nurdin, D., & Prihatin, E. (2023). The Effectiveness of Elementary Teacher Digital Literacy Competence on Teacher Learning Management. *Journal of Innovation in Educational and Cultural Research*, 4(1), 35-43. <https://doi.org/10.46843/jiecr.v4i1.444>
- McBride, C. (2015). *Children's literacy development: A cross-cultural perspective on learning to read and write*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315849409>

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Mirsaeedi, F., Gholami Arjenaki, A., & Ghodousi, M. (2019). Evaluation of university educational service quality based on the SERVQUAL model. *Letter of Higher Education*, 12(48), 137–155. https://journal.sanjesh.org/article_38186.html [In Persian]
- Munshi, R. (2019). Higher Education Service Quality Model (HESQUAL) to Improve Service Quality of Higher Education Institutions. *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature (IMPACT: IJRHAL)*, 7(1), 181–190
- Muresan, M. (2023). Impact of Artificial Intelligence on Education. In *Proceedings of the 32nd International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*. 81–85.
- Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, K. W. S., & Qiao, M. S. (2021). AI literacy: Definition, teaching, evaluation and ethical issues. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 58(1), 504–509.
- Ng, D. T. K., Wu, W., Leung, J. K. L., Chiu, T. K. F., & Chu, S. K. W. (2024). Design and validation of the AI literacy questionnaire: The affective, behavioral, cognitive and ethical approach. *British Journal of Educational Technology*, 55, 1082–1104. <https://doi.org/10.1111/bjet.13411>
- Qashqaei, Z., Taleb, Z., & Hashemi, S. A. (2021). Providing a Model of Effective Components on Assessment the Quality of Educational Services in Education. *Iranian Journal of Educational Sociology*. 4(1), 216–225, <http://dx.doi.org/10.61186/ijes.4.1.216>
- Rajabi, M., Ghasem-Tabar, S. A., & Mahdavi-Nasab, Y. (2022). Relationship between teachers' level of digital literacy and their views on the usability of the student educational network (SHAD). *Educational Technology*, 16(4), 659–706. <https://doi.org/10.22061/tej.2022.8462.2673> [In Persian]
- Rajesh, E., Shreevamsi, D. V., Krishna, S., & Maguluri, L. (2022). The effect of the artificial intelligence on learning quality & practices in higher education. *J. Posit. School Psychol*, 6, 2371–2378, <http://journalppw.com>.
- Ramezani, A., & Sharifi, M. (2025). Modeling the impact of the digital divide on AI literacy through the mediation of computational thinking and cognitive absorption among student-teachers. *Studies in Education and Learning*, 16(2), 259–278. <http://doi.org/10.22099/jsli.2025.7986> [In Persian]
- Riyanda, A. R., Parma Dewi, I., Jalinus, N., Ahyanuardi, Sagala, M. K., Rinaldi, D., Prasetya, R. A., & Yanti, F. (2025). Digital Skills and Technology Integration Challenges in Vocational High School Teacher Learning. *Data and Metadata*, 4, 553. <https://doi.org/10.56294/dm2025553>
- Rodríguez-de-Dios, I., van Oosten, J. M. F., & Igartua, J.-J. (2018). A study of the relationship between parental mediation and adolescents' digital skills, online risks and online opportunities. *Computers in Human Behavior*, 82, 186–198. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.01.012>
- Rogaten, J., Rienties, B., Sharpe, R., Cross, S., Whitelock, D., Lygo-Baker, S., & Littlejohn, A. (2019). Reviewing affective, behavioural and cognitive learning gains in higher education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 44(3), 321–337. <https://doi.org/10.1080/02602938.2018.150427>
- Roumate, F. (2023). Ethics of artificial intelligence, higher education, and scientific research. In *Artificial intelligence in higher education and scientific research: Future development* (pp. 129–144). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8641-3_10
- Salarieh, N., Danaeefard, H., Rahnavard, F., & Rajabzadeh, A. (2020). Designing a measurement index for human resource management quality based on good governance in Iran's public sector. *Public Organizations Management*, 8(2), 55–66. <https://doi.org/10.30473/ipom.2019.45895.3600> [In Persian]
- Sejasi Qeydari, H., Mahmoudi, H., & Shirmohammadi, M. (2018). Evaluation and analysis of the quality of educational services provided to rural managers (Case study: Dehyars in Nasrabad district, Torbat-e Jam). *Applied Research*

- in *Geographical Sciences*, 20(57), 147–167. <http://doi.org/10.29252/jgs.20.57.147>
[In Persian]
- Shapiro, R. B., Fiebrink, R., & Norvig, P. (2018). How machine learning impacts the undergraduate computing curriculum. *Communications of the ACM*, 61(11), 27-29. <https://doi.org/10.1145/3277567>
- Syam, A. R., & Arifin, S. (2019). Quality of Educational Services in Islam Perspective. *the Quality of Educational Services in Education, Iranian Journal of Educational Sociology*, 4(1), 216-225. <https://doi.org/10.4108/eai.8-12-2018.2283982>
- Tondeur, J., Aesaert, K., Pynoo, B., Braak, J., Fraeyman, N., & Erstad, O. (2017). Developing a validated instrument to measure preservice teachers' ICT competencies: Meeting the demands of the 21st century. *British Journal of Educational Technology*, 48(2), 462-472. <https://doi.org/10.1111/bjet.12380>
- van Dijk, J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221-235. <http://doi.org/10.1016/j.poetic.11601011>
- Vandoninck, S., d'Haenens, L., & Roe, K. (2013). Online risks: Coping strategies of less resilient children and teenagers across Europe. *Journal of children and media*, 7(1), 60-78. <https://doi.org/10.1080/17482798.2012.739780>
- Vodă, A. I., Cautisanu, C., Grădinaru, C., Tănăsescu, C., & de Moraes, G. H. S. M. (2022). Exploring digital literacy skills in social sciences and humanities students. *Sustainability*, 14(5), 2483. <https://doi.org/10.3390/su14052483>
- Yidana, P., Bawa, G.M., Gariba H.A., Adabuga, J.A. (2023), Service Quality in Higher Education Based on Students' Perspectives. *British Journal of Education, Learning and Development Psychology*, 6(2), 22-41. <https://doi.org/10.52589/BJELDP-9FYKUGFI>
- Yılmaz, K., & Temizkan, V. (2022). The effects of educational service quality and socio-cultural adaptation difficulties on international students' higher education satisfaction. *SAGE Open*, 12(1), 21582440221078316. <https://doi.org/10.1177/21582440221078316>
- Yousapronpaiboon, k. (2014). Servqual: Measuring higher education service quality in Thailand, *World conference on education science*, 116, 1088-1095. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.350>
- Zhai, X., Chu, X., Chai, C. S., Jong, M. S. Y., Istenic, A., Spector, M., & Li, Y. (2021). A Review of artificial intelligence in education from 2010 to 2020. *Complexity*, 1–18. <https://doi.org/10.1155/2021/8812542>
- Zhao, L., Wu, X., & Luo, H. (2022). Developing Ai literacy for primary and middle school teachers in china: based on a structural equation modeling analysis. *Sustainability*, 14(21), 14549. <https://doi.org/10.3390/su142114549>
- Zun, A. B., Ibrahim, M. I., & Hamid, A. A. (2018). Level of satisfaction on service quality dimensions based on SERVQUAL model among patients attending 1 Malaysia clinic in Kota Bharu, Malaysia. *Oman medical journal*, 33(5), 416. <https://doi.org/10.5001/omj.2018.76>

Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Analysis of Information-Seeking Behavior and Information Needs of International Students at the University of Tabriz with Special Attention to the University Library

Hashem Atapour*¹, Maryam Rezaei², Rasoul Zavaqaqi³

Received: June, 26, 2025; Revised: August, 25, 2025

Accepted: August, 26, 2025; Published: October, 23, 2025

Abstract

Purpose: This study investigates the information-seeking behavior and information needs of international students at the University of Tabriz.

Methodology: The research is applied in nature and employs a survey method for data collection. The study population consisted of approximately 2,100 international students enrolled at the University of Tabriz at the time of the research. A sample of 325 students was selected using proportionate stratified random sampling. Data were collected using a structured questionnaire.

Findings: Websites and online databases were identified as the primary sources of information for international students. Academic journal articles and books were the most frequently used and preferred information formats. Chi-square test results indicated no significant relationship between students' academic level and their frequency of library visits, suggesting similar usage patterns across different academic levels. However, a significant relationship was found between students' familiarity with the Persian language and their library usage; students with higher proficiency in Persian were more likely to utilize library resources. The most prominent information need identified was related to academic coursework. The greatest barrier reported by international students in using the university library was the limited availability of foreign-language books.

Conclusion: The information-seeking behavior of international students at the University of Tabriz is characterized by a goal-oriented, academically focused, and digitally driven approach. University libraries primarily serve educational purposes for these students, rather than social or recreational functions.

Value: This study provides valuable insights for educational policymakers and librarians at the University of Tabriz, offering guidance to make the library experience more inclusive, accessible, and effective—particularly for international students.

Keywords: *International Students, University of Tabriz, Information Seeking Behavior Information Need, University Library*

How to Cite:

Atapour, H., Rezaei, M., & Zavaqaqi, R. (2025). Analysis of information seeking behavior and information needs of international students at the University of Tabriz with special attention to the university library. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 4 (3), 164-183.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.68351.1171](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.68351.1171)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20283.html?lang=en

Article Type: Original Article

©The Author(s)

Publisher: University of Tabriz

E-ISSN: [2821-045X](https://www.issn.org/issn/2821-045X)

The paper is an open access and licensed under the Creative Commons CC BY NC license.

1. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education Sciences and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (Corresponding Author) hashematapour@tabrizu.ac.ir
2. M.A. in Knowledge and Information Science, Faculty of Education Sciences and Psychology, The University of Tabriz, Tabriz, Iran.
3. Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education Sciences and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Extended Abstract

Introduction: Information behavior encompasses all actions an individual takes in relation to the acquisition, use, and dissemination of information—whether performed actively and consciously or passively and unintentionally—and includes activities such as seeking, requesting, and utilizing information (Rocha & Casarin, 2023). One group that has garnered significant attention in information behavior research is international students. Their information behavior is particularly noteworthy, as these students must navigate unfamiliar academic and social environments. They often encounter challenges in meeting their informational needs within the host university, which can generally be categorized into linguistic, cultural, and technological barriers. These challenges may significantly affect international students' ability to access both academic and everyday information. Therefore, understanding the information-seeking behavior of international students is critical for planning and providing effective library services and support.

Journal of

Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

Purpose: This study aims to investigate the information-seeking behavior and information needs of international students at the University of Tabriz. In line with this primary objective, the study seeks to address the following secondary objectives:

- To identify the most important sources of information used by international students at the University of Tabriz.
- To determine the frequency of library use by international students at the University of Tabriz.
- To explore the information needs of international students at the University of Tabriz.
- To identify the main obstacles faced by international students in using academic libraries.
-

Methodology: This study is applied in nature and employed a survey design for data collection. The research population consisted of approximately 2,100 international students enrolled at the University of Tabriz as of June 2024. Based on Krejcie and Morgan's sample size table, a total of 325 students were selected using proportionate stratified random sampling to ensure representation across relevant subgroups. Data were collected through a structured questionnaire, prepared in three languages—Persian, Arabic, and English—and consisting of 22 items. The reliability of the instrument was evaluated using the test-retest method with 30 respondents, yielding a correlation coefficient of 0.91, which confirmed high reliability. Content and face validity were assessed and verified through expert review by professors specializing in Knowledge and Information Science. For data analysis, both descriptive and inferential statistics were employed. Descriptive statistics summarized participants' responses, while inferential analyses—including population proportion estimation and chi-square tests—were used to examine relationships between variables and test hypotheses.

Findings: Websites and online databases were identified as the highest-priority sources of information for international students at the University of Tabriz (88.78%), whereas radio and television were ranked as the least-used sources (15.06%) (Table 1).

Table 1. Primary Information Sources for International Students at University of Tabriz

Information Source	Frequency	Percentage	95% CI (Low)	95% CI (High)	Standard Deviation
Websites and databases	277	88.78%	85.26%	91.99%	0.31
Professors	150	48.08%	43.63%	53.21%	0.50
Library	127	40.71%	35.26%	46.15%	0.49
Friends	113	36.80%	31.09%	41.35%	0.48
Social media	77	24.68%	19.87%	29.80%	0.43
Radio and television	47	15.06%	11.22%	18.91%	0.35

Respondents reported using a variety of information formats. Scholarly journal articles were the most frequently used format (61.22%), followed closely by books (59.94%). Although most participants used both print and electronic resources, reliance on electronic formats was notably higher than on print materials.

In terms of library usage, 217 students (69.55%) reported having visited the university library, while 95 students (30.45%) indicated that they had not. The results of the chi-square test revealed no statistically significant relationship between students' academic level and the frequency of library visits. However, students with higher proficiency in the Persian language were more likely to visit the library, and a statistically significant relationship was confirmed between Persian language familiarity and library use. The primary reason for international students' visits to university libraries was to access information resources for educational and course-related purposes, accounting for 50.69% of responses. This was followed by research-related information needs (50.23%). Regarding overall information needs, curriculum-related information ranked highest (44.87%), while economic information needs were the least reported (3.53%) (Table 2).

Table 2. Information Needs of International Students at University of Tabriz

Information Need	Frequency	Percentage	95% CI (Low)	95% CI (High)	Standard Deviation
Academic curriculum	140	44.87%	39.35%	50.42%	0.49
Continuing education	131	41.99%	36.57%	47.47%	0.49
Course assignments	118	37.82%	32.52%	48.52%	0.37
Research	72	23.08%	16.22%	25.56%	0.40
Science and technology	65	20.83%	16.22%	25.56%	0.40
General knowledge	61	19.55%	15.02%	24.26%	0.39
Business	48	15.38%	11.39%	20.44%	0.36
Everyday life information	48	15.38%	11.39%	20.44%	0.36
Sports	38	12.18%	8.57%	17.06%	0.32
Health	33	10.58%	7.13%	15.41%	0.31
Literature and fiction	29	9.29%	6.01%	14.11%	0.29
Entertainment	27	8.65%	5.53%	13.45%	0.28
Politics	20	6.41%	3.80%	10.72%	0.24
Artistic content	20	6.41%	3.80%	10.72%	0.24
Economic content	11	3.53%	1.83%	6.80%	0.18

Finally, 44.47% of international students reported experiencing obstacles or difficulties when using the university libraries, while 52.56% indicated that they encountered no problems. The most frequently reported challenges, in descending order, were the shortage of foreign-language books, difficulties in the process of ordering required information resources, and the outdated nature of some information resources.

Conclusion: The information behavior of international students at the University of Tabriz can be characterized as goal-oriented, academically focused, and predominantly digital-driven. For these students, university libraries primarily function as educational and academic support centers rather than as social or service-oriented spaces.

Value: This study provides valuable insights for educational policymakers and university librarians at the University of Tabriz by highlighting the specific information needs, behaviors, and challenges of international students. The findings can inform the development of more inclusive, responsive, and user-centered library services, ultimately enhancing international students' academic experiences and satisfaction.

References

- Akanwa, E. E. (2015). International students in western developed countries: History, challenges, and prospects. *Journal of International Students*, 5(3), 271-284. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1060054.pdf> at 2025/04/12
- Amini Khallaflou, A., Mehnaz, & Bayat, P. (2018). Information-seeking behavior of students at the Applied Scientific Center of Agricultural Jihad Education in Bushehr and providing solutions to improve it. *Agricultural Education Management Research*, 10(44), 42-54. <https://10.22092/jaeer.2018.114864.1417> [In Persian]
- Barghi Torghabeh, K., Behzadi, H., & Sanat-Joo, A. (2020). Library services offered by Ferdowsi University of Mashhad from the viewpoint of international students and its librarians. *Library and Information Organization Studies*, 31(1), 8-17. <http://doi.org/10.30484/nastinfo.2019.2275.1876> [In Persian]
- Binsahl, H., Chang, S., & Bosua, R. (2020). Cross-cultural digital information-seeking experiences: The case of Saudi Arabian female international students. *Journal of International Students*, 10(4), 872-891. <https://doi.org/10.32674/jis.v10i3.1573>
- Bukhari, S., Hamid, S., Ravana, S. D., & Ijab, M. T. (2018). Modelling the information-seeking behaviour of international students in their use of social media in Malaysia. *Information Research: An International Electronic Journal*, 23(4), n4. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1200062.pdf> at 2025/04/12
- Fadhli, R., Chang, S., & Mendoza, A. (2023). Navigating Digital Journeys: Uncovering MultiLayered Barriers Faced by International Students in Indonesia. *ACIS 2023 Proceedings*. 27. <https://aisel.aisnet.org/acis2023/27>
- Hafiar, H., Prastowo, A. A., Kadiyono, A. L., Amin, K., & Musa, H. G. (2022). Avoidance as an exit door for international students in dealing with information overload during the pandemic. *Educational Sciences*, 17(12), 4794-4808. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i12.7968>
- Hertzum, M., & Hyldegård, J. S. (2019). Information seeking abroad: an everyday-life study of international students. *Journal of Documentation*, 75(6), 1298-1316. <https://doi.org/10.1108/JD-11-2018-0183>
- Hughes, H. (2005). Actions and reactions: exploring international students' use of online information resources. *Australian Academic & Research Libraries*, 36(4), 169-179. <https://doi.org/10.1080/00048623.2005.10755308>
- Khoshiyan, N., & Rezaei Sharifabadi, S. (2019). An introduction to the information-seeking behavior of graduate students and their approach to using electronic information resources (Case study: Islamic Azad University, Shiraz Branch). *Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 6(18), 83-108. <https://doi.org/10.22054/jks.2019.39314.1214> [In Persian]
- Mansourian, Y. (2020). What is transcendental information? A conceptual paper. *Library and Information Science Research E-Journal (Libres)*, 30 (1), 33 - 44. <https://doi.org/10.32655/libres.2020.1.2>

Journal of

Knowledge-Research
Studies (JKRS)

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

- Ma'refat, R., Mansourian, Y., & Zareh-Saz, M. (2018). Information needs of psychology students. *Information Management Sciences and Techniques*, 4(1), 19–37. <https://doi.org/10.22091/sti> [In Persian]
- McNicholas, C., & Marcella, R. (2022). Information behaviour in high risk decision making: Study of international postgraduates. *Information Science*, 50(6), 1525-1540. <https://doi.org/10.1177/01655515221124080>
- Mehr News Agency. (2023). Enrollment and admission of more than 340 international students at the University of Tabriz. <http://www.mehrnews.com/news/6031661/> [In Persian]
- Natalie, R., Yuan, C. W., & Wang, H. C. (2018, April). Understanding information seeking behavior among international students for adaptation. In *Proceedings of the Sixth International Symposium of Chinese CHI* (pp. 148-151). <https://doi.org/10.1145/3202667.320269>
- Riahi, A. (2017). A study of information behavior and information seeking among nursing students at Mazandaran University of Medical Sciences. *Journal of Medical Education Development Center, Yazd*, 12(3), 195–211. <http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-801-fa.html> [In Persian]
- Rocha, E. S., & Casarin, H. D. C. S. (2023). Information seeking behavior of engineering graduate students a study based on Tom Wilson's model. *RDBCI: Revista Digital de Biblioteconomia e Ciência da Informação*, 19, e021006. <https://doi.org/10.20396/rdbci.v19i00.8663472>
- Schmidt, M. G. (2013). East Asian students in a US library: addressing expectations. *Journal of College and University Libraries*, 98, 26-33. <https://doi.org/10.20722/jcul.158>
- Silveira, M. M., & Oddone, N. (2007). Information needs and information behavior: concepts and models. *Ciência da Informação*, 36(1), 118-127. <https://doi.org/10.1590/s0100-19652007000200012>
- Tajvar, M., Ahmadizadeh, E., Sajadi, H. S., & Shaqura, I. I. (2024). Challenges facing international students at Iranian universities: a cross-sectional survey. *BMC Medical Education*, 24(1), 210. <http://doi.org/10.1186/s12909-024-05167-x>
- Yoon, J., & Chung, E. (2017). International Students' Information Needs and Seeking Behaviours throughout the Settlement Stages. *Libri*, 67(2), 119–128. <https://doi.org/10.1515/LIBRI-2016-0048>

**Journal of
Knowledge-Research
Studies (JKRS)**

Vol 4

Issue 3

Serial Number 13

پیامدهای پیوستن ایران به معاهدات بین‌المللی حق مؤلف: مرور نظام‌مند

نگین پشوتن^۱، داریوش مطلبی^{۲*}، نجلا حریری^۳، ستار زرکلام^۴، فهیمه باب‌الحوائجی^۵

۱. دانشجوی دکتری تخصصی رشته مدیریت اطلاعات و دانش، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار دانشکده تمدن و مطالعات جهان، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) dariushmatlabi@yahoo.com
۳. استاد دانشکده علوم انسانی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۴. دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
۵. دانشیار دانشکده علوم انسانی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ بازنگری: ۲۴ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۲۶ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ انتشار: اول آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۴

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، تعیین پیامدهای پیوستن ایران به کنوانسیون‌های بین‌المللی حق مؤلف است.

روش‌شناسی: پژوهش با رویکرد کیفی و روش فراترکیب (الگوی سندلوسکی و باروسو) انجام شده است. جامعه آماری شامل ۴۹۳۷ سند (مقالات، طرح‌های پژوهشی، پایان‌نامه‌های فارسی و غیرفارسی مرتبط با موضوع) بوده که پس از غربالگری (بر اساس تکراری بودن عناوین، عدم دسترسی به نسخه کامل، نامرتب بودن عناوین و عدم تطابق با موضوع)، تعداد ۵۱ منبع به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شده است.

یافته‌ها: پس از بررسی متون، تعداد ۳۶ مفهوم ذیل ۱۰ مقوله برای پیامدهای اقتصادی؛ ۸۱ مفهوم ذیل ۱۹ مقوله برای پیامدهای فرهنگی؛ ۱۶ مفهوم ذیل ۵ مقوله برای پیامدهای سیاسی؛ ۱۴ مفهوم ذیل ۲ مقوله برای پیامدهای حقوقی دسته‌بندی گردید.

نتایج: از جنبه اقتصادی، الحاق می‌تواند فرصت‌های تجاری و صادراتی ایجاد کند و بستری پیوستن به سازمان تجارت جهانی را، که مستلزم پذیرش موافقت‌نامه تریپس و اجرای مقررات معاهده برن (مواد ۱ تا ۲۱) است، فراهم کند. از بعد فرهنگی، امکان دسترسی به آثار بین‌المللی آسان، و هویت فرهنگی تقویت خواهد شد. از نظر حقوقی، حمایت از پدیدآورندگان داخلی افزایش می‌یابد و از جنبه سیاسی، الحاق باعث افزایش اعتبار بین‌المللی کشور می‌شود. در مقابل، کاهش دسترسی به منابع جدید، افزایش قیمت آثار و چالش‌های احتمالی دیگر مطرح‌اند. الحاق می‌تواند فرصت‌هایی برای کشور ایجاد کند ولی موفقیت آن، وابسته به میزان آمادگی کشور پیش از پیوستن، شناسایی و مدیریت درست چالش‌هاست.

اصالت و ارزش: پژوهش‌های مبتنی بر فراترکیب، نقش کلیدی در تولید دانش و توسعه نظریه‌ها دارند. این مطالعه با مرور نظام‌مند منابع، به تحلیل جامع و ساختار یافته پیامدهای الحاق ایران به معاهدات بین‌المللی پرداخته، موضوعی که کمتر در مطالعات پیشین بررسی شده است.

کلیدواژه‌ها: حق مؤلف، کنوانسیون برن، سازمان تجارت جهانی، موافقت‌نامه تریپس، پیامدهای الحاق به معاهدات بین‌المللی

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

پشوتن، نازنین؛ مطلبی، داریوش؛ حریری، نجلا؛ زرکلام، ستار؛ و باب‌الحوائجی، فهیمه. (۱۴۰۴). پیامدهای پیوستن ایران به معاهدات بین‌المللی حق مؤلف: مرور نظام‌مند. *نشریه مطالعات دانش‌پژوهی*، ۴ (۳): ۱-۲۱.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.19837](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19837)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19837.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

ناشر: دانشگاه تبریز

© نویسنده‌گان

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کپی‌رایت‌کامانز قابل استفاده است.

تفکر و خلاقیت‌های ذهنی همواره در طول تاریخ، با انسان همراه بوده و نمی‌توان مالکیت فکری را به دوره‌ای خاص محدود نمود. باین‌حال در عصر کنونی، نسبت به دوران قبل، حقوق نشر به‌طرز چشمگیری اهمیت پیدا کرده است (معینی و جهانگیری رسا، ۱۴۰۲). امروزه با توجه به گسترش ارتباطات در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به‌ویژه از طریق شبکه جهانی اینترنت و قابلیت دسترسی آسان به تمامی اطلاعات و امکان سوءاستفاده برخی افراد از آثار و دستاوردهای دیگران، بر اهمیت حفظ این نوع مالکیت افزوده شده است (صادقی زیازی و غلامپور، ۱۳۹۷)؛ و لذا، اهمیت و تأثیر حقوق مالکیت‌های فکری، به‌ویژه آثار ادبی و هنری، در دنیای امروز بر کسی پوشیده نیست. قوانین ملی و معاهدات بین‌المللی در این زمینه، در حال رشد و توسعه روزافزون است (پورمحمدی، ۱۳۸۷).

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۲ |

پیامدهای پیوستن
ایران به معاهدات
بین‌المللی حق...

قانون «آن»^۱ به‌عنوان اولین قانون مرتبط با حق مالکیت ادبی و هنری است که در سال ۱۷۱۰ میلادی در انگلستان به تصویب رسید (میرحسینی، ۱۳۹۵، ص. ۲۹). با رشد وسایل ارتباطی و تمایل بشر به بهره‌برداری از دستاوردهای فکری دیگران، آثار فکری مؤلفان سریعاً و بدون نظارت به کشورهای مختلف منتقل و منتشر شد. در نتیجه، کشورهایی که آثارشان در سطح جهانی دارای مشتری بود، کوشیدند از طریق توافقات بین‌المللی، سایر کشورها را به رعایت حقوق مالکیت فکری تشویق کنند. با اتفاق نظر کشورهای مختلف، جهت احترام به حقوق پدیدآورندگان خارجی در قلمرو خود، نظام مالکیت فکری وارد مرحله‌ی بین‌المللی شد. در این زمان، برخی کشورها با انعقاد توافقات گوناگون تلاش کردند تا حمایت‌های بین‌المللی مؤثر برای پدیدآورندگان ایجاد کنند (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰). یکی از این توافقات، کنوانسیون برن است که در تاریخ ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ در شهر برن سوئیس، به امضاء رسید. از زمان تصویب این کنوانسیون تا به امروز، هشت بار مورد تجدیدنظر قرار گرفته است (فصیح‌رامندی، ۱۳۹۶) و تا اکتبر ۲۰۲۲ (وایو، ۲۰۲۲)، ۱۸۱ کشور این توافقنامه را پذیرفته‌اند که نشان‌دهنده پذیرش و اجماع جهانی نسبت به اهداف و اصول این کنوانسیون است. بااینکه ایران قوانین مختلفی از جمله قانون حمایت از مصنفان و مؤلفان و هنرمندان را تصویب کرده و از پدیدآورندگان حمایت می‌کند، اما به دلیل عواملی مانند تعداد کم مخاطبان فارسی‌زبان در سطح جهانی و عدم وجود افق مشخص برای صادرات محصولات این حوزه، تاکنون به معاهدات بین‌المللی مرتبط با حقوق مؤلفان نپیوسته است (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰).

از گذشته تا به امروز حفاظت از حقوق مؤلف مسئله‌ای پیچیده و مورد بحث، همراه با چالش‌های زیادی بوده است. این موضوع در کشوری مانند ایران که قوانین مرتبط با حقوق مؤلف محدود به آثار منتشر شده در داخل کشور هست، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (مطلبی، ۱۴۰۳). از جمله چالش‌های پیش رو، اختلاف نظر بین موافقان و مخالفان الحاق است. برخی از موافقان ترجمه‌های تکراری را از عوارض منفی عدم پذیرش معاهدات بین‌المللی و به ضرر صنعت نشر می‌دانند (سیدعلی روته، ۱۳۸۷؛ مطلبی و حسینی، ۱۳۹۲؛ طالب‌نژاد، ۱۳۹۳). گروهی نیز به تأثیرات منفی الحاق بر ممیزی آثار ترجمه

1. The statue of Anne, 1710

۲- پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، ادبیات حوزه حقوق مالکیت ادبی و هنری در ایران با تمرکز بر الزامات الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی، به‌ویژه کنوانسیون برن، شکل گرفته است. این ادبیات عمدتاً توصیفی بوده و کمتر به تحلیل ساختاری و نظام‌مند ابعاد مختلف الحاق پرداخته است. از اوایل دهه ۱۳۹۰ تا کنون، گرایش مطالعات از تأکید بر منافع فرهنگی و اقتصادی به سمت تحلیل‌های چندبعدی‌تر تغییر یافته است. حسینی و مطلبی (۱۳۹۱) الحاق ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف را راهکاری برای حفظ منافع ملی و افزایش حضور جهانی آثار ایرانی می‌دانند. آن‌ها بر این باورند که چنین الحاقی می‌تواند با جلوگیری از اتلاف سرمایه‌های ملی، زمینه‌ساز رونق بازار ترجمه و بهره‌برداری مؤثرتر از ظرفیت‌های فرهنگی کشور شود. این دیدگاه در پژوهش فصیح‌رامندی (۱۳۹۶)، با تأکید بر الزامات حقوقی بسط یافته و تحقق الحاق، منوط به تحول در نظام قانون‌گذاری کشور تلقی شده است. آئی (۱۳۹۸) نیز با رویکردی توسعه محور، الحاق را نه فقط در بعد حقوقی، بلکه به‌مثابه راهبردی برای ارتقای جایگاه بین‌المللی و مشارکت در اقتصاد جهانی تحلیل کرده است. در مطالعات جدیدتر، مانند پژوهش جعفرزاده و آشنا (۱۴۰۲)، ابعاد فرهنگی و امنیتی الحاق برجسته شده‌اند. آن‌ها بر این باورند که الحاق می‌تواند با تقویت هویت ملی، مقابله با تهاجم فرهنگی و حفظ منافع ملی، به تأمین امنیت فرهنگی کشور کمک کند. در همین راستا، مطلبی (۱۴۰۳) با رویکردی چندلایه، به شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های مرتبط با الحاق پرداخته و بر ضرورت آماده‌سازی زیرساخت‌های فنی، اطلاعاتی، حقوقی و حمایتی برای استفاده بهینه از مزایای آن تأکید کرده است. به‌طور کلی، روند مطالعات داخلی از تحلیل‌های صرفاً توصیفی به سمت درک پیچیدگی‌های ساختاری و راهبردی حرکت کرده است؛ هرچند همچنان در پیوند نتایج و تحلیل روابط میان عوامل مختلف، چالش‌هایی مشاهده می‌شود. در سطح بین‌المللی نیز مطالعات گوناگون به بررسی تجربه‌ی کشورها در الحاق به کنوانسیون برن

پرداخته‌اند. برای نمونه، فانکه‌نل^۱ (۲۰۱۴) در بررسی موردی هلند، افزایش کیفیت ترجمه‌ها را پیامدی غیرمستقیم از الحاق دانسته و آن را نشانه‌ای از اثرگذاری ساختاری این کنوانسیون بر بازار نشر معرفی کرده است. پژوهش‌های گوپتا^۲ (۲۰۱۹) و دپنشی و مروه^۳ (۲۰۲۱) به شکل همگرا، موفقیت کشورهای امضاکننده در بهره‌گیری از مزایای اقتصادی و فرهنگی کنوانسیون را مطرح کرده‌اند؛ این در حالی است که کشورهای نظیر تایوان، به دلیل عدم عضویت، با چالش‌های انزوای محدودیت‌های حقوقی روبه‌رو هستند. مطالعه کورت^۴ (۲۰۲۱) نشان می‌دهد که تأخیر ترکیه در پیوستن به کنوانسیون برن تا سال ۱۹۵۲، ناشی از نگرانی‌هایی درباره آسیب ترجمه به صنایع داخلی و محدودیت دسترسی به آثار خارجی بوده است. در نهایت، دیوانوف^۵ (۲۰۲۴) با تأکید بر ناهماهنگی حقوقی و محدودیت‌های فناورانه، تحقق اهداف کنوانسیون را وابسته به همگرایی حقوقی، بهره‌گیری از فناوری نوین می‌داند.

پیشینه‌های موجود نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های پیشین با موضوع مرتبط بوده‌اند، اما هیچ‌یک از آن‌ها با روش فراترکیب به صورت نظام‌مند تحلیل نشده‌اند؛ از این رو، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از این روش، تصویری جامع از پیامدهای الحاق کشور در ابعاد گوناگون ارائه داده و به نتایج و داده‌های نوینی دست یافته است.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ رویکرد، کیفی بوده و در فرایند اجرای آن، از روش فراترکیب یا متاسنتز که برای تلفیق یافته‌های مختلف از مطالعات متفاوت به کار می‌رود، بهره برده شده است. این رویکرد که معادل کیفی فراتحلیل محسوب می‌شود، بر استفاده از تحقیقات کیفی تمرکز دارد و هدف آن فراهم آوردن درکی وسیع‌تر و عمیق‌تر از موضوعات موردبررسی است (زی و همکاران^۶، ۲۰۲۰). جهت انجام فراترکیب، از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۷ استفاده شده است که شامل مراحل زیر می‌باشد: تهیه و تنظیم سؤالات تحقیق؛ بررسی نظام‌مند متون؛ جستجو و انتخاب منابع؛ استخراج اطلاعات متون منتخب؛ تجزیه، تحلیل و ترکیب یافته‌ها، کنترل کیفیت و ارائه نتایج (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۶).

مرحله ۱: تهیه و تنظیم سؤالات تحقیق

در گام نخست، پرسش‌های پژوهش تنظیم می‌شود. لذا در این بخش، سؤال پژوهش به صورت زیر مطرح می‌گردد: «پیامدهای پیوستن ایران به معاهدات بین‌المللی حمایت از حق مؤلف چه مواردی را شامل می‌شود؟»

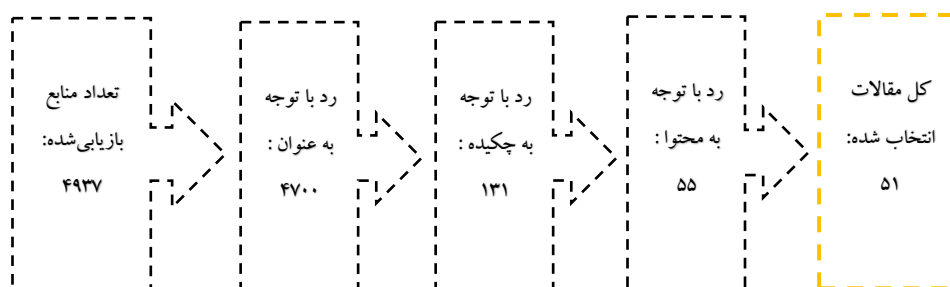
1. Fankhanel
2. Gupta
3. Deepanshi & Marwah
4. Kurt
5. Divanov
6. Xie & et al.
7. Sandelowski & Barroso

مرحله ۲: بررسی نظام‌مند متون

گردآوری داده‌ها، با جستجو و جمع‌آوری پیشینه نظری و پژوهشی حول موضوع مورد تحقیق، آغاز شد. ابتدا کلمات کلیدی مرتبط با موضوع مورد بحث تعیین شده و سپس با جستجوی آن‌ها در پایگاه‌های داخلی شامل: ایرانداک (پایگاه اطلاعات علمی ایران «گنج»)، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، جهاد دانشگاهی، نورمگز، مگیران، و سیویلیکا و پایگاه‌های خارجی (گوگل اسکولار^۱، اسکوپوس^۲، وب آو ساینس^۳، اشپرینگر^۴، پروکوئست^۵، ساینس دایرکت^۶، اپن‌اکس^۷ و ا.ی. تی. دی.^۸)، پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با موضوع استخراج شد. تعداد منابع یافت شده در این بخش ۴۹۳۷ بود که در مراحل بعد مورد بررسی بیشتر قرار گرفتند.

مرحله ۳: جستجو و انتخاب منابع

در این پژوهش، معیار اصلی انتخاب متون، ارتباط موضوعی آن‌ها با سؤال پژوهش بوده است. پس از بازیابی اولیه اسناد، طی مرحله غربالگری و با در نظر گرفتن معیارهایی مانند تکراری بودن، عدم دسترسی به نسخه کامل و نامرتب بودن عناوین، ۴۷۰۰ منبع حذف و تعداد مطالعات به ۲۳۷ مورد کاهش یافت. سپس با بررسی چکیده‌ها، ۱۳۱ مورد دیگر به دلیل عدم تطابق با حوزه موضوعی حذف شده و منابع منتخب به ۱۰۶ مورد رسید. در مرحله نهایی با بررسی محتوایی، ۵۵ منبع دیگر کنار گذاشته شد و در نهایت ۵۱ منبع به‌عنوان نمونه آماری وارد مطالعه گردیدند.

شکل ۱. روند انتخاب منابع

مرحله ۴: استخراج اطلاعات متون منتخب

بر مبنای نتایج مرحله سوم، مشخصات مطالعات منتخب، در جدول ۱ ثبت گردید. سپس، کدهای موجود در متون، از طریق اشارات مستقیم (یا همان واژگان کلیدی) و اشارات غیرمستقیم (یا جملات مرتبط با سؤال و موجود در متن) استخراج گردید.

- 1 . Google Scholar
- 2 . Scopus
- 3 . Web of Science
- 4 . Springer
- 5 . ProQuest
- 6 . ScienceDirect
- 7 . OpenAlex
- 8 . Open Access Theses & Dissertation(OATD)

جدول ۱. مطالعات انتخاب شده برای کدگذاری

کد منبع	عنوان منبع	تاریخ نشر	نویسنده
۱	الزامات پیوستن ایران به کنوانسیون بین‌المللی برن	۱۳۹۷	شکری
۲	بررسی پیامدهای الحاق ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف از دیدگاه ناشران شهر تهران	۱۳۹۲	حسینی، مطلبی
۳	آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در حوزه مالکیت ادبی	۱۳۸۵	موسایی
۴	آثار حقوقی الحاق ایران به کنوانسیون حمایت از آثار ادبی هنری برن	۱۳۹۳	طالب‌نژاد
۵	آثار حقوقی عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی	۱۳۸۳	آموزگار
۶	تبیین چشم‌انداز پذیرش «کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری» از منظر امنیت فرهنگی برای جمهوری اسلامی ایران	۱۴۰۲	جعفرزاده، آشنا
۷	بررسی حق مادی مؤلف در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی	۱۳۷۶	کرمانی‌نژاد بادی
۸	بررسی دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن (از نظر حقوق ادبی و هنری)	۱۴۰۲	کریمی
۹	بررسی دیدگاه ناشران شهر تهران درباره وضعیت حق مؤلف در ایران و پیامدهای الحاق ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف	۱۳۸۹	حسینی
۱۰	پیامدهای الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه کتاب: مجموعه پژوهش‌های کاربردی	۱۳۹۶	سلیمانی، سیدآبادی
۱۱	تحلیل آثار اقتصادی الحاق ایران به کنوانسیون برن بر مصرف موسیقی	۱۳۹۷	سیف‌عسگری بارکوسرایبی
۱۲	تحلیل حقوقی امتیازات مقرر در پیوست کنوانسیون برن برای کشورهای درحال توسعه	۱۳۹۸	آنی
۱۳	تطبیق الزامات بین‌المللی سازمان تجارت جهانی (W.T.O) با حقوق ایران در زمینه حقوق مؤلف	۱۳۸۸	حقانی‌نژاد
۱۴	جایگاه و چالش‌های ایران در حمایت بین‌المللی از حقوق مالکیت آثار ادبی و هنری	۱۳۹۴	عباسی، اسلام، اکرمی
۱۵	حق معنوی مؤلف در حقوق ایران و اسلام و کنوانسیون‌های بین‌المللی	۱۳۷۸	حضرتی
۱۶	حقوق مالکیت فکری و آثار اقتصادی آن بر پیوستن ایران به سازمان جهانی تجارت	۱۳۸۷	سیدعلی روته
۱۷	حقوق مؤلف در ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی	۱۳۶۷	صادقی‌مقدم
۱۸	دیدگاه ناشران شهر تهران درباره حق مؤلف در ایران	۱۳۹۲	مطلبی، حسینی
۱۹	سازمان جهانی تجارت و محصولات فرهنگی ایران	۱۳۹۵	بزرگی و همکاران
۲۰	ضرورت و تبعات پذیرش توافقنامه کی‌رایت	۱۳۸۳	قصاع
۲۱	عوامل و چالش‌های حقوقی جهان‌شمولی نظام حقوق مالکیت فکری	۱۳۹۷	معین‌اسلام
۲۲	کی‌رایت از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق ایران	۱۳۹۳	صفویان
۲۳	کنوانسیون برن ۱۸۸۶ (حمایت از آثار ادبی و هنری) و مزایای الحاق ایران به آن	۱۳۸۸	توسلی‌نائینی، جعفری
۲۴	کنوانسیون برن: ابعاد، پیامدها و آثار پیوستن ایران به آن	۱۴۰۰	حکمت‌نیا و همکاران
۲۵	کنوانسیون برن، عضویت کشورها و وضعیت ایران در وضع موجود	۱۳۹۶	فصیح‌رامندی

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۶ |

پیامدهای پیوستن
ایران به معاهدات
بین‌المللی حق ...

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۷

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

صالح	۱۳۸۲	مالکیت معنوی در ایران و بررسی پیامدهای الحاق ایران به کنوانسیون بین‌المللی (حق مؤلف)	۲۶
رضوان پناه‌پشته، انصاری	۱۴۰۱	مالکیت‌های ادبی و هنری در لایحه جامع حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و کنوانسیون برن	۲۷
محمدزاده‌وادقانی، آنی	۱۳۹۸	مزایا و آثار حقوقی الحاق ایران به معاهده برن و پیوست آن به مصوب ۱۹۷۱ پاریس	۲۸
صادقی، اکبری	۱۳۹۳	مزایا و معایب پیوستن ایران به کنوانسیون برن	۲۹
نوروزی	۱۳۸۰	مطالعه مزایا و معایب پیوستن ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف از دیدگاه متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳۰
مطلبی	۱۴۰۳	الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی حق مؤلف در کشورهای در حال توسعه؛ درس‌هایی از ایران	۳۱
Musai	۲۰۱۱	Accession to the WTO, Observation of Copyright and the Iranian Book Market	۳۲
Brown	۱۹۸۷	Adherence to the Berne Copyright Convention: The Moral Rights Issue	۳۳
Kurt	۲۰۲۱	Berne Convention and Turkey's Participation Process	۳۴
Zhu	۲۰۲۱	A Comparative Study of Copyright Protection in China and the U.S. In the Context of U.S-China Trade Disputes	۳۵
Sgambati	۱۹۹۲	China's Accession to the Berne Convention: Bandaging the Wounds of Intellectual Property Piracy in China	۳۶
Gupta	۲۰۱۹	Critically Discuss the Continued Relevance of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886)	۳۷
Sundara Rajan	۱۹۹۹	Developing Countries and the International Copyright Regime: The Neglected Issue of Cultural Survival	۳۸
Gana	۲۰۱۷	Has creativity died in the Third World? Some consequences of the internationalization of intellectual property	۳۹
Cipta	۲۰۱۶	Konvevsi bern dan perlindungan hak cipta	۴۰
Swenson	۱۹۹۲	Intellectual Property Protection through the Berne Convention: A Matter of Economic Survival for the Post-Soviet New Commonwealth of Independent States	۴۱
Olian, Irwin	۱۹۷۴	International Copyright and the Needs of Developing Countries: The Awakening at Stockholm and Paris	۴۲
Leaffer	۱۹۹۰	International Copyright from an American Perspective	۴۳
Bannerman	۲۰۱۱	Canadian Copyright: History, Change, and Potential	۴۴
Manghutay	۲۰۱۲	The Berne Convention and the Iranian Law: Negative consequences of the Differences in the Scope of Application	۴۵
Aoki	۱۹۹۰	Will the Soviet Union and the People's Republic of China Follow the United States' Adherence to the Berne Convention?	۴۶
Fankhanel	۲۰۱۴	The Effects of the Berne Convention on Translations in the Netherlands	۴۷
Deepanshi, Marwah	۲۰۲۱	Influence of Berne Convention On Copyright Laws In India	۴۸
Ayoubi	۲۰۱۸	The Copyright Law of Iran: An Overview of Recent Developments	۴۹
Udoh	۲۰۲۰	The Protection of Literary Works under Article 2 of the Berne Convention and its Acceptability in EU Countries	۵۰
Ross	۱۹۹۰	The United States Joins the Berne Convention: New Obligations for Authors' Moral Rights?	۵۱

مرحله ۵: تجزیه، تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی

در این مرحله، با روش فراترکیب سندلوسکی و باروسو به دنبال موضوعاتی در مطالعات موجود بودیم. ابتدا تمامی مؤلفه‌ها از متون استخراج و سپس بر اساس مفهومی‌شان دسته‌بندی شدند. این کدها بر اساس شباهت مفهومی سازمان‌دهی شدند تا مضامین نهایی شکل گیرند که نمونه‌هایی از آن‌ها در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲- نمونه‌ای از کدهای استخراج‌شده

مفاهیم	کد استخراج‌شده	کد منبع
ارتقاء تعاملات تجاری، جهانی، نتیجه الحاق	ایجاد مکانیسم مذاکره با شرکای تجاری بانفوذ	۴۱
	پیوستن به نظام بین‌المللی دادوستد کالاها و خدمات	۱۱،۶
	نبود تعاملات تجاری بین‌المللی	۳۱
بهبود تجارت بین‌الملل در حوزه فرهنگ، نتیجه الحاق	ارتقاء مناسبات تجاری با کشورها	۱،۱۴
	ایجاد بازار قانونی برای مبادله کالاها و خدمات	۶
	بهبود تجارت بین‌الملل و تبادلات خدمات	۱۲،۲۳،۲۵
	بهبود تجارت بین‌الملل و تبادلات کالا	۱۲،۲۳،۲۵
توسعه صادرات تولیدات فرهنگی و هنری کشور	گسترش و تسهیل ارتباطات و مبادلات نظام‌مند با جهان	۱۹،۶
	ایران، صادرکننده کتاب به زبان‌های خارجی	۱۵
	رشد صادرات امتیاز آثار نوشتاری ایران به جهان	۲۰،۲۴،۲۹
	رشد صادرات امتیاز آثار هنری ایران به جهان	۲۰،۲۴،۲۹
	صدور کالاها و فرهنگ ایران به کشورهای علاقه‌مند	۳۰
	فراهم آوردن زمینه‌های صادرات تولیدات ایرانی به جهان	۱۰

مرحله ۶: کنترل کیفیت

به منظور افزایش اعتمادپذیری یافته‌ها، مقالات پژوهشی بر اساس معیارهایی چون عینیت، منطق روش‌شناسی، طراحی تحقیق، ملاحظات اخلاقی، وضوح بیان یافته‌ها و ارزش علمی ارزیابی شده و تنها مقالات دارای امتیاز بالا برای مراحل بعدی انتخاب شدند. همچنین برای اعتباربخشی به پژوهش، از روش‌های بازبینی و ممیزی خارجی استفاده گردید. جهت سنجش پایایی نیز از روش توافق درون‌موضوعی با مشارکت دو کدگذار بهره گرفته شد که هر دو از اساتید آشنا با موضوع بودند. در نهایت، میزان توافق بین کدگذاران به عنوان شاخص پایایی، ۸۲٪ محاسبه شد.

مرحله ۷: ارائه فراترکیب

در مرحله نهایی پژوهش، یافته‌های مراحل پیشین ارائه و تحلیل شدند. مطابق دیدگاه استراوس و کوربین، ۱۹۹۰ (به نقل از هومن، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۷)، سه منبع اصلی برای نام‌گذاری مقوله‌ها شامل سازه‌های ادراکی تحلیلگر، اصطلاحات تخصصی موجود در پیشینه نظری، و زبان به کاررفته توسط

آگاهی دهندگان است. در این پژوهش نیز نام گذاری مقوله‌ها با بهره‌گیری از این سه منبع انجام شد. در نتیجه، به سؤال اصلی پژوهش پاسخ داده شد.

۴- یافته‌ها

پس از تدوین سؤال پژوهش، با بررسی نظام‌مند مطالعات، منابع مرتبط انتخاب شدند. از اسناد منتخب، ۵۵۷ کد (مستقیم و غیرمستقیم) استخراج و بر اساس شباهت‌ها دسته‌بندی شدند که منجر به شناسایی ۱۴۷ مفهوم و ۳۶ مقوله گردید. نتایج به تفکیک حوزه‌ها عبارت‌اند از: اقتصادی (۳۶ مفهوم در ۱۰ مقوله)، فرهنگی (۸۱ مفهوم در ۱۹ مقوله)، سیاسی (۱۶ مفهوم در ۵ مقوله)، و حقوقی (۱۴ مفهوم در ۵ مقوله). این یافته‌ها در جداول ۳ تا ۶ ارائه شده‌اند.

جدول ۳. پیامدهای اقتصادی الحاق

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاق
,۱,۶,۱۰,۱۱,۱۲ ,۱۴,۱۵,۱۹,۲۰ ,۲۳,۲۴,۲۵,۲۹ ۳۰,۳۱,۴۱	ارتقاء تعاملات تجاری جهانی	بالا بردن سهم ایران در مبادلات تجاری بین‌المللی در زمینه آثار فکری	پیامدهای اقتصادی مثبت
	بهبود تجارت بین‌الملل فرهنگ		
	توسعه صادرات تولیدات فرهنگی و هنری کشور		
,۱,۲,۳,۴,۵,۶,۹ ,۱۱,۱۲,۲۰,۲۳ ,۲۴,۲۵,۲۶,۲۹ ۳۰,۳۱,۴۱	بازگشت سرمایه فرهنگی	تقویت اقتصاد فرهنگ و هنر	
	بهبود اقتصاد فرهنگ و هنر با حضور در بازار جهانی		
	تقویت اقتصاد صنعت موسیقی		
	تقویت توان تولیدکنندگان علمی و فرهنگی کشور		
	توسعه اقتصاد مردمی و ملی با معاهده برن		
	توسعه اقتصادی حوزه فرهنگ		
,۱,۶,۸,۹,۱۰,۱۱ ,۱۲,۱۸,۱۹,۲۲ ,۲۳,۲۴,۲۵,۲۶ ۳۰,۳۱,۳۲,۴۱	توسعه سرمایه‌گذاری در حوزه فرهنگ با الحاق به برن	تقویت سرمایه‌گذاری در حوزه فرهنگ و هنر	
	کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری در حوزه‌های فرهنگی به دلیل عدم الحاق		
,۱,۵,۶,۹,۱۱ ۱۲,۲۴,۲۵,۲۸,۳۱	الحاق پیش‌نیاز ورود به سازمان تجارت جهانی	فراهم شدن مقدمات پیوستن به سازمان تجارت جهانی	
	پیوستن به سازمان تجارت جهانی، انگیزه الحاق		
۶	گسترش رانت‌ها و انحصارهای فرهنگی و علمی در کشور، دلیل مخالفان پذیرش	کاهش رانت‌ها و انحصارهای فرهنگی و علمی	

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاق
۶,۲۴,۲۹	پایین بودن قدرت خرید مردم	افزایش فشار اقتصادی	پیامدهای اقتصادی منفی
	فشار اقتصادی به صنعت نشر		
	وارد شدن فشار مالی مضاعف به دولت و مردم		
,۲,۶,۹,۱۰ ,۱۲,۱۳,۱۴,۱۵ ,۱۷,۱۸,۲۰,۲۴ ,۲۵,۲۸,۲۹,۳۰ ,۳۱,۳۲,۳۴,۳۷ ۴۴,۴۹	افزایش قیمت آثار ترجمه، نتیجه الحاق	افزایش قیمت آثار خلاقه	
	افزایش قیمت محصولات فرهنگی، ادبی و علمی، نتیجه الحاق		
	افزایش قیمت نرم‌افزارها نتیجه الحاق		
	افزایش هزینه‌های حوزه ترجمه در صورت الحاق		
	کاهش قیمت آثار ترجمه از آثار عدم الحاق		
	افزایش هزینه تولید در سینما در کوتاه‌مدت، نتیجه الحاق		
,۱,۲,۳,۶,۸,۹,۱۰ ,۱۱,۱۲,۱۳ ,۱۵,۱۷,۲۰,۲۳,۲۴ ,۲۵,۲۹,۳۰,۳۱ ۳۲,۳۳,۴۷	افزایش هزینه‌های تکثیر آثار هنری خارجی در صورت الحاق	افزایش هزینه‌های تولید آثار خلاقه	
	افزایش هزینه‌های تکثیر نرم‌افزارهای خارجی در صورت الحاق		
	افزایش هزینه‌های تولید موسیقی خارجی در صورت الحاق		
	افزایش هزینه‌های تولید نتیجه الحاق		
	کاهش هزینه‌های تولید آثار ترجمه نتیجه عدم الحاق		
	افزایش هزینه‌های تولید آثار ترجمه نتیجه عدم الحاق		
,۳,۶,۸,۱۱,۲۸,۳۰ ۳۱,۳۶,۳۷	آسیب اقتصادی به بخش موسیقی کشور در کوتاه‌مدت، نتیجه الحاق	آسیب‌های اقتصادی به صنایع خلاقه	
	آسیب اقتصادی به حوزه کتاب در کوتاه‌مدت نتیجه الحاق		
	آسیب اقتصادی در کوتاه‌مدت، نتیجه الحاق		
	پرداخت هزینه واردات آثار خارجی پس از الحاق		
	خروج ارز از کشور در نتیجه الحاق		
	زبان اقتصادی به ناشران ضعیف در نتیجه الحاق		
۶	وابستگی اقتصادی به آثار بین‌المللی رایگان	وابستگی اقتصاد فرهنگی به آثار بین‌المللی رایگان	

جدول ۳ به دسته‌بندی پیامدهای اقتصادی الحاق می‌پردازد که در قالب ۱۰ مقوله و ۳۶ مفهوم، به صورت مثبت و منفی استخراج شده‌اند. از جمله پیامدهای مثبت می‌توان به تقویت صنایع فرهنگی و هنری داخلی، بهبود وضعیت اقتصادی تولیدکنندگان، دسترسی آسان‌تر به فناوری‌ها و زیرساخت‌های مدرن، حمایت از تولیدات داخلی، ارتقای کیفیت محصولات و کاهش وابستگی به صنایع خارجی

اشاره کرد. در مقابل، پیامدهای منفی نیز شامل آسیب به صنایع داخلی در صورت ناهماهنگی با استانداردهای جهانی و بروز چالش در بازارهای رقابتی هستند.

جدول ۴. پیامدهای فرهنگی الحاق

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاق:
۱۱،۱۹،۲۴،۳۱	اشتغال‌زایی در حوزه فرهنگ و هنر، نتیجه الحاق	اشتغال‌زایی در حوزه فرهنگ و هنر	پیامدهای فرهنگی مثبت
۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸، ۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳، ۱۴،۱۵،۱۶،۱۷، ۱۸،۱۹،۲۰،۲۲، ۲۳،۲۴،۲۵،۲۶، ۲۷،۲۸،۲۹،۳۰، ۳۱،۳۲،۴۱،۵۱	تسهیل عضویت در معاهدات جدید تحت مدیریت سازمان جهانی مالکیت فکری تامل با ناشران و پدیدآورندگان آثار غیر ایرانی، نتیجه الحاق تقویت تعاملات علمی و فرهنگی بین‌المللی نتیجه الحاق شکل‌گیری مبادلات فرهنگی و هنری با کشورهای دیگر محدودیت‌های همکاری بین‌المللی در نتیجه عدم الحاق	بهبود تعاملات فرهنگی بین‌المللی	
۲،۶،۹،۱۱،۱۲،۱۳، ۱۵،۱۹،۲۳،۲۴،۲۵، ۳۰،۳۱،۳۴،۴۷	اصلاح فرهنگ مصرف محصولات علمی و فرهنگی از مزایای الحاق افزایش رفاه ملی، از پیامد الحاق افزایش میزان مصرف محصولات فرهنگی و هنری با الحاق تسهیل دسترسی به محصولات علمی و فرهنگی نتیجه الحاق تضمین دسترسی به آثار علمی و فرهنگی بین‌المللی دلیل موافقان الحاق	بهبود دسترسی و مصرف محصولات فرهنگی و هنری	
۵،۶،۹،۱۰،۱۲،۱۸، ۲۴،۳۱،۴۱	تقویت امنیت فرهنگی، نتیجه الحاق تقویت فرهنگ و خودباوری ملی، پیامد الحاق تهدید هویت فرهنگی و ادبی نتیجه عدم الحاق حمایت از هنرمندان و خلاقان داخلی رهایی از استعمار فرهنگی و اقتصادی، با الحاق مصرف‌گرایی در حوزه فرهنگ مانعت از تهاجم فرهنگی از دلایل موافقان وابستگی علمی به دیگر کشورها نتیجه عدم الحاق	تقویت امنیت فرهنگی	
۱،۲،۵،۶،۸،۹،۱۰، ۱۱،۱۲،۱۹،۲۰، ۲۲،۲۳،۲۴،۲۵، ۲۶،۲۹،۳۰،۳۱، ۳۲،۴۱،۴۲،۴۵	افزایش رقابت‌پذیری، نتیجه الحاق ایجاد انگیزه در پدیدآورندگان آثار خلاقانه نتیجه الحاق ایجاد خلاقیت در پدیدآورندگان آثار خلاقانه نتیجه الحاق	تقویت حوزه پدیدآوری آثار خلاقه	

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۱۱

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاق
	بهبود وضعیت اقتصادی تولیدکنندگان داخلی با الحاق تثویق متفکران و اندیشمندان نتیجه الحاق تضعیف حوزه پدیدآوری پیامد عدم الحاق تضعیف حوزه تألیف نتیجه عدم الحاق تقویت حوزه پدیدآوری، نتیجه الحاق تقویت حوزه تألیف توسعه خلاقیت ملی، نتیجه پیوستن به کنوانسیون برن جلوگیری از مهاجرت و فرار مغزهای علمی و فرهنگی، نتیجه الحاق		
۹، ۱، ۲، ۳، ۴، ۶، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۴۱، ۴۹	ارتقاء کیفیت تولیدات داخلی نتیجه الحاق افت کیفیت در حوزه ترجمه، نتیجه عدم الحاق افزایش تولیدات داخلی، از پیامدهای الحاق آسیب به صنایع فرهنگی، نتیجه عدم الحاق تأثیرات منفی ترجمه‌های مکرر نتیجه عدم الحاق تضعیف صنایع فرهنگی، نتیجه عدم الحاق تقویت و توسعه صنعت نشر، نتیجه الحاق کاهش واسطه‌گری برای محصولات خارجی و اقبال به محصولات داخلی نابسامانی در حوزه ترجمه، نتیجه عدم الحاق وابستگی به صنایع فرهنگی دیگر کشورها نتیجه عدم الحاق واسطه‌گری و سودجویی غیرمنصفانه برای آثار غیرفارسی نتیجه عدم الحاق	تقویت صنایع فرهنگ و هنر	
۱، ۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۴۷	ارتقاء امنیت شغلی مترجمان در نتیجه الحاق افزایش سرانه ترجمه نتیجه الحاق افزایش کارایی مترجمان، از مزایای الحاق بهبود کیفیت آثار ترجمه به واسطه الحاق تضعیف حوزه ترجمه، نتیجه عدم الحاق تقویت و ساماندهی حوزه ترجمه، نتیجه الحاق	تقویت و ساماندهی حوزه ترجمه	
۱، ۴، ۶، ۸، ۱۲، ۲۳، ۲۵، ۳۱، ۳۸، ۴۱، ۵۱	تقویت فرهنگی و هنری کشور، دلیل موافقان پذیرش رشد فرهنگی، علمی و اخلاقی کشور نتیجه الحاق ممانعت از پیشرفت ملی به دلیل عدم الحاق	توسعه دامنه آفرینش‌های فرهنگی و هنری	
۶، ۸، ۱۱، ۱۹، ۲۲، ۳۱، ۴۱	تضعیف حوزه فناوری، نتیجه عدم الحاق توسعه فناوری فرهنگی و هنری نتیجه عضویت در برن	توسعه فناوری‌های فرهنگ و هنر	

کد منبع	مفاهیم	مقاله	پیاپی های الحاقی
۲,۳,۶,۷,۹,۲۴ ۳۰,۳۱,۳۲	حرفه‌ای شدن صنعت نشر، نتیجه الحاق	حرفه‌ای شدن صنعت نشر	
	نشر آثار بر اساس نیاز جامعه، از آثار الحاق		
	نظام‌مند شدن حوزه توزیع		
۱,۲,۴,۵,۶,۹ ۱۱,۱۲,۱۳,۱۵ ۱۶,۲۰,۲۳,۲۴ ۲۵,۲۶,۲۷,۲۹ ۳۰,۳۱,۴۵	حضور آثار داخلی در بازارهای جهانی	حضور در بازارهای جهانی	
	حضور خالقان و فعالان فرهنگی در بازارهای جهانی		
	حضور در بازارهای جهانی		
۵,۶,۷,۹,۱۱,۱۲ ۱۳,۱۵,۲۳,۲۴ ۲۵,۲۷,۴۵	حفاظت از سرمایه‌های ملی از طریق پیوستن به برن	حفاظت از میراث و سرمایه‌های ملی	
	حفاظت از میراث فرهنگی و هنری در سطح بین‌المللی، پیامد الحاق		
۲,۹,۱۲,۱۳,۱۵ ۳۰,۳۲,۴۱,۴۵	افزایش دسترسی به زیرساخت‌های فنی ناشر اصلی، با الحاق	دسترسی به زیرساخت‌های فنی و دانش روز	
	تقویت خودکفایی علمی و نرم‌افزاری		
	عدم دسترسی به دانش روز نتیجه عدم الحاق		
۵,۶,۹,۲۶,۳۱,۳۳ ۳۷,۴۰,۴۱,۴۲	افزایش کتاب‌سازی نتیجه عدم الحاق	کاهش کتاب‌سازی و تولید آثار کیفی	
	کاهش کتاب‌سازی و حذف مشاغل کاذب، دلیل موافقان پذیرش		
	کاهش کتاب‌سازی و سوء رفتاری علمی، نتیجه الحاق		
۱,۹,۱۲,۱۸,۲۰,۲۹	افت کیفیت تولیدات داخلی، دلیل مخالفان الحاق	افت کیفیت آثار تولیدی به علت کاهش دسترسی به آثار بین‌المللی	
	تولید آثار بی‌کیفیت داخلی در سایه عدم دسترسی به آثار خارجی، نتیجه الحاق		
	کاهش انگیزه برای تولید محتوای اصیل		
۶,۲۵	تقویت سلطه فرهنگی غرب از دلایل مخالفان	تقویت سلطه فرهنگی غرب	
۲,۶,۹,۱۱,۱۳,۱۵ ۱۷,۲۰,۲۹,۴۷	افت کیفیت در حوزه ترجمه، دلیل مخالفان الحاق	کاهش آثار ترجمه‌ای	
	تضعیف حوزه ترجمه، نتیجه الحاق		
	کاهش آثار ترجمه در نتیجه الحاق		
۱,۶,۸,۹,۱۰,۱۱ ۱۴,۲۰,۲۴,۲۵ ۲۹,۳۱,۳۲,۳۷,۴۹	دسترسی ارزان به بازی‌های رایانه‌ای خارجی، نتیجه عدم الحاق	محدودیت دسترسی به آثار خارجی	
	دسترسی ارزان‌تر به آثار خارجی، نتیجه عدم پذیرش		
	کاهش میزان مصرف در نتیجه افزایش قیمت محصولات		
	محدودیت دسترسی به آثار خارجی، نتیجه الحاق		
	محدودیت دسترسی به نرم‌افزارهای رایانه‌ای نتیجه الحاق		

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاقی
۶,۹,۱۰,۲۱,۲۶,۳۵	الحاق مانع انتقال فناوری‌های جدید	محدودیت دسترسی به فناوری‌های جدید	
	محدودیت دسترسی به دانش فنی نتیجه الحاق		

جدول ۴ به بررسی ابعاد فرهنگی الحاق پرداخته و ۸۱ مفهوم را در قالب ۱۹ مقوله ارائه می‌دهد. این مقوله‌ها نشان‌دهندگی تأثیرات متنوع الحاق بر حوزه فرهنگ کشور هستند. از جمله پیامدهای مثبت می‌توان به اشتغال‌زایی در حوزه فرهنگ و هنر، بهبود تعاملات فرهنگی بین‌المللی، تقویت امنیت فرهنگی، گسترش دسترسی به محصولات فرهنگی و هنری، و توسعه خلاقیت ملی اشاره کرد. در مقابل، پیامدهای منفی شامل کاهش کیفیت آثار تولیدی، تقویت نفوذ فرهنگی غرب و کاهش کمی و کیفی آثار ترجمه‌ای می‌باشد.

پیامدهای پیوستن
ایران به معاهدات
بین‌المللی حق...

جدول ۵. پیامدهای سیاسی الحاق

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاقی
۶,۱۱,۱۲,۲۳,۲۴ ۲۵,۳۱	آسیب به روابط سیاسی، با تأخیر در الحاق	بهبود روابط سیاسی در سطح بین‌المللی	پیامدهای سیاسی مثبت
	بهبود روابط سیاسی از مزایای الحاق		
	مقابله با انزوای بین‌المللی		
۱,۲,۳,۵,۶,۹,۱۰ ۱۱,۱۲,۱۳,۱۴ ۱۵,۱۷,۱۸,۲۰ ۲۳,۲۴,۲۵,۲۹ ۳۰,۳۱,۳۲,۴۵	اعتلای فرهنگ ایرانی و اسلامی در سطح بین‌الملل نتیجه الحاق	تقویت اعتبار ملی و بین‌المللی	
	افزایش اعتبار بین‌المللی ایران در نتیجه الحاق		
	بهره‌مندی از منافع بین‌المللی		
	خدشه‌دار شدن اعتبار ملی نتیجه عدم الحاق		
	کاهش اعتبار بین‌المللی کشور نتیجه عدم الحاق		
	گسترش فرهنگ ایرانی اسلامی در سطح بین‌الملل نتیجه الحاق		
۶	حفاظت از منافع ملی و عمومی نتیجه الحاق	حفاظت از منافع ملی و عمومی	
۶,۸,۱۹,۲۴,۲۵	الزام کشور به حمایت از آثار خارجی دلیل مخالفان الحاق	الزام کشور به حمایت از آثار خارجی	پیامدهای سیاسی منفی
	الزام کشور به حمایت از آثار کشورهای متخاصم، پس از الحاق		
	حمایت از آثار ادبی و هنری بیگانگان و کفار، در همه اصناف و ادیان و مذاهب		
	حمایت از آثار مغایر با فرهنگ ایرانی، نتیجه الحاق		
۵,۶,۷,۱۱,۱۲ ۲۵,۲۷,۲۸,۳۰,۳۱	تأثیرات منفی الحاق بر ممیزی آثار ترجمه از دلایل مخالفان	تأثیر منفی بر ممیزی آثار	
	محدودیت ناشی از الحاق برای ممیزی		

در جدول ۵، ۱۶ مفهوم در قالب ۵ مقوله شناسایی شده‌اند. پیامدهای سیاسی مثبت شامل بهبود روابط سیاسی بین‌المللی، تقویت اعتبار ملی و بین‌المللی، حفاظت از منافع ملی، کاهش انزوای بین‌المللی کشور و افزایش اعتبار ایران در سطح جهانی است. با این حال، برخی پیامدهای منفی مانند الزام به حمایت از آثار خارجی و تأثیرات منفی بر ممیزی آثار نیز به عنوان چالش‌ها مطرح شده‌اند.

جدول ۶. پیامدهای حقوقی الحاق

کد منبع	مفاهیم	مقوله	پیامدهای الحاقی
۱,۲,۴,۵,۶,۷,۸,۹, ۱۱,۱۴,۲۱,۲۳, ۲۴,۲۵,۲۶,۳۰, ۳۱,۳۴,۴۰,۴۵	بهبود قوانین و سازوکارهای مالکیت فکری ایران پیامد الحاق تقویت ضمانت اجرای قوانین نتیجه الحاق	تقویت سازوکارهای حقوقی	پیامدهای حقوقی مثبت
۱,۲,۴,۵,۶,۸,۹, ۱۰,۱۱,۱۲,۱۳, ۱۴,۱۷,۱۹,۲۱, ۲۲,۲۳,۲۴,۲۵, ۲۷,۲۸,۲۹,۳۰, ۳۱,۳۲,۳۳,۳۵, ۳۶,۳۷,۳۸,۳۹, ۴۰,۴۱,۴۲,۴۳, ۴۸, ۴۴,۴۵,۴۶, ۴۹,۵۰,۵۱	افزایش احترام به خالقان آثار نتیجه الحاق افزایش حمایت از آثار ایرانی در سطح بین‌الملل نتیجه الحاق اقبال صاحبان آثار به ثبت ملی آثارشان بهره‌مندی از خدمات حمایتی برای آثار ایرانی، دلیل موافقان الحاق تضییع حقوق پدیدآوران ایرانی در سطح بین‌الملل، نتیجه عدم الحاق حفاظت از حقوق اخلاقی نویسندگان حمایت بین‌المللی از آثار هنری نتیجه الحاق حمایت بین‌المللی از حقوق تولیدکنندگان نتیجه الحاق حمایت بین‌المللی و یکنواخت از حق مؤلف نتیجه الحاق کم‌توجهی به نویسندگان داخلی به دلیل عدم الحاق محرومیت از حمایت‌های قانونی بین‌المللی نتیجه عدم الحاق محرومیت از مزایای سازمان تجارت جهانی، نتیجه عدم الحاق	حمایت قضایی و حقوقی از حقوق پدیدآورندگان داخلی و خارجی	

در جدول ۶، ۱۴ مفهوم در قالب ۲ مقوله شناسایی شده است. مفاهیم گردآمده عمدتاً حول دو مقوله کلیدی دسته‌بندی شده‌اند: تقویت سازوکارهای حقوقی و حمایت‌های حقوقی از پدیدآورندگان.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های پژوهش در مجموع تعداد ۱۴۷ مفهوم و ۳۶ مقوله به عنوان پیامدهای الحاق ایران به معاهدات بین‌المللی حمایت از حق مؤلف تأثیرگذار هستند.

پیامدهای اقتصادی الحاق به دودسته مثبت و منفی تقسیم می‌شوند. در بخش مثبت، مواردی چون بهبود مبادلات تجاری بین‌المللی، تقویت اقتصاد و سرمایه‌گذاری در حوزه فرهنگ و هنر، فراهم شدن مقدمات پیوستن به سازمان تجارت جهانی و کاهش رانت‌ها و انحصارهای فرهنگی و علمی مطرح شده‌اند. این نتایج با دیدگاه‌هایی چون مطلبی (۱۴۰۳) درباره ضرورت الحاق به کنوانسیون برن برای ورود به سازمان تجارت جهانی و نظر احمدیان (۱۳۹۹) در خصوص ارتباط رشد اقتصادی با بهره‌برداری از آثار فکری مطابقت دارد. در بخش منفی، افزایش فشار اقتصادی، افزایش قیمت و هزینه‌های تولید آثار خلاقه، آسیب به صنایع خلاقه و وابستگی به آثار بین‌المللی رایگان از جمله پیامدهای مطرح شده‌اند. این موارد با یافته‌های کریمی (۱۴۰۲) در مورد افزایش هزینه چاپ آثار خارجی و دیدگاه کورت (۲۰۲۱) درباره هزینه‌بر بودن ترجمه آثار خارجی همخوانی دارند.

پیامدهای فرهنگی الحاق نیز در دودسته مثبت و منفی قابل تقسیم‌اند. پیامدهای مثبت شامل اشتغال‌زایی در حوزه فرهنگ و هنر، بهبود تعاملات فرهنگی بین‌المللی، دسترسی گسترده‌تر به محصولات فرهنگی، تقویت امنیت فرهنگی، ارتقای پدیدآوری آثار خلاقه، رشد صنایع فرهنگی، ساماندهی حوزه ترجمه، توسعه فرهنگ و هنر، گسترش فناوری‌های مرتبط، حرفه‌ای شدن صنعت نشر، حضور در بازارهای جهانی، حفاظت از میراث ملی، بهره‌مندی از زیرساخت‌های فنی نوین، و کاهش کتاب‌سازی است. یافته‌های پژوهش با مطالعاتی همچون فانکه‌نل (۲۰۱۴) درباره بهبود کیفیت ترجمه و محسنی (۱۴۰۲) درباره نقش مالکیت فکری در انتقال فناوری همخوانی دارد. در مقابل، پیامدهای منفی فرهنگی شامل افت کیفیت تولیدات داخلی به علت کاهش دسترسی به منابع خارجی، سلطه فرهنگی غرب، کاهش آثار ترجمه‌ای، محدودیت دسترسی به آثار و فناوری‌های خارجی است. این موارد با دیدگاه حکمت‌نیا و همکاران (۱۴۰۰) در مورد محدودیت‌های ناشی از الحاق در استفاده آزاد از دانش و منابع فرهنگی مطابقت دارد.

پیامدهای سیاسی الحاق در دو بخش مثبت و منفی دسته‌بندی می‌شود. در بعد مثبت، مواردی چون بهبود روابط سیاسی بین‌المللی، تقویت اعتبار ملی و بین‌المللی، و حفاظت از منافع ملی و عمومی مطرح شده‌اند. این یافته‌ها با دیدگاه جعفرزاده و آشنا (۱۴۰۲) مبنی بر نقش الحاق در حفظ منافع ملی و ارتقای حکمرانی، و همچنین نظر موسایی (۲۰۱۱) درباره تأثیر مثبت الحاق بر وجهه بین‌المللی کشور و زدودن اتهام سرقت ادبی از نظام نشر، هم‌راستا هستند. در بخش منفی، پیامدهایی چون الزام به حمایت از آثار خارجی و تأثیر منفی بر ممیزی آثار عنوان شده‌اند. سیف‌عسگری بارکوسرای (۱۳۹۷) نیز بر اثرگذاری منفی الحاق بر فرایند ممیزی تأکید دارد، اگرچه در عمل، معاهدات بین‌المللی مستقیماً بر سازوکارهای داخلی نشر کشورها دخالت ندارند و این تأثیر محدود است.

و در نهایت، پیامدهای حقوقی به دست آمده از بررسی منابع که بر جنبه‌ی مثبت الحاق تمرکز دارند شامل: «تقویت سازوکارهای حقوقی، حمایت بین‌المللی از حقوق پدیدآورندگان» بوده‌اند. دینیشی و مروه (۲۰۲۱) عنوان کرده‌اند که عضویت کشور هند در کنوانسیون برن، به سود پدیدآورندگان و صنایع خلاق هند و تقویت جایگاه جهانی مالکیت معنوی این کشور بوده است.

بر اساس نتایج مطالعه حاضر، الحاق در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حقوقی می‌تواند فرصت‌های جدیدی را برای کشور ایجاد کند که پیامدهای مثبت بسیار پررنگ‌تر از پیامدهای منفی آن است، لذا پیشنهاد می‌شود این امر، با حفظ مصالح کشور و لحاظ کردن جوانب مختلف و آماده‌سازی زیرساخت‌های فرهنگی، اقتصادی، حقوقی صورت پذیرد. موفقیت الحاق، وابسته به میزان آمادگی کشور پیش از پیوستن، شناسایی و مدیریت درست چالش‌های موجود است. برای تقویت تولیدات فرهنگی در شرایط اقتصادی دشوار، پیشنهاد می‌شود صندوق‌های حمایتی برای تولیدکنندگان آثار فرهنگی ایجاد شود تا پایداری این بخش تضمین گردد. همچنین، جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای توسعه اقتصاد فرهنگ و هنر امری ضروری است. برپایی نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های بین‌المللی نیز زمینه معرفی آثار فرهنگی کشور را در سطح جهانی فراهم می‌آورد. از سوی دیگر، برگزاری دوره‌ها و همایش‌های تخصصی داخلی و بین‌المللی به ارتقای دانش و مهارت فعالان فرهنگی کمک می‌کند. در این میان، استفاده از رسانه‌ها و پلتفرم‌های اجتماعی به عنوان ابزار مؤثر در فرهنگ‌سازی و آگاهی‌بخشی، نقش کلیدی در تقویت اثرگذاری فرهنگی ایفا می‌کند.

۶- منابع و مآخذ

آموزگار، مریم. (۱۳۸۳). کپی‌رایت و حقوق مرتبط در موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی (TRIPS). پژوهش‌های حقوقی، ۲(۳)، ۱۵۱-۱۶۹.

https://jlr.sdil.ac.ir/article_44830.html

آموزگار، مریم. (۱۳۸۳). آثار حقوقی عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

<https://utdlib.ut.ac.ir/Search/DocumentDetails/80527?HighlightWords=%D8%A2%D9%85%D9%88%D8%B2%DA%AF%D8%A7%D8%B1%20%20>
آنی، مهدی. (۱۳۹۸). تحلیل حقوقی امتیازات مقرر در پیوست کنوانسیون برن برای کشورهای در حال توسعه. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران]. ایرانداک.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8276e28f0ac6f68924d34572dd727ef3>

احمدیان، علی. (۱۳۹۹). نقش حمایت از مالکیت فکری در توسعه اقتصادی با رویکرد قانون ایران. قانون یار، ۴(۱۶)، ۷۴۰-۷۴۰.

<https://sid.ir/paper/526580/fa> .۷۲۷

بزرگی، وحید؛ فتحی زاده، امیر هوشنگ؛ زاهدطلبان، علی؛ و زارع، محمدحسن. (۱۳۹۴). سازمان جهانی تجارت و محصولات فرهنگی ایران. پژوهشگاه فرهنگ و هنر و ارتباطات. <https://www.gisoom.com/book/11136795/>

پورمحمدی، شیما. (۱۳۸۷). سیر تحولات حق مؤلف در ایران. کلیات کتاب ماه، ۳(۱۳۵)، ۲۶-۳۳.

<https://www.magiran.com/paper/610104/>

توسلی نائینی، منوچهر؛ و جعفری، شهین. (۱۳۸۸). کنوانسیون برن ۱۸۸۶ (حمایت از آثار ادبی و هنری) و مزایای الحاق ایران به آن (عنوان عربی: اتفاقية برن في ۱۸۸۶ في حماية الآثار الأدبية والفنية وإجبايات إيران في الإلحاق بها). پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی (فقه و مبانی حقوق اسلامی)، ۵(۱۷)، ۳۸-۱۱.

<https://www.sid.ir/paper/134194/fa>

جعفرزاده، مجتبی؛ و آشنا، حسام‌الدین. (۱۴۰۲). تبیین چشم‌انداز پذیرش «کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری» از منظر امنیت فرهنگی برای جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات راهبردی*، ۲۶(۳)، ۸۹-۶۷.

<https://doi.org/10.22034/srq.2023.399677.4062>

حسینی، شهیمه السادات. (۱۳۸۹). بررسی دیدگاه ناشران شهر تهران درباره وضعیت حق مؤلف در ایران و پیامدهای الحاق ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی.

حسینی، شهیمه السادات؛ و مطلبی، داریوش. (۱۳۹۱). بررسی پیامدهای الحاق ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف از دیدگاه ناشران شهر تهران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (پیام کتابخانه)*، ۱۸(۲)، ۳۱۲-۲۸۷.

<http://doi.org/20.1001.1.26455730.1391.18.2.6.1>

حضرتی، صمد. (۱۳۷۸). حق معنوی مؤلف در حقوق ایران و اسلام و کنوانسیون‌های بین‌المللی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق. [ایراندک.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/592f6b2bdb9787b3086a56572f459be7>

حقانی‌نژاد، غلامرضا. (۱۳۸۸). تطبیق الزامات بین‌المللی سازمان تجارت جهانی (WTO) با حقوق ایران در زمینه حقوق مؤلف. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران]. [ایراندک.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/c850c51e70aad32bc9ec039c4ce01bb7>

حکمت‌نیا، محمود؛ و همکاران. (۱۴۰۰). کنوانسیون برن: ابعاد، پیامدها و آثار پیوستن ایران به آن. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

رضوان‌پناه‌پشته، محدثه؛ و انصاری، آرش. (۱۴۰۱، ۴ خرداد). مالکیت‌های ادبی و هنری در لایحه جامع حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و کنوانسیون برن. سازمان بین‌المللی مطالعات دانشگاهی وادپست-مجارستان.

<https://civilica.com/doc/1489474>

سلیمانی، حسن؛ و سیدآبادی، علی‌اصغر. (۱۳۹۶). پیامدهای الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه کتاب. خانه کتاب. <https://www.gisoom.com/book/11338028>

سیدعلی روته، صدیقه‌السادات. (۱۳۸۷). حقوق مالکیت فکری و آثار اقتصادی آن بر پیوستن ایران به سازمان جهانی تجارت. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران]. [ایراندک.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/707d224b6d36edfdd075847dfd4f902a>

سیف‌عسگری بارکوسرای، سیما. (۱۳۹۷). تحلیل آثار اقتصادی الحاق ایران به کنوانسیون برن بر مصرف موسیقی. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان]. [ایراندک.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3ca41417d65c99ac2e98dc2bc3d650cc>

شکری، سمانه. (۱۳۹۷، ۳۰ فروردین). الزامات پیوستن ایران به کنوانسیون بین‌المللی برن. دبیرخانه دائمی کنفرانس همدان. <https://civilica.com/doc/770225>

صادقی، حدیثه؛ و اکبری، مهسا. (۱۳۹۳، ۱۴ اسفند). مزایا و معایب پیوستن ایران به کنوانسیون برن. دانشگاه آزاد اسلامی

<https://civilica.com/doc/389427>

صادقی مقدم، هوشنگ. (۱۳۶۷). حقوق مؤلف در ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. دانشگاه

<https://parseh.modares.ac.ir/thesis/1150218>

صادقی زبازی، حاتم؛ و غلامپور، فیروزه. (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی قوانین و مقررات کی‌رایت در سازمان‌های جهانی مالکیت معنوی و جهانی تجارت. پژوهش ملل، ۳(۳۰)، ۷-۱۹.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1368027>

صالح، فروغ. (۱۳۸۲). مالکیت معنوی در ایران و بررسی پیامدهای الحاق ایران به کنوانسیون بین‌المللی (حق مؤلف). دفتر مطالعات فرهنگی مجلس شورای اسلامی.

<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/734104>

صفویان، غلامرضا. (۱۳۹۳). کی‌رایت از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق ایران. پایان‌نامه منتشرنشده کارشناسی ارشد. موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی و غیردولتی شهید اشرفی اصفهانی.

طالب‌نژاد، سحر. (۱۳۹۳). آثار حقوقی الحاق ایران به کنوانسیون حمایت از آثار ادبی هنری برن. پایان‌نامه منتشرنشده کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.

<https://parseh.modares.ac.ir/thesis/1156705>

عباسی، محمود؛ اسلام، محمدمعین؛ و اکرمی، فروزان. (۱۳۹۴). جایگاه و چالش‌های ایران در حمایت بین‌المللی از حقوق مالکیت آثار ادبی و هنری. حقوق پزشکی، (۴)، ۱۱-۴۶.

<http://ijmedicallaw.ir/article-1-556-fa.html>

فصیح‌رامندی، منصوره. (۱۳۹۶). کنوانسیون برن، عضویت کشورها و وضعیت ایران در وضع موجود. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

<https://www.ricac.ac.ir/ebook/426>

قصاب، محمد. (۱۳۸۳). ضرورت و تبعات پذیرش توافقنامه کی‌رایت. کتاب ماه (کودکان و نوجوانان)، (۸۶)، ۹۳-۱۰۱.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/132849>

کرمانی‌نژاد بادی، محمد. (۱۳۷۶). بررسی حقوق مادی مؤلف در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی]. ایرانداک.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3b4dd3a21e50effe66e3bf4ff05fe3dd>

کریمی، سولماز. (۱۴۰۲). بررسی دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن (از نظر حقوق ادبی و هنری). تمدن حقوقی، ۶(۱۶)،

<https://www.sid.ir/paper/1081074/fa>. ۱۱۴-۱۰۱.

محسنی، حمید. (۱۴۰۲). عهدنامه‌های جهانی مرتبط با حقوق مالکیت فکری و توسعه دانش‌بنیان در ایران. علوم و فناوری اطلاعات کشاورزی، ۶(۱)، ۵۱-۶۳.

<https://doi.org/10.22092/jaist.2023.362959.1096>

محمدزاده‌وادقانی، علیرضا؛ و آنی، مهدی. (۱۳۹۸). مزایا و آثار حقوقی الحاق ایران به معاهده برن و پیوست آن مصوب

۱۹۷۱ پاریس. تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۲(۲)، ۳۶۴-۳۸۸.

https://jcl.illrc.ac.ir/article_239548.html

مطلبی، داریوش. (۱۴۰۳). الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی حق مؤلف در کشورهای از حال توسعه؛ درس‌هایی از ایران. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام. (طرح پژوهشی)

مطلبی، داریوش؛ و حسینی، شهیمه‌السادات. (۱۳۹۲). دیدگاه ناشران شهر تهران درباره حق مؤلف در ایران. مطالعات ملی کتابداری

و سازمان‌دهی اطلاعات، ۲۴(۲)، ۴۲-۵۶. https://nastinfo.nlai.ir/article_70.html

معین‌اسلام، محمد. (۱۳۹۷). بررسی عوامل و چالش‌های حقوقی جهان‌شمولی نظام حقوق مالکیت فکری. رساله منتشرنشده دکتری. دانشگاه تهران.

<https://utdlib.ut.ac.ir/Search/DocumentDetails/147214>

معینی، علی محمد؛ و جهانگیری رسا، رسول. (۱۴۰۲). بررسی قواعد حاکم بر انتقال حق مالکیت فکری در حقوق ایران. مطالعات حقوق. ۲۳ -۱، ۲۳۳.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2043095>

موسایی، میثم. (۱۳۸۵). آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در حوزه مالکیت ادبی و هنری. شرکت چاپ و نشر بازرگانی.

<https://nosabooks.com/webui/book.aspx?simorgh=1&marckey=1090064&marckind=3>

میرحسینی، حسن. (۱۳۹۵). مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی. نشر میزان. <https://mizan-law.ir/Book/Details/385>
نوروزی، علیرضا. (۱۳۸۰). مطالعه مزایا و معایب پیوستن ایران به نظام بین‌المللی حق مؤلف از دیدگاه متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.

<https://noordoc.ir/thesis/view/35554?viewType=pdf>

هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۹). راهنمای عملی پژوهش کیفی. سمت. <https://samta.samt.ac.ir/content/9960>

Aoki, Z. B. (1990). Will the Soviet Union and the People's Republic of China follow the United States' adherence to the Berne Convention? *Boston College International and Comparative Law Review*, 13, 207.

https://www.academia.edu/70227759/Will_the_Soviet_Union_and_the_People_s_Republic_of_China_Follow_the_United_States_Adherence_to_the_Berne_Convention

Ayoubi, L. (2018, May). *The copyright law of Iran: An overview of recent developments*. In WIPO-WTO Colloquium Papers (Vol. 11). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3177909

Bannerman, S. (2011). *Canadian copyright: History, change, and potential*. *Canadian Journal of Communication*, 36(3), 437-448. <https://doi.org/10.22230/cjc.2011v36n1a2321>

Brown, R. S. (1987). *Adherence to the Berne Copyright Convention: The moral rights issue*. *the Copyright Society of the U.S.A.*, 35, 196-214. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jocoso35&div=19&id=&page=>

Cipta, H. (2016). *Konvensi Bern dan perlindungan hak cipta*. *Jurnal Surya Kencana Dua: Dinamika Masalah Hukum dan Keadilan*, 6(1), 1-10. <https://doi.org/10.32493/jdmhkdmmhk.v6i1.341>

Deepanshi, J. I. M. S., & Marwah, K. (2021). Influence of Berne Convention On Copyright Laws In India. *Indian Journal of Law and Legal Research*, 2(1), 170-175. <http://doi-ds.org/doi/10.2021-75186719/IJLLR/V2/I1/A17>

Divanov, S. (2024). International cooperation in the field of intellectual property protection: problems & prospects. *World Scientist*, 1(20), 534-539. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.05.2024.003>

Fankhänel, L. (2014). *The effects of the Berne Convention on translations in the Netherlands*. *Review of Economic Research on Copyright Issues*, 11(1), 1-8. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2473469.

Gana, R. L. (2017). *Has creativity died in the Third World? Some consequences of the internationalization of intellectual property*. In *Globalization and Intellectual Property* (pp. 433-468). Routledge. <https://digitalcommons.du.edu/djilp/vol24/iss1/5/>

Gupta, A. (2019). *Critically discuss the continued relevance of the Berne Convention for the protection of literary and artistic works (1886)*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3423573>

Kurt, K. (2021). Berne Convention and Turkey's participation process. *Journal of Atatürk Research Center*, 104, 1-42. <http://doi.org/10.33419/aamd.1015901>

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۲۰ |

پیامدهای پیوستن

ایران به معاهدات

بین‌المللی حق...

- Leaffer, M. (1990). International Copyright from an American Perspective. *Ark. L. Rev.*, 43, 373. <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1664&context=facpub>
- Manghutay, A. G. (2012). The Berne Convention and the Iranian Law: Negative consequences of the Differences in the Scope of Application. *NISCAIR-CSIR*, 17(6), 559-567. <http://nopr.niscair.res.in/handle/123456789/15024>
- Musai, M. (2011). Accession to the WTO, Observation of Copyright and the Iranian Book Market. *The Economic Research*, 11(2), 111-123. https://ecor.modares.ac.ir/article_13078_en.html?lang=fa
- Olian Jr, I. A. (1974). International Copyright and the Needs of Developing Countries: The Awakening at Stockholm and Paris. *Cornell International Law Journal*, 7(2), 81-112. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1573&context=cilj>
- Ross, D. (1990). The United States joins the Berne Convention: New obligations for authors' moral rights. *NCL Rev.*, 68, 363. <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=3289&context=nclr>
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer publishing company. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2009.2820>
- Sgambati, S. L. (1992). China's Accession to the Berne Convention: Bandaging the Wounds of Intellectual Property Piracy in China. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, 3(1), 139. <https://ir.lawnet.fordham.edu/iplj/vol3/iss1/10/>
- Sundara Rajan, M. T. (1999). *Developing countries and the international copyright regime: the neglected issue of cultural survival* (Doctoral dissertation, University of British Columbia). <https://doi.org/10.14288/1.0077448>
- Swenson, B. (1992). Intellectual Property Protection through the Berne Convention: A Matter of Economic Survival for the Post-Soviet New Commonwealth of Independent States. *Denver Journal of International Law & Policy*, 21(1), 6. <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1771&context=djilp>
- Udoh, G. P. (2020). The Protection of Literary Works under Article 2 of the Berne Convention and its Acceptability in EU Countries. Available at SSRN 3562239.
- World Intellectual Property Organization. (2022). *Contracting Parties: Berne Convention*. https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=15
- Xie, J., Ke, Q., Cheng, Y., & Everhart, N. (2020). Meta-synthesis in library & information science research. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), 102217. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102217>
- Zhu, L. (2021). *A comparative study of copyright protection in China and the US, in the context of US-China trade disputes* [Doctoral dissertation, Golden Gate University School of Law]. <https://digitalcommons.law.ggu.edu/theses/86>

طراحی نظام نرم اکتساب دانش برای نهادهای اجتماعی

محمد میلاد احمدی^{*}

۱. استادیار، گروه مدیریت، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) mo_ahmadi@iau.ac.ir

تاریخ بازنگری: ۴ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۸ آذر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار: ۱ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۴ خرداد ۱۴۰۴

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف توسعه یک نظام اکتساب دانش برای نهادهای انجام شده است تا با مستندسازی و بهره‌گیری از دانش و تجربیات سازمانی، ضمن تبدیل دانش ضمنی به صریح، چالش‌های راهبردی را شناسایی و ظرفیت‌های یادگیری نهادی و نهایتاً عملکرد سازمانی را بهبود بخشد.

روش‌شناسی: جهت دستیابی به هدف پژوهش، از روش‌شناسی نظام‌های نرم استفاده شده است. داده‌ها عمدتاً از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شدند و پرسش‌نامه‌ها به‌عنوان روش مکمل به کار گرفته شدند. پژوهش دربردارنده‌ی شش گام ساختاریافته بود که شامل شناسایی چالش‌های کلیدی، آسیب‌شناسی نظام‌های سازمانی، تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان، ترسیم نقشه شناختی معنایی، تحلیل اهمیت-عملکرد، و ارائه توصیه‌های اجرایی بود.

یافته‌ها: ۲۰ متغیر کلیدی طراحی برای یک نظام اکتساب دانش شناسایی شد که بر اساس تحلیل اهمیت-عملکرد در چهار حوزه تصمیم‌گیری راهبردی دسته‌بندی شدند. این متغیرها بر اساس وزن نهایی خود رتبه‌بندی شدند تا درک جامعی از اهمیت نسبی آن‌ها فراهم شود.

نتایج: با به‌کارگیری یک روش‌شناسی نظام‌مند، چارچوبی متن‌محور برای طراحی و اجرای یک نظام اکتساب دانش ارائه شده است. یافته‌ها بینش‌های کاربردی برای نهادهای اجتماعی جهت مقابله با چالش‌های راهبردی، بهینه‌سازی استفاده از منابع شناختی و ارتقای شیوه‌های مدیریت دانش فراهم می‌کند.

اصالت و ارزش: رویکردی ساختاریافته و گام‌به‌گام برای اکتساب دانش نهادی ارائه شده است که بینش‌های نظری را با توصیه‌های اجرایی ترکیب می‌کند. یافته‌ها برای سازمان‌هایی که به دنبال تقویت توانایی‌های یادگیری و رفع چالش‌های تبدیل دانش ضمنی به صریح از طریق مدیریت دانش مؤثر هستند، ارزشمند است.

کلیدواژه‌ها: مدیریت دانش، دانش ضمنی، نهادهای اجتماعی، روش‌شناسی نظام‌مند، نظام‌سازی

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

احمدی، محمد میلاد (۱۴۰۴). طراحی نظام نرم اکتساب دانش برای نهادهای اجتماعی. نشریه مطالعات دانش پژوهی، ۴ (۳):

۲۲-۴۴.

Doi: <https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19876>

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19876.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

نشر: دانشگاه تبریز

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کرییتیو کامنز قابل استفاده است.

در دنیای رقابتی امروز، استخراج، تحلیل، ثبت، تسهیم و به کارگیری منابع دانشی برای بقای سازمان‌ها حیاتی است؛ به همین دلیل، کسب و بازنمایی دانش سازمانی همواره مورد توجه محققان مدیریت دانش بوده است (سلامی و محسنی، ۱۳۹۸؛ مطر و رودلیونینه^۱، ۲۰۲۱). اکتساب دانش^۲ از خبرگان، به عنوان بخش کلیدی در تمام رویکردهای مدیریت دانش، شامل استخراج، جمع‌آوری، تحلیل، مدل‌سازی و اعتبارسنجی دانش است (داونپورت و پروساک^۳، ۱۹۹۸؛ افزاه، ۱۳۸۴)؛ حتی در مدل‌هایی که به صراحت به اکتساب دانش اشاره نشده، این فرایند درون سایر گام‌ها دیده می‌شود (هایزیش^۴، ۲۰۰۹).

نهادهای اجتماعی کشور، به دلیل پیچیدگی‌های محیطی، نیاز مبرمی به مدیریت دارایی‌های فکری دارند. حفظ برتری دانشی نسبت به ذی‌نفعان، شرکا، متحدان، رقبا و معارضان، برای حفظ برتری در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی این نهادها بسیار مهم است (نعمتی و همکاران، ۱۳۹۸). از این رو، نهادهای اجتماعی شکل گرفته پس از انقلاب اسلامی و سایر سازمان‌های نهادی، با توجه به رسالت خود که فراتر از کسب سود است، باید در آستانه گام دوم انقلاب اسلامی، به سمت سازمان‌های یادگیرنده حرکت کرده و از سازوکارها و ابزارهای مدیریت دانش بهره‌برداری کنند.

نهادهای اجتماعی، ساختارهای سازمان‌یافته‌ای با ماهیت غیرانتفاعی و مأموریت اجتماع‌محور هستند که حول نیازها، ارزش‌ها یا اهداف جمعی شکل می‌گیرند. ویژگی‌های متمایز آن‌ها، از جمله ارزش‌مداری، ماهیت برجسته اجتماعی، ارتباط پیوسته با محیط و نقش پررنگ تعاملات انسانی (کوهن^۵، ۱۹۹۰)، انباشت دانش و درس آموخته‌های منحصربه‌فرد، متنوع و راهبردی را در آن‌ها بسیار حیاتی می‌سازد که کمتر به آن توجه شده است. در بسیاری از نهادهای کشور، با وجود طبیعت اجتماعی و آمیختگی با بدنه عمومی جامعه (نجاتیان، ۱۳۹۹)، تجارب موفق یا ناموفق گذشته به صورت نظام‌مند استخراج و استفاده نمی‌شوند. این امر منجر به تکرار نواقص و اداره سازمان‌ها با هزینه‌های بالا می‌گردد. فقدان دیدگاه سیستمی فراگیر و غفلت از جنبه‌های انسانی و نرم نهادها، لزوم ارائه الگوها و نظام‌های اکتساب و مدیریت دانش را در تطابق بیشتر با شرایط و محیط سازمانی روشن می‌سازد (آگراوال^۶ و همکاران، ۲۰۲۱).

فردی که قصد تحصیل دانش از یک خبره را دارد، باید مشکلات فرایند تحصیل دانش را بشناسد و ابزار مناسب را به کار گیرد (احمدی و همکاران، ۱۴۰۰). بر همین اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که نظام اکتساب دانش (به عنوان کلیدی‌ترین زیرفرایند مدیریت دانش) برای سازمان‌هایی با ویژگی‌های نهادی چگونه است و چه موضوعات، اقتضائات، شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی جهت تدوین چنین نظامی باید مورد توجه قرار گیرند.

4. Heisig
5. Cohen
6. Agrawal

1. Matar & Raudeliūnienė
2. knowledge acquisition
3. Davenport & Prusak

۲- پیشینه پژوهش

اندیشمندان کلاسیک حوزه مدیریت دانش، همچون پولانی^۱ (۱۹۶۲)، و نوناکا و تاکنوچی^۲ (۱۹۹۵) مدیریت دانش را شامل کشف، تسهیم و استفاده بهینه از دانش می‌دانند و دانش را به دو نوع صریح (قابل کدگذاری و انتقال رسمی) و ضمنی (وابسته به تجربه و بیان‌ناپذیر) تقسیم می‌کنند. دانش ضمنی، که نمونه بارز آن تجربه سازمانی است، با خروج افراد خبره از سازمان از دست می‌رود. این مبانی، درک بهتر اقتصاد دانشی و مدیریت دانش را از طریق ارتباط فرایندهای دانشی با مدل‌های سازمانی میسر می‌سازد (گینز^۳، ۲۰۰۴). در محیط رقابتی امروز، دانش به‌عنوان مهم‌ترین دارایی راهبردی سازمان‌ها، توانایی خلق نوآوری را از طریق کسب، ترکیب و به‌کارگیری تجارب فراهم می‌آورد. این تغییر رویکرد از دیدگاه مبتنی بر منابع^۴ به دیدگاه دانش‌بنیان^۵، بر اهمیت اکتساب دانش به‌عنوان یک فرایند حیاتی تأکید می‌کند (شی^۶ و همکاران، ۲۰۱۸).

محققان اصطلاحات متفاوتی را برای اکتساب دانش به کار برده‌اند؛ از جمله ظرفیت جذب^۷ (کوهن و لوینثال^۸، ۱۹۹۰)، اکتشاف و بهره‌برداری از دانش^۹ (مارچ^{۱۰}، ۱۹۹۱)، استخراج دانش^{۱۱} (آگاروال و تانیرو^{۱۲}، ۱۹۹۱) و خلق دانش^{۱۳} (نوناکا و تاکنوچی، ۱۹۹۵). در مجموع، اکتساب دانش سازمانی، بخشی از یادگیری سازمانی در راستای نشر دانش و استفاده از آن جهت نیل به اهداف سازمانی است (نیو^{۱۴}، ۲۰۱۰).

کید^{۱۵} (۱۹۸۷) اکتساب دانش را شامل تحصیل، تحلیل و تفسیر دانش از خبرگان برای حل مسائل می‌داند. اسمیت^{۱۶} (۱۹۹۶) تأکید می‌کند که هدف اکتساب دانش، گردآوری پیکره دانش مسئله موردنظر و کد کردن آن در سیستم خبره است که عمدتاً از تعامل با افراد صاحب تجربه و خبرگی حاصل می‌شود. هوا^{۱۷} (۲۰۰۸) فرایند کسب دانش را در پنج مرحله شامل تحصیل، جمع‌آوری، تحلیل، مدل‌سازی و اعتبارسنجی خلاصه می‌کند.

پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه اکتساب دانش و تبدیل دانش ضمنی به صریح نشان‌دهنده اهمیت این موضوع و تلاش برای توسعه روش‌های کارآمد است. نظافتی و همکاران (۱۳۹۲) در مواجهه با چالش از دست دادن دانش ضمنی خبرگان در سازمان‌های ایرانی، با بررسی ۳۴ تکنیک رایج اکتساب دانش، به این نتیجه رسیدند که هیچ‌یک به‌تنهایی کارایی لازم را ندارند. آن‌ها یک روش ترکیبی از مصاحبه نیمه ساختاریافته، آموزش معکوس، تحلیل پروتکل^{۱۸}، پلکان‌سازی^{۱۹} و شبکه مفاهیم را پیشنهاد کردند که بالاترین امتیاز را در معیارهایی مانند غنای اطلاعاتی و تطابق با نیاز

11. knowledge extraction
12. Agarwal & Tanniru
13. knowledge creation
14. Niu
15. Kidd
16. Smith
17. Hua
18. protocol analysis
19. scaffolding

1. Polanyi
2. Nonaka & Takeuchi
3. Gaines
4. resources-based view (RBV)
5. knowledge-based view (KBV)
6. Xie
7. absorption capacity
8. Levinthal
9. knowledge exploration and exploitation
10. March

سازمان‌های ایرانی کسب کرد. در راستای توسعه چارچوب‌های اکتساب دانش، لوکا^۱ و همکاران (۲۰۱۶) یک مدل سه‌مرحله‌ای (پیش اکتساب، اکتساب، پسا اکتساب) را برای اکتساب دانش سازمانی به‌عنوان یک هدف راهبردی ارائه دادند که سازمان‌ها را قادر می‌سازد با اکتساب نظام‌مند دانش، توانایی پاسخ‌گویی به چالش‌های بازار و خلق مزیت رقابتی را افزایش دهند. تولایی و همکاران (۱۳۹۷) باهدف طراحی مدل فرایندی بومی برای اکتساب دانش سازمانی خبرگان، مدلی شش‌مرحله‌ای را با تأکید بر سادگی اجرا و تطابق با شرایط بومی سازمان‌ها ارائه دادند که راهکاری برای جلوگیری از تکرار خطاها و حفظ سرمایه‌های فکری فراهم می‌آورد. در تکمیل این پژوهش‌ها، احمدی و همکاران (۱۳۹۹) با استفاده از رویکرد نگاهت شناختی فازی، به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت اکتساب دانش سازمانی خبرگان پرداختند و نشان دادند که شناسایی دقیق دانش موردنیاز و استفاده از تکنیک‌های مناسب، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت کلی فرایند اکتساب دانش ایفا می‌کند. پژوهش دیگری از احمدی و همکاران (۱۴۰۰) با بررسی روند و تحولات پژوهش‌های اکتساب دانش در سطح ملی و بین‌المللی از طریق علم‌سنجی، بر اهمیت اکتساب دانش به‌عنوان یک گره مرکزی در مدیریت دانش تأکید و نیاز به پژوهش‌های بیشتر در این حوزه را تصریح کرد. احمدی و همکاران (۱۴۰۱) نیز با مطالعه جامع فرایند اکتساب دانش در سازمان‌های دارای ویژگی‌های نهادی از طریق روش‌های نگاهت معنایی، چارچوبی بصری و جامع جهت تحلیل و بهبود نظام‌های اکتساب دانش در سازمان‌های نهادی ارائه دادند. اخیراً، احمدی و مهدی (۲۰۲۴) با تحلیل عوامل مؤثر بر اکتساب دانش مدیریت راهبردی در سازمان‌های باز، چالش‌هایی نظیر ذهنی بودن دانش، زمان محدود متخصصان و مقاومت در به اشتراک‌گذاری دانش را شناسایی و راهکارهایی را شامل ایجاد انگیزه‌های مادی/معنوی و تقویت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات پیشنهاد کردند.

در ادامه، جهت پرداختن به موضوع پژوهش حاضر در بستر نهادی، لازم است به مفهوم «نهاد»^۲ پرداخته شود. نهاد، بنیادی اجتماعی است که در پاسخ به یک نیاز حیاتی ایجاد می‌شود و دارای روابط سازمان‌یافته، مستحکم، پویا و بادوام است. نهادینگی^۳ فرایندی است که در آن ارزش بیرونی به ارزش درونی تبدیل می‌شود و نهادها سامانه‌ای از هنجارها هستند که روابط افراد با یکدیگر را قانون‌مند و منظم می‌کنند. جامعه‌شناسان معتقدند که نهادها، فرم‌های استحکام‌یافته‌ای از رفتارها هستند که در کنترل اجتماعی و نیازهای بنیادین اجتماعی به کار گرفته می‌شوند (گلشن فومنی، ۱۳۸۴: ۱۱). اسکات^۴ (۱۹۹۵) نهاد را ساختاری انطباق‌پذیر با بعد ارزشی قوی می‌داند که اعضای آن زندگی خود را متکی به بقای آن دانسته و خویش را متأثر از هر نوع تغییر یا افول در نهاد می‌یابند. این برداشت از نهاد، هم بعد مادی (شامل: مکان، فعالیت، هدف، نیاز) و هم بعد معنوی (شامل: ارزش، باور، رفتار) را در برمی‌گیرد.

3. institutionalization
4. Scott

1. Luca
2. institution

نهادهای اجتماعی را می‌توان بر اساس حوزه فعالیت، ساختار سازمانی و نقش آن‌ها در جامعه به گروه‌های متنوعی تقسیم کرد. این تقسیم‌بندی شامل نهادهای اقتصادی-اجتماعی (مانند کمیته امداد امام خمینی)، فرهنگی-آموزشی (مانند انجمن نویسندگان کودک و نوجوان)، حقوقی-حمایتی (مانند کانون وکلای دادگستری)، مذهبی-دینی (مانند حوزه‌های علمیه)، سیاسی-مردمی (مانند شورایی‌های محلات تهران)، فناوریانه-نوآورانه (مانند سکوه‌های آموزش برخط رایگان) و انقلابی و حاکمیتی (مانند بسیج مستضعفین) می‌شود. این تنوع گسترده ساختاری و موضوعی در نهادهای اجتماعی ایران، نشان‌دهنده تعاملات درهم‌تنیده آن‌ها در راستای تقویت سرمایه اجتماعی و پاسخ‌گویی به نیازهای غیررسمی جامعه است. در این چارچوب نهادی است که فرایند اکتساب دانش، به‌ویژه از خبرگان، ابعاد پیچیده‌تری به خود می‌گیرد و نیازمند بررسی دقیق‌تر است.

درمجموع مطالعات پیشین در حوزه اکتساب دانش سازمانی، مدل‌ها و روش‌های متنوعی را برای استخراج، مستندسازی و مدیریت دانش ضمنی خبرگان ارائه کرده‌اند. پژوهشگرانی چون نظامی و همکاران (۱۳۹۲) و تولایی و همکاران (۱۳۹۷) بر طراحی فرایندهای ساختاریافته برای تبدیل دانش ضمنی به صریح تأکید داشته‌اند؛ این در حالی است که مطالعاتی مانند لوکا و همکاران (۲۰۱۶) و احمدی و مهدی (۲۰۲۴) به ترتیب بر مدل‌های راهبردی و تحلیل اهمیت-عملکرد در سازمان‌های باز متمرکز بوده‌اند. باین‌حال، غالب این پژوهش‌ها بر محیط‌های صنعتی، آموزشی یا سازمان‌هایی با ساختار سلسله‌مراتبی تمرکز داشته‌اند و ویژگی‌های منحصر به فرد نهادهای اجتماعی را نادیده گرفته‌اند. این نهادها، با ماهیت غیرانتفاعی، وابستگی به مشارکت ذی‌نفعان متنوع، تأکید بر تعاملات اجتماع‌محور و منابع محدود، نیازمند رویکردی متفاوت برای اکتساب دانش هستند. بررسی عمیق‌تر ادبیات، شکاف‌های تحقیقاتی زیر را آشکار می‌سازد:

۱. فقدان چارچوب ویژه نهادهای اجتماعی: مدل‌های موجود عمدتاً برای سازمان‌های انتفاعی طراحی شده‌اند و نمی‌توانند به‌طور کامل به پیچیدگی‌های نهادهای اجتماعی پاسخ دهند. این نهادها به سیستمی نیاز دارند که با ارزش‌های اجتماعی، شفافیت و انعطاف‌پذیری هم‌سو باشد.
۲. کمبود توجه به عوامل فرهنگی-اجتماعی: نقش هنجارهای جمعی، اعتماد و مشارکت داوطلبانه، و چالش‌های خاص نهادهای اجتماعی مانند پراکندگی جغرافیایی ذی‌نفعان و مقاومت در تسهیم دانش، در مطالعات گذشته به میزان کافی بررسی نشده است.
۳. عدم ادغام روش‌های نرم و فناوری‌های نوین: با وجود اهمیت روش‌های کیفی، ترکیب آن‌ها با فناوری‌های نوین (مانند سکوه‌های مشارکتی و سیستم‌های اطلاعات مدیریت) برای تسهیل اکتساب دانش در نهادهای اجتماعی مغفول مانده است.
۴. نیاز به مدل‌های اعتبارسنجی پویا: اغلب مدل‌های موجود بر پایه مطالعات موردی محدود اعتبارسنجی شده‌اند. نیاز به چارچوبی وجود دارد که قابلیت سازگاری با تنوع بالای نهادهای اجتماعی داشته باشد و با روش‌های ترکیبی (کیفی-کمی) ارزیابی شود.

۵. تمرکز ناکافی بر چرخه کامل دانش: بیشتر پژوهش‌های پیشین صرفاً بر مرحله اکتساب دانش متمرکز بوده‌اند، در حالی که در نهادهای اجتماعی، تسهیم، به‌روزرسانی و بازتولید دانش، به‌ویژه در شرایط بحران یا تغییرات اجتماعی، اهمیت حیاتی دارد. فقدان مدلی یکپارچه که این چرخه را پوشش دهد، مشهود است.

با توجه به این شکاف‌ها، پژوهش حاضر باهدف طراحی یک نظام نرم اکتساب دانش ویژه نهادهای اجتماعی با ترکیب روش‌های نرم و دیدگاه سیستمی انجام می‌شود. این نظام باید قادر باشد با ساختار غیرمتمرکز این نهادها تطبیق یابد، سازوکارهای مشارکتی برای جلب اعتماد و تعامل ذی‌نفعان ارائه دهد، از ابزارهای تصویری برای مدیریت دانش پراکنده بهره‌گیرد و با استفاده از رویکردهای ترکیبی اعتبارسنجی شود. این پژوهش می‌تواند با پر کردن خلأهای نظری موجود، به بهبود اثربخشی مدیریت دانش در نهادهای اجتماعی و تقویت نقش آن‌ها در توسعه پایدار کمک شایانی کند.

طراحی نظام نرم

اکتساب دانش برای

نهادهای...

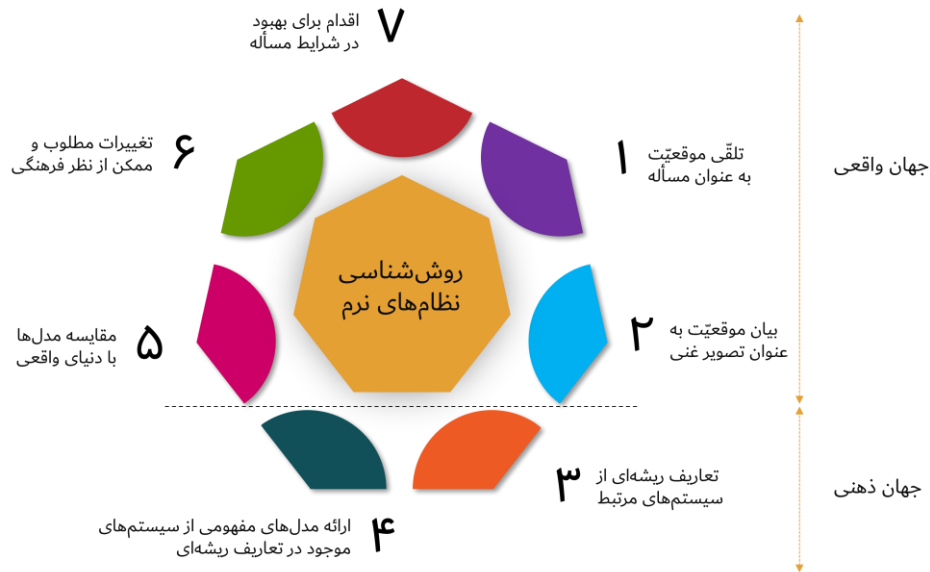
۳- روش‌شناسی پژوهش

در مواجهه با پدیده‌های اجتماعی نظیر کسب و مدیریت دانش که برآمده و القایی هستند و نه تحمیلی (شریف‌زاده و عبدالله‌زاده، ۱۳۹۴)، رویکردهای مهندسی نظام‌های سخت^۱ کارایی لازم را ندارند؛ در عوض، روش‌شناسی نظام‌های نرم^۲ که توسط چکلند^۳ و همکارانش در دانشگاه لنکستر^۴ توسعه یافت (رولینگ و انگل^۵، ۱۹۹۲)، به دلیل سازگاری با هستی‌شناسی، شناخت‌شناسی و روش‌شناسی مطالعه پدیده‌های اجتماعی و ماهیت نهادینگی، رویکرد مناسبی برای این پژوهش محسوب می‌شود. روش‌شناسی نظام‌های نرم، ابزاری برای تسهیل بهبود مستمر در مسائل اجتماعی است که با شکل‌دهی یک چرخه یادگیری مشارکتی، به الگوسازی و مقایسه دیدگاه‌های مختلف پیرامون یک مسئله می‌پردازد و از تصاویر گویا، تعاریف ریشه‌ای و الگوهای مفهومی بهره‌می‌گیرد (چکلند و اسکولز^۶، ۱۹۹۹). در این روش، مسئله نه به‌عنوان یک چالش منفرد، بلکه جزئی از یک نظام و فرایندی نامناسب بررسی می‌شود.

فرایند هفت مرحله‌ای روش‌شناسی نظام‌های نرم (شکل ۱) در دو فضای جهان واقعی (موقعیت‌های مسئله‌دار، غیر ساختاریافته و مبهم با ذی‌نفعان متعدد) و جهان ذهنی (فضای تفکر سیستمی برای ساختار بندی و تحلیل مسائل از طریق الگوهای عملکردی سیستمی هدفمند و تعاریف ریشه‌ای) صورت می‌پذیرد (چکلند، ۱۹۸۱؛ چکلند و اسکولز، ۱۹۹۹).

4. Lancaster
5. Roling & Engel
6. Scholes

1. hard systems
2. soft systems methodology (SSM)
3. Checkland

شکل ۱. مدل هفت مرحله‌ای روش‌شناسی نظام‌های نرم (چکلند و اسکولز، ۱۹۹۹)

در این پژوهش، شش مرحله ابتدایی روش‌شناسی نظام‌های نرم به‌عنوان چارچوب کلان تحقیقاتی به‌صورت پیوسته طی شده است (جدول ۱)؛ زیرا گام هفتم نیازمند اقدام عملی و اجرای تغییرات است که در طرح تحقیقاتی مدنظر نبوده است.

جدول ۱. شیوه‌ها و ابزارهای گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات تحقیق در هر گام

ردیف	گام‌های تحقیق	شیوه/ ابزار گردآوری اطلاعات	شیوه/ ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱	کشف شرایط مسئله	مرور نظام‌مند ادبیات و پیشینه موضوع، مصاحبه نیمه ساختاریافته (عمیق)	تحلیل سیستمی، شیوه‌های کدگذاری
۲	نشان دادن شرایط مسئله	مصاحبه نیمه ساختاریافته (عمیق)	شیوه‌های کدگذاری، الگوی جامع عارضه‌یابی نظام‌های سازمانی ^۱
۳	نام‌گذاری نظام‌های مرتبط	مصاحبه نیمه ساختاریافته (عمیق)	شیوه‌های کدگذاری، تجزیه و تحلیل کاتوئی ^۲
۴	ارائه یک الگوی مفهومی	مصاحبه نیمه ساختاریافته (عمیق)	نگاشت شناختی
۵	مقایسه الگوی مفهومی با جهان واقعی	پرسشنامه ساختاریافته	تجزیه و تحلیل اهمیت-عملکرد ^۳
۶	مشخص کردن تغییرات ممکن و مطلوب	مصاحبه نیمه ساختاریافته (عمیق)، مرور یافته‌های گام‌های پیشین	تحلیل سیستمی، تحلیل تفسیری

3. importance-performance analysis (IPA)

1. diagnosing organizational systems

2. CATWOE (customer, actor, transformation, worldview, owner, environment)

جامعه آماری پژوهش شامل مدیران، متخصصان و خبرگان حوزه مدیریت فناوری اطلاعات، سیستم‌های اطلاعاتی مدیریت، مدیریت و مهندسی دانش و تجربه‌نگاری، به‌ویژه افراد دارای سابقه فعالیت در سازمان‌هایی با ویژگی‌های نهادی در ایران (از جمله نهادهای انقلابی) بودند. نمونه پژوهش شامل ۱۰ نفر از خبرگان فعال در دانشگاه‌ها و نهادهای اجتماعی بود که با روش نمونه‌گیری قضاوتی (نظری) و بر اساس دو معیار «تناسب تجربه» و «کیفیت شخصی شرکت‌کننده» انتخاب شدند (مانهال^۱، ۲۰۱۲) (جدول ۲). اشباع نظری، که نشان‌دهنده کفایت داده‌ها و تکرار اطلاعات است (سرمد و همکاران، ۱۳۹۷)، به‌طور میانگین در مصاحبه‌های هشتم تا دهم حاصل شد، لذا ۱۰ مصاحبه با ۱۰ خبره برای دستیابی به این اشباع کفایت کرد.

جدول ۲. ویژگی‌های کلیدی خبرگان مشارکت‌کننده در پژوهش

ردیف	حوزه تخصصی	جایگاه تخصصی و سوابق مرتبط با موضوع
۱	مدیریت فناوری اطلاعات، مدیریت دانش، مدیریت اسلامی	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مدیر مرکز پژوهشی مرتبط با مدیریت دانش، مشاور معاونت دانش و پژوهش نهاد اجتماعی، مدیر و مجری پروژه‌های مدیریت دانش، مؤلف کتب و مقالات در حوزه مدیریت دانش
۲	مدیریت صنعتی و مدیریت سیستم‌ها، مدیریت راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مشاور معاونت‌های طرح و برنامه و مهندسی نهاد اجتماعی، مدیر و مجری پروژه‌های مدیریت دانش، مؤلف مقالات در حوزه مدیریت دانش
۳	مدیریت صنعتی و مدیریت سیستم‌ها، مدیریت راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مدیر مرکز پژوهشی مرتبط با طرح و برنامه، مشاور معاونت‌های طرح و برنامه و مهندسی نهاد اجتماعی، مدیر و مجری پروژه‌های مدیریت راهبردی
۴	مدیریت سیستم‌ها، نظام‌سازی، مدیریت دولتی و سیاست‌گذاری	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مشاور معاونت طرح و برنامه نهاد اجتماعی، مؤلف مقالات در حوزه نظام‌سازی، مدیر و مجری پروژه‌های نظام‌سازی
۵	مدیریت منابع انسانی، مدیریت دانش	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مدیر مرکز پژوهشی مرتبط با مدیریت دانش، مشاور معاونت دانش و پژوهش نهاد اجتماعی، مدیر و مجری پروژه‌های مدیریت دانش
۶	مدیریت سیستم‌ها، مدیریت راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مشاور معاونت‌های طرح و برنامه و فرهنگی نهاد اجتماعی، مشاور مدیران عالی بخش عمومی، مدیر دانشکده‌های دانشگاه
۷	مدیریت صنعتی و مدیریت سیستم‌ها	عضو هیئت‌علمی دانشگاه، مشاور مدیریت عالی نهاد اجتماعی، مدیر آموزشی دانشگاه
۸	مدیریت فناوری اطلاعات، مدیریت دانش، مدیریت راهبردی	مدیر حوزه دانش و پژوهش نهاد اجتماعی
۹	مدیریت سیستم‌ها، مدیریت راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی	مدیر حوزه طرح و برنامه نهاد اجتماعی
۱۰	مدیریت سیستم‌ها، مدیریت راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی	مدیر حوزه طرح و برنامه نهاد اجتماعی

بخش عمده یافته‌های تحقیق از مصاحبه‌های عمیق کیفی نیمه ساختاریافته با خبرگان (مراحل ۱، ۲، ۳، ۴ و ۶) به دست آمد. علاوه بر این، جهت انجام گام پنجم (مقایسه الگوها با جهان واقعی)، پرسش‌نامه ساختاریافته تجزیه و تحلیل اهمیت-عملکرد در قالب یک سکوی برخط طراحی و تکمیل شد. این پرسش‌نامه توسط ۱۰ خبره اصلی و ۲۲ خبره دیگر (مجموعاً ۳۲ نفر) پاسخ داده شد. شیوه یافتن پاسخ‌دهندگان به این پرسش‌نامه، نمونه‌گیری گلوله‌برفی بود (سرمد و همکاران، ۱۳۹۷)؛ از خبرگان اولیه درخواست شد افراد دیگری را معرفی کنند تا اشباع نظری حاصل شود. سؤالات پرسش‌نامه بر اساس چارچوب استاندارد تجزیه و تحلیل اهمیت-عملکرد، شامل جفت پرسش‌هایی در خصوص میزان اهمیت و عملکرد فعلی شاخص‌های استخراج‌شده از گام چهارم بود که با طیف لیکرت ده تایی سنجیده شد.

روایی پرسش‌نامه با بحث و بررسی در ۳ جلسه با خبرگان محوری کنترل شد و پایایی آن نیز با آلفای کرونباخ^۱ ۰/۸۱۳ تأیید گردید. جهت اعتباریابی یافته‌ها، پس از حصول نتایج، مصاحبه‌های بازگشتی با خبرگان انجام شد تا ضمن در نظر گرفتن معیارهای چکلند (۱۹۹۵) مبنی بر سنجش اثربخشی «دستگاه‌های معرفت‌شناختی»، یافته‌ها غنا یابند (پالا^۲ و همکاران، ۲۰۰۳).

۴- یافته‌ها

تعریف موقعیتی که گمان می‌رود مشکل‌دار باشد.

نخستین گام در روش‌شناسی نظام‌های نرم، شامل درک و تعریف وضعیت مسئله‌دار به شکلی غیرساختارمند است (چکلند و اسکولز، ۱۹۹۹). در این پژوهش، کشف شرایط مسئله با تمرکز بر آسیب‌شناسی اکتساب دانش انجام شد. مهم‌ترین چالش‌های شناسایی شده، به‌عنوان کدهای پایه در چارچوب یک الگوی سیستم‌های باز^۳ سازمان‌دهی شدند تا زمینه را برای تحلیل سیستمی فراهم آورند. این رویکرد کدگذاری، به جمع‌بندی یافته‌های این گام کمک کرده و چالش‌ها را در قالب کدهای پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر طبقه‌بندی می‌کند. جدول ۳، یافته‌های این تحلیل محتوا را در قالب کدهای پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر نشان می‌دهد.

جدول ۳. تحلیل محتوای چالش‌های مسئله از نگاه چارچوب الگوی سیستم‌های باز

ردیف	کدهای پایه (چالش‌های مسئله)	کُد سازمان دهنده	کُد فراگیر
۱	عدم تعادل هرم نیروی انسانی و شکاف نسلی مدیران	ورودی‌ها	الگوی سیستم‌های باز
۲	گونه‌گونی، گسیختگی و تنوع دانش ضمنی در نهادها		
۳	دشواری شناسایی دانش ارزشمند در فرایندهای کاری نهادها		
۴	پراکندگی صاحبان دانش ضمنی در نهادها		
۵	عدم وجود دغدغه و انگیزه لازم برای کارکنان		
۶	دیدگاه انحصاری در مالکیت دانش شخصی		

3. open-systems model

1. Cronbach's Alpha
2. Pala

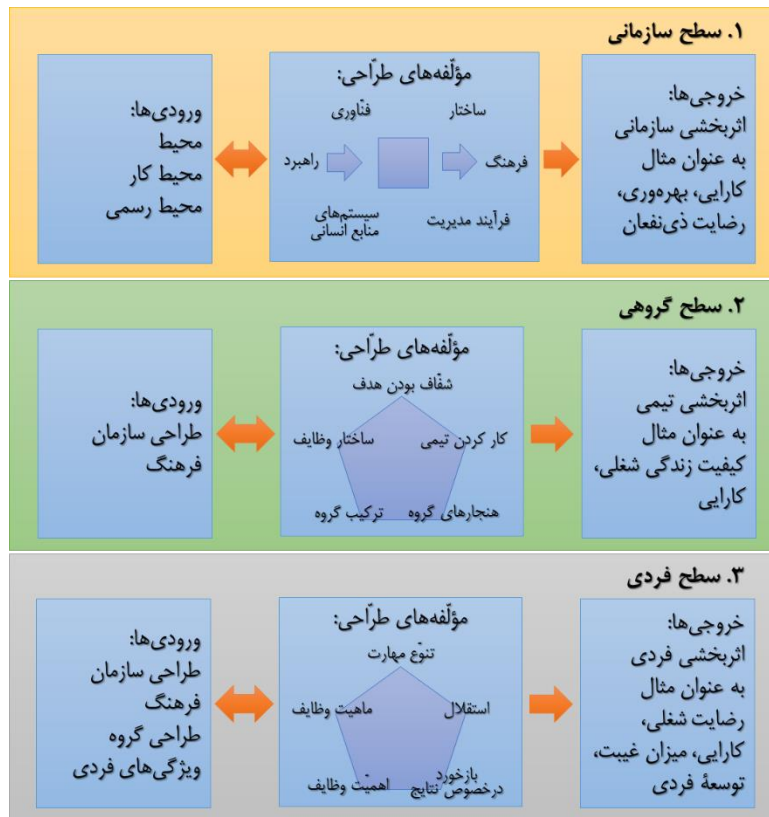
ردیف	کدهای پایه (چالش‌های مسئله)	کُد سازمان دهنده	کُد فراگیر
۷	بی‌اعتمادی یا کم اعتمادی خبرگان به مهندسان دانش		
۸	ابهام در تعریف نهادها و ویژگی‌های منحصر به فرد این سازمان‌ها		
۹	اثرگذاری ویژگی‌های منحصر به فرد نهادها (از جمله رسمیت پایین، و انعطاف بالا) بر نظامات اکتساب دانش		
۱۰	پیشرانی عمل بر نظر در نهادها	محیط (سازمانی)	
۱۱	افق زمانی کوتاه انتصاب مدیران، رهبران و فرماندهان		
۱۲	ملاحظات امنیتی، اطلاعاتی، اخلاقی		
۱۳	عدم یکپارچگی مراکز دانشی اعم از تجربه نگاری، رصدی و آینده پژوهی		
۱۴	دیدگاه ضعیف نسبت به حفظ دارایی‌های فکری در عرف اجتماعی	محیط (بیرونی)	
۱۵	پیچیدگی تعیین وظایف و متولیان اکتساب دانش در نهادها		
۱۶	فقدان فرایند متمرکز اکتساب دانش در نهادها	فرایند تغییر	
۱۷	نقص و اختلال در چرخه مدیریت دانش در نهادها		
۱۸	پیچیدگی ماهیت دانش ضمنی تبدیل شده به دانش صریح	خروجی‌ها	
۱۹	سابقه غیر مفید و ناکارآمد پروژه‌های مدیریت دانش در نهادها	بازخورد	

بیان موقعیت توسط کنشگران

گام دوم روش‌شناسی نظام‌های نرم شامل جمع‌آوری، دسته‌بندی و شرح موقعیت مسئله در قالب تصویر غنی است (تولایی و صباغی، ۱۳۹۴)؛ در این مرحله، اطلاعات جمع‌آوری شده از مصاحبه‌ها با خبرگان، در امتداد گام اول، با استفاده از مدل جامع عارضه‌یابی سازمان کدگذاری و در تطبیق با شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن بیان شده‌اند. در این پژوهش، نهادها به‌عنوان سیستم‌های باز در نظر گرفته شدند که امکان عارضه‌یابی آن‌ها در سه سطح فراهم می‌شود (شکل ۲):

- سطح کلان سازمان: شامل راهبرد، ساختار و فرایندها.
- سطح میانی (دپارتمان): شامل طراحی گروه و روش‌های تعامل اعضا مانند هنجارها و برنامه‌های کاری.
- سطح خرد (موقعیت یا مشاغل فردی): شامل روش‌های طراحی مشاغل برای ایجاد رفتارهای وظیفه‌ای مورد نیاز (کامینگز و ورلی، ۲۰۰۵).

شکل ۲. مدل جامع عارضه‌یابی سیستم‌های سازمانی (Cummins & Worley, 2005)

شاخص‌ها و مؤلفه‌های مدل جامع عارضه‌یابی سیستم‌های سازمانی، موقعیت مسئله اکتساب دانش در نهادها در وضعیت فعلی در قالب جدول ۴ بیان شده است.

جدول ۴. بیان موقعیت مسئله از دیدگاه کنشگران و در چارچوب مدل عارضه‌یابی سازمان

سطوح	مؤلفه‌ها	توصیف موقعیت مسئله
سطح سازمانی	محیط	تنوع مأموریت‌های نهاد، بر دانش و مدیریت آن و کسب دانش ضمنی تأثیر (تضعیف‌کننده یا تقویت‌کننده) دارد.
	محیط کار	تنوع و کثرت شرکا، حجم و گوناگونی دانش‌های ضمنی را افزایش می‌دهد و تعداد صاحبان دانش بسیار زیاد است.
	محیط رسمی (سازمانی)	قواعد و رویه‌های خشک اداری در نهاد، چرخش دانش را کند و نامنعطف می‌کند.
	ساختار	ساختار و تشکیلات اکتساب دانش با فرایندهای کاری تغییر می‌کند؛ اما مسئولیت‌های مربوط به اکتساب دانش در ساختار کلی سازمان وجود ندارد.
	فناوری	فناوری در نهادها در خدمت فرایندهاست و خودبه‌خود اکتساب دانش را فعال نمی‌کند.
	راهبرد	تحقق اکتساب دانش به راهبردهای سازمانی وابسته است؛ راهبردهای اقتضایی و ناگهانی، رقیبی برای توجه به دانش انباشته هستند.
	فرهنگ	فرهنگ سازمانی، مهم‌ترین عامل اثرگذار بر موفقیت یا شکست اکتساب دانش در نهادهاست.

سطوح	مؤلفه‌ها	توصیف موقعیت مسئله
سطح گروهی	سیستم‌های منابع انسانی	ملاحظات اکتساب دانش در زیرسیستم‌های منابع انسانی (انتصاب، ارتقا، بازنشستگی و...) دیده نمی‌شود، درحالی‌که دانش و نگرش کارکنان دارایی مهم نهادهاست.
	فرایند مدیریت	نگرش و عملکرد مدیران راهبردی و افق‌های زمانی کوتاه و تغییرات مداوم، مانعی جدی در سرنوشت نظام اکتساب دانش است.
	کارایی	نظام اکتساب دانش در نهادها (حتی با فرض وجود کارکردهایی از آن)، کارایی مورد انتظار را ندارد و دانش ضمنی قابل توجهی از دست می‌رود.
	سودمندی	هزینه بالای اداره نهادها، سودمندی حاصل از بهره‌گیری از درس آموخته‌ها را کم‌رنگ می‌کند.
	رضایت ذی‌نفعان	رضایت ذی‌نفعان از نظام اکتساب دانش قابل بررسی نیست، زیرا چنین نظامی کارآمد شکل نگرفته و عواید و منافع آن تشریح نشده است.
	طراحی سازمان	تقسیم‌بندی و سازمان‌دهی گروه‌های کاری و بخش‌ها در نهادها عموماً پشتیبان اکتساب دانش نیست.
	فرهنگ	فرهنگ غالب سازمانی، گروه‌های سازمانی را به مستندسازی و ثبت تجارب تخصصی یا پیگیری دانش‌های اکتسابی ترغیب نمی‌کند.
	شفاف بودن هدف	حتی با فرض اشاره به اکتساب دانش در راهبردهای سازمانی، در شرح اهداف گروه‌ها و بخش‌ها یا در انجام فرایندها و پروژه‌ها اثری از آن دیده نمی‌شود.
	ساختار وظایف	ساختار مجزا و مستقلی برای کارگروه‌های تخصصی اکتساب دانش در ماتریس نهادها وجود ندارد.
	کار کردن گروهی	مراکز مرتبط با کسب دانش (مانند تجربه‌نگاری، رصد و آینده‌پژوهی) یکپارچه نیستند و هم‌افزایی ندارند.
ترکیب گروه	تعداد متخصصان اکتساب و مهندسان دانش بسیار اندک است و در گروه‌های تخصصی سازمان جایگاه رسمی ندارند.	
هنجارهای گروه	هنجارهای گروه‌های رسمی و غیررسمی در تکرار رفتار مطلوب و اصلاح رفتار معیوب کسب دانش میان همکاران نقش بسزایی دارد.	
کیفیت زندگی شغلی	همکاری در اکتساب دانش، بخشی از رضایت‌مندی و خشنودی حاصل از تحقق مأموریت سازمان نیست.	
کارایی	همکاری در اکتساب دانش، بخشی از سنجش دستاوردهای حاصل از تحقق مأموریت سازمان نیست.	
سطح فردی	طراحی سازمان	در نهادها، جنبه‌های ارزشی و اجتماعی و طراحی سازمان، مستقیماً بر رفتارهای مرتبط با کسب دانش کنشگران اثرگذار است.
	فرهنگ	فرهنگ پذیرفته‌شده سازمانی افراد در نهادها، عامل اصلی موفقیت یا شکست برنامه اکتساب دانش است.
	طراحی گروه	نقش و وظایف اصلی صاحبان و مهندسان دانش در فرایند اکتساب دانش، متناسب با طراحی گروه‌های کاری تعیین می‌گردد.
	ویژگی‌های فردی	ویژگی‌های شخصیتی، عادات و سیر رشد کارکنان بر نگرش آن‌ها به اکتساب دانش اثرگذار است؛ برخی ویژگی‌ها (مانند اخلاص) به اشتباه مانعی برای بازگو کردن درس آموخته‌ها شده است.
	تنوع مهارت	مهارت‌های مرتبط با اکتساب دانش (مانند نگاهستن تجارب) جزو مهارت‌ها و توانمندی‌های مورد انتظار خبرگان و مدیران نیست.
	استقلال	آزادی عمل کارکنان و مدیران در موقعیت مسئله اکتساب دانش در نهادها، شمشیری دولبه است؛ می‌تواند تسهیل‌کننده یا منجر به فرار از سازوکارها باشد.

سطوح	مؤلفه‌ها	توصیف موقعیت مسئله
	ماهیت وظایف	اكتساب دانش فعالیتی نیازمند تمرکز و دقت در سطح فردی است.
	اهمیت وظایف	صاحبان دانش ضمنی در نهادها پرمشغله‌اند، به طوری که همکاری با فرایند اکتساب، جزو اولویتهای وظایفشان نیست.
	بازخورد در خصوص نتایج	با تحقق اهداف اکتساب دانش، زمینه برای ارائه بهترین بازخوردها به عملکرد فردی (به‌ویژه مدیران) فراهم می‌شود.
	رضایت شغلی	خبرگان و صاحبان دانش در نهاد، تنها با دیدن آثار و فواید دانش کسب‌شده، رضایت و انگیزه مضاعفی برای همکاری می‌یابند.
	کارایی	ارزیابی و سنجش تأثیر مدیریت دانش بر کارایی افراد، به دلیل ناملموس بودن آن دشوار است.
	میزان غیبت	اثر انجام اکتساب دانش بر میزان غیبت افراد، به‌عنوان شاخصی از اثربخشی نظام اکتساب دانش، قابل مطالعه نیست.
	توسعه فردی	آموزش و توانمندسازی کارکنان، مهم‌ترین دستاورد نظام اکتساب دانش است که تاکنون تحقق نیافته و قابل مطالعه نیست.

نام‌گذاری و تعریف ریشه‌ای نظام‌های مرتبط

در گام سوم روش‌شناسی نظام‌های نرم، که در جهان ذهنی تفکر سیستمی محقق می‌شود، زاویه دید به مسئله مشخص و زیرسیستم‌های مرتبط نام‌گذاری می‌شوند. این نام‌گذاری برای الگوسازی‌های بعدی اهمیت فراوانی دارد (تولایی و محمدزاده علمداری، ۱۳۹۶). برای دستیابی به تعاریف ریشه‌ای، بسیاری از پژوهش‌های پیشین (از جمله علی‌اکبری، ۱۳۸۷ و صادقی مقدم و همکاران، ۱۳۹۰) از شش عنصر اصلی که با عنوان تجزیه و تحلیل کاتوئی شناخته می‌شوند، بهره برده‌اند. جمع‌بندی این تحلیل در جدول ۵ ارائه شده است.

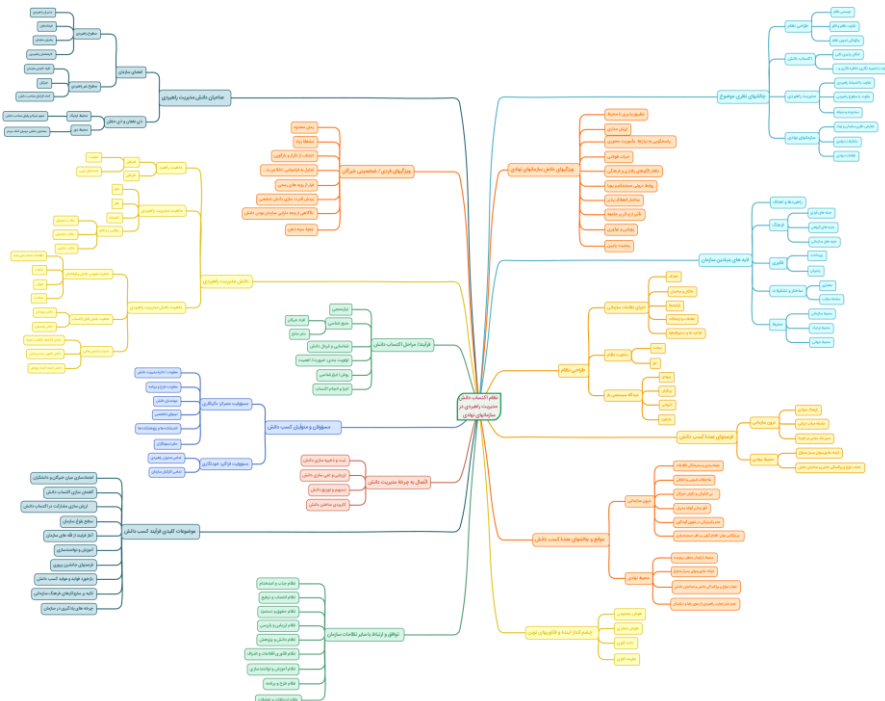
جدول ۵. تجزیه و تحلیل کاتوئی برای موقعیت مسئله اکتساب دانش در نهادها

مشتریان	بازیگران	فرایندهای تبدیل	جهان بینی‌ها	مالکان	محدودیت‌های محیطی
مدیران، فرماندهان و رهبران	خبرگان سازمان	تبدیل دانش ضمنی به صریح	امکان اکتساب دانش	مدیران و رهبران	رسمیت پایین
مدیران فناوری اطلاعات	کارکنان کلیدی	تجربه‌نگاری	ماهیت دانش کسب‌شده	معاونت طرح و برنامه	حیطه‌بندی - طبقه‌بندی
تمامی کارکنان	مدیران منابع انسانی	نیازسنجی و اولویت‌بندی	تفاوت‌های نهاد با سایر سازمان‌ها	بخش فناوری اطلاعات	تنوع ذی‌نفعان
آحاد ذی‌نفعان (افراد جامعه)	مدیران دانش و پژوهش	منبع‌شناسی و دانش‌شناسی	متولی امر اکتساب دانش	آحاد کارکنان و ذی‌نفعان	تعارضات و رقابت‌های محیطی
	مهندسان دانش	روش‌شناسی و ابزارشناسی			سیاست‌های حاکمیتی
	دانشکاران	اخذ تجربه و استخراج دانش			ناپایداری و پیچیدگی محیط

مشتریان	بازیگران	فرایندهای تبدیل	جهان بینی‌ها	مالکان	محدودیت‌های محیطی
	ذی‌نفعان صاحب دانش	نظامات و دستورالعمل‌ها			سرعت روزافزون تغییرات

جمع‌آوری مفاهیم در یک الگوی ذهنی

در گام چهارم روش شناسی نظام‌های نرم، هدف طراحی الگوی مفهومی برای توضیح شرایط مسئله است که دستیابی به توافق بر سر آن معمولاً دشوار است. در این پژوهش، برای گردآوری مفاهیم در یک الگوی ذهنی، از نگاشت شناختی معنایی استفاده شده است. نگاشت شناختی ابزاری کارآمد برای نمایش روابط بین عناصر تصمیم در پدیده‌ها یا مسائل پیچیده و ساختارنیافته است، به‌ویژه زمانی که متغیرهای زیاد و روابط علی و حجم زیادی از داده‌های کیفی در پژوهش وجود دارد (ضرغامی‌فرد و آذر، ۱۳۹۲). فرایند گردآوری اطلاعات در این گام به‌صورت تکوینی و طی چندین جلسه انجام شد. ابتدا، مفهوم مرکزی «نظام اکتساب دانش در نهادها» بررسی شد تا ۱۵ مفهوم خرد مرتبط با آن شناسایی و در مدل ثبت شوند؛ سپس، هر یک از این مفاهیم خرد به‌عنوان ایده‌ای مرکزی در نظر گرفته شد و شاخه‌های مربوط به آن تا ۴ لایه توسعه یافت تا کلمات خرد مرتبط استخراج شوند. در مجموع، ۱۸۵ مفهوم در این مدل ترسیم گردید. نگاشت شناختی معنایی نهایی مربوط به الگوی ذهنی نظام اکتساب دانش در سازمان‌های نهادی در شکل ۳ و پیوست ۱ قابل مشاهده است.^۱

۱. شرح کامل و مبسوط این گام در مقاله احمدی و همکاران (۱۴۰۱) ارائه شده است.

شکل ۳. نگاشت شناختی معنایی اکتساب دانش در نهادها

مقایسه الگوی مفهومی با دنیای واقعی

گام پنجم روش‌شناسی نظام‌های نرم به مقایسه الگوی مفهومی (حاصل گام چهارم) با دنیای واقعی (شرح داده‌شده در گام دوم) می‌پردازد (تولایی و محمدزاده علمداری، ۱۳۹۶). در این پژوهش، برای انجام این مقایسه و تحلیل یافته‌ها، از مدل تحلیل اهمیت-عملکرد، که نخستین بار توسط مارتیلا و جیمز^۱ (۱۹۷۷) ارائه شد، بهره گرفته شده است. این الگو ابزاری قدرتمند برای آسیب‌شناسی، شناسایی نقاط قوت و ضعف و تعیین اولویت‌ها برای بهبود است. این الگو، داده‌های مربوط به اهمیت و عملکرد شاخص‌ها را روی یک ماتریس دوبعدی با چهار ربع ترسیم می‌کند که هر ربع نشان‌دهنده یک راهبرد خاص است:

- ربع اول (تمرکز): اهمیت بالا، عملکرد ضعیف. این نقاط آسیب‌پذیرند و در اولویت بهبود قرار می‌گیرند.
- ربع دوم (ادامه دادن کار خوب): اهمیت بالا، عملکرد قوی. این نقاط قوت اصلی سازمان هستند و باید حفظ شوند.
- ربع سوم (اولویت پایین): اهمیت پایین، عملکرد ضعیف. این معیارها دارای اولویت پایینی برای بهبود هستند.
- ربع چهارم (اتلاف منابع): اهمیت پایین، عملکرد بالا. در این بخش، منابع سازمان به هدر می‌رود. وزن هر مشخصه با قدر مطلق تفاضل ارزش اهمیت و عملکرد آن تعیین و سپس نرمالیزه می‌شود. مشخصه‌هایی با وزن بیشتر، در اولویت بالاتر برای بهبود قرار می‌گیرند. وزن نهایی ۲۰ مؤلفه اول منتخب و ربع‌گیری آن‌ها در جدول ۶ قابل مشاهده است.^۲

جدول ۶. عنوان، وزن نهایی، محل قرارگیری در ماتریس و ویژگی‌های سنجش مؤلفه‌های منتخب نظام اکتساب دانش

رتبه	عنوان متغیر (مؤلفه)	وزن نهایی	ربع قرارگیری	سازوکار موجود	مقیاس عملکرد
۱	انگیزش خبرگان	۰/۰۳۲۸	۱	دعوت و تشویق کلامی یا مکتوب، اطلاع‌رسانی عمومی	تعداد خبرگان مشارکت‌کننده
۲	مشارکت فعال اعضای سازمان در اکتساب دانش	۰/۰۳۲۶	۱	دعوت و تشویق کلامی یا مکتوب، اطلاع‌رسانی عمومی	تعداد اعضای سازمان که به هر نحو در اکتساب دانش مشارکت دارند.
۳	جریان چرخه‌های یادگیری در سازمان	۰/۰۳۲۰	۱	دوره‌های طولی و عرضی، آموزش‌های رسمی و غیررسمی	سطح عمومی دانش و مهارت کارکنان بر اساس شاخص‌های گوناگون

۱. شرح کامل و مبسوط این گام در مقاله احمدی و مهدی (۲۰۲۴) ارائه شده است.

1. Martilla & James

رتبه	عنوان متغیر (مؤلفه)	وزن نهایی	رُبع قرارگیری	سازوکار موجود	مقیاس عملکرد
۴	ارزش‌سازی مشارکت در اکتساب دانش	۰/۰۲۹۳	۱	تبیین کلامی یا مکتوب، اطلاع‌رسانی عمومی، رفتار ارزش‌مدار	نگرش و ارزش شمرده شدن کسب دانش
۵	پویایی و نوآوری نهادها	۰/۰۲۸۷	۲	مدیریت تحول سازمانی بر مبنای مطالبات محیط‌های نزدیک و دور	قابلیت پاسخ‌گویی به نیازها و تغییرات روزافزون، حجم ایده‌های نوآورانه
۶	تبدیل اکتساب دانش به باور فرهنگی سازمان	۰/۰۲۸۲	۱	استفاده از سازوکارهای فرهنگی و تنظیم فرهنگی سازمانی	نگرش افراد نسبت به اکتساب دانش به‌عنوان یک موضوع فرهنگی و میزان مشارکت فعال
۷	زیرساخت‌های فناوریانه مدیریت دانش	۰/۰۲۶۶	۱	شبکه‌ها و سیستم‌های اطلاعات مدیریت	سطح پذیرش فناوری، میزان استفاده از فناوری‌های موجود، تعداد کاربران فعال در شبکه‌های اجتماعی سازمانی
۸	گفتمان‌سازی اکتساب دانش	۰/۰۲۶۵	۲	ترویج گفت‌وگو در مجامع رسمی و غیررسمی	میزان آشنایی عموم کارکنان با مفاهیم، اهمیت و کارکردهای اکتساب دانش
۹	هماهنگی با نظام پژوهش	۰/۰۲۵۵	۲	اجرای اکتساب دانش در چارچوب راهبردها، قواعد و رویه‌های مدون نظامات پژوهش	میزان رضایتمندی مدیران نظام پژوهش از کارآمدی فرایند اکتساب دانش
۱۰	هماهنگی با نظام آموزش و توانمندسازی	۰/۰۲۵۵	۱	اجرای اکتساب دانش با توجه به نیازها و رویه‌های مدون نظامات آموزش و توانمندسازی	میزان رضایتمندی مدیران نظام آموزش و توانمندسازی از کارآمدی فرایند اکتساب دانش
۱۱	فرهنگ سازمانی	۰/۰۲۵۰	۲	سازوکارهای فرهنگ سازمانی همچون فرایندمحوری، شغل‌محوری و دیدگاه حرفه‌ای	میزان تنیدگی ابعاد و مؤلفه‌های اکتساب دانش با لایه‌های فرهنگ سازمانی
۱۲	آموزش و توانمندسازی مرتبط با مدیریت دانش	۰/۰۲۴۸	۱	انواع آموزش‌های رسمی و غیررسمی و دوره‌های تخصصی مدیریت دانش	تعداد افراد آموزش‌دیده و سطح مهارت افراد در مدیریت دانش
۱۳	انتخاب صحیح ابزارها/روش‌های اکتساب دانش	۰/۰۲۴۷	۲	انتخاب بر اساس امکانات موجود، متداول بودن ابزار یا روش	میزان کارآمدی ابزار/روش و موفقیت پروژه‌های مربوط
۱۴	هماهنگی با نظام ارزیابی و بازرسی	۰/۰۲۴۱	۳	در حال حاضر، سازوکاری جهت هماهنگی با نظام ارزیابی و بازرسی وجود ندارد.	تعدد و تنوع شاخص‌های مرتبط در نظامات ارزیابی و بازرسی
۱۵	مسئولیت فراگیر: خودنگاری	۰/۰۲۳۹	۱	تعیین مسؤلیت از طریق انواع کانال‌های اطلاع‌رسانی رسمی، تشویق، ترغیب و انگیزش اعضای سازمان از طریق رویه‌های موجود	تعداد کل افراد مشارکت‌کننده در اجرای فرایند مدیریت دانش
۱۶	نیازسنجی در فرایند کسب دانش	۰/۰۲۳۹	۲	مراجعه به نظام مسائل و چالش‌ها، اسناد بالادستی، نیازهای روز سازمان، تشخیص مدیران راهبردی	خودکفایی دانشی سازمان، تعداد مسائل و چالش‌های حل‌شده، میزان رضایت کاربران نهایی از

رتبه	عنوان متغیر (مؤلفه)	وزن نهایی	رُبع قرارگیری	سازوکار موجود	مقیاس عملکرد
					کاربردپذیری دانش و تجارب استخراج شده
۱۷	استحکام و پویایی روابط درونی	۰/۰۲۲۶	۱	انواع ارتباطات رسمی و غیررسمی میان اعضای سازمان، جو عمومی سازمان، سلسله‌مراتب و ساختار	سهولت برقراری ارتباطات لازم جهت اکتساب دانش، پایداری و تعامل گروه‌های اکتساب دانش
۱۸	هماهنگی با نظام مدیریت سرمایه‌ی انسانی	۰/۰۲۱۹	۳	ابلاغیه‌ها و سازوکارهای مربوط همانند جانشین‌سازی و تعیین وظایف	تعداد شاخص‌ها و مؤلفه‌های مربوط در قواعد و رویه‌های مدیریت سرمایه‌ی انسانی مانند استخدام، بازنشتگی، حقوق و دستمزد و...
۱۹	هماهنگی با نظام فناوری اطلاعات	۰/۰۲۱۹	۳	بهره‌گیری از ظرفیت‌های فنی موجود در حوزه مدیریت دانش از جمله زیرساخت‌ها و سیستم‌ها	سطح پذیرش فناوری، میزان کاربردپذیری فناوری‌ها در اجرای اکتساب دانش، حجم دانش منتقل شده به سیستم‌های سازمانی
۲۰	رسمیت پایین	۰/۰۲۱۷	۳	انواع ارتباطات رسمی و غیررسمی میان اعضای سازمان، جو عمومی سازمان، سلسله‌مراتب و ساختار	سهولت دسترسی گروه‌های کسب دانش به خبرگان، صاحبان دانش و سایر کنشگران، میزان مشارکت مدیران رده‌بالا

مشخص کردن تغییرات ممکن و مطلوب

در گام ششم روش‌شناسی نظام‌های نرم، مشخص می‌شود که آیا روش‌های مطرح‌شده در مراحل قبلی منجر به بهبود سیستم می‌شوند یا خیر. به عبارت دیگر، تغییرات ممکن و مطلوب پس از بحث و تبادل نظر میان تحلیل‌گران و افراد درگیر با مسئله تأیید می‌شوند. این تغییرات می‌توانند شامل ابعاد ساختاری، رویه‌ای و رفتاری باشند (علی‌اکبری، ۱۳۸۷). در این تحقیق، برای مقایسه مدل مفهومی حاصل از نگاهت شناختی با دنیای واقعی و سپس ارائه پیشنهادها تغییر، از جدول مقایسه استفاده شده است. ویلسون^۱ (۱۹۹۰) این جدول را نمایش رسمی نتایج حاصل از پرسش‌های رسمی می‌داند. در این مرحله، قیاس برای ارائه پیشنهادها تغییر بر پایه سازوکارهای موجود و مقیاس‌های عملکرد صورت می‌گیرد. دو ستون آخر جدول ۶ که مشتمل بر سازوکار موجود و مقیاس عملکرد برای هر مؤلفه است، از همین چارچوب استاندارد برگرفته شده تا پیشنهادها مشروح در بخش بحث و نتیجه‌گیری ارائه شوند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که طراحی نظام اکتساب دانش در نهادهای اجتماعی، به دلیل ماهیت ارزش‌مدار و تعاملات پیچیده انسانی، نیازمند ترکیبی از راهبردهای نرم و سخت است.

مؤلفه‌های کلیدی شناسایی شده، مانند «انگیزش خبرگان» و «فرهنگ سازمانی»، با مطالعات بنیادین پیشین در حوزه مدیریت دانش همچون نوناکا و تاکوچی (۱۹۹۵) که بر تبدیل دانش ضمنی به صریح از طریق تعاملات اجتماعی تأکید دارند، هم‌سو هستند. تفاوت اصلی در اولویت‌بندی این مؤلفه‌هاست؛ به‌طور مثال، در نهادها، «ارزش‌سازی مشارکت در اکتساب دانش» (با وزن ۰/۰۲۹۳) متکی بر هنجارهای غیررسمی و تعهدات ایدئولوژیک است تا مشوق‌های مالی. همچنین، تأکید بر «رسمیت پایین» به‌عنوان یک مزیت (با وزن ۰/۰۲۱۷)، نشان‌دهنده تفاوت ماهوی نهادها با سازمان‌های بوروکراتیک است. این یافته با مطالعات داوِنپورت و پروساک (۱۹۹۸) که بر نقش ساختارهای غیررسمی در تسهیم دانش تأکید می‌کنند، هم‌خوانی دارد، اما در نهادها، این ویژگی به‌عنوان عاملی تسهیلگر (و نه مانع) برای انعطاف‌پذیری سیستم عمل می‌کند. از این رو، نظام پیشنهادی این پژوهش، با الهام از چارچوب‌های کلاسیک مدیریت دانش همچون هایزیش (۲۰۰۹)، اما با تعدیلاتی مبتنی بر ویژگی‌های منحصربه‌فرد نهادها (مانند یادگیری دوحلقه‌ای و شبکه‌های دانشی غیرمتمرکز)، ارائه شده است. نکته قابل توجه دیگر، نقش «هماهنگی با نظام آموزش» (با وزن ۰/۰۲۵۵) در تقویت چرخه دانش است. درحالی‌که پژوهش‌هایی مانند لوکا و همکاران (۲۰۱۶) بر هم‌سویی نظام آموزش با اهداف سازمانی تأکید دارند، در نهادها این هماهنگی باید فراتر از آموزش‌های رسمی باشد و شامل برنامه‌های توانمندسازی ارزش‌مدار (مانند مربیگری و انتقال تجارب) شود. همچنین، مؤلفه «استحکام روابط درونی» (با وزن ۰/۰۲۲۶) به‌عنوان عاملی کلیدی در موفقیت نظام اکتساب دانش شناسایی شد. این یافته با پژوهش ویلسون (۱۹۹۰) هم‌سوست که تعاملات انسانی را پایه سیستم‌های پیچیده می‌داند؛ اما در نهادها، این روابط به دلیل ماهیت اجتماعی سازمان، اغلب مبتنی بر اعتماد و به اشتراک‌گذاری داوطلبانه است تا الزامات ساختاری. این تفاوت، لزوم طراحی سازوکارهایی مانند «گفت‌وگوهای میان‌سطحی» را پررنگ می‌کند که در مطالعات پیشین کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

در ادامه، بر اساس این تحلیل‌ها و نتایج حاصل از گام پنجم روش شناسی نظام‌های نرم، پیشنهادهایی برای استقرار نظام اکتساب دانش در نهادها ارائه می‌شود. انگیزاننده‌های مادی و معنوی برای مدیران و خبرگان، از جمله حضور در کرسی‌های تخصصی و تبدیل تجارب به درس‌نامه‌های مدیریتی، باید به‌صورت هنرمندانه‌ای در ساختار سازمان در نظر گرفته شود. پیاده‌سازی سازوکارهایی که تمامی کارکنان سازمان را ذی‌نفع و مسئول کسب و تسهیم دانش و تجارب سازد، از طریق توسعه شبکه‌های اجتماعی مرتبط، کافه‌های دانشی و فرهنگ و جو حاکم بر اجتماعات سازمانی، حیاتی است. نهادها باید به‌طور مداوم به پیگیری مسائل روز، پاسخ به چالش‌های کنونی جامعه و توسعه نوآوری‌های گوناگون خود ادامه دهند، چراکه حفظ عوامل پویایی و عوامل پرورش‌دهنده نوآوری در سازمان، سرریز دانش را در سطوح مختلف افزایش خواهد داد. تأکید ویژه بر بافتار فرهنگی سازمان در موضوع اکتساب دانش ضروری است؛ فرهنگ سازمانی باید به گونه‌ای تغییر

یابد که تمامی باورها، هنجارها و نمادهای سازمان از مدیریت دارایی‌های فکری به‌ویژه اکتساب دانش و ثبت درس آموخته‌ها حمایت کنند.

به‌طور کلی، هماهنگی با سایر نظامات سازمان، به‌ویژه نظام دانش و پژوهش، موضوع مهمی در امر اکتساب دانش است. تقویت ابعاد فناورانه موضوعات مدیریتی، شامل فراهم آوردن زیرساخت‌های نرم‌افزاری، سخت‌افزاری و مغزافزاری (از جمله شبکه‌های داخلی اجتماعی سازمانی، هوش مصنوعی و...) جهت تسهیل کسب دانش و تبدیل دانش ضمنی به صریح در سراسر سازمان، ضروری است. تا زمانی که مدیران ارشد با نگاه فرهنگ‌سازانه در فرایند تبدیل دانش ضمنی به صریح مشارکت نکنند، این موضوع به لحاظ فرهنگی در سازمان مورد توجه قرار نخواهد گرفت. لازم است روش‌ها، ابزارها، رویکردها و فناوری‌های مدیریت دانش به‌عنوان طبقه‌ای از جعبه‌ی ابزارهای مدیریتی آن‌گونه که فوراً و عملاً کاربردپذیر باشد، نزد آحاد کارکنان و مدیران در دسترس قرار گیرد و آموزش‌های نظری و عملی مدیریت دانش در سه سطح مجزا (مدیران عالی، مهندسان دانش، و آحاد کارکنان) در دستور کار قرار گیرد. همچنین، تنوع ابزارها و روش‌ها برای اکتساب دانش باید با توجه به نوع دانش، ویژگی‌های خبرگان و مقتضیات سازمانی به کار گرفته شود. در صورت امکان صرف هزینه و زمان، پیشنهاد می‌شود بخشی از نظام‌نامه ارزیابی و بازرسی مدیران (به‌ویژه پیش از ارتقا یا بازنشستگی) به توانمندی ایشان در ثبت و ضبط تجارب و انتقال دارایی‌های فکری به سازمان اختصاص یابد. کارکنان و مدیران باید خودنگاری دانش و تجربه را جزئی از وظایف خود بدانند. ادامه شناسایی نیازهای دانشی در سطوح و حوزه‌های گوناگون نهادها ضروری است تا اکتساب دانش از خبرگان هر حوزه آغاز شود. استحکام و پویایی روابط درونی سازمان میان ذی‌نفعان (خبرگان، مدیران، صاحبان دانش از یک‌سو، و مهندسان و اکتساب‌کنندگان دانش از سوی دیگر) حتماً فرایند کسب دانش را تسهیل می‌نماید. عدم توجه به این نوع روابط ویژه و تکیه بر روابط خشک و رسمی، کار اکتساب دانش را پیش نخواهد برد. در نهایت و در صورت امکان، هماهنگی نظام اکتساب دانش با نظام مدیریت سرمایه انسانی (مانند پیوند مشارکت در اکتساب دانش با پاداش‌های دستمزدی، جذب، استخدام، ارتقا) و نیز با نظام فناوری اطلاعات می‌تواند مثمر ثمر باشد.

با توجه به اینکه گام هفتم روش‌شناسی نظام‌های نرم، ناظر بر اجرای عملی تغییرات و پیشنهادها در جهان واقعی سازمان و سپس بازخوردگیری و ادامه یافتن مداخلات پژوهشگر است، از قلمرو موضوعی پژوهش حاضر خارج بوده و عناوین اصلی یافته‌های پژوهش در این مقطع از این روش‌شناسی پایان می‌پذیرد. این پژوهش مسیر جدیدی را برای مطالعات آتی در حوزه مدیریت دانش نهادها گشوده است، به‌ویژه در زمینه‌ی آزمون تجربی چارچوب ارائه‌شده و بررسی تأثیر آن بر بهبود عملکرد سازمانی در بلندمدت.

احمدی، محمدمیلا؛ تولایی، روح‌الله؛ و حصیرچی، امیر. (۱۳۹۹). نگاشت شناختی فازی عوامل مؤثر بر موفقیت اکتساب دانش سازمانی خبرگان. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۱۱۳-۱۳۱، (۴)۵۴
<https://doi.org/10.22059/jlib.2020.293870.1444>

احمدی، محمدمیلا؛ تولایی، روح‌الله؛ مهتدی، محمدمهدی؛ و طاهری، علی. (۱۴۰۱). نگاشت معنایی الگوی اکتساب دانش مدیریت راهبردی در سازمان‌های نهادی. *مطالعات مدیریت کسب‌وکار هوشمند*، ۱۱ (۴۲)، ۱-۳۵
<https://doi.org/10.22054/ims.2022.15508>

احمدی، محمدمیلا؛ تولایی، روح‌الله؛ مهتدی، محمدمهدی؛ و طاهری، علی. (۱۴۰۰). بررسی روند تحولات «اكتساب دانش»: تحلیل علم‌سنجی پژوهش‌های ایران و جهان. *مدیریت راهبردی دانش*، سازمانی، (۱۲)۴، ۱-۴۹

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26454262.1400.4.13.1.2>

اسکات، ریچارد. (۱۹۹۵). *نهادها و سازمان‌ها*. (ترجمه مینا دده بیگی، ۱۳۸۷). سمت.

<https://samt.ac.ir/fa/book/2110/>

افرازه، عباس. (۱۳۸۴). *مدیریت دانش، مفاهیم، مدل‌ها، اندازه‌گیری و پیاده‌سازی*. انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر. <https://www.gisoom.com/book/1310044>

تولایی، روح‌الله؛ و صباغی، زهرا. (۱۳۹۴). طراحی الگوی مفهومی توسعه مدیریت جهادی با استفاده از ترکیب روش سیستم‌های نرم و نگاشت شناختی. *بهبود مدیریت*، ۹ (۲)، ۱۲۱-۱۴۵

https://www.behboodmodiriat.ir/article_42878.html

تولایی، روح‌الله؛ حقیقی بروجنی، پیام؛ و احمدی، محمدمیلا. (۱۳۹۷). طراحی مدل فرآیندی بومی اکتساب دانش سازمانی خبرگان با استفاده از نگاشت شناختی معنایی. *چشم‌انداز مدیریت دولتی*، ۹ (۳۶)، ۶۳-۸۸
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516069.1397.9.4.3.4>

تولایی، روح‌الله؛ و محمدزاده علمداری، مهرداد. (۱۳۹۶). *فنون و ابزارهای روش تحقیق در مدیریت*. انتشارات جهاد دانشگاهی واحد صنعتی امیرکبیر.
<https://www.gisoom.com/book/11340065>

سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ و حجازی، الهه. (۱۳۹۷). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. انتشارات آگاه.
<https://www.gisoom.com/book/1319670/>

سلامی، مریم؛ و محسنی، مهناز. (۱۳۹۸). تأثیر اکتساب دانش و جوسازمانی بر عملکرد شغلی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهرستان رشت. *مطالعات دانش‌شناسی*، ۶ (۲۱)، ۲۵-۴۱
<https://doi.org/10.22054/jks.2020.46551.1252>

شریف‌زاده، محمدشریف؛ و عبدالله‌زاده، غلامحسین. (۱۳۹۴). *رهیافت سیستمی در مطالعات کسب‌وکار: کاربرد روش‌شناسی نظام‌های نرم. کارآفرینی در کشاورزی*، ۲ (۱)، ۳۷-۷۵
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24767735.1394.2.1.3.5>

صادقی مقدم، علی‌اصغر؛ خاتمی فیروزآبادی، علی؛ و ربانی، یوسف. (۱۳۹۰). استفاده از رویکرد ترکیبی SD و SSM برای حل مسائل اجتماعی غیر ساختاریافته. *مدیریت صنعتی*، ۳ (۷)، ۵۵-۷۶
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085885.1390.3.2.4.5>

ضرغامی‌فرد، مژگان؛ و آذر، عادل. (۱۳۹۲). *تحلیلی بر شیوه نگاشت شناختی در ساختاربندی داده‌های کیفی مطالعات سازمانی. مطالعات رفتار سازمانی*، ۳ (۲۰۱)، ۱۵۹-۱۸۵
https://obs.sinaweb.net/article_12434.html

علی‌اکبری، آرش. (۱۳۸۷). *چگونگی مواجهه با مسائل در سیستم‌های نرم. توسعه انسانی پلیس*، ۵ (۲۰)، ۷-۲۱
http://pod.jrl.police.ir/article_9437.html

کوهن، بروس (۱۹۹۰). *درآمدی بر جامعه‌شناسی*. (ترجمه محسن ثلاثی، ۱۳۸۰). توتیا.
<https://www.iranketab.ir/book/94287-introduction-to-sociology>

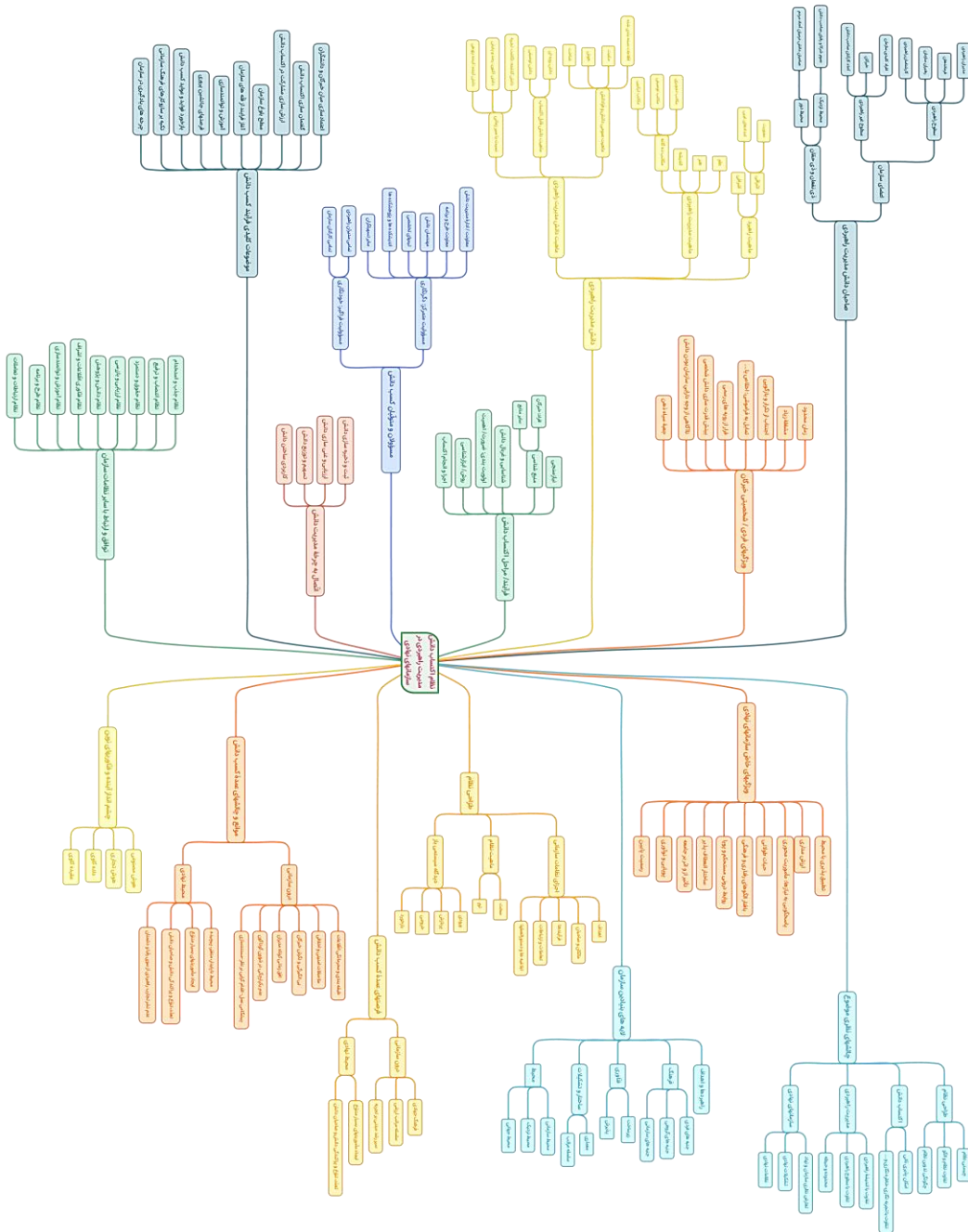
- گلشن فومنی، محمدرسول. (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی سازمان‌ها و توان سازمانی. دوران. <https://www.iranketab.ir/book/89256-sociology>
- نجاتیان، آرزو. (۱۳۹۹). نقش و جایگاه سازمان‌ها، نهادها و مراکز نظامی و انتظامی، آموزشی و فرهیختگان استان همدان در تحقق جامعه اسلامی. *مطالعات فرهنگی پلیس (دانش انتظامی همدان)*، ۷(۲)، ۵۷-۶۶. <https://doi.org/10.22034/hpsj.2020.94396>
- نظافتی، نوید؛ رشیدی، مهسا؛ و تقوی فرد، محمدتقی. (۱۳۹۲). مقایسه تکنیک‌های استخراج دانش و ارائه یک متدولوژی ساخت‌یافته به‌منظور مستندسازی دانش. *چشم‌انداز مدیریت دولتی*، ۴(۲)، ۶۳-۸۶. https://jppap.sbu.ac.ir/article_94877.html
- نعمتی، مریم؛ خدابخشی، محمد؛ و حیدری، علی. (۱۳۹۸، ۶ تیر). *ارتباط مدیریت دانش و مدیریت منابع انسانی و تأثیر آن بر مزیت رقابتی سازمان‌ها*. ششمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران. دانشگاه تهران. <https://civilica.com/doc/913996/>
- Agarwal, R., & Tanniru, M. R. (1991). Knowledge extraction using content analysis. *Knowledge Acquisition*, 3(4), 421-441. [https://doi.org/10.1016/S1042-8143\(05\)80027-5](https://doi.org/10.1016/S1042-8143(05)80027-5)
- Agrawal, A., Kumar, C., & Mukti, S. K. (2021). Role of information and communication technology (ICT) to enhance the success of knowledge management (KM): A study in a steel plant. *Journal of the Knowledge Economy*, 12(4), 1760-1786. <https://doi.org/10.1007/s13132-020-00694-6>
- Ahmadi, M. M., & Mohtadi, M. M. (2024). Acquiring strategic management knowledge in open organisations: An importance-performance analysis. *Journal of Information & Knowledge Management*, 23(6), 2450089. <https://doi.org/10.1142/S0219649224500898>
- Checkland, P. (1981). *Systems thinking, systems practice*. Wiley. <https://www.wiley.com/en-us/Systems+Thinking%2C+Systems+Practice%3A+Includes+a+30-Year+Retrospective-p-9780471986065>
- Checkland, P., & Scholes, J. (1999). *Soft systems methodology in action*. Wiley. <https://www.wiley.com/en-us/Soft+Systems+Methodology+in+Action-p-9780471986058>
- Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128-152. <https://doi.org/10.2307/2393553>
- Cummings, T. G., & Worley, C. G. (2005). *Organization development & change*. Cengage learning. <https://faculty.cengage.com/works/9780357986158>
- Davenport, T. H., & Prusak, L. (1998). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Harvard business school press. <https://store.hbr.org/product/working-knowledge-how-organizations-manage-what-they-know/3014>
- Gaines, B. R. (2004). Organizational knowledge acquisition. In *Handbook on knowledge management 1: knowledge matters* (pp. 317-347). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-24746-3_16
- Heisig, P. (2009). Harmonization of knowledge management: Comparing 160 KM frameworks around the globe. *Journal of Knowledge Management*, 13(4), 31-40. <https://doi.org/10.1108/13673270910971798>
- Hua, J. (2008, December). Study on knowledge acquisition techniques. In *2008 Second International Symposium on Intelligent Information Technology Application* (Vol. 1, pp. 181-185). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IITA.2008.152>
- Kidd, L. A. (1987). *Knowledge acquisition for expert systems: A practical handbook*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4613-1823-1>

- Luca, A., Lupu, L. M., & Herghiligi, I. V. (2016). Organizational knowledge acquisition-Strategic objective of organization. *CBU international conference proceedings*, 4, 126–131. <https://doi.org/10.12955/cbup.v4.753>
- March, J. G. (1991). Exploration and exploitation in organizational learning. *Organization Science*, 2(1), 71–87. <https://doi.org/10.1287/orsc.2.1.71>
- Martilla, J. A., & James, J. C. (1977). Importance-performance analysis. *Journal of Marketing*, 41(1), 77–79. <https://doi.org/10.1177/002224297704100112>
- Matar, I., & Raudeliūnienė, J. (2021). The role of knowledge acquisition in enhancing knowledge management processes in higher education institutions. *International scientific conference: Contemporary issues in Business, Management and Economics Engineering* (pp. 1–8). Vilnius Gediminas technical university. <https://etalpykla.vilniustech.lt/handle/123456789/155855>
- Munhall, P. L. (2012). *Nursing research: A qualitative perspective*. Jones & Bartlett learning. https://www.google.com/books/edition/Nursing_Research/qaMdD5hoRnoC?hl=en
- Niu, K. H. (2010). Knowledge management practices and organizational adaptation: Evidence from high technology companies in China. *Journal of Strategy and Management*, 3(4), 325–343. <https://doi.org/10.1108/17554251011092692>
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford university press. https://www.google.com/books/edition/The_Knowledge_creating_Company/B-qxrPaU1-MC?hl=en
- Pala, Ö., Vennix, J. A., & Van Mullekom, T. (2003). Validity in SSM: Neglected areas. *Journal of the Operational Research Society*, 54(7), 706–712. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2601577>
- Polanyi, M. (1962). Tacit knowing: Its bearing on some problems of philosophy. *Reviews of Modern Physics*, 34(4), 601–616. <https://doi.org/10.1103/RevModPhys.34.601>
- Roling, N., & Engel, P. (1992). The development of the concept of agricultural knowledge and information systems: Implications for extension. In W. M. Rivera & D. J. Gustafson (Eds.), *Agricultural extension: Worldwide institutional evolution and forces for change* (pp. 125–137). Elsevier. <https://research.wur.nl/en/publications/the-development-of-the-concept-of-agricultural-knowledge-and-info>
- Smith, P. (1996). *An introduction to knowledge engineering*. International Thomson computer press. https://www.google.com/books/edition/An_Introduction_to_Knowledge_Engineering/-nEhAQAAIAAJ?hl=en
- Wilson, B. (1990). *Systems: Concepts, methodologies, and applications*. Wiley. <https://www.wiley.com/en-be/Systems%3A+Concepts%2C+Methodologies%2C+and+Applications%2C+2nd+Edition-p-9780471927167>
- Xie, X., Wang, L., & Zeng, S. (2018). Inter-organizational knowledge acquisition and firms' radical innovation: A moderated mediation analysis. *Journal of Business Research*, 90, 295–306. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.04.038>

۷- پیوست‌ها

پیوست ۱: نگاشت شناختی معنایی اکتساب دانش در نهادها (احمدی و همکاران، ۱۴۰۱)

شناسایی کاربردهای هوش مصنوعی در قابلیت خود کارسازی

فرایندهای مدیریت دانش

نازیلا محرابی^۱، فائزه اسکندری^{۲*}

۱. کاندیدای دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۲. استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). F.eskandary@modares.ac.ir

تاریخ بازنگری: ۷ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۲۶ آذر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار: ۱۰ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۹ خرداد ۱۴۰۴

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر، شناسایی کاربردهای هوش مصنوعی در خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش است. **روش شناسی:** پژوهش حاضر از نظر نوع، کاربردی و با رویکرد کیفی است. بر مبنای مرور ادبیات شاخص‌ها و گویه‌های مربوطه استخراج گردید. همچنین به منظور افزایش سطح اعتبار یافته‌ها از روش دلفی استفاده شده است. در مرحله دلفی مؤلفه‌ها و گویه‌های مربوط به هر فرایند شناسایی شد. مشارکت کنندگان پژوهش حاضر شامل ۱۰ نفر از خبرگان موضوعی است که به روش هدفمند انتخاب شدند. سنجش دقت و اعتبار داده‌های کیفی بر اساس معیارهای اعتبار، اطمینان، قابلیت تأیید و انتقال‌پذیری و روایی پرسش‌نامه به صورت روایی محتوایی بررسی شد.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل شده، نشان داد که هوش مصنوعی می‌تواند در فرایندهای مدیریت دانش که شامل ۹ مرحله (شناخت/کسب/ممیزی/سازمان‌دهی/اشاعه/ارزش‌آفرینی/توسعه/کاربست/خلق) دانش است، نقش مهمی را ایفا کند.

نتایج: نتایج به دست آمده نشان داد که هوش مصنوعی در فرایند شناخت دانش، بیشترین کاربرد را در ترویج دانش دارد، در حالی که در فرایند کسب دانش، نقش برجسته‌ای در خلاصه‌سازی خودکار و استدلال و نتیجه‌گیری ایفا می‌کند. در فرایند ممیزی دانش، شناسایی شکاف‌های دانش از جمله مهم‌ترین کارکردهای هوش مصنوعی محسوب می‌شود و در فرایند سازمان‌دهی دانش نیز، بیشترین استفاده از آن در طبقه‌بندی خودکار مشاهده شده است. همچنین، در فرایند اشاعه دانش، هوش مصنوعی نقش کلیدی در شناسایی مخاطبان دارد و در فرایند ارزش‌آفرینی از دانش، ارزیابی کیفیت محتوا از مهم‌ترین حوزه‌های بهره‌گیری از این فناوری به شمار می‌رود. علاوه بر این، در فرایند توسعه دانش، بیشترین کاربرد هوش مصنوعی در پژوهش و اکتشافات علمی دیده می‌شود، در حالی که در فرایند کاربرد دانش، این فناوری در سیستم‌های پشتیبانی تصمیم مورد استفاده قرار می‌گیرد. در نهایت، در فرایند خلق دانش، بیشترین نقش هوش مصنوعی در ترکیب دانش مشاهده شده است.

اصالت و ارزش: نقش هوش مصنوعی در خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش به صورت نظام‌مند بررسی شد و کاربردهای این فناوری در مراحل مختلف مدیریت دانش شناسایی گردید و به توسعه دانش در این حوزه کمک می‌کند.

کلیدواژه‌ها: هوش مصنوعی، مدیریت دانش، فرایندهای مدیریت دانش، خود کارسازی، فناوری

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

محرابی، نازیلا و اسکندری، فائزه. (۱۴۰۴). شناسایی کاربردهای هوش مصنوعی در قابلیت خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش. نشریه مطالعات دانش پژوهی، ۴ (۳): ۴۵-۶۹.

Doi: 10.22034/jkrs.2025.19945

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19945.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه تبریز

شابا الکترونیکی: 2821-045X

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کریئو کامنز قابل استفاده است.

دانش و سرمایه‌ی فکری در عصر حاضر یکی از مزیت‌های اصلی رقابت محسوب می‌شود و می‌توان اذعان داشت که دانش، قلب اقتصاد جهانی است و این امر مستلزم شناسایی عوامل کلیدی موفقیت و اقدام عملی این عوامل تأثیرگذار در مراحل مختلف طراحی و استقرار سیستم مدیریت دانش است. توجه به مدیریت دانش و حمایت از آن، فرصت مناسبی را برای هر سازمانی به وجود می‌آورد تا با سبقت از سایرین، پیشتاز عرصه‌های مختلف باشند. (خیری، ۱۳۹۷؛ نقل در محرابی و همکاران، ۱۴۰۲) مرکز مدیریت دانش در دانشگاه تگزاس^۱، معتقد است مدیریت دانش، فرایند نظام‌مند کشف، انتخاب، سازمان‌دهی، تلخیص و ارائه‌ی اطلاعات است، به گونه‌ای که شناخت افراد را در حوزه‌ی مورد علاقه‌شان بهبود می‌بخشد. مدیریت دانش به سازمان کمک می‌کند تا از تجارب خود، شناخت و بینش به دست آورده و فعالیت خود را برکسب، ذخیره‌سازی و به کارگیری دانش متمرکز نمایند تا بتوانند در حل مشکلات، آموزش پویا، برنامه‌ریزی راهبردی و تصمیم‌گیری، از این دانش بهره‌مند گردند (رضائیان و همکاران، ۱۳۸۸). همان‌طور که گفته شد مدیریت دانش، به‌عنوان یک رویکرد سازمانی، مجموعه‌ای از فرایندهایی است که به‌منظور بهره‌وری بیشتر از دانش و تجربیات درون‌سازمانی مورداستفاده قرار می‌گیرد. در این راستا، فرایند مدیریت دانش نقش بسیار مهمی دارد. در یک تعریف فرایندی، مدیریت دانش عبارت از مجموعه فرایندهای مستمر «شناخت / کسب»، «میزی / سازمان‌دهی»، «اشاعه / توسعه» و «کاربست / خلق» دانش برای ایجاد یا تسریع حرکت در مسیر اثربخشی سازمانی است؛ این تعریف، هشت فرایند به‌هم پیوسته و مداوم را موردتوجه قرار داده است (حسن‌زاده، ۱۴۰۰). مدیریت دانش به‌عنوان یک رویکرد استراتژیک برای بهره‌برداری از دانش عنصری کلیدی به نظر می‌رسد. با این حال، برای اثربخشی بیشتر این فرایند، لازم است که از ابزارهای مناسبی بهره گرفته شود که سیستم‌های مدیریت دانش به‌عنوان این ابزارها، نقش کلیدی در تسهیل فرایند مربوطه دارند. سیستم‌های مدیریت دانش نه تنها به افزایش رقابت، کارایی و اثربخشی سازمانی کمک می‌کنند، بلکه به‌عنوان یک عامل موفقیت اولیه، درک عمیق و مشترکی از دانش را نیز در سازمان فراهم می‌آورند. (خدایور و درتاج، ۱۳۹۵). تکنیک‌های مختلفی جهت پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت دانش استفاده شده است. از جمله آن‌ها می‌توان به سیستم‌های مدیریت محتوا، سیستم‌های مدیریت یادگیری، پایگاه داده، فناوری‌های اشتراک‌گذاری، شبکه‌های اجتماعی و هوش مصنوعی و مواردی از این قبیل اشاره کرد. یکی از این تکنیک‌ها که مفید بودن آن موردتوجه قرار گرفته است، عامل‌های هوشمند می‌باشند. مطابق با تعریف، عامل‌های هوشمند یک سیستم رایانه‌ای است که در بعضی محیط‌ها قرار گرفته است و برای دستیابی به اهداف این محیط‌ها، قادر به خودکار کردن فعالیت‌ها در این محیط‌ها می‌باشد (ساعی و همکاران، ۱۳۹۴). این فناوری پیشرفته، که روزه‌روز در حال تکامل است، این توانایی

را دارد تا فرایندهای پیچیده را ساده‌سازی کند و به خود‌کارسازی و بهبود مدیریت دانش کمک شایانی نماید.

با توجه به اینکه هوش مصنوعی و مدیریت دانش به‌طور اجتناب‌ناپذیری با ماهیت دانش و یادگیری مرتبط هستند، پیشرفت‌های اخیر در هوش مصنوعی می‌تواند پایه‌های جدیدی را برای تغییر مدیریت دانش در سازمان‌ها فراهم کند (سنزوجنی^۱، ۲۰۱۷). سازمان‌ها باید نقش‌های بالقوه سیستم‌های هوش مصنوعی جدید را در حمایت از فعالیت‌های مدیریت دانش بررسی نمایند. باین‌حال، نظر به ویژگی‌های یادگیری عمیق معاصر به‌عنوان روشی نسبتاً متفاوت برای محاسبات، سازمان‌ها به بینشی تازه از رابطه بالقوه بین هوش مصنوعی و مدیریت دانش نیاز دارند؛ بنابراین، سازمان‌ها نیازمند چنین فناوری‌های نوظهوری در انجام فرایندهای مدیریت دانش هستند و باید آن را به‌خوبی شناسایی کنند (تولایی، ۱۴۰۲). باوجود پیشرفت‌های قابل‌توجه در فناوری‌های اطلاعاتی، بسیاری از سازمان‌ها همچنان با مشکلاتی در جمع‌آوری، تحلیل، و به اشتراک‌گذاری دانش روبه‌رو هستند. هوش مصنوعی می‌تواند به‌عنوان یک راه‌حل برای این چالش‌ها مورد توجه قرار گیرد، به همین منظور نیاز است که فرایندهای مدیریت دانش خود‌کارسازی شوند. استفاده از هوش مصنوعی در خود‌کارسازی فرایندهای مدیریت دانش، به دلیل افزایش پیچیدگی محیط‌های کاری و حجم عظیم اطلاعات سازمانی، اهمیت فزاینده‌ای یافته است. به نظر می‌رسد خود‌کارسازی فرایندهای مدیریت دانش با بهره‌گیری از هوش مصنوعی، به معنای به‌کارگیری فناوری‌های هوشمند برای کاهش وابستگی به دخالت انسانی در چرخه مدیریت دانش، از تولید تا استفاده از آن است. درحالی‌که بسیاری از مطالعات پیشین به‌صورت کلی به این موضوع پرداخته‌اند، شفاف‌سازی این مفهوم با نمونه‌های عملی و ملموس می‌تواند به فهم بهتر آن کمک کند. برای مثال، در مرحله شناسایی دانش، ابزارهای پردازش زبان طبیعی قادرند محتوای متنی منابعی مانند ایمیل‌ها، گزارش‌ها و اسناد علمی را تحلیل کرده و اطلاعات کلیدی را به‌صورت خودکار استخراج کنند. و یا اینکه در مرحله سازمان‌دهی، الگوریتم‌های خوشه‌بندی می‌توانند محتوای دانشی را بر اساس شباهت مفهومی طبقه‌بندی کرده و دسترسی به آن را تسهیل کنند. در سازمان‌های بزرگ، مدیریت و استخراج دانش بدون ابزارهای هوشمند و خودکار، چالش‌برانگیز و زمان‌بر خواهد بود. یکی از مشکلات اساسی در مدیریت دانش، پراکندگی اطلاعات در بخش‌های مختلف سازمان و میان افراد متعدد است که باعث کاهش کارایی و محدود شدن همکاری‌های بین فردی می‌شود. هوش مصنوعی با قابلیت‌هایی همچون پردازش زبان طبیعی، تحلیل داده‌ها، یادگیری ماشینی و رباتیک، می‌تواند بهینه‌سازی فرایندهای مدیریت دانش را تسهیل کند. این فناوری‌ها امکان پردازش و تحلیل سریع اطلاعات، پیش‌بینی روندها، بهبود دسترسی به دانش، افزایش اشتراک‌گذاری اطلاعات و تصمیم‌گیری‌های دقیق‌تر را فراهم می‌کنند. از سوی دیگر، خود‌کارسازی فرایندهای مدیریت دانش می‌تواند بهره‌وری سازمان‌ها را افزایش داده و کارمندان را از انجام وظایف تکراری

آزاد کند تا بر فعالیت‌های راهبردی‌تر متمرکز شوند. در نتیجه، به کارگیری هوش مصنوعی در مدیریت دانش، نه تنها موجب افزایش اثربخشی این فرایندها می‌شود، بلکه به سازمان‌ها کمک می‌کند تا در محیط‌های رقابتی امروزی عملکرد بهتری داشته باشند. هوش مصنوعی نقش مهمی در خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش دارد و می‌تواند با استفاده از فناوری‌هایی مانند پردازش زبان طبیعی، یادگیری ماشینی، تحلیل داده‌ها و رباتیک، کارایی و اثربخشی این فرایندها را افزایش دهد. برای مثال، پردازش زبان طبیعی امکان توسعه سیستم‌های پرسش و پاسخ خودکار را فراهم می‌کند که به کارکنان کمک می‌کند بدون نیاز به مراجعه به منابع گسترده، اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت کنند. علاوه بر این، یادگیری ماشینی و تحلیل داده‌ها می‌توانند اطلاعات را به صورت خودکار استخراج، دسته‌بندی و به اشتراک بگذارند، که منجر به بهبود فرایند تصمیم‌گیری در سازمان‌ها می‌شود. همچنین، ربات‌ها می‌توانند وظایفی مانند جمع‌آوری داده‌ها، انجام فرایندهای تکراری و حتی آموزش خودکار را بر عهده بگیرند. سیستم‌های توصیه‌گر مبتنی بر هوش مصنوعی نیز می‌توانند با تحلیل رفتار کاربران و محتوای موجود، اطلاعات مرتبط را پیشنهاد دهند و دسترسی به دانش را تسهیل کنند. شناسایی کاربردهای هوش مصنوعی در قابلیت خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش می‌تواند به بهبود سطح کارایی و اثربخشی در سازمان‌ها و در نتیجه بهبود عملکرد آنها نسبت به تحقق اهداف سازمان کمک نماید. به عنوان مثال، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، به عنوان سازمان‌هایی مبتنی بر دانش، با حجم گسترده‌ای از اطلاعات و محتوای علمی، پژوهشی و آموزشی مواجه‌اند و فرایندهای مدیریت دانش در این سازمان‌ها معمولاً زمان‌بر، انسان‌محور و پیچیده هستند. از سوی دیگر، نیاز مداوم برای به‌روزرسانی دانش، اشتراک‌گذاری سریع اطلاعات، و دسترسی دقیق به منابع دانشی، ضرورت استفاده از راهکارهای هوشمند در این حوزه را دوچندان کرده است. به نظر می‌رسد در اینجا خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش می‌تواند مفید واقع شود. همچنین در این زمینه، ذی‌نفعان اصلی شامل اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، مدیران دانش، تصمیم‌گیران در حوزه فناوری اطلاعات، و کارکنان اداری در بخش‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها هستند. این افراد به طور مستقیم در فرایندهای خلق، ذخیره‌سازی، سازمان‌دهی، انتقال و کاربرد دانش درگیر بوده و از خود کارسازی هوشمند فرایندها به طور ملموس منتفع خواهند شد.

در مجموع، استفاده از هوش مصنوعی در مدیریت دانش، موجب افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها و زمان مورد نیاز برای انجام وظایف، بهبود تصمیم‌گیری، و ایجاد مزیت رقابتی برای سازمان‌ها می‌شود. پژوهش حاضر درصدد است به این پرسش پاسخ دهد که هوش مصنوعی چه کاربردهایی می‌تواند در خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش داشته باشد. بر همین اساس، سعی شد با مرور نظام‌مند منابع اطلاعاتی موجود و استخراج دقیق فرایندهای مدیریت دانش و گویه‌های هر یک، با تشکیل پنل متخصصان و خبرگان در این حوزه‌ی موضوعی، کاربردهای متعدد هوش مصنوعی در فرایندهای مدیریت دانش را با تعیین درصد اهمیت هر یک مشخص شود. همچنین

لازم به ذکر است که هدف اصلی این پژوهش، ارائه‌ی یک دیدگاه جامع و روشن از تأثیرات و قابلیت‌های هوش مصنوعی در خودکارسازی و بهبود فرایندهای مدیریت دانش و کمک به سازمان‌ها برای بهره‌برداری بهتر و کارآمدتر از این فناوری پیشرفته است.

۲- پیشینه پژوهش

در ادامه به مرور پیشینه‌های انجام شده در حوزه مدنظر پرداخته شد. تحقیقات انجام شده را می‌توان در چند محور اصلی دسته‌بندی کرد: نقش سیستم‌های خبره در مدیریت دانش، کاربرد هوش مصنوعی در بهبود فرایندهای مدیریت دانش، و تأثیر هوش مصنوعی بر تسریع اشتراک‌گذاری و انتقال دانش در سازمان‌ها.

سیستم‌های خبره و چالش‌های آن‌ها در مدیریت دانش

مطالعات اولیه در این حوزه، مانند پژوهش برزگر بفرویی و همکاران (۱۳۹۵)، به بررسی ظرفیت‌ها و محدودیت‌های سیستم‌های خبره در مدیریت دانش پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که علی‌رغم مزایای متعدد این سیستم‌ها، از جمله امکان پردازش دانش تخصصی، آن‌ها با محدودیت‌هایی مانند عدم آزمایش کافی در محیط‌های واقعی، وابستگی به مسائل خاص و چالش‌های پردازش اطلاعات پیچیده مواجه‌اند. این موضوع ضرورت توسعه روش‌های پیشرفته‌تر در استفاده از هوش مصنوعی برای مدیریت دانش را برجسته می‌سازد.

هوش مصنوعی و بهبود فرایندهای مدیریت دانش

در پژوهش طاهریان (۱۳۹۷) و عباسی و سیوندیان (۱۳۹۹) نشان دادند که هوش مصنوعی می‌تواند سازمان‌ها را در ذخیره و اشاعه اطلاعات ساختار نیافته یاری دهد. به‌ویژه، عباسی و سیوندیان (۱۳۹۹) به بررسی تکنیک‌های مختلف هوش مصنوعی برای کدگذاری دانش پرداخته و نتیجه گرفتند که این تکنیک‌ها می‌توانند در موقعیت‌های دانش‌محور و حل مسئله، ارزش افزوده تجاری ایجاد کنند. این یافته‌ها اهمیت به کارگیری هوش مصنوعی برای سازمان‌دهی و پردازش داده‌های پیچیده را نشان می‌دهد.

ثابتی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی به بررسی نقش هوش مصنوعی در شکل‌دهی آینده مدیریت دانش نوین پرداختند و نتیجه نشان داد که هوش مصنوعی می‌تواند با تبدیل داده‌های خام به دانش قابل استفاده، نقش کلیدی در آینده مدیریت دانش ایفا کند. ابزارهایی مانند یادگیری ماشینی و پردازش زبان طبیعی به سازمان‌ها کمک می‌کنند تا اطلاعات گسترده را تحلیل کرده و تصمیم‌گیری‌های دقیق‌تری انجام دهند. این فناوری‌ها به کشف دانش پنهان در تعاملات و فرایندهای کاری نیز کمک می‌کنند. در نتیجه، سازمان‌هایی که از هوش مصنوعی در مدیریت دانش بهره می‌برند، از توان رقابتی و نوآوری بیشتری برخوردار خواهند بود. آینده مدیریت دانش به شدت با توسعه هوش مصنوعی گره خورده است.

تعامل انسان و هوش مصنوعی در مدیریت دانش

با پیشرفت رویکردهای نوین، توجه به تعامل میان انسان و سیستم‌های هوش مصنوعی در مدیریت دانش افزایش یافته است. خلیلی (۱۴۰۲) در پژوهش خود بر این نکته تأکید کرد که برای توسعه سیستم‌های مدیریت دانش مبتنی بر هوش مصنوعی، سه بعد کلیدی افراد، زیرساخت‌ها و فرایندها باید مورد توجه قرار گیرند. این دیدگاه بر اهمیت طراحی سیستمی تأکید دارد که نه تنها به پردازش و مدیریت دانش کمک کند، بلکه بتواند تعامل مؤثری با کاربران انسانی داشته باشد.

تولایی (۱۴۰۲) در پژوهشی به تعامل بین انسان و هوش مصنوعی در مدیریت دانش پرداخته و به این نتیجه رسیدند که ترکیب هوش انسانی با توانایی‌های هوش مصنوعی می‌تواند مدیریت دانش را هوشمندتر و مؤثرتر کند. هوش مصنوعی با تحلیل داده‌ها و کشف الگوها، نقش مهمی در تولید دانش دارد، اما همچنان تفسیر و هدایت این فرایندها به عهده انسان است. این تعامل دوسویه موجب تصمیم‌گیری دقیق‌تر و یادگیری عمیق‌تر در سازمان‌ها می‌شود.

نقش هوش مصنوعی در تسریع اشتراک و انتقال دانش

از سوی دیگر، پژوهش محرابی و همکاران (۱۴۰۲) نشان داد که هوش مصنوعی می‌تواند فرایندهای اشتراک‌گذاری و انتقال دانش را تسریع کند. تمرکز بر مؤلفه‌های کلیدی هوش مصنوعی، مانند یادگیری ماشینی و پردازش زبان طبیعی، می‌تواند به سازمان‌ها در اجرای موفق مدیریت دانش کمک کند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش اسحاقی (۱۴۰۲) همسو است که نشان داد هوش مصنوعی در جنبه‌های مختلف مدیریت دانش، از جمله استخراج، کدگذاری، بازیابی و به‌روزرسانی دانش، تأثیر بسزایی دارد. به گفته وی، این فناوری می‌تواند با افزایش کارایی، کاهش هزینه‌ها و بهبود دسترسی به دانش، مزیت رقابتی قابل توجهی برای سازمان‌ها ایجاد کند.

کاشانی و رضاپور (۱۴۰۳) در پژوهشی به مروری بر نقش هوش مصنوعی در مدیریت دانش سازمانی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که هوش مصنوعی در حال تبدیل شدن به ابزاری راهبردی برای بهبود فرایندهای مدیریت دانش در سازمان‌هاست. این فناوری با توانایی تحلیل داده‌های حجیم، استخراج الگوها، و یادگیری از تجربیات گذشته، امکان شناسایی و به‌کارگیری دانش پنهان و ضمنی را فراهم می‌سازد. همچنین، استفاده از الگوریتم‌های هوشمند در سیستم‌های توصیه‌گر، موتورهای جست‌وجو و ابزارهای تصمیم‌یار، به تسهیل دسترسی سریع‌تر و دقیق‌تر به دانش مرتبط کمک می‌کند. همچنین ادغام مؤثر هوش مصنوعی با زیرساخت‌های دانشی موجود، می‌تواند ظرفیت یادگیری سازمانی را افزایش داده و محیطی چابک، دانش‌محور و نوآورانه را در سازمان‌ها ایجاد کند.

مطالعات انجام‌شده در زمینه هوش مصنوعی و مدیریت دانش در خارج نشان می‌دهد که این دو حوزه در ابعاد مختلفی از جمله استراتژی‌های کسب‌وکار، صنعت، نوآوری و تعامل انسان و هوش مصنوعی تأثیرگذار هستند. در ادامه، این پژوهش‌ها در چهار محور اصلی بررسی می‌شوند: نقش

هوش مصنوعی در استراتژی‌های کسب و کار، بهبود مدیریت دانش در صنایع مختلف، تأثیر هوش مصنوعی بر مدیریت جریان دانش، و تعامل میان انسان و هوش مصنوعی در مدیریت دانش.

نقش هوش مصنوعی در استراتژی‌های کسب و کار و سازمان‌ها

پژوهش واجپایی و راماجاندران^۱ (۲۰۱۹) نشان داد که هوش مصنوعی می‌تواند هماهنگی دقیقی در اطلاعات ایجاد کند و از این طریق، فرایند تصمیم‌گیری را بهبود بخشد. آن‌ها تأکید کردند که استفاده از مخازن دانش مبتنی بر هوش مصنوعی، دسترسی، ذخیره، بازیابی و یکپارچه‌سازی دانش را برای نیروی کار تسهیل می‌کند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که در دنیای دیجیتال، هوش مصنوعی به‌عنوان ابزاری کلیدی برای مدیریت دانش در کسب و کارهای الکترونیکی عمل می‌کند.

طاهر دوست و معدنچیان (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی نقش هوش مصنوعی در بهبود کیفیت و اثربخشی مدیریت دانش در کسب و کارها پرداختند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که هوش مصنوعی می‌تواند به بهبود مدیریت دانش در حوزه‌های مختلف مانند نوآوری، شبکه‌های بی‌سیم، آموزش، مراقبت‌های بهداشتی، و سازمان‌ها کمک کند. همچنین، کاربردهای پیشرفته‌تری مانند رفع موانع زبانی، افزایش انعطاف‌پذیری در بازنمایی دانش، شخصی‌سازی، و تسهیل تولید و اشتراک دانش، از دیگر مزایای این فناوری به شمار می‌روند.

تأثیر هوش مصنوعی بر بهبود مدیریت دانش در صنایع مختلف

پژوهش جالو و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در صنعت ساخت‌وساز نشان داد که ترکیب سیستم‌های هوش مصنوعی با محیط‌های داده مشترک، امکان جست‌وجوی سریع‌تر اسناد و تسهیل پیاده‌سازی مدیریت دانش را فراهم می‌کند. این پژوهش بر اهمیت یکپارچه‌سازی فناوری‌های هوش مصنوعی در محیط‌های عملیاتی و صنعتی تأکید دارد و نشان می‌دهد که استفاده از سیستم‌های هوشمند در سازمان‌ها می‌تواند بهره‌وری را افزایش دهد.

نقش هوش مصنوعی در مدیریت جریان دانش و نوآوری

پژوهش لیو^۳ (۲۰۲۲) نشان داد که هوش مصنوعی تأثیر قابل توجهی بر عناصر پویا، ظرفیت‌ها و محیط‌های جریان دانش دارد. یافته‌های این پژوهش همچنین حاکی از آن است که هوش مصنوعی به مدیریت شبکه‌های دانش کمک کرده و ارتباط نزدیکی با مدیریت جریان دانش دارد. در نتیجه، هوش مصنوعی نه تنها ابزاری برای پردازش دانش است، بلکه می‌تواند به‌عنوان یک عامل کلیدی در توسعه نوآوری‌های مبتنی بر دانش عمل کند.

القضا و مرادخانلی (۲۰۲۲) در پژوهشی به بررسی نقش هوش مصنوعی و سیستم‌های خبره در مدیریت دانش در مؤسسات دولتی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که این فناوری‌ها می‌توانند نقش مهمی در تحول و بهینه‌سازی فرایندهای مدیریت دانش ایفا کنند. هوش مصنوعی و سیستم‌های خبره با تحلیل حجم انبوهی از داده‌ها و استخراج اطلاعات کاربردی، امکان

1. Vajpayee & Ramachandran

2. Jallow, Renukappa & Suresh

3. Liu

تصمیم‌گیری سریع‌تر و دقیق‌تر را برای مدیران فراهم می‌سازند. این سیستم‌ها همچنین با شبیه‌سازی قضاوت‌های انسانی و ارتقای تعاملات سازمانی، زمینه‌ساز بهبود عملکرد و کارایی در حوزه‌های دانشی می‌شوند. به‌ویژه در شرایط پیچیده و محیط‌های داده‌محور، این فناوری‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در افزایش اثربخشی سازمان‌ها دارند.

تعامل میان انسان و هوش مصنوعی در مدیریت دانش

پژوهش جراحی و همکاران^۱ (۲۰۲۲) بر این موضوع تمرکز داشت و نشان داد که هدف اصلی مدیریت دانش در سازمان‌ها، ایجاد ارتباط بین کارکنان و منابع دانشی است. یافته‌های این پژوهش تأکید داشت که بهره‌گیری از قابلیت‌های هوش مصنوعی باید به گونه‌ای باشد که همزیستی میان کارکنان دانش و سیستم‌های هوشمند امکان‌پذیر شود.

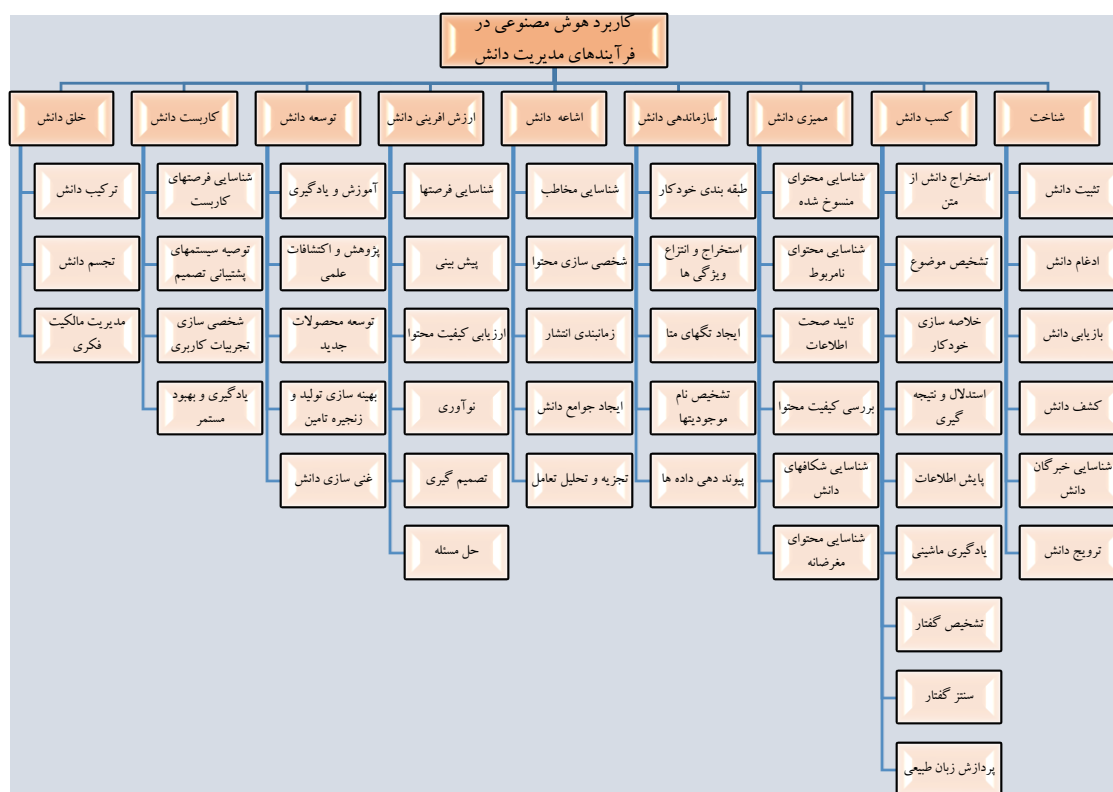
پای و همکاران^۲ (۲۰۲۲) در پژوهش خود به تحلیل نقش هوش مصنوعی در مدیریت دانش و هم‌افزایی بین انسان و فناوری پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که هوش مصنوعی و مدیریت دانش دو حوزه مرتبط به هم هستند، با این تفاوت که هوش مصنوعی توانایی یادگیری را به ماشین‌ها می‌دهد، درحالی‌که مدیریت دانش بستری برای درک بهتر از دانش فراهم می‌آورد. همچنین، پژوهش آن‌ها بیانگر این است که عواملی چون ارتباطات، اعتماد، سیستم‌های اطلاعاتی، انگیزه یا پاداش و ساختار سازمانی بر اشتراک‌گذاری دانش در سازمان‌ها تأثیر دارند.

مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهند که هوش مصنوعی از طریق سیستم‌های خبره و فناوری‌های مرتبط، نقش مؤثری در تسهیل مدیریت دانش ایفا می‌کند، اما چالش‌هایی مانند محدودیت در پردازش اطلاعات پیچیده و کاربرد محدود در برخی حوزه‌ها وجود دارد. این فناوری به سازمان‌ها کمک می‌کند تا اطلاعات ساختار نیافته را سازمان‌دهی کرده، دانش را کدگذاری نموده و ارزش افزوده ایجاد کنند. توسعه سیستم‌های هوش مصنوعی نیازمند توجه به ابعاد انسانی، زیرساختی و فرایندی است تا اشتراک‌گذاری و انتقال دانش تسهیل شود. هوش مصنوعی با ایجاد هماهنگی اطلاعات، تصمیم‌گیری دقیق‌تری را ممکن می‌سازد و به ایجاد مخازن دانش هوشمند کمک می‌کند. در برخی صنایع، ترکیب هوش مصنوعی با مدیریت دانش موجب بهبود دسترسی به اطلاعات و ارتقای عملکرد سازمانی شده است. تحقیقات نشان می‌دهد که هوش مصنوعی با بهبود جریان دانش، افزایش بهره‌وری و ارتقای تعامل انسان و ماشین، نقش مؤثری در مدیریت دانش دارد. این فناوری با کاهش هزینه‌ها و افزایش مزیت رقابتی، مدیریت دانش را کارآمدتر می‌سازد. با این حال، کاربرد آن در خودکارسازی فرایندهای مدیریت دانش کمتر مورد توجه قرار گرفته و این پژوهش به دنبال شناسایی نقش‌های بالقوه هوش مصنوعی در این زمینه است. مرور مطالعات نشان می‌دهد که هوش مصنوعی نقش مهمی در ابعاد مختلف مدیریت دانش دارد؛ از جمله پردازش دانش تخصصی، ذخیره‌سازی اطلاعات غیر ساختاریافته و استخراج الگوهای پنهان از داده‌ها.

1. Jarrahi & et al

2. Pai & et al

شکل ۱. چهارچوب مفهومی کاربرد هوش مصنوعی در فرایندهای مدیریت دانش

بر اساس مرور منابع و چارچوب مفهومی ارائه شده در شکل ۱، فرایندهای مدیریت دانش شامل ۹ مؤلفه اصلی است. این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از: شناخت (۶ گویه)، کسب دانش (۹ گویه)، ممیزی (۶ گویه)، سازمان‌دهی (۵ گویه)، اشاعه (۵ گویه)، ارزش آفرینی (۶ گویه)، توسعه (۵ گویه)، کاربرد (۴ گویه) و خلق دانش (۳ گویه). هر مؤلفه با گویه‌هایی مشخص، ابعاد مختلف مدیریت دانش را پوشش می‌دهد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر نوع، کاربردی و از نظر رویکرد، پژوهشی کیفی است. پژوهش از نظر روش، تحلیلی-توصیفی است و برای حل مسئله این پژوهش از پیمایش دلفی استفاده گردید. در مرحله

اول مؤلفه‌ها و گویه‌های مربوط کشف شد. سپس این مؤلفه‌ها و گویه‌های شناسایی شده در قالب پرسش‌نامه‌ای با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت طراحی و بین مشارکت‌کنندگان توزیع گردید و با استفاده از آماره‌های توصیفی میانگین گرفته شد و مورد تحلیل قرار گرفت.

مشارکت‌کنندگان این پژوهش، متخصصان حوزه مدیریت دانش (علم اطلاعات و دانش‌شناسی) و حوزه فناوری اطلاعات بودند که ۱۰ نفر از متخصصان و اساتید بر اساس میزان توانمندی علمی (مقالات علمی آن‌ها) آن‌ها در موضوع مدیریت دانش، به صورت هدفمند انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات نیز شامل پرسش‌نامه‌ی بسته‌ی مرحله‌ی دلفی که شامل ۹ مؤلفه اصلی و ۴۹ گویه در مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت بود. برای سنجش روایی و پایایی داده‌ها، معیارهای اعتبار یا مقبولیت، اطمینان-ثبات، قابلیت تأیید و قابلیت انتقال یا تناسب مورد توجه قرار گرفت. برای بررسی روایی از روایی محتوایی، پرسش‌نامه تهیه شده در اختیار چند تن از متخصصان حوزه مدیریت دانش و فناوری اطلاعات قرار گرفت تا میزان انطباق گویه‌ها با اهداف پژوهش مورد سنجش قرار گیرد. در زمینه تناسب و قابلیت انتقال یافته‌ها، پژوهشگران با استفاده از روش دلفی و انتخاب هدفمند متخصصان، تلاش کردند تا نتایج پژوهش به محیط‌های مشابه قابل تعمیم باشد. در این پژوهش، پژوهشگر تحلیل مقایسه‌ای مداوم را مدنظر قرار داده است. همچنین صحت و درستی داده‌ها و چگونگی فرایند انجام کار گردآوری داده‌ها و مبنای روش‌شناسی پژوهش نیز به تأیید گروه پژوهش رسید (چایوویی^۱، پیران^۲، ۲۰۰۳). لازم به ذکر است در این پژوهش، پژوهشگر تمام مراحل را از ابتدا تا انتها به صورت دقیق برای گروه پژوهش گزارش کرده است تا امر حسابرسی برای ناظران میسر شود.

۴- یافته‌ها

برای شناسایی مؤلفه‌ها و گویه‌های فرایندهای مدیریت دانش، ابتدا متون علمی مرتبط گردآوری و بررسی شد و پیش‌نویس اولیه شامل ۹ مؤلفه و ۴۹ گویه با نظر گروه پژوهش تدوین گردید. این گویه‌ها با استفاده از منابع علمی استخراج و تحلیل شدند و در قالب پرسش‌نامه پنج‌گزینه‌ای لیکرت طراحی و بین ۱۰ متخصص مدیریت دانش در قالب پنل دلفی توزیع شد. پس از جمع‌آوری پاسخ‌ها، میانگین هر گویه با نرم‌افزار SPSS محاسبه گردید. در دور دوم، میانگین‌های به دست آمده در پرسش‌نامه درج و مجدداً برای اعضای پنل ارسال شد. از متخصصان خواسته شد با توجه به میانگین‌ها، درباره حفظ یا حذف گویه‌ها نظر دهند. گویه‌هایی که میانگین کمتر از ۳ داشتند و بیش از ۵۰ درصد اعضا رأی به حذف آن‌ها داده بودند، از پرسش‌نامه نهایی حذف شدند.

جدول ۱. شاخص‌های نهایی دور اول دلفی

کدهای اولیه	شاخص‌های نهایی
	شناخت دانش
	کسب دانش
	ممیزی دانش
	سازمان‌دهی دانش
	اشاعه دانش
	ارزش آفرینی دانش
	توسعه دانش
	کاربست دانش
	خلق دانش

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۵۵ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

با توجه به اینکه در مرحله اول مؤلفه‌ها به اشباع رسیده بود در مرحله دوم پرسش‌نامه‌ای ۴۹ سؤالی در طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت طراحی و میان اعضای پنل دلفی توزیع شد. در پایان گام دوم دلفی ۴۹ مؤلفه مورد تأیید قرار گرفتند و مؤلفه‌ای حذف نشد و دوره‌های دلفی در این مرحله به پایان رسید.

جدول ۲. گویه‌های به‌دست‌آمده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص شناخت دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
شناخت دانش			
(کیوان‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۳/۷	تثبیت دانش
(خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۳/۷	ادغام دانش
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۹	بازبایی دانش
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۴	کشف دانش
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۳	شناسایی خبرگان دانش
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۷	ترویج دانش
۴/۲۸			میانگین کلی

بر اساس جدول ۲، نظرات خبرگان نشان می‌دهد که هوش مصنوعی می‌تواند نقش مهمی در خودکارسازی فرایند «شناخت دانش» ایفا کند و به حوزه‌هایی مانند تثبیت، ادغام، بازیابی، کشف، شناسایی خبرگان و ترویج دانش کمک نماید. تثبیت دانش به مستندسازی و حفظ دانش برای استفاده آتی اشاره دارد، در حالی که ادغام دانش به ترکیب اطلاعات از منابع مختلف برای ایجاد دیدگاه جامع‌تر می‌پردازد. بازیابی دانش با بهره‌گیری از جستجوی هوشمند، دستیابی سریع به اطلاعات را ممکن می‌سازد و کشف دانش نیز با استفاده از الگوریتم‌های یادگیری ماشینی، دانش جدید را از داده‌ها استخراج می‌کند. همچنین، شناسایی خبرگان به تعیین افراد کلیدی با تخصص بالا و ترویج دانش به انتشار و اشتراک دانش در سراسر سازمان مربوط می‌شود. طبق میانگین‌های جدول، هوش مصنوعی بیشترین نقش را در بازیابی دانش با میانگین ۴۰۹ و کمترین نقش را در تثبیت و ادغام دانش با میانگین ۳۰۷ دارد.

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۵۶ |

شناسایی

کاربردهای هوش

مصنوعی در

قابلیت

خودکارسازی...

جدول ۳. گویه‌های به‌دست‌آمده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص کسب دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
کسب دانش			
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۲	استخراج دانش از متن
(خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۴	تشخیص موضوع
(بکتاش، ۱۳۹۸)	پذیرش	۴/۴	خلاصه‌سازی خودکار
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۴	استدلال و نتیجه‌گیری
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۴	پایش اطلاعات
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۲	یادگیری ماشینی
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۱	تشخیص گفتار
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۳	سنتز گفتار
گروه پژوهش	پذیرش	۴	پردازش زبان طبیعی
۳/۹۸			میانگین کلی

بر اساس داده‌های جدول ۳، هوش مصنوعی در فرایند کسب دانش نقش مؤثری در حوزه‌هایی چون استخراج دانش، تشخیص موضوع، خلاصه‌سازی خودکار، استدلال و نتیجه‌گیری، پایش اطلاعات، یادگیری ماشینی، تشخیص گفتار، سنتز گفتار و پردازش زبان طبیعی دارد. استخراج دانش به شناسایی اطلاعات کلیدی از متون با استفاده از داده‌کاوی و NLP می‌پردازد و تشخیص موضوع به طبقه‌بندی محتوای متنی کمک می‌کند. خلاصه‌سازی خودکار، اطلاعات گسترده را فشرده و قابل‌درک می‌سازد و استدلال نیز با تحلیل داده‌ها، نتایج منطقی ارائه می‌دهد. همچنین پایش اطلاعات بر رصد مستمر داده‌ها تمرکز دارد و یادگیری ماشینی به بهبود مستمر تحلیل‌ها

کمک می‌کند. تشخیص و سنتز گفتار، گفتار انسانی را به متن و بالعکس تبدیل می‌نمایند و NLP ابزار اصلی تحلیل زبان طبیعی است. به‌طور کلی، هوش مصنوعی بیشترین نقش را در خلاصه‌سازی خودکار و استدلال با میانگین ۴،۴ و کمترین نقش را در تشخیص گفتار با میانگین ۳،۱ دارد.

جدول ۴. گویه‌های به‌دست‌آمده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص ممیزی دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
ممیزی دانش			
(علمی و همکاران، ۱۴۰۰)	پذیرش	۴	شناسایی محتوای منسوخ‌شده
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۱	شناسایی محتوای نامرتبط
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۸	تأیید صحت منابع
گروه پژوهش	پذیرش	۴	بررسی کیفیت محتوا
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۴	شناسایی شکاف‌های دانش
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۴	شناسایی محتوای مغرضانه
۳/۹۵			میانگین کلی

بر اساس اطلاعات جدول ۴، هوش مصنوعی در فرایند ممیزی دانش می‌تواند در حوزه‌هایی مانند شناسایی محتوای منسوخ، نامرتبط، مغرضانه، تأیید منابع، بررسی کیفیت محتوا و شناسایی شکاف‌های دانشی نقش‌آفرینی کند. کاربرد آن در شناسایی شکاف‌های دانش با میانگین ۴/۴ بیشترین و در شناسایی محتوای مغرضانه با میانگین ۳/۴ کمترین میزان بوده است. هوش مصنوعی می‌تواند با حذف اطلاعات قدیمی، غیر مرتبط یا مغرضانه، کیفیت و دقت دانش سازمانی را ارتقا دهد و از طریق تحلیل محتوا، زمینه‌های نیازمند به دانش را شناسایی و هدایت کند. همچنین، میانگین کلی ۳/۹۵ برای کاربرد هوش مصنوعی در این فرایند، نشان‌دهنده قابلیت متوسط رو به بالای آن در خودکارسازی ممیزی دانش است.

جدول ۵. گویه‌های کسب‌شده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص سازمان‌دهی دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
سازمان‌دهی دانش			
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۷	طبقه‌بندی خودکار
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۲	استخراج و انتزاع ویژگی‌ها
گروه پژوهش	پذیرش	۴	ایجاد تگ‌های متا
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۷	تشخیص نام موجودیت‌ها
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۲	پیونددهی داده‌ها
۴/۱۶			میانگین کلی

بر اساس جدول ۵، هوش مصنوعی در فرایند سازمان‌دهی دانش نقش مؤثری دارد و می‌تواند در حوزه‌هایی مانند طبقه‌بندی خودکار، استخراج ویژگی‌ها، ایجاد تگ‌های متا، تشخیص نام موجودیت‌ها و پیونددهی داده‌ها به کار گرفته شود. بیشترین کاربرد در طبقه‌بندی خودکار با میانگین ۴/۷ و کمترین کاربرد در تشخیص نام موجودیت‌ها با میانگین ۳/۷ گزارش شده است. این فناوری با استفاده از الگوریتم‌های هوشمند، امکان دسته‌بندی و برجسب‌گذاری خودکار اطلاعات، تحلیل دقیق‌تر داده‌ها و یکپارچه‌سازی منابع مختلف را فراهم می‌سازد. میانگین کلی ۴/۱۶ نیز نشان می‌دهد که فرایند سازمان‌دهی دانش از قابلیت نسبتاً بالایی برای خودکارسازی با کمک هوش مصنوعی برخوردار است و می‌تواند به بهبود مدیریت، دسترسی و بهره‌برداری از دانش در سازمان‌ها منجر شود.

جدول ۶. گویه‌های کسب‌شده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص اشاعه دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
اشاعه دانش			
(بکتاش، ۱۳۹۸)	پذیرش	۴/۸	شناسایی مخاطب
گروه پژوهش	پذیرش	۴	شخصی‌سازی محتوا
(کیوان‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۴/۲	زمان‌بندی انتشار
(گانب‌دی، ۱۳۸۱)	پذیرش	۴/۲	ایجاد جوامع دانش
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۲	تجزیه و تحلیل تعامل
۴/۲۸			میانگین کلی

بر اساس جدول ۶، هوش مصنوعی نقش مؤثری در خودکارسازی فرایند اشاعه دانش ایفا می‌کند. این فرایند شامل توزیع و انتشار دانش به گونه‌ای است که تمامی اعضای سازمان بتوانند به آن دسترسی داشته و عملکرد بهتری ارائه دهند. مؤلفه‌های کلیدی این فرایند شامل شناسایی مخاطب، شخصی‌سازی محتوا، زمان‌بندی انتشار، ایجاد جوامع دانش و تجزیه و تحلیل تعامل هستند. هوش مصنوعی با تحلیل داده‌ها، امکان شناسایی دقیق مخاطبان بر اساس نیازها و علایق، تنظیم محتوای متناسب با ویژگی‌های فردی، زمان‌بندی بهینه برای انتشار دانش، تشکیل جوامع دانشی پویا و تحلیل رفتار کاربران را فراهم می‌کند. در میان این مؤلفه‌ها، بیشترین کاربرد هوش مصنوعی در «شناسایی مخاطب» با میانگین ۴/۸ و کمترین در «شخصی‌سازی محتوا» با میانگین ۴ گزارش شده است. همچنین میانگین کلی ۴/۲۸ نشان می‌دهد که فرایند اشاعه دانش از ظرفیت بالایی برای بهره‌گیری از هوش مصنوعی در جهت خودکارسازی برخوردار است و می‌تواند اثربخشی انتشار دانش در سازمان را به شکل قابل توجهی افزایش دهد.

جدول ۷. گویه‌های کسب‌شده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص ارزش‌آفرینی دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
ارزش‌آفرینی دانش			
(خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۰)، (کیوان‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۳/۹	شناسایی فرصت‌ها
گروه پژوهش	پذیرش	۴	پیش‌بینی
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۲	ارزیابی کیفیت محتوا
(اشرفی، ۱۳۹۷)، (گانب دی، ۱۳۸۱)	پذیرش	۳/۵	نوآوری
(اشرفی، ۱۳۹۷)، (علمی و همکاران، ۱۴۰۰)	پذیرش	۳/۷	تصمیم‌گیری
(اشرفی، ۱۳۹۷)، (گانب دی، ۱۳۸۱)	پذیرش	۳/۹	حل مسئله
۳/۸۶			میانگین کلی

بر اساس جدول ۷، هوش مصنوعی در فرایند ارزش‌آفرینی دانش کاربرد قابل توجهی دارد که بیشترین نقش آن مربوط به «ارزیابی کیفیت محتوا» با میانگین ۴/۲ است و کمترین کاربرد در حوزه «نوآوری» با میانگین ۳/۵ مشاهده می‌شود. در این فرایند، شناسایی فرصت‌ها، پیش‌بینی روندها، ارزیابی کیفیت محتوا، نوآوری، تصمیم‌گیری و حل مسئله به کارگیری دانش را برای ایجاد ارزش ملموس در سازمان‌ها تسهیل می‌کنند. هوش مصنوعی با تحلیل داده‌ها به بهبود دقت، اعتبار و کاربرد دانش کمک می‌کند تا سازمان‌ها بتوانند استراتژی‌ها و فرایندهای خود را بهینه‌سازی کنند. میانگین کلی ۳/۸۶ نشان می‌دهد که خودکارسازی فرایند ارزش‌آفرینی با هوش مصنوعی در حد متوسط روبه بالا قرار دارد و پتانسیل مناسبی برای توسعه و بهبود این فرایند فراهم می‌سازد.

جدول ۸. گویه‌های کسب‌شده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص توسعه دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
توسعه دانش			
(بکتاش، ۱۳۹۸)	پذیرش	۳/۸	آموزش و یادگیری
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۵	پژوهش و اکتشافات علمی
(علمی و همکاران، ۱۴۰۰)، (گانب دی، ۱۳۸۱)	پذیرش	۳/۶	توسعه محصولات جدید
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۷	بهینه‌سازی تولید و زنجیره تأمین
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۶	غنی‌سازی دانش
۳/۸۴			میانگین کلی

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول ۸ می‌توان گفت که در فرایند توسعه دانش که یکی از بخش‌های مدیریت دانش است، هوش مصنوعی نقش مهمی ایفا می‌کند، به‌ویژه در پژوهش و اکتشافات علمی با میانگین ۴/۵ بیشترین کاربرد را دارد. توسعه دانش به مجموعه فعالیت‌هایی گفته می‌شود که موجب گسترش و بهبود دانش و توانمندی‌های سازمان می‌شود. این فرایند شامل آموزش و یادگیری کارکنان، پژوهش و تولید دانش نوین، توسعه محصولات جدید، بهینه‌سازی تولید و زنجیره تأمین و غنی‌سازی دانش است. هوش مصنوعی با بهبود و خودکارسازی این فعالیت‌ها می‌تواند بهره‌وری و کیفیت دانش سازمانی را افزایش دهد. بر اساس جدول ۷، کمترین کاربرد هوش مصنوعی در توسعه محصولات جدید و غنی‌سازی دانش با میانگین ۳/۶ مشاهده شده است. میانگین کلی ۳/۸۴ نشان‌دهنده قابلیت بالای فرایند توسعه دانش برای خودکارسازی با هوش مصنوعی است که می‌تواند سازمان‌ها را در بهبود مستمر و نوآوری یاری رساند.

جدول ۹. گویه‌های کسب‌شده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص کاربری دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
کاربردی دانش			
(کیوان‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۳/۸	شناسایی فرصت‌های کاربردی
(خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۰)	پذیرش	۴/۶	توصیه سیستم‌های پشتیبانی تصمیم
گروه پژوهش	پذیرش	۴/۱	شخصی‌سازی تجربیات کاربردی
(علمی و همکاران، ۱۴۰۰)	پذیرش	۴/۱	یادگیری و بهبود مستمر
۴/۱۵			میانگین کلی

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول ۹ می‌توان گفت که هوش مصنوعی در فرایند کاربردی دانش نقش مهمی دارد، به‌ویژه در حوزه توصیه سیستم‌های پشتیبانی تصمیم که بیشترین کاربرد را با میانگین ۴/۶ دارد. این فرایند شامل شناسایی فرصت‌های کاربردی دانش برای بهبود عملیات و دستیابی به اهداف استراتژیک است. همچنین شخصی‌سازی تجربیات کاربردی و یادگیری و بهبود مستمر از دیگر حوزه‌های کاربردی هوش مصنوعی هستند که به ترتیب کمترین نقش با میانگین ۴/۱ را دارند. سیستم‌های پشتیبانی تصمیم با استفاده از الگوریتم‌های هوش مصنوعی، پیشنهادهای بهینه‌ای برای تصمیم‌گیری ارائه می‌دهند و به افزایش دقت و سرعت کمک می‌کنند. میانگین کلی ۴/۱۵ نشان‌دهنده قابلیت خوب فرایند کاربردی دانش برای خودکارسازی با هوش مصنوعی است که می‌تواند بهره‌وری و کیفیت تصمیمات سازمانی را بهبود بخشد.

جدول ۱۰. گویه‌های کسب‌شده در دور اول و دوم دلفی برای شاخص خلق دانش

منبع	تصمیم‌گیری	میانگین کسب‌شده	طیف شاخص (گویه)
خلق دانش			
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۲	ترکیب دانش
(اشرفی، ۱۳۹۷)	پذیرش	۴/۱	تجسم دانش
گروه پژوهش	پذیرش	۳/۶	مدیریت مالکیت فکری
۳/۹۶			میانگین کلی

در جدول ۱۰ نیز نشان داده شده است که هوش مصنوعی در فرایند خلق دانش که به تولید و توسعه دانش نوآورانه در سازمان‌ها کمک می‌کند، کاربرد قابل توجهی دارد. این فرایند شامل ترکیب دانش، تجسم دانش و مدیریت مالکیت فکری است. ترکیب دانش به ادغام دانش‌های مختلف برای ایجاد ایده‌ها و راه‌حل‌های نوین اشاره دارد که هوش مصنوعی در این بخش بیشترین نقش را ایفا می‌کند. تجسم دانش با استفاده از تکنیک‌های بصری به درک بهتر اطلاعات پیچیده کمک می‌کند و مدیریت مالکیت فکری حفاظت از حقوق اختراعات و نوآوری‌ها را بر عهده دارد. بر اساس جدول ۱۰، خودکارسازی فرایند خلق دانش با هوش مصنوعی بیشترین تأثیر را در ترکیب دانش دارد و کمترین تأثیر را در مدیریت مالکیت فکری با میانگین ۳/۶ نشان می‌دهد. میانگین کلی ۳/۹۶ بیانگر قابلیت متوسط رو به بالای این فرایند در استفاده از هوش مصنوعی برای خودکارسازی است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

در عصر دیجیتال که حجم داده‌ها به سرعت افزایش می‌یابد، مدیریت دانش به چالشی مهم برای سازمان‌ها تبدیل شده است. دانش به عنوان منبعی استراتژیک نقش کلیدی در ایجاد مزیت رقابتی پایدار دارد، اما بهره‌برداری از آن پیچیده است. هوش مصنوعی با توانایی خودکارسازی و بهینه‌سازی فرایندهای مدیریت دانش، می‌تواند الگوها و اطلاعات ارزشمند را از داده‌های گسترده استخراج کند. این فناوری امکان تصمیم‌گیری‌های دقیق‌تر و استراتژیک‌تر را برای مدیران فراهم می‌کند. بنابراین، هوش مصنوعی ابزاری کلیدی در بهبود عملکرد مدیریت دانش محسوب می‌شود. یکی از مهم‌ترین کاربردهای هوش مصنوعی در مدیریت دانش، خودکارسازی فرایندهای مختلف از جمله استخراج دانش، سازمان‌دهی، اشاعه و ارزیابی دانش و سایر فرایندهای مدیریت دانشی است. این فناوری علاوه بر بهبود مدیریت دانش، با تحلیل داده‌های بزرگ و کشف الگوهای پیچیده، فرصت‌های نوآوری و خلاقیت را در سازمان‌ها فراهم می‌سازد. با شناسایی شکاف‌های دانش و فرصت‌های موجود، سازمان‌ها قادر به طراحی استراتژی‌های نوین برای رشد و توسعه خواهند بود. این نکات در مطالعات پیشین نیز به‌طور گسترده تأیید شده‌اند. برای نمونه در پژوهش

بزرگ‌برفرویی و همکاران (۱۳۹۵) نیز به فواید و ظرفیت‌های هوش مصنوعی در مدیریت دانش پرداختند که با پژوهش حاضر هماهنگی و همخوانی دارد. البته در پژوهش بزرگ‌برفرویی و همکاران به معایب و ضعف‌های آن نیز اشاره کرد که از جمله آن‌ها سیستم‌های خبره محدود به مسائل خاص، عدم آمادگی برای کار با اطلاعات پیچیده است که در این پژوهش به این مورد اشاره‌ای نشده است. همچنین طاهریان (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود به این مسئله اشاره کردند که هوش مصنوعی در توانمندسازی سازمان‌ها در استفاده از سیستم‌های مدیریت دانش در ذخیره و اشاعه اطلاعات ساختار نیافته استفاده کنند که در پژوهش حاضر نیز به نقش مؤثر و مفید هوش مصنوعی در فرایند مدیریت دانش اشاره می‌کند و به نقش مهم آن در اشاعه دانش اشاره می‌کند. در نتیجه این پژوهش نیز با یافته‌های بخش اشاعه و سازمان‌دهی دانش هم‌خوانی و هماهنگی دارد. عباسی و سیوندیان (۱۳۹۹) نیز در پژوهش خود به نقش هوش مصنوعی در کدگذاری دانش و ارزش‌آفرینی از دانش اشاره می‌کند که در پژوهش حاضر نیز به نقش هوش مصنوعی در فرایند ارزش‌آفرینی اشاره شده است که با این بخش از پژوهش هم‌خوانی دارد و همسو است. خلیلی (۱۴۰۲) در پژوهش خود به این نکته اشاره کرده‌اند که برای توسعه سیستم هوش مصنوعی مبتنی بر مدیریت دانش نیاز است که به سه بعد انسانی، زیرساخت، و فرایندها توجه شود که در پژوهش حاضر به شناسایی این عوامل پرداخته نشده است. محرابی و همکاران (۱۴۰۲) نیز در پژوهش خود به ابعاد مهم هوش مصنوعی در مدیریت دانش اشاره کرده و بیان کردند که هوش مصنوعی می‌تواند در پیشروی موفق مدیریت دانش در سازمان‌ها نقش مؤثری را داشته باشد که با نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر هم‌خوانی و هماهنگی دارد. چراکه یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که هوش مصنوعی در خود کارسازی تمامی فرایندهای مدیریت دانش نقش دارد. اسحاقی (۱۴۰۲) در پژوهش خود به نقش هوش مصنوعی در استخراج دانش، کدگذاری دانش، بازیابی دانش، اشتراک‌گذاری دانش اشاره کرده است که در پژوهش حاضر نیز به این موارد در بستر فرایندهای دانشی اشاره شده است. بنابراین با یافته‌های این پژوهش هم‌خوانی دارد و همسو است. واجپایی و رامانچاندان (۲۰۱۹) در پژوهش خود بیان کردند که هوش مصنوعی برای ارائه بهتر فرایند تصمیم‌گیری مورد توجه است که با یافته‌های پژوهش حاضر در بخش کاربردی دانش که به سیستم‌های پشتیبانی تصمیم‌گیری اشاره شده است، هماهنگی دارد. جالو و همکاران (۲۰۲۰) نیز در پژوهش خود به این نکته اشاره کرده‌اند که ترکیب هوش مصنوعی در محیط‌های داده باعث آسان‌تر پیدا شدن اسناد و مدارک می‌شوند و همچنین به پیاده‌سازی بهتر مدیریت دانش کمک می‌کنند با نتایج حاصل از این پژوهش هم‌خوانی دارد چراکه این پژوهش نیز به نقش مؤثر هوش مصنوعی در حوزه فرایندهای مدیریت دانش اشاره کرده است. لیو (۲۰۲۲) در پژوهش خود به نقش مؤثر هوش مصنوعی در جریان دانش اشاره کرده است و بیان کردند که بین هوش مصنوعی و مدیریت شبکه دانش ارتباط نزدیک و معناداری وجود دارد که این پژوهش با یافته‌های بخش

اشاعه دانش هماهنگی و همخوانی دارد. جراحی و همکاران (۲۰۲۲) به همزیستی بین کارکنان دانش و سیستم‌های هوشمند اشاره کرده است که در این پژوهش به این مورد پرداخته نشده است. با توجه به بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه هوش مصنوعی و در بستر مدیریت دانش این نکته استنباط شد که مدیریت دانش یکی از ارکان مهم در تمامی سازمان‌ها است که باید مورد توجه و بررسی قرار گیرد. در این مقاله نیز به بررسی جامع و عمیقی از کاربردهای مختلف هوش مصنوعی در خودکارسازی فرایندهای مدیریت دانش پرداخته شد. یافته‌های به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر نشان داد که هوش مصنوعی در ۹ فرایند مدیریت دانش می‌تواند نقش مؤثر و بسزایی داشته باشد. در زمینه شناخت دانش، هوش مصنوعی با استفاده از تکنیک‌های پیشرفته پردازش زبان طبیعی و یادگیری ماشین قادر است به‌طور مؤثر به جمع‌آوری، تحلیل و ساختاربندی دانش در سازمان‌ها کمک کند. این به معنای درک عمیق‌تر از نوع، ساختار و کاربرد دانش موجود در سازمان است. بررسی‌های انجام‌شده نشان داد که هوش مصنوعی در بازیابی دانش با میانگین کسب‌شده ۴/۹ می‌تواند بیشترین کاربرد را داشته باشد. البته ناگفته نماند که بر اساس نظرات خبرگان در سایر گزاره‌های شناخت دانش نیز می‌تواند مفید و مؤثر واقع گردد. این نتایج نشان‌دهنده توانایی بالای هوش مصنوعی در تسهیل و بهینه‌سازی فرایندهای مرتبط با دانش است که می‌تواند منجر به بهره‌وری بیشتر و تصمیم‌گیری‌های آگاهانه‌تر در سازمان‌ها شود. در نهایت، این پژوهش تأکید دارد که هوش مصنوعی می‌تواند در تمام مراحل مدیریت دانش از جمع‌آوری و تثبیت تا ترویج و شناسایی خبرگان، نقشی کلیدی ایفا کند و پذیرش و استفاده از این فناوری‌ها می‌تواند به سازمان‌ها در رسیدن به اهداف استراتژیک خود کمک شایانی نماید. یکی دیگر از مهم‌ترین فرایندهای موردبررسی، کسب دانش است که نقش حیاتی در مدیریت دانش دارد. هوش مصنوعی در این فرایند در دو مؤلفه خلاصه‌سازی خودکار با میانگین کسب‌شده ۴/۴، به‌وسیله الگوریتم‌های پیشرفته، اطلاعات طولانی و پیچیده را به‌صورت مختصر و مفید ارائه می‌دهد که به تصمیم‌گیری سریع‌تر کمک می‌کند. همچنین استدلال و نتیجه‌گیری با میانگین ۴/۴ نیز یکی دیگر از کاربردهای هوش مصنوعی است که با تحلیل داده‌های موجود، می‌تواند نتیجه‌گیری‌های منطقی و مستدل ارائه دهد. این داده‌ها نشان می‌دهد که هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود می‌تواند فرایند کسب دانش را به‌طور قابل‌توجهی بهبود بخشد و سازمان‌ها را در دستیابی به دانش مؤثر و بهره‌ورتر یاری نماید. یکی از فرایندهای کلیدی موردبررسی، ممیزی دانش است که نقشی اساسی در حفظ و بهبود کیفیت دانش سازمانی دارد. هوش مصنوعی می‌تواند در شناسایی شکاف‌های دانش با میانگین ۴/۴ بیشترین کاربرد را در این فرایند داشته باشد. هوش مصنوعی این امکان را فراهم می‌کند تا نقاط ضعف و کمبودهای موجود در دانش سازمانی را شناسایی و پیشنهادهایی برای پر کردن این شکاف‌ها ارائه گردد. این نکات بیانگر این موضوع است که هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود در فرایند ممیزی دانش، می‌تواند به‌طور قابل‌توجهی کیفیت، دقت و به‌روزرسانی دانش سازمانی را بهبود بخشد و از این طریق، بهره‌وری و اثربخشی سازمان‌ها

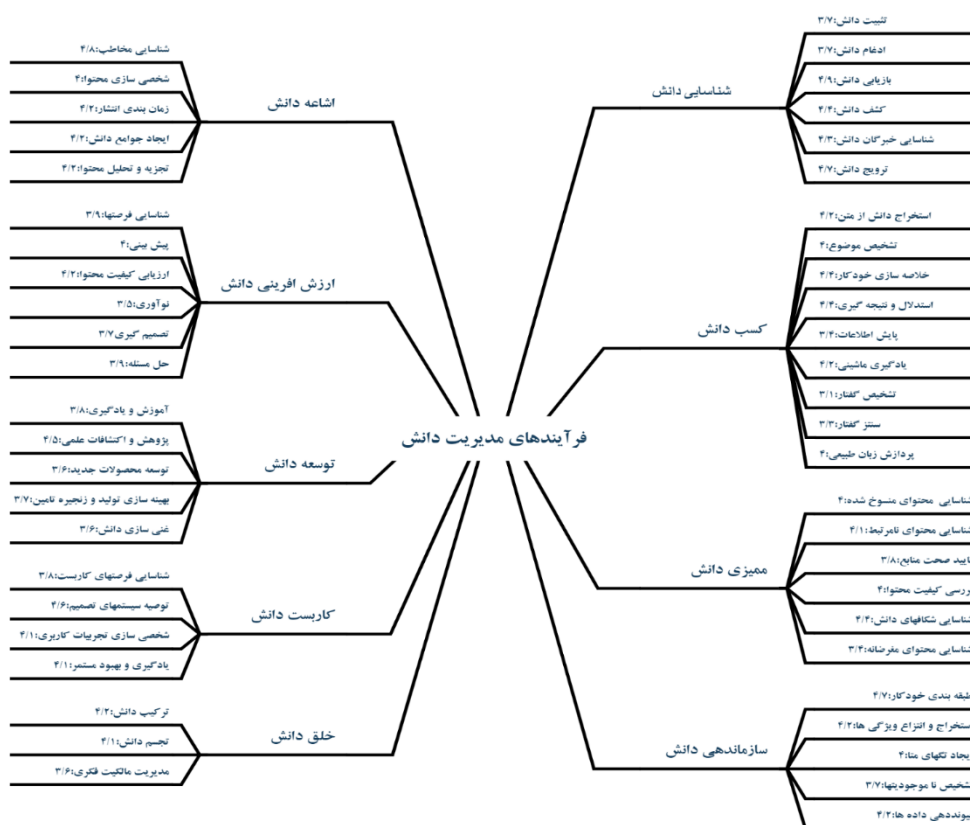

را افزایش دهد. فرایند سازمان‌دهی دانش به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین مراحل موردبررسی قرار گرفته است. هوش مصنوعی با توانایی طبقه‌بندی خودکار، که با میانگین $4/7$ به اثبات رسیده است، می‌تواند به‌طور خودکار اطلاعات و داده‌های سازمانی را دسته‌بندی و سازمان‌دهی کند، که این امر باعث افزایش دسترسی و استفاده بهینه از دانش می‌شود. این عبارت بیانگر این است که هوش مصنوعی با کاربردهای متنوع خود در فرایند سازمان‌دهی دانش، می‌تواند به‌طور قابل توجهی بهبود و کارآمدی این فرایند را افزایش دهد، دسترسی به اطلاعات دقیق و به‌روز را تسهیل کند و در نهایت بهره‌وری و کارایی سازمان‌ها را ارتقا بخشد. فرایند اشاعه دانش نیز به‌عنوان یکی از مراحل مهم مدیریت دانش موردبررسی قرار گرفته است. هوش مصنوعی با توانایی شناسایی مخاطب، که با میانگین $4/8$ به اثبات رسیده است، می‌تواند مخاطبان مناسب برای هر نوع دانش و اطلاعات را شناسایی کرده و از این طریق اشاعه دانش را هدفمندتر و مؤثرتر سازد. به‌طور کلی می‌توان گفت که هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود در فرایند اشاعه دانش، می‌تواند به‌طور قابل توجهی بهبود و کارآمدی این فرایند را افزایش دهد و از این طریق بهره‌وری و اثربخشی سازمان‌ها را در انتقال و به اشتراک‌گذاری دانش ارتقا بخشد. اما فرایند ارزش‌آفرینی نیز به‌عنوان یکی دیگر از فرایندهای مدیریت دانش موردتوجه قرار گرفت که نتایج به‌دست آمده نشان داد که هوش مصنوعی در ارزیابی کیفیت محتوا با میانگین $4/2$ نیز یکی دیگر از کاربردهای مهم هوش مصنوعی است که می‌تواند کیفیت اطلاعات و دانش موجود را ارزیابی و بهبود بخشد. هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود در فرایند ارزش‌آفرینی دانش، می‌تواند به‌طور قابل توجهی به افزایش بهره‌وری و کارآمدی سازمان‌ها کمک کرده و از این طریق ارزش قابل توجهی را از دانش سازمانی ایجاد کند. فرایند توسعه دانش به‌عنوان یکی از مراحل اساسی مدیریت دانش است که در این پژوهش موردبررسی قرار گرفته است. پژوهش و اکتشافات علمی با میانگین $4/5$ ، از جمله حوزه‌های کلیدی است که هوش مصنوعی می‌تواند با تحلیل داده‌های علمی و کشف الگوهای جدید، به پیشرفت علم و فناوری کمک کند. در این فرایند هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود در فرایند توسعه دانش، می‌تواند به‌طور قابل توجهی به ارتقاء و بهبود فرایندهای آموزشی، پژوهشی، تولیدی و نوآورانه در سازمان‌ها کمک کرده و از این طریق به توسعه و غنی‌سازی دانش سازمانی منجر شود. در فرایند کاربست دانش، هوش مصنوعی نیز کاربرد دارد. توصیه سیستم‌های پشتیبانی تصمیم با پذیرش $4/6$ نیز از دیگر کاربردهای مهم هوش مصنوعی است که با ارائه پیشنهادها و راهنمایی‌های مبتنی بر تحلیل داده‌ها، به مدیران در اتخاذ تصمیمات بهتر و آگاهانه‌تر کمک می‌کند. هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود در فرایند کاربست دانش، می‌تواند به‌طور قابل توجهی به بهره‌وری و اثربخشی سازمان‌ها کمک کرده و از این طریق دانش موجود را به‌طور مؤثر و کارآمد به کار گیرد. هوش مصنوعی در فرایند خلق دانش با توانایی ترکیب دانش، که با میانگین $4/2$ مورد تأیید قرار گرفت، می‌تواند با ادغام اطلاعات و داده‌های مختلف از منابع گوناگون، دانش جدید و ارزشمندی ایجاد کند. این

ترکیب دانش می تواند به کشف ایده ها و راه حل های نوآورانه کمک کند. به طور کلی، این داده ها نشان می دهد که هوش مصنوعی با کاربردهای گسترده و متنوع خود در فرایند خلق دانش، می تواند به طور قابل توجهی به تولید دانش جدید و ارزشمند کمک کرده و از این طریق بهره وری و نوآوری سازمان ها را افزایش دهد. با توجه به بررسی های صورت گرفته می توان گفت که نتایج تحلیل کاربردهای هوش مصنوعی در فرایندهای مختلف مدیریت دانش به طور مشخص نشان دهنده الگوی کاربردی و تأثیرگذار این فناوری است. بر اساس میانگین های به دست آمده، هوش مصنوعی بیشترین کاربرد را در فرایندهای شناخت دانش و اشاعه دانش با میانگین ۴/۲۸ دارد، که نشان دهنده توانمندی های بالای هوش مصنوعی در تحلیل، سازمان دهی و انتقال دانش به شیوه ای مؤثر و هدفمند است. پس از آن، فرایند سازمان دهی دانش با میانگین ۴/۱۶ و فرایند کاربست دانش با میانگین ۴/۱۵، به ترتیب در رتبه های بعدی قرار دارند، که این امر به معنای اهمیت هوش مصنوعی در بهینه سازی ساختار و کاربرد عملی دانش در سازمان ها است. در ادامه، فرایند کسب دانش با میانگین ۳/۹۸ و فرایند خلق دانش با میانگین ۳/۹۶، هرچند که کاربرد آن ها کمتر از فرایندهای بالاتر است، اما همچنان نقش مهمی در تولید و توسعه دانش جدید و استخراج اطلاعات از داده ها ایفا می کنند. همچنین، هوش مصنوعی در فرایند توسعه دانش با میانگین ۳/۸۴ و فرایند ممیزی دانش با میانگین ۳/۹۵، به طور معناداری به بهبود و ارزیابی کیفیت دانش کمک می کند. نهایتاً، فرایند ارزش آفرینی دانش با میانگین ۳/۸۶، نشان دهنده توانایی هوش مصنوعی در ایجاد ارزش از دانش و بهینه سازی تصمیمات است.

به طور کلی، این نتایج نشان می دهد که هوش مصنوعی به طور گسترده و کارآمد در تمامی مراحل مدیریت دانش کاربرد دارد و می تواند به بهبود کارایی، بهره وری و نوآوری در سازمان ها کمک کند. در شکل ۲ شاخص ها و گویه های نهایی شده در این پژوهش که تأثیر هوش مصنوعی بر خود کارسازی فرایندهای مدیریت دانش را نشان می دهد، ارائه شده است.

شکل ۲: شاخص‌ها و گویه‌های نهایی شده

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هوش مصنوعی در بیشتر فرایندهای مدیریت دانش نقش مؤثر و سازنده‌ای دارد، اما نوآوری اصلی آن در شناسایی دقیق فرایندهایی است که هوش مصنوعی در آن‌ها عملکردی متفاوت از روش‌های سنتی ارائه می‌کند. برخلاف مطالعات پیشین که به صورت کلی کاربردهای هوش مصنوعی را بررسی کرده‌اند، این پژوهش با استفاده از ادبیات علمی، تحلیل‌های آماری و نظرات خبرگان، اولویت‌بندی دقیقی از فرایندهای بهره‌مند از هوش مصنوعی ارائه داده است. فرایندهایی مانند شناخت دانش، اشاعه دانش و سازمان‌دهی دانش بیشترین تأثیرپذیری را از هوش مصنوعی داشته‌اند. فناوری‌های پیشرفته‌ای همچون پردازش زبان طبیعی، یادگیری ماشین و تحلیل داده‌های غیر ساختاریافته، به بهینه‌سازی این فرایندها کمک قابل توجهی کرده‌اند. به‌عنوان مثال، شناسایی سریع و دقیق دانش موجود، تعیین مخاطبان مناسب برای اشاعه هدفمند و سازمان‌دهی داده‌ها به گونه‌ای که بازیابی آن‌ها آسان‌تر شود، از مزایای کلیدی هوش مصنوعی نسبت به روش‌های سنتی است. این پژوهش همچنین مدلی عملیاتی مبتنی بر اولویت‌بندی فرایندهای مدیریت دانش بر اساس تأثیر هوش مصنوعی طراحی کرده که شکاف‌های نظری پیشین را پر می‌کند. این مدل می‌تواند به سیاست‌گذاران، مدیران و طراحان استراتژی‌های تحول دیجیتال کمک کند تا نقشه راه مناسبی برای استقرار هوش مصنوعی در مدیریت دانش طراحی و اجرا کنند و به این ترتیب بهره‌وری سازمان‌ها را افزایش دهند.

در نهایت، با توجه به رشد روزافزون و پیشرفت‌های سریع در زمینه هوش مصنوعی، درک و استفاده بهینه از این فناوری می‌تواند نقشی تعیین‌کننده در موفقیت و پیشرفت سازمان‌ها در آینده ایفا کند. یافته‌های به‌دست‌آمده از این پژوهش نیز نشان می‌دهد که هوش مصنوعی می‌تواند برای خودکارسازی فرایندهای مدیریت دانش در سازمان‌ها نقش مؤثری داشته باشد. از این رو، پیشنهاد می‌شود آگاهی و آماده‌سازی سازمان‌ها برای بهره‌برداری از قابلیت‌های هوش مصنوعی در مدیریت دانش، به‌عنوان یک ضرورت اساسی و استراتژیک مورد توجه قرار بگیرد. همچنین نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که نیاز است توسعه و پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت دانش هوشمند مورد بررسی قرار بگیرد؛ و به‌منظور عملکرد بهتر، توانمندی‌های تحلیل و پیش‌بینی دانش ارتقا یابد؛ و فرایندهای شناسایی و حفظ دانش‌های کلیدی تقویت گردد. در همین راستا، لازم است از طریق خلق دانش جدید ظرفیت‌های نوآوری توسعه گردد و بر ارزیابی و بهبود کیفیت دانش تمرکز لازم و کافی صورت بگیرد.

۶- منابع و مآخذ

- اسحاقی، رضا. (۱۴۰۲، ۲۰ اردیبهشت). هوش مصنوعی و مدیریت دانش: تأثیرات، مزایا و پیاده‌سازی. دبیرخانه دائمی کنفرانس مونیخ آلمان. <https://civilica.com/doc/1667666>
- اسلام، بکتاش. (۱۳۹۸). ارزیابی رابطه میان مؤلفه‌های مدیریت دانش با نوآوری و عملکرد شرکت توزیع نیروی برق استان فارس در سال ۱۳۹۷. *رویکردهای پژوهشی نو در علوم مدیریت*، ۱۲ (۱)، ۲۰۳-۲۱۸. <http://jnraims.ir/article-1-169-fa.html>
- اشرفی، حمیدرضا. (۱۳۹۷). مؤلفه‌ها، عناصر و عوامل موفقیت مدیریت دانش در سازمان. *رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری*، ۲ (۷)، ۱۲۷-۱۴۱. <https://majournal.ir/index.php/ma/article/view/87>
- برزگر بفرویی، کمال؛ سالمی شکوری، احسان؛ و نوری، داوود (۱۳۹۵، ۳۰ اردیبهشت). نقش هوش مصنوعی در مدیریت دانش. *دانشگاه شهید بهشتی تهران*. <https://civilica.com/doc/499985>
- تولایی، روح‌الله. (۱۴۰۲). تعامل بین انسان و هوش مصنوعی در مدیریت دانش. *مدیریت راهبردی دانش سازمانی*، ۶ (۱)، ۱۱-۲۱. <http://doi.org/10.47176/smok.2023.1121>
- ثابتی، سعید؛ ملک‌محمدی، سپیده؛ و کسرائی، احمدرضا. (۱۴۰۳). نقش هوش مصنوعی در شکل‌دهی آینده مدیریت دانش نوین. *همایش ملی تحقیقات میان‌رشته‌ای در علوم مهندسی و مدیریت*، ۸ (۸)، ۱۵۲-۱۶۶. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2153347/>
- حسن زاده، محمد. (۱۴۰۰). دستورالعمل مدیریت دانش در دستگاه‌های اجرایی: چون و چرا یک راه دراز. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات*، ۷ (۲)، ۷-۲۰. <http://doi.org/10.22091/stim.2021.1886>
- حسن پور، اکبر؛ واعظی، رضا؛ و سفیدکار، پریم. (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر فرآیند مدیریت دانش در صنعت بانکداری و بیمه. *مدیریت توسعه و تحول*، ۵ (۱۵)، ۳۱-۳۷. <https://www.magiran.com/paper/1389902>

خیری، مهتاب. (۱۳۹۷). پیاده‌سازی و استقرار مدیریت دانش در سازمان. موسسه آموزش عالی غیردولتی تاکستان. <https://civilica.com/doc/831425/>.

خیراندیش، مهدی؛ دوستکام، کاظم؛ و حسینی، یحیی. (۱۳۹۰). نقش عوامل فناورانه در موفقیت مدیریت دانش در سازمان. *مدیریت نظامی*، ۱۱ (۴۴)، ۶۹-۸۸. https://jmm.iranjournals.ir/article_3401.html.

خدیور، آمنه؛ و درتاج، فاطمه. (۱۳۹۵). ارائه چارچوبی برای موفقیت در پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت دانش مبتنی بر رایانش ابری. *پژوهش‌های مدیریت در ایران*، ۲۰ (۲)، ۹۳-۱۱۸. https://mri.modares.ac.ir/article_395.html

رضاییان، علی؛ احمدوند، علی محمد؛ و تولایی، روح اله. (۱۳۸۸). بررسی الگوهای راهبرد مدیریت دانش و راهبرد دانش در سازمان‌ها. *توسعه انسانی پلیس*، ۶ (۲۷)، ۳۳-۶۴. <https://sid.ir/paper/132808/en>

ساعدی، مهدی؛ و نادعلی پور، حمید. (۱۳۸۵، ۲۴ دی). مدل پیاده‌سازی مدیریت دانش در ایران خودرو بر مبنای یادگیری و نگاه منبع محور به شرکت در بستر فناوری اطلاعات. تهران. <https://civilica.com/doc/19002>

طاهریان، حمید؛ و خلیلی، مهدی. (۱۳۹۳، ۲۷ اسفند). بررسی کاربردهای هوش مصنوعی در مدیریت دانش. دانشگاه جامع علمی- کاربردی تهران. <https://civilica.com/doc/455109>.

کیوان‌آرا، محمود؛ یزدخواستی، علی؛ بهرامی، سوسن؛ و مسعودیان، یوسف. (۱۳۹۰). رابطه‌ی مؤلفه‌های مدیریت دانش و هوش سازمانی در دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *مدیریت اطلاعات سلامت*، ۸ (۵)، ۶۷۳-۶۸۰. https://him.mui.ac.ir/article_111118.html.

گانب دی. بات. (۱۳۸۱). مدیریت دانش در سازمان‌ها: بررسی تأثیر متقابل فناوری، فنون و انسان. *پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۱۸ (۱)، ۷۶-۸۳. https://jipm.irandoc.ac.ir/article_698697.html.

علمی، الهام؛ آذر، عادل؛ و غفاری، فرهاد. (۱۴۰۰). سناریوسازی تأثیر مؤلفه‌های مدیریت دانش بر زنجیره تأمین بارویکردپویایی سیستم. *آینده‌پژوهی مدیریت*، ۱۲۵ (۳۱)، ۹۷-۱۰۷. <https://sid.ir/paper/1065426/fa>.

محرابی، نازیلا؛ خراشادی زاده، سحر؛ و کریمیان، راحله. (۱۴۰۲). شناسایی مؤلفه‌های هوش مصنوعی در پیاده‌سازی مدیریت دانش. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات*، ۹ (۳)، ۳۵۱-۳۹۰. <http://doi.org/10.22091/stim.2023.8924.1906>

یزدانی کاشانی، مریم؛ و رضاپور میرصالح، مهدی. (۱۴۰۳، ۳۱ تیر). مروری بر نقش هوش مصنوعی در مدیریت دانش. موسسه پایشهر تهران. <https://civilica.com/doc/2036851/>

Alqudah, M. A., & Muradkhanli, L. (2022). *Artificial intelligence and expert system role in knowledge management in government institutions*. Paper presented at the International Baku Scientific Research Congress, Baku, Azerbaijan.

<https://www.researchgate.net/publication/365318572>

Jarrahi, M. H., Askay, D., Eshraghi, A., & Smith, P. (2022). *Artificial intelligence and knowledge management: A partnership between human and AI*. *Business Horizons*, 65(6), 693-705. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2022.05.001>

Jallow, H., Renukappa, S., & Suresh, S. (2020, December). *Knowledge management and artificial intelligence (AI)*. In *ECKM 2020: 21st European Conference on Knowledge Management* (p. 363). Academic Conferences International Limited. <https://www.proquest.com/openview/180f23149cb88002586162a631ac03d0/1?q-origsite=gscholar&cbl=1796412>

- Liu, Q. (2022). *Analysis of collaborative driving effect of artificial intelligence on knowledge innovation management*. *Scientific Programming*, 2022(1), 8223724. <https://doi.org/10.1155/2022/8223724>
- Pai, R. Y., Shetty, A., Shetty, A. D., Bhandary, R., Shetty, J., Nayak, S., ... & D'souza, K. J. (2022). Integrating artificial intelligence for knowledge management systems—synergy among people and technology: a systematic review of the evidence. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 35(1), 7043-7065. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2058976>
- Sanzogni, L., Guzman, G., & Busch, P. (2017). Artificial intelligence and knowledge management: Questioning the tacit dimension. *Prometheus*, 35(1), 37-56. <https://doi.org/10.1080/08109028.2017.1364547>
- Taherdoost, H., & Madanchian, M. (2023). *Artificial intelligence and knowledge management: Impacts, benefits, and implementation*. *Computers*, 12(4), 72. <https://doi.org/10.3390/computers12040072>

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۶۹ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک با رویکرد فراترکیب

مریم احمدی نسب^۱، ثریا ضیایی^{۲*}، افشین موسوی چلک^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول) Maryam.ahmadinasab@gmail.com

۳. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

تاریخ بازنگری: ۲۰ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۳ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ انتشار: اول آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۲ خرداد ۱۴۰۴

چکیده:

هدف: هدف پژوهش حاضر شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه‌های عمومی در رشد و توسعه کسب‌وکارهای کوچک است.

روش‌شناسی: روش فراترکیب به‌عنوان روشی مناسب برای به دست آوردن تلفیقی از مطالعات انجام‌شده در این حوزه بر پایه تفسیر و ترجمه آن‌هاست؛ روش این پژوهش از نظر نحوه گردآوری داده‌ها کیفی و از نظر هدف بنیادی است. به‌منظور تحقق هدف مقاله از مدل هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو جهت به دست آوردن ترکیب جامعی از موضوع پژوهش بر پایه مطالعات کیفی استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که کتابخانه‌های عمومی با ۷ نقش مؤثر خدمات آموزشی، سوادآموزی، توسعه مهارت‌های انسانی، اطلاع‌رسانی، مشاوره‌ای و مرجع، فناوری، فضا و امکانات می‌توانند در توسعه کسب‌وکارهای کوچک تأثیرگذار باشند.

نتایج: بر اساس یافته‌های این پژوهش، کتابخانه‌های عمومی می‌توانند با بازنگری در فرایندهای خدماتی خود به‌منظور کسب جایگاه درخور در برنامه‌های توسعه و حصول خودکفایی در راه توسعه کسب‌وکارهای کوچک تحولی بزرگ آفریده و به سمت الگوی تأثیرگذاری اقتصادی حرکت نمایند. امروزه، کتابخانه‌ها می‌توانند دروازه‌های کسب‌وکار و تجارت بوده و با وجود امکانات و منابع موجودشان در این زمینه فعالیت داشته باشند.

اصالت و ارزش: تاکنون مطالعه‌ای جامع و به روش فراترکیب جهت شناسایی خدمات کتابخانه‌های عمومی به صاحبان کسب‌وکارهای کوچک با بررسی بازه زمانی گسترده، انجام نشده و اکثر مطالعات به روش کتابخانه‌ای، به معرفی تعداد محدودی از این خدمات پرداخته‌اند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های عمومی، رشد اقتصادی، توسعه اقتصادی، کسب‌وکارهای کوچک، خدمات کتابخانه.

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

ضیایی، ثریا؛ احمدی نسب، مریم؛ و موسوی چلک، افشین. (۱۴۰۴). پ شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک با رویکرد فراترکیب. *نشریه مطالعات دانش‌پژوهی*، ۴ (۳): ۷۰-۹۱.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.65736.1134](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.65736.1134)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19961.html?lang=fa

نوع مقاله: مقاله مروری

© نویسنده‌گان

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

ناشر: دانشگاه تبریز

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کرییتیو کامنز قابل استفاده است.

امروزه رسیدن به توسعه پایدار در بخش‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دغدغه اصلی همه کشورها است (محمدی حمیدی و سبحانی، ۱۳۹۷). اهمیت توسعه در ایران را می‌توان در برنامه‌های راهبردی دولت همچون برنامه پنج‌ساله توسعه مشاهده کرد که تمرکز اصلی در تدوین آن، توسعه اقتصادی است.

توسعه فرایندی حاصل از تعامل نظام‌های مختلف از جمله نظام اقتصادی و نظام فرهنگی است. تعامل مثبت این نظام‌ها است که جامعه را به توسعه‌یافتگی می‌رساند. بررسی نسبت فرهنگ و اقتصاد گامی به‌منظور نیل به توسعه پایدار و همه‌جانبه است. این فرهنگ است که زمینه اقتصادی سالم و رو به رشد را مهیا می‌سازد و نیز اقتصاد است که با تأمین زندگی مادی انسان، راه را برای زندگی معنوی وی هموار می‌سازد (گرگی‌زاده، ۱۳۹۴). توسعه یک کشور تا حد زیادی به میزان اطلاعاتی که شهروندانش در معرض آن قرار دارند بستگی دارد. اطلاعات آن‌قدر حیاتی است که به‌عنوان پنجمین عامل تولید شناخته شده است. زمانی که صحبت از توسعه ملی می‌شود، اطلاعات جایگزینی ندارد زیرا به‌عنوان محرک رشد اقتصادی و بهره‌وری شناخته شده است (اویرونکه^۱، ۲۰۱۲).

به‌طور معمول توسعه اقتصادی به‌عنوان ایجاد شغل و ثروت و بهبود کیفیت زندگی تعریف می‌شود. رندال^۲ (۲۰۰۴) توسعه اقتصادی را به‌عنوان روشی تحت تأثیر می‌داند، که بر رشد و تغییر ساختار اقتصادی برای تقویت رفاه اقتصادی یک جامعه تأثیر می‌گذارد. به‌طور کلی می‌توان گفت توسعه نوعی بهبود سبک زندگی، استفاده مناسب از دارایی‌ها و خلق شرایط رضایت‌بخش برای زندگی عموم افراد است و از راه‌های مختلف قابل حصول می‌باشد که از جمله آن‌ها، آموزش و پژوهش، خدمات و کالاهای عمومی است. کتابخانه‌های عمومی از طریق اهداف و رسالت خود یعنی آموزش و پژوهش، اطلاعات و اطلاع‌رسانی، ایجاد تفریح و تفنن، برگزاری نمایشگاه‌های کتاب، همایش و... و همچنین تشویق به مطالعه و تعالی بخشیدن به روح می‌توانند یکی از نهادهای تأثیرگذار در حوزه توسعه باشند. امروزه کتابخانه‌های عمومی با توجه به کارکردها و خدمات عمومی خود، ابزاری هستند که می‌توانند به‌عنوان یک فرصت جهت تأثیر قرار دادن شاخص‌های اقتصادی از آن‌ها استفاده شود.

بنابراین برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب از مجرای کتابخانه عمومی می‌بایست مفهوم کتابخانه به‌عنوان منبع اطلاعاتی جامعه تشخیص داده شود، برای این امر کتابخانه عمومی با قابلیت‌هایی که دارد به‌عنوان مرکز توسعه اقتصادی، نیاز به برنامه‌ریزی و بازتعریف دارد. کتابخانه‌های عمومی در راستای تحقق توسعه اقتصادی، نیازمند بازنگری

و سرمایه گذاری در طراحی فضا، تجهیزات، فرایندها و خدمات خود هستند و باید ارزش افزوده خدمات خود را به عموم و گروه‌های خاصی از مردم معرفی کرده تا در نظر مقامات، کارآمدی نقش کتابخانه عمومی در روند رشد اقتصادی بهبود یابد (سانتوس^۱، ۲۰۰۹).

کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک سازمان تأثیرگذار بر همه عرصه‌های زندگی، دارای ویژگی‌های متمایزکننده‌ای نسبت به سایر سازمان‌ها است (امیری، ضیایی، شریف مقدم و فیاضی، ۱۳۹۷). کتابخانه‌های عمومی یکی از اصلی‌ترین مکان‌هایی است که از طریق آموزش رایگان و ارائه اطلاعات به افراد جامعه در خصوص توانمندسازی اقشار مختلف جامعه فعالیت دارد. از جمله عواملی که در توسعه اقتصادی مورد توجه است، توسعه انسانی، کاهش فقر، برابری درآمد و سطح رفاه و کیفیت زندگی افراد جامعه می‌باشد. نیروی انسانی توانمند با ویژگی‌ها، تخصص و توان خود، می‌تواند کسب و کار خود را راه‌اندازی و آن را در جهت توسعه و پیشرفت، مدیریت کند؛ آنچه تحت عنوان کارآفرینی و به عنوان راهی برای غلبه بر تنگنایهای اقتصادی جامعه و ایجاد اشتغال، مورد بحث قرار می‌گیرد (میرزا محمدی، فتحی و ندیر خانلو، ۱۳۹۱)، کتابخانه‌های عمومی یکی از نهادهایی است که از طریق برنامه‌های آموزشی خود، می‌تواند موجب توانمندسازی افراد جامعه گردد. همچنین از طریق پیوندی که بین مشاغل و تخصص‌های مختلف و مورد نیاز مشاغل برقرار می‌کند و با صرفه‌جویی در زمان و هزینه آموزش، موجب توسعه و تکامل کسب و کارها می‌گردد.

افراد جامعه نیازهای اطلاعاتی فراوانی در زمینه‌های مختلف دارند از جمله: تحصیلات، کاریابی و استخدام، سلامتی، خوداشتغالی، کمک مالی، برنامه‌های دولتی، کمک‌های حقوقی، رفاه اجتماعی، صنایع خانگی، مسکن و اخبار محلی و سیاسی؛ این نیازهای اطلاعاتی ممکن است در زندگی روزمره از یک فرد به فرد دیگر متفاوت باشد. کتابخانه‌های عمومی قادر به برطرف کردن نیازهای اطلاعاتی افراد جامعه و کمک به آنها برای دریافت اطلاعات و خدمات در زمینه‌های فوق می‌باشد. شناسایی و استفاده از پتانسیل‌های موجود در بخش‌های مختلف هر جامعه، یکی از راهکارهای کلیدی برای رسیدن به توسعه در هر زمینه، از جمله اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است. توسعه اقتصادی کشورها به میزان قابل توجهی از رشد و توسعه آموزش تأثیر می‌پذیرد از آنجاکه، یکی از نهادهایی که در امر آموزش و توسعه نیروی انسانی می‌تواند مؤثر باشد، کتابخانه عمومی است. بنابراین شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه‌های عمومی اهمیت ویژه و قابل توجهی در توسعه کسب و کارهای کوچک دارد.

۲- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های بسیاری در سطح ملی و بین‌المللی به بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک پرداخته‌اند. در این پژوهش مقالات مرتبط با نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک که در بازه زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۳ (انگلیسی) در پایگاه وب‌آوساینس، ساینس دایرکت و گوگل اسکالر و سال ۱۳۷۰ تا آبان ۱۴۰۲ (فارسی) در مجلات نمایه شده در پایگاه داده‌های مگ ایران، نورمگز، سیویلیکا، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و پایگاه جامع علوم انسانی مورد بررسی قرار گرفته است. دلیل اینکه برای مقالات فارسی پایگاه‌های بیشتری در نظر گرفته شده است، این است که مقالات بسیار محدودی به زبان فارسی در این زمینه موجود بود و جهت حفظ جامعیت لازم بود تمام مقالات در این حوزه مورد بررسی قرار گیرد. که در ادامه به شرح برخی از آن‌ها می‌پردازیم.

گلس^۱ و همکاران (۲۰۰۰) در پژوهشی با استفاده از گروه‌های متمرکز در بین کتابداران و صاحبان مشاغل و با مطالعه چهار کتابخانه محلی در کانزاس به بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی و رشد منابع تجاری جامعه خود پرداختند.

مک‌کلور، فریزر، نلسون و رایبیز^۲ (۲۰۰۱) نیز پژوهش خود با عنوان اثرات کتابخانه‌های عمومی ایلات فلوریدا و مزایای اقتصادی آن را با استفاده از گروه‌های متمرکز، مصاحبه‌های گروهی، تجزیه و تحلیل مالی کتابخانه‌های عمومی، نظرسنجی از کاربران و مدیران کتابخانه‌های عمومی ایلات فلوریدا انجام دادند. نظر اکثریت کاربران، کتابداران و مدیران بر این بود که کتابخانه‌ها دارای نفع اقتصادی هستند؛ به نحوی که کاربران بر این باور بودند که کتابخانه به رفاه مالی آن‌ها کمک کرده و منافع اقتصادی را به کسب‌وکارهای عملی ارائه نموده است.

همچنین، سانتوس (۲۰۰۹) به بررسی نقش کانونی کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصاد محلی با روش مطالعه موردی در چند کشور آمریکای لاتین پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان داد کتابخانه‌های مورد مطالعه با ایجاد یک مرکز اطلاعاتی به صورت مجزا توانسته‌اند نیازهای اطلاعاتی شهروندان، شرکت‌های کوچک کسب‌وکار و کارآفرینان را در دسترسی به اطلاعات شغلی، تجاری و کسب‌وکار تا حدی تأمین کنند.

روسک^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «کتابخانه‌ها و اقتصاد محلی: همکاری برای رشد اقتصادی» باهدف ارائه نوع جدیدی از خدمات که پشتیبان فعالیت‌های اقتصادی جامعه محلی باشند به بررسی تأثیر نقش خدمات کتابخانه‌های عمومی بر اقتصاد محلی پرداخت.

1. Glass

2. McClure, Fraser, Nelson, & Robbins

3. Rusk & Cummings

یافته‌های این پژوهش نشان داد که کتابخانه‌ها به ثبات و پایداری جامعه کمک می‌کنند، به سوادآموزی کودکان یاری می‌رسانند، بستر مناسبی برای پشتیبانی تخصصی از کسب و کارهای کوچک فراهم می‌آورند، و همچنین حامی اطلاعاتی خوبی برای مشاغل به منظور ارتقا و رشد هستند.

سوریا، منیر و سوریا^۱ (۲۰۱۳)، به بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی پاکستان پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که خدمات ارائه شده توسط کتابخانه‌های عمومی از جمله ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی در خصوص تجارت، مشاغل و کسب و کار تازه، تهیه راهنمای اطلاعاتی مربوط به شهر و مشاغل موجود، ارائه خدمات دسترسی به رایانه و اینترنت و برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی و... در توسعه اقتصادی کشور نقش دارند.

فرنکس و جانز^۲ (۲۰۱۵) در پژوهشی نشان دادند که به‌غیر از خدمت مشاوره که به‌طور مداوم در دسترس کاربران نبود، منابع مرجع، کتاب‌های الکترونیکی، دسترسی به اینترنت و رایانه برای دریافت اطلاعات کسب و کار در اختیار مراجعین بوده است. در نهایت با بیان اینکه کتابخانه‌ها برای کمک به جوامع محلی خود نقش اصلی را در راهبردهای توسعه اقتصادی دارند؛ برای بهبود خدمات‌رسانی کتابخانه‌های عمومی به جامعه کارآفرینان و صاحبان کسب و کار، پیشنهادهایی از جمله بازاریابی ارائه می‌دهد.

همچنین مک دونالد^۳ (۲۰۱۵) در پژوهشی با نظرسنجی از ۸۸ کتابخانه عمومی نشان داد که ۸۰ درصد از کتابخانه‌های عمومی پاسخ‌دهنده با یک یا چند سازمان تجاری همکاری می‌کردند. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که هنگامی که یک بخش تجاری اختصاصی در کتابخانه عمومی به منظور خدمات‌رسانی به کارآفرینان، صاحبان مشاغل، افراد جویای کار وجود دارد، به‌عنوان محور همکاری و مشارکت در نظر گرفته می‌شود و این سطح همکاری نشان‌دهنده آن است که خدمات کتابخانه‌های عمومی تلاشی در راستای توسعه فعالیت‌های اقتصادی است.

هولکامب، دانفورت و آیدوو^۴ (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان «کتابخانه‌های عمومی: ارتباط جامعه برای خدمات شغلی» به بررسی میزان ارائه این خدمات شغلی توسط کتابخانه‌های عمومی در سراسر ایالات متحده پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که کتابخانه‌های عمومی محلی، نقش مهمی در سیستم توسعه نیروی کار ملی ایفا می‌کنند. کتابخانه‌های عمومی طیف وسیعی از خدمات شغلی، از جمله پشتیبانی از رزومه و نامه

1. Soroya, Munir & Soroya

2. Franks & Johns

3. MacDonald

4. Holcomb, Dunford & Idowu

حمایتی، کمک درخواست شغل، آماده‌سازی مصاحبه، آموزش، و ارجاع را ارائه می‌دهند.

بیگی، دادخواه و عامل (۱۳۹۸) نیز در پژوهشی به معرفی انواع خدماتی که کتابخانه‌های عمومی می‌توانند برای پشتیبانی از استارت‌آپ‌ها ارائه دهند در ۱۵ بند می‌پردازند. یافته‌ها نشان می‌دهند که خدمات کتابخانه‌های عمومی به کسب و کارهای نوپا باعث رونق آن‌ها می‌شود و کتابخانه‌ها می‌توانند از ظرفیت‌ها و امکانات موجود برای خدمات‌رسانی به این گروه استفاده نمایند.

همچنین هیوز و باس^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی نقش کتابخانه‌های روستایی در توسعه و رونق اقتصادی جوامع روستایی پرداختند. این پژوهش که به روش نظرسنجی و پیمایشی انجام شد به بررسی نقش خدمات کتابخانه‌های عمومی در ایالت کلرادو آمریکا در حمایت از کسب و کارها پرداخت. یافته‌های این پژوهش نشان داد کتابخانه‌های روستایی می‌تواند با ارائه خدمات به مراجعین از جمله ارائه رایانه‌های عمومی، کتاب‌ها، دسترسی به اینترنت بی‌سیم به صورت رایگان، نمابر، کپی، چاپ و اسکن، دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و کتاب‌های الکترونیکی، ایجاد کیوسک‌های اطلاعاتی، ارائه خدمات مشاوره و مرجع در خصوص کسب و کارهای کوچک با حضور متخصص موضوعی و تهیه منابع اطلاعاتی نقشی مؤثر در توسعه اقتصادی منطقه خود داشته باشد. همچنین بر اساس پژوهش فغانی و سیفی (۱۳۹۹) با عنوان نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصاد محلی، یافته‌ها حاکی از این است که خدمات آموزشی، سوادآموزی، توسعه مهارت‌های انسانی، اطلاع‌رسانی، مشاوره‌ای و مرجع، فعالیت‌های تحقیقاتی، فضا و امکانات کتابخانه‌های عمومی می‌تواند در توسعه کسب و کارهای کوچک و محلی نقش داشته باشد.

در پژوهشی عطائی ظاهر و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی امکان ارائه خدمات مؤثر بر توسعه اقتصادی در کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد پرداختند. یافته‌ها حاکی از این بود که از نظر کتابداران و مدیران، امکان و ضرورت ارائه خدمات مؤثر بر توسعه اقتصادی (شامل خدمات سوادآموزی، آموزش و توسعه مهارت‌های سرمایه انسانی، اطلاع‌رسانی، مشاوره‌ای و مرجع و فعالیت‌های تحقیقاتی و مطالعاتی کتابخانه) در کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد بیش از حد متوسط است. همچنین وضعیت زیرساخت‌های فضا و تجهیزات، امکانات مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری به منظور ارائه خدمات مؤثر بر توسعه اقتصادی در کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد بیشتر از حد متوسط و وضعیت زیرساخت‌های نیروی انسانی و بودجه کمتر از حد متوسط ارزیابی شد.

فرهادی^۱ (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی به بررسی استفاده کتابخانه‌های عمومی از بستر رسانه آنلاین برای دسترسی به صاحبان مشاغل کوچک پرداخت. نتایج نشان داد که کتابخانه‌های عمومی برای ارتباط بهتر با جامعه کسب و کارهای کوچک از رسانه‌های اجتماعی استفاده نموده و علاوه بر آن مشارکت با سازمان‌های پشتیبان کسب و کارهای کوچک نیز کارگشاست.

اقبالی و نوروزی (۱۴۰۱) در پژوهش خود به تحلیل نقش خدمات کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصاد محلی استان کرمانشاه از دیدگاه کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان در وضعیت موجود و مطلوب کتابخانه‌های عمومی پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که در وضعیت موجود، خدمات جنبی، خدمات اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی، خدمات آموزشی و پژوهش در سطح نسبتاً مطلوب و خدمات مشاوره‌ای و مرجع در وضعیت موجود در سطح نامطلوب قرار دارند. همچنین، در وضعیت مطلوب خدمات جنبی، خدمات آموزشی و پژوهشی، خدمات اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی و خدمات مشاوره‌ای و مرجع در سطح مطلوب قرار دارند.

همچنین جانیکی^۲ (۲۰۲۲) با انتشار کتابی با عنوان «کتابخانه‌ها کسب و کار می‌آفرینند» به بیان تجربیات بیش از ۳۰ کتابخانه از سراسر آمریکا پرداخته که شیوه‌های نوآورانه‌ای برای کسب و کارهای کوچک در جوامع خود ارائه می‌کنند. این کتاب حاوی آموزش‌های عملی و گام به گام بوده، الهام‌بخش و منبعی رایگان برای حمایت از کتابخانه‌ها در توسعه، اجرا، حفظ و ارزیابی طرح‌های کسب و کارهای کوچک است. کتاب مطالبی در ۵ حوزه کلیدی شامل نحوه شروع، نحوه ساخت و گسترش برنامه، برابری، تنوع و شمول، نظارت و ارزیابی و حفظ برنامه شما، ارائه می‌کند.

حاصلی، صفوی و پارسا (۱۴۰۲) نیز در پژوهشی به شناسایی انواع خدمات، برنامه‌ها و فعالیت‌های اقتصادی و تجاری کتابخانه‌های عمومی پرداختند. یافته‌ها نشان داد که فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی در راستای توسعه اقتصادی جامعه در چهار مؤلفه اطلاع‌رسانی، آموزشی، اجتماعی، و توسعه فضا و تجهیزات دسته‌بندی می‌شود. مؤلفه اطلاع‌رسانی دارای دو بعد منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی (هشت گویه) و خدمات مرجع (پنج گویه) است. مؤلفه آموزشی دارای هشت گویه، اجتماعی دارای شش گویه، و توسعه فضا و تجهیزات دارای پنج گویه است.

همچنین ضیایی، بهرامی نیا و مرادی (۱۴۰۲) در پژوهشی دیگر به شناسایی نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی جامعه از دیدگاه متخصصان، کتابداران و مدیران کتابخانه‌های عمومی کشور پرداختند. طبق نتایج به دست آمده ۶ مقوله اصلی و

۳۶ مقوله فرعی با توجه به ماهیت و ظرفیت‌های موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور به‌عنوان راهبردهایی که منجر به توسعه اقتصادی در جامعه خواهد شد، مفهوم‌سازی شد. این راهبردها، به‌عنوان مؤلفه‌های توسعه اقتصادی شامل: توسعه کسب‌وکارها، افزایش کیفیت زندگی، توسعه نیروی انسانی، افزایش قدرت خرید، ارتقای توسعه پایدار و توسعه گردشگری بودند.

بهرامی نیا، ضیایی و مرادی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای دیگر با عنوان نقش خدمات و کارکردهای کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی جامعه از دیدگاه کتابداران و مدیران کتابخانه‌ها پرداختند که نتایج پژوهش نشان داد که ویژگی‌ها و کارکردهای کتابخانه‌های عمومی در ایران این ظرفیت و توانایی را دارند که نقش مؤثر و چشمگیری در توسعه اقتصادی جامعه داشته باشند و این مهم در کشورهای توسعه‌یافته به شکل موفق‌تری اتفاق افتاده است.

شکاری، خادمی و صفایی (۱۴۰۲) در پژوهشی باهدف طراحی مدل و بررسی میزان آمادگی کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در تسهیل و توسعه کسب‌وکارهای کوچک به مطالعه پرداختند. این پژوهش نتایجی را در ۴ بعد از عوامل درونی شامل «منابع و خدمات»، «نیروی انسانی»، «بازاریابی و تبلیغات» و «فناوری و فضا»؛ و ۴ بعد از عوامل بیرونی شامل «قوانین و آیین‌نامه‌ها»، «نگرش‌های مدیریتی»، «آموزش» و «ارتباطات و تعاملات» ارائه می‌دهد. از مجموع ۱۷ مؤلفه‌ای که در ۴ بعد از عوامل درونی موردبررسی قرار گرفت، ۱ نقطه قوت و ۹ نقطه ضعف مشاهده و ۷ عامل باقی‌مانده در وضعیت متوسط قرار داشتند که میانگین ۲/۳۸۹ به دست می‌آید. از سوی دیگر، کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان از ۱۹ عامل موردبررسی در ۴ بعد از عوامل بیرونی، با ۲ فرصت مواجه و با ۹ تهدید روبه‌رو هستند و ۸ عامل دیگر نیز وضعیت متوسطی را دارا هستند و میانگین ۲/۴۸۲ برای عوامل بیرونی به دست می‌آید که وضعیت نسبتاً مطلوبی است و در کل میانگین به‌دست‌آمده برای تمامی مؤلفه‌ها و ابعاد موردبررسی عدد ۲/۴۳۸ است که نشان از وضعیت نسبتاً مطلوبی دارد.

گرچه پژوهش‌های متعددی درباره نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک در جهان انجام شده است اما این پژوهش‌ها در حوزه کتابخانه‌های عمومی ایران سابقه چندانی ندارد. بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در سطح بین‌المللی اهمیت و نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب‌وکارها و پیوند دوسویه کتابخانه و عملکرد کسب‌وکارها را نشان می‌دهد؛ در اکثر این پژوهش‌ها، جذب کاربران از جامعه غیر کاربران کتابخانه، شناسایی نیازهای اطلاعاتی کسب‌وکار، تغییر نگرش جامعه نسبت به نقش‌های سنتی کتابخانه، آموزش و ارتقای آگاهی کتابداران و کارکنان از درک نقش جدید و توسعه فعالیت‌های کتابخانه در جهت توسعه کسب‌وکارها و بهبود اقتصادی

جامعه و ... مورد توجه قرار گرفته است (فالکنر، ۲۰۱۸، هیوز و باس، ۲۰۲۰، هولکامب، دانفورت و آیدوو، ۲۰۱۹، فرنکس و جانز، ۲۰۱۵، گیجوی، آنینچا و دول، ۲۰۱۸).

با مرور پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک، انجام و گسترش چنین خدماتی در کتابخانه‌های عمومی ایران بیش‌ازپیش آشکار شد. به نظر می‌رسد کتابخانه‌های عمومی در ایران چندان از نقش و خدمات اطلاعاتی‌شان بهره نمی‌برند. یکی از دلایل آن عدم آگاهی کتابداران از گستردگی خدمات کتابخانه‌های عمومی به کسب و کارهای کوچک است. این پژوهش می‌تواند در افزایش آگاهی مدیران کتابخانه‌ها، کتابداران و اطلاع‌رسانان در رابطه با نقش‌های کتابخانه در حوزه کسب و کار مؤثر باشد؛ بنابراین می‌توان گفت تاکنون مطالعه - ای جامع و به روش فراترکیب جهت شناسایی خدمات کتابخانه‌های عمومی به صاحبان کسب و کارهای کوچک با بررسی بازه زمانی گسترده، صورت نگرفته است و اکثر مطالعات به روش کتابخانه‌ای و مرور متون، به معرفی تعداد محدودی از این خدمات پرداخته‌اند. بنابراین، در پژوهش حاضر با استفاده از فراترکیب مطالعات انجام‌شده در این حوزه، نقش‌های کتابخانه‌های عمومی، جهت برداشتن گامی در راستای آشنایی کتابداران با نقش‌های متنوع و خدمات کتابخانه‌های عمومی به کسب و کارهای کوچک شناسایی و معرفی شده است.

۳- روش‌شناسی پژوهش

از آنجاکه نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک چندبعدی و گسترده است، روش فراترکیب به‌عنوان روشی مناسب برای به دست آوردن تلفیقی از مطالعات انجام‌شده در این حوزه بر پایه تفسیر و ترجمه آن‌هاست؛ بنابراین، فراترکیب تصویر بزرگ‌تری را از پدیده مورد مطالعه ارائه می‌دهد و تعمیم‌پذیری بیشتری را در مطالعات مبتنی بر مدرک فراهم می‌سازد (آگار و هال، ۲۰۰۸، نقل در شیخ شعاعی، نقشینه، علیدوستی و ناخدا، ۱۳۹۵). روش این پژوهش از نظر نحوه گردآوری داده‌ها کیفی و از نظر هدف بنیادی است. به‌منظور تحقق هدف این مقاله از مدل هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۲ (۲۰۰۷) جهت به دست آوردن ترکیب جامعی از موضوع پژوهش بر پایه مطالعات کیفی انجام شده است. مراحل انجام‌شده در این پژوهش بر اساس روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو شامل طرح روشن مسئله، بررسی نظام‌مند ادبیات، جستجو و پالایش متون، استخراج اطلاعات متون، تحلیل و ترکیب یافته‌ها، کنترل کیفیت و ارائه یافته‌هاست.

۳-۱- طرح روشن مسئله و پرسش پژوهش

در قرن حاضر کتابخانه‌های عمومی با تقاضا و خواسته‌های جدیدی از سوی کاربران مواجه هستند. در این قرن، جامعه ارزش اطلاعات را به‌عنوان نیروی محرکه در توسعه اقتصادی و گسترش کسب‌وکارها ارزیابی می‌کند و نقش کتابخانه‌ها در ارتقای عملکرد جامعه در مقابل نقش‌های جدید و وسیع ارزیابی می‌شود (اقبال و نوروزی، ۱۴۰۱). جهت ایجاد مبانی نظری در این راستا نگارندگان در این مقاله به شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک پرداخته‌اند. بنابراین مسئله اصلی این پژوهش پاسخ به این پرسش است: «کتابخانه‌های عمومی چه نقشی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک دارند؟»

۳-۲- بررسی نظام‌مند ادبیات

در این پژوهش، عنوان، چکیده و محتوای مقالات باهدف پالایش و انتخاب مقالات دارای بیشترین هم‌پوشانی با شاخص پذیرش موردبررسی قرار گرفت. شرایط انتخاب مقالات، شامل مقالات مرتبط با نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک است که در بازه زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۳ (انگلیسی) در پایگاه وب آوساینس، ساینس دایرکت و گوگل اسکالر و سال ۱۳۷۰ تا آبان ۱۴۰۲ (فارسی) در مجلات نمایه شده در پایگاه داده‌های مگ ایران، نورمگز، سیولیکا، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایراندک)، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و پایگاه جامع علوم انسانی موردبررسی قرار گرفته است. دلیل اینکه برای مقالات فارسی پایگاه‌های بیشتری در نظر گرفته شده است، این است که مقالات بسیار محدودی به زبان فارسی در این زمینه موجود بود و جهت حفظ جامعیت لازم بود تمام مقالات در این حوزه موردبررسی قرار گیرد. در جدول ۱ کلیدواژه‌های مورداستفاده در پایگاه‌های فارسی و انگلیسی استفاده‌شده در این پژوهش ارائه می‌گردد:

جدول ۱. کلیدواژه‌های مورداستفاده در پایگاه‌های فارسی و انگلیسی

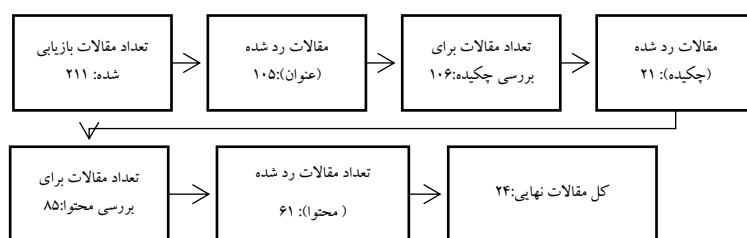
Keywords	کلیدواژه‌های استفاده‌شده در پایگاه‌های فارسی
Public library and business	کتابخانه عمومی و کسب‌وکار
Public library	کتابخانه عمومی
libraries	کتابخانه‌ها
Business Development	توسعه کسب‌وکار
Small businesses	کسب‌وکارهای کوچک
start-up businesses	کسب‌وکار نوپا
Economic Development	توسعه اقتصادی
Public Library and Economics	کتابخانه عمومی و اقتصاد

کلیدواژه‌ها به صورت ترکیبی و انفرادی در قسمت عنوان، چکیده و کلیدواژه‌ها در نظر گرفته شدند. پژوهشگران حوزه‌های موضوعی که احتمال چاپ مقالات مرتبط با پرسش پژوهش در آن‌ها نبود، مانند: شیمی، میکروبیولوژی، ریاضی و ... را از طبقه‌بندی موضوعی پایگاه‌های اطلاعاتی حذف نموده و حوزه‌هایی از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی، مدیریت، اقتصاد و ... را مورد بررسی قرار دادند. در نتیجه جستجو با استفاده از واژه‌های کلیدی انتخاب شده در منابع فارسی و انگلیسی ۸۵ مقاله یافت شد.

۳-۳- جستجو و پالایش مقالات منتخب در حوزه پژوهش

در این مرحله لازم است مشخص شود کدام یک از پژوهش‌های کیفی برای انجام سنتز دارای شرایط ورود به پژوهش هستند. سندلوسکی و باروسو ورود حداقل ۱۰ تا ۱۲ مورد مطالعه اولیه را توصیه می‌کنند (نجفی، منجدبی و نیک پیمان، ۱۳۹۱). در این مرحله از مجموعه مقالات بازبایی شده، مقالاتی که منطبق با معیارهای ورود مقالات به فراترکیب نبودند، حذف شدند و مقالات واجد شرایط وارد فرایند فراترکیب شدند. بر این اساس مقالات یافت شده در چندین مرحله به صورت عمیق و مفهومی بررسی شده تا مقالات با بیشترین هم‌پوشانی با حوزه پژوهش مشخص شوند. معیارهای ورود مقالات این پژوهش به فراترکیب شامل: هم‌پوشانی با مسئله پژوهش (نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک) است که این معیار در سه مرحله مورد ارزیابی قرار گرفت. در مرحله اول عنوان همه مقالات بررسی شدند. در این مرحله از مجموع ۲۱۱ مقاله بازبایی شده، ۱۰۵ مقاله از پژوهش خارج شدند. در مرحله دوم چکیده ۱۰۶ مقاله بررسی شد و در این مرحله نیز ۲۱ مقاله معیار ورود به پژوهش را نداشتند. در مرحله سوم ۸۵ مقاله به صورت تمام متن مورد بررسی قرار گرفتند در این مرحله نیز محتوای ۶۱ مقاله با پرسش پژوهشی مطابقت نداشت و بدین ترتیب ۲۴ مقاله برای بررسی در فراترکیب انتخاب شدند. جهت ارزیابی کیفیت مقالات انتخاب شده، دو نفر از نویسندگان به کدگذاری مقالات پرداختند و با استفاده از interrater method توافق دو پژوهشگر ۸۳/۸۵ محاسبه شد. با توجه به اینکه مقدار قابلیت اطمینان بیش از ۷۰ درصد است، می‌توان درصد اطمینان بین دو پژوهشگر را تأیید و قابل قبول دانست. الگوریتم فرایند بازبینی و انتخاب مقالات واجد شرایط ورود به پژوهش در شکل ۱ قابل مشاهده است.

شکل ۱. نتایج جستجو و انتخاب مقالات مناسب

۳-۴-ارائه یافته‌ها

در این مرحله پس از کدگذاری مقالات منتخب مؤلفه‌های نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک و اطلاعات مقالات شامل نام نویسندگان، سال انتشار، عنوان مقالات و کد هر مقاله استخراج شدند.

در جدول ۲ برای نمونه مؤلفه‌های استخراج شده از یک مقاله فارسی (کد شماره) و یک مقاله انگلیسی (کد شماره) ارائه می‌گردد. نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک دارای اشتراک معانی و هم‌پوشانی هستند؛ از این رو در مرحله بعد به تحلیل و تلفیق مؤلفه‌های مستخرج پرداخته می‌شود.

جدول ۲. نمونه مؤلفه‌های استخراج شده از مقالات فارسی و انگلیسی

محققین	عنوان	نقش کتابخانه عمومی در توسعه کسب و کار کوچک
فغانی و سیفی (۱۳۹۹)	نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصاد محلی	خدمات آموزشی، سوادآموزی (تلاش برای ارتقای سوادآموزی به‌عنوان یک مهارت اساسی در مدیریت فعالیت‌های جدید)، توسعه مهارت‌های انسانی (ایجاد فرصت‌های رشد سازنده فردی)، اطلاع‌رسانی (تضمین دسترسی تمام شهروندان و گروه‌های خاصی از افراد مانند صاحبان مشاغل و جویای کار به تمام اطلاعات مرتبط با نیازشان)، مشاوره‌ای و مرجع (خدمات پاسخگویی مرجع)، فعالیت‌های تحقیقاتی، فضا و امکانات کتابخانه‌های عمومی در ۲۲ مقوله فرعی می‌تواند در توسعه اقتصاد محلی نقش داشته باشد.
هیوز و باس (۲۰۲۰)	چگونه کتابخانه‌های عمومی روستایی از توسعه اقتصادی محلی در دشت‌های کوهستانی حمایت می‌کنند.	کتابخانه‌های روستایی می‌تواند با ارائه خدمات به مراجعین از جمله ارائه رایانه‌های عمومی، کتاب‌ها، دسترسی به اینترنت بی-سیم به صورت رایگان، نمابر، کپی، چاپ و اسکن، دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و کتاب‌های الکترونیکی، ایجاد کیوسک‌های اطلاعاتی، ارائه خدمات مشاوره و مرجع در خصوص کسب و کارهای کوچک با حضور متخصص موضوعی و تهیه منابع اطلاعاتی نقشی مؤثر در توسعه اقتصادی منطقه خود داشته باشد.

۳-۵-تجزیه، تحلیل و ترکیب یافته‌های مقالات مورد بررسی

در این مرحله تمام کدهای به دست آمده از مرحله چهارم را در نظر گرفته و سپس با توجه به مفهوم هر کدام از آن‌ها، درون مفاهیم مشابه و کلی‌تر دسته‌بندی شده‌اند. در طول تجزیه و تحلیل، پژوهشگر موضوعاتی را جستجو می‌کند که در میان مطالعه‌های موجود در فراترکیب پدیدار شده‌اند. این مورد به‌عنوان «بررسی موضوعی» شناخته می‌شود. پس از شناسایی موضوع، بررسی کننده یک طبقه‌بندی تشکیل می‌دهد و طبقه‌های مشابه و مربوط را در موضوعی قرار می‌دهد که آن را به بهترین گونه توصیف کند. موضوع‌های

اساسی و پایه‌ای را برای ایجاد توضیحات، مدل‌ها و تئوری‌ها یا فرضیات ارائه می‌دهند (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۷).

در این پژوهش ابتدا همه نقش‌های کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک از مطالعات پیشین استخراج و در مفهومی مشابه دسته‌بندی شدند و به این ترتیب مفاهیم پژوهش مشخص شدند؛ بنابراین، بر طبق بررسی‌های صورت گرفته با رویکرد تحلیل محتوا، ۲۵ مقاله شناسایی شده با بیشترین هم‌پوشانی در ۷ مقوله، ۱۸ مفهوم و ۵۲ کد برای نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک برچسب‌گذاری شدند.

جهت محاسبه فراوانی مفاهیم و مقوله‌ها کدهای تکراری در هر مفهوم و مقوله یک‌بار در نظر گرفته شده‌اند. فراوانی مفهوم مجموعه‌سازی برای این مقاله، یک در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه بر مبنای روش فراترکیب، نظم موجود در بین تمامی پژوهش‌های پیشین دریافت شده است و همچنین با توجه به اینکه مبنای انتخاب و دسته‌بندی مقوله‌ها، مفاهیم و کدها متون تخصصی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی هستند؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که مؤلفه‌های ارائه شده برای نقش‌های کتابخانه عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک به اندازه کافی جامع هستند.

۴- یافته‌های پژوهش

نتایج یافته‌ها پس از انجام گام‌های مختلف فراترکیب، در ۷ مقوله، ۱۸ مفهوم و ۵۲ شاخص دسته‌بندی شدند. نتایج حاصل از فراترکیب به صورت مدل زیر نشان داده شده است:

کتابخانه‌ها طیف وسیعی از برنامه‌ها و خدمات تجاری‌محور را در تلاش‌های خود انجام داده‌اند و توسعه کسب‌وکارهای کوچک را تقویت کرده‌اند. کتابخانه‌ها منبعی قابل‌دسترس برای پشتیبانی تحقیقاتی، اطلاعات در دسترس و محتوایی هستند که به‌طور متفکرانه تنظیم شده‌اند. با مرور پژوهش‌های انجام‌شده برای کتابخانه‌ها ۷ نقش عمده‌ی آموزش و پژوهش، سوادآموزی، توسعه مهارت‌های انسانی، مشاوره و مرجع، اطلاع-رسانی، فناوری و فضا و امکانات در راستای ترکیب مؤلفه‌های استخراج‌شده، به‌عنوان نقش‌های کتابخانه عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک انتخاب شدند که در ادامه به شرح و بسط این نقش‌ها خواهیم پرداخت.

۴-۱- نقش آموزشی و پژوهشی

مردم به محیط‌های مشارکتی و تعامل اجتماعی که محرک یادگیری هستند علاقه دارند (دنت، ۲۰۰۷). کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان نهادی که درهای آن به روی طیف گسترده-ای از مردم باز است و در جوامع محلی ریشه‌های عمیقی دارند می‌توانند با آگاهی از آموزش‌های موردنیاز مردم و برگزاری انواع کارگاه‌های آموزشی آن‌ها را به کسب توانایی‌های گوناگون قادر سازند که این خود به بهبود شرایط اجتماعی منجر می‌شود (بیسواس، ۲۰۲۰). همچنین از طریق خدماتی مانند تحویل مدرک، امانت بین کتابخانه‌ای، اشتراک منابع بین سازمانی، تأمین زیرساخت‌های لازم جهت استفاده در زمینه ارتباطات راه دور می‌توانند زمینه‌ای را برای پشتیبانی تحقیقاتی کارآفرینان و صاحبان مشاغل کوچک فراهم آورند (فغانی و سیفی، ۱۳۹۹).

۴-۲- نقش سوادآموزی

امروزه سواد نه تنها خواندن و نوشتن بلکه توانمندی‌های زیادی مانند مهارت‌های زبانی، محاسبات و ... را در برمی‌گیرد. مفاهیم خدمات سوادآموزی حاکی از آن است که کتابخانه‌ها می‌توانند به‌عنوان مرکزی فرهنگی برای ارتقای سوادآموزی به‌غیر از تهیه مجموعه مواد و منابع چاپی از طریق فعالیت‌های گوناگونی چون تسهیل آموزش مهارت-های سواد اطلاعاتی کاربران مانند سواد رایانه‌ای، سواد دیجیتالی و ... در برنامه‌های سوادآموزی مشارکت داشته باشند (سیفی و فغانی، ۱۳۹۹، عطایی ظاهر و همکاران، ۱۴۰۰).

۴-۳- نقش توسعه مهارت‌های نیروی انسانی

نتایج نظرسنجی انجمن کتابخانه‌های آمریکا در سال ۲۰۱۴ نشان داد ۷۳ درصد از کتابخانه‌ها به افراد در مصاحبه و درخواست شغل کمک می‌کنند (برتوت و همکاران، ۲۰۱۵). کتابخانه‌های عمومی می‌توانند با انجام فعالیت‌هایی در زمینه‌های مختلف مانند توسعه و ارتقای کارآفرینی، کمک به افراد جویای شغل در جهت دستیابی به حرفه متناسب با توانایی، برانگیختن قدرت خلاقیت، تغییر نگرش افراد نسبت به توانایی و ...

فرصت‌هایی را جهت رشد سازنده افراد جامعه فراهم آورند (ضیایی و بهرامی نیا، ۱۴۰۲، فغانی و سیفی، ۱۳۹۹، عطایی ظاهر و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین از طریق آموزش و ایجاد فرصت‌های مهارت‌آموزی کاربران با برگزاری کارگاه‌های آموزشی مرتبط و تغییر نگرش کتابداران برای ایجاد ذهنیت کارآفرینی به‌منظور توسعه شغلی جامعه گام‌های مؤثری بردارند (هولکامب، دانفورت و آیدوو، ۲۰۱۹).

۴-۴- نقش مشاوره‌ای و مرجع

کتابخانه‌های عمومی می‌توانند از طریق فعالیت در زمینه مشاوره کسب و کار (مانند مشاوره شغلی رایگان، مشاوره در راستای توسعه فناوری بازاریابی و فروش، راه‌اندازی کلینیک مشاوره حقوقی با خدمات رایگان برای ارائه دستورالعمل‌های مالی خاص و ایجاد گروه‌های بحث پیوسته/ ناپیوسته؛ از جمله استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای مرتبط ساختن مردم در زمینه اجرای فعالیت‌های تجاری) (اقبال و نوروزی، ۱۴۰۱، بیگی، دادخواه و عامل، ۱۳۹۸) خدمات پاسخگویی مرجع (به‌عنوان مثال، از طریق تهیه فهرست ارجاع الکترونیکی و تلفنی در سراسر کشور به‌عنوان مرجع تجارت، اتاق مشاوره حضوری برای ملاقات با مراجعین مشاغل، ارائه خدمات جستجوی پایگاه داده و ...) (بیشاپ، مهرا و پارتل، ۲۰۱۶) و فراهم آوری فرصت‌های شبکه‌سازی در کسب و کار (مانند تشویق افراد برای اشتراک گذاری اطلاعات و تجارب تجاری و ...) اطلاعات روزآمد و ضروری در حوزه کسب و کار محلی را برای مشتریان فراهم آورند (گیجوی، آنینچا و دول، ۲۰۱۸).

۴-۵- نقش اطلاع‌رسانی

با استفاده از خدمات اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های عمومی از طریق راهنماهای اطلاعاتی مانند تهیه فهرستی از مشتریان جویای شغل، تهیه بسته‌های اطلاعاتی در مورد رستوران‌ها، بانک‌های شهر، اطلاعات جمعیت‌شناسی، اطلاعات بازاریابی، فروش و تهیه گزارش تحقیقی بازار (مانند تهیه اطلاعات موردنیاز برای کارآفرینان به‌منظور تجزیه و تحلیل بازار و فرصت‌های شغلی جدید یا گزارش‌های سالانه تجاری) به ارائه خدمات کسب و کار و مشاغل پرداخت و دسترسی تمامی شهروندان و گروه‌های خاص را به اطلاعات موردنیاز امکان‌پذیر ساخت (گیجوی، آنینچا و دول، ۲۰۱۸).

۴-۶- نقش فناوری

با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته، کتابخانه‌های عمومی اغلب تنها گزینه رایگان برای دسترسی به رایانه و اینترنت در جوامع هستند و می‌توانند شکاف‌های توسعه نیروی کار را با ارائه خدمات شغلی متناسب با آن‌ها پر کنند (هولکامب، دانفورت و آیدوو، ۲۰۱۹). با توجه به ایجاد و گسترش مشاغل جدید در حوزه فناوری اطلاعات و افزایش خدمات رایانه‌ای و نرم‌افزاری، کتابخانه‌ها می‌توانند با تأمین تجهیزات فناوری و ایجاد دسترسی عموم به استفاده از این امکانات و همچنین از طریق فعالیت‌های آموزشی رایانه

و آشنایی با نرم افزارهای مرتبط به بهبود جایگاه اقتصادی اعضای جامعه کمک کنند (فرهادی، ۲۰۲۱).

۴-۷- نقش فضا و امکانات

کتابخانه‌های عمومی با استفاده بهینه از فضای فیزیکی و در اختیار گذاشتن فضای کافی برای برگزاری سمینارها، کارگاه‌ها و کلاس‌ها در زمینه تجارت کسب و کار و نمایشگاه-های تجاری یا همایش‌ها برای عرضه خدمات کسب و کار به بازار محلی (هیوز و باس، ۲۰۲۰) و همچنین در بستر مجازی به عنوان مثال از طریق وبسایت کتابخانه، صفحه کتابخانه در اینستاگرام با ایجاد گروه‌های بحث و گفتگوی پیوسته باهدف حل مسائل مشاغل محلی و تبادل تجربه و ... به توسعه کسب و کار افراد محلی کمک می‌نمایند (فالکنر، ۲۰۱۸).

۵- بحث و نتیجه گیری

مرور نظام مند پژوهش‌ها نشان داد که دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و دلخواه زمانی میسر می‌شود که نقش کتابخانه‌ها در توسعه کسب و کارها نادیده گرفته نشود. امروزه، کتابخانه‌ها می‌توانند دروازه‌های کسب و کار و تجارت بوده و با وجود امکانات و منابع موجودشان در این زمینه فعالیت داشته باشند (غلامحسین نژاد، ۱۳۹۸). یافته‌های پژوهش نشان داد که کتابخانه‌های عمومی این قابلیت را دارند که با ارائه خدمات گوناگون، نقش مؤثری در توسعه کسب و کارهای کوچک داشته باشند که منجر به رشد و توسعه اقتصاد محلی شود.

کتابخانه عمومی نهادی است که باید به حل مشکلات واقعی جامعه کمک کند، چیزی که مردم بیشتر به آن نیاز دارند، ارائه خدمات آموزشی است (شپسترا^۱، ۱۳۷۶). به بیان مانوئل کاستلز^۲، آموزش، منبعی کلیدی و ارزشمند در اقتصاد جدید است؛ کتابخانه‌های عمومی که بخشی از کلیت جامعه به حساب آمده با حمایت از برنامه‌های آموزشی و ارائه آموزش‌های مادام‌العمر به محلی برای کسب نوآوری برای بهبود شرایط اجتماعی تبدیل می‌شوند (دنت^۳، ۲۰۰۷) به نحوی که با یادگیری مادام‌العمر، مردم را قادر ساخته با آموزش مجدد، توانایی‌های مختلفی را کسب کرده که منجر به انتخاب آسان شغل، توانایی خودآگاهی و افزایش فعالیت‌های فرد در جامعه می‌شود (کراجینا^۴، ۲۰۱۱).

همچنین کتابخانه‌های عمومی با در اختیار گذاشتن فرصت‌هایی برای مهارت‌آموزی باهدف افزایش بهره‌وری و توسعه شغلی می‌توانند در جهت سرمایه‌گذاری برای بهبود

1. Scheepstra
2. Manuel Castells
3. Dent
4. Krajina

کسب‌وکار گام‌های مؤثری بردارند؛ همچنین با به اشتراک‌گذاری علائق، مهارت‌ها و دانش مشترک زمینه تحرک فکری را فراهم آورند (گل‌س، کلیفورد، هریس، رز، ۲۰۰۰). از طرفی کتابخانه‌ها مأموریت دارند در نقش اقتصادی خود؛ منابع اطلاعاتی معتبر، ارزشمند و قابل‌اعتماد را که به رشد کسب‌وکار کمک کرده و اطلاعات روزآمد موردنیاز برای تصمیم‌گیری روزانه در زمینه‌های حرفه‌ای و شخصی را در زمینه کسب‌وکار محلی فراهم آورند (مکلور و جاگر، ۱۳۹۲) و در اختیار مراجعین تجاری قرار دهند؛ هیچ کتابخانه‌ای به‌تنهایی تمامی اطلاعات موردنیاز برای خدمت به مشتریان تجاری را ندارد، بنابراین با توسعه شبکه‌های الکترونیکی از طریق همکاری بین کتابخانه‌ای این مسئله حل می‌شود؛ چراکه کتابخانه باید قادر به رفع نیازهای اطلاعاتی مشاغل محلی و ارائه خدمت به آن‌ها بوده و دامنه وسیعی از اطلاعات را پوشش دهند و با درک کامل از نیازها در زمینه رقابت، خدمات مشتریان، استراتژی‌های مؤثر بازاریابی، تحقیقات بازار و ... به سؤالات مراجعان تجاری پاسخ داده شود (ساویر، ۱۹۹۶).

امروزه کتابخانه‌ها دروازه‌های کسب‌وکار و تجارت بوده و با وجود امکانات و منابع موجود در این زمینه فعالیت می‌نمایند (غلامحسین نژاد، ۱۳۹۸). کسب‌وکارهای کوچک بخش مهمی از جامعه هستند که کتابخانه‌ها می‌توانند با مجموعه‌ای از منابع و برنامه‌ها به‌عنوان مثال از طریق اطلاع‌رسانی و ایجاد راهنمایی درباره نحوه‌ی شروع کسب‌وکار کوچک، تجزیه و تحلیل بازار و ... به این مسئله کمک کنند و اطمینان دهند که در مسیر درست حرکت کرده و می‌توانند تأثیر چشمگیری در موفقیت کسب‌وکارهای تازه و نوپدید داشته باشند (کریم زاده، ۱۳۹۷). کتابخانه‌ای که خدمات اطلاعات شغلی و کسب‌وکار ارائه می‌دهد، نیاز به اطلاعات مربوط به کسب‌وکار، مشاغل، کارآفرینی، امور مالی شخصی و کاریابی را برآورده می‌کند؛ بنابراین افراد، مهارت‌ها و منابع موردنیاز برای شناسایی فرصت‌های شغلی سازگار با استعدادها و علائق شخصی خود را در اختیار خواهند داشت (مکلور و جاگر، ۱۳۹۲).

همچنین کتابخانه‌ها به‌طور مؤثر از توسعه اقتصادی پشتیبانی کرده؛ با توجه به ایجاد مشاغل جدید در عرصه فناوری اطلاعات و افزایش خدماتی از رایانه و نرم‌افزارهای مختلف به‌عنوان یک وسیله و ابزار کمکی استفاده می‌کنند. ارائه کلاس‌های رایگان در مورد مباحث خاص با علائق عمومی به کاربران جوان در زمینه دستیابی تحصیلی مساعدت نموده و جایگاه اقتصادی برخی اعضای جامعه بهبود یافته چون می‌توانند به دنبال شغل باشند (گل‌س، کلیفورد، هریس و رز، ۲۰۰۰). از سویی کتابخانه‌های عمومی با استفاده از فضا و امکانات خود برای خدمت به جامعه شغلی، امکانات و منابعی را فراهم آورده که به افراد در کسب‌وکارشان کمک کند (غلامحسین نژاد، ۱۳۹۸). نخستین مسیری که کتابخانه‌ها به صاحبان مشاغل کوچک مساعدت نموده، ارائه فضایی به آن‌هاست. هنگام

شروع کار، کارآفرینان ممکن است مکانی نداشته باشند که بتوانند از آن استفاده کنند. با فراگیری مقوله کار از راه دور، بسیاری از افراد در هر مکانی که وای فای و مکانی برای حضور داشته باشند، مشاغل خود را انجام می‌دهند، کسب و کارهایی چون فروشندگی، حسابداری و ... کتابخانه‌های عمومی همچنین می‌توانند فضای اتاق کنفرانس را فراهم آورده که برای جلسات ملاقات با مشتری یا شرکای تجاری قابل رزرو باشد (غلامحسین نژاد، ۱۳۹۸). از طرفی، استقرار کتابخانه‌های عمومی در نزدیکی مناطق تجاری، منجر به افزایش مشتری و درآمد مشاغل پیرامون کتابخانه می‌شود.

به‌طور کلی نتایج پژوهش نشان داد که کتابخانه‌ها نقش مهمی در توسعه کسب و کارهای کوچک دارند؛ به‌عنوان نهادی مرکزی در جامعه، منابع اطلاعاتی و آموزشی را به همه ارائه می‌دهند و این موضوع می‌تواند به صاحبان کسب و کارهای کوچک که به دنبال کسب درآمد هستند، کمک کند. وجود کارآفرینان در کتابخانه‌ها به توسعه محله نیز می‌انجامد؛ چراکه همه ما دوست داریم اقتصاد محلی پررونقی داشته باشیم و کتابخانه می‌تواند در پیشرفت اقتصاد محلی نقش آفرین باشد و جامعه و محیط زندگی افراد را به مکانی فوق‌العاده تبدیل کند. این موضوع همچنین به نفع کتابخانه‌ها است؛ هرچه کتابخانه‌ها بیشتر نشان دهند که منابعشان به اقتصاد محلی کمک می‌کند و مردم از طریق کتابخانه به راه‌اندازی کسب و کار پردازند، عموم به‌ضرورت وجود کتابخانه پی برده و حمایت آنان از کتابخانه و متعاقباً موفقیت این مراکز در اجرای برنامه‌های خود را تضمین می‌کند. برای این امر لازم است که کتابداران نگرش خود را نسبت به توسعه اقتصادی، ماهیت اطلاعات و خدمات کتابخانه تغییر داده و آموزش‌های لازم در زمینه کسب و کار دیده باشند؛ درعین‌حال کتابخانه‌های عمومی با بازنگری در نقش‌های سنتی خود، مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی و همکاری با مؤسسات تجاری، به تمهیدات و تجهیزات لازم فیزیکی و مجازی مجهز شده تا به سمت جامعه‌ای پویا و رو به رشد گام بردارند، چراکه کتابخانه‌های عمومی با تقویت سرمایه‌های انسانی نقش مهمی در توسعه اقتصاد جامعه محلی دارند.

۶- منابع و مآخذ

- اقبال، علی؛ و نوروزی، علیرضا. (۱۴۰۱). تحلیل نقش خدمات کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصاد محلی: مطالعه موردی استان کرمانشاه. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۸ (۱)، ۷۶-۹۳. <https://doi.org/10.52547/publi.28.1.76.93-76>
- امیری، محمدرضا؛ ضیایی، ثریا؛ شریف‌مقدم، هادی؛ و فیاضی، بی‌بی مرجان. (۱۳۹۷). طراحی الگوی فرهنگ سازمانی اثربخش در کتابخانه‌های عمومی ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴ (۴)، ۵۰۱-۵۲۱. <https://publi.iran/article-1-1812-fa.html>

بهرامی نیا، سارا؛ ضیایی، ثریا؛ و مرادی، محمود. (۱۴۰۲). نقش خدمات و کارکردهای کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی جامعه نشریه مطالعات دانش پژوهی، ۲ (۱)، ۲۱-۱۰۳۱. <https://doi.org/10.22034/jkrs.2023.57250.1031.1-21>

بیگی، ملیحه؛ دادخواه، نیره؛ و عامل، فرزانه. (۱۳۹۸، ۲۹ دی). توسعه کسب‌وکارهای نوپا در کتابخانه‌های عمومی. پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران تهران. <https://civilica.com/doc/999752>

حاصلی، داود؛ صفوی، زینب؛ و پارسا، فرزانه. (۱۴۰۲). فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی جامعه: یک مرور نظام‌مند. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۹ (۲)، ۱۶۲-۱۸۱. <http://doi.org/10.61186/publij.29.2.162>

شپسترا، دیک. (۱۳۷۶). کتابخانه‌های عمومی و توسعه اقتصادی. (ترجمه زهره میرحسینی). تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۴ (۷)، ۶۹-۷۷. https://publij.ir/article_727710.html

شکاری، محمدرضا؛ خادمی، روح اله؛ و صفائی، دنیا. (۱۴۰۲). تسهیلگری و کمک به توسعه کسب‌وکارهای کوچک؛ آیا کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان آماده‌اند؟. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۶ (۴)، ۱۷۱-۱۹۸. <https://doi.org/10.30481/lis.2024.429923.2128>

شیخ شعاعی، فاطمه؛ نقشینه، نادر؛ علیدوستی، سیروس؛ و ناخدا، مریم. (۱۳۹۵). بنیانی برای طراحی مدل بلوغ کتابخانه دیجیتال: کاربرد روش فراترکیب. پژوهش‌نامه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۳۲ (۳)، ۸۴۳-۸۷۴. <http://doi.org/10.35050/JIPM010.2017.040>

ضیایی، ثریا؛ بهرامی نیا، سارا؛ و مرادی، محمود. (۱۴۰۲). شناسایی نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصادی جامعه از دیدگاه متخصصان. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۹ (۱)، ۳۲-۱۲. <http://doi.org/10.61186/publij.29.1.12>

عطائی ظاهر، شیما؛ جعفری، معصومه؛ صنعت‌جو، اعظم؛ و شریف، عاطفه. (۱۴۰۰). امکان‌سنجی ارائه خدمات مؤثر بر توسعه اقتصادی در کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۴ (۲)، ۸۴-۵۹. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_68911.html?lang=fa

غلامحسین نژاد، شهناز. (۱۳۹۸). ایجاد یک کسب‌وکار در کتابخانه. کتابدار، ۲۰ (۳)، ۱۰۳۹۰. <http://lib2mag.ir/10390>

فغانی، الهام؛ و سیفی، لیلی. (۱۳۹۹، ۲۵ و ۲۶ آذر). نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اقتصاد محلی. در کتابخانه‌های عمومی در کرانه کارون و کرخه: مجموعه مقالات و سخنرانی‌های همایش ملی کارکردهای اجتماعی کتابخانه‌های عمومی. <https://www.gisoom.com/book/11686286>

کراجینا، دیجانا سابلوچیچ. (۲۰۱۱/۱۳۹۰، آگوست). خواندن و سواد - راهی برای کتابخانه فراگیر اجتماعی. در محمد خندان (ویراستار)، گزیده مقالات هفتاد و هفتمین همایش بین‌المللی ایفلا (صص. ۲۳-۴۸). <https://rdm.iranpl.ir/files/site1/files/2011/2.pdf>

کریم‌زاده، مهناز. (۱۳۹۷). یازده خدمتی که کتابخانه‌ها می‌توانند برای کمک به کسب‌وکارهای محلی و کارآفرینان ارائه دهند. مجله کتابدار، ۲. <https://princh.com>

گرچی زاده، عطیه. (۱۳۹۴، ۳۱ اردیبهشت). *رابطه متقابل فرهنگ و توسعه اقتصاد*. موسسه تحقیقاتی رایمند پژوه مشهد.

محمدی حمیدی، سمیه؛ و سبحانی، نوبخت. (۱۳۹۷). توسعه پایدار در منطقه خاورمیانه با تأکید بر کشور ایران. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۸(۲۸)، ۹۹-۱۱۴.
https://gps.gu.ac.ir/article_70695.html

مکلور، چارلز؛ و جاگر، پائول. (بی تا). *سنجش و ارتقاء خدمات اینترنتی در کتابخانه های عمومی*. ترجمه مریم آذرگون و مهناز جعفری، (۱۳۹۲). نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر. <https://lib.ut.ac.ir/site/catalogue/1082734>

میرزاحمدی، محمدحسن؛ فتحی، محمد؛ و ندیرخانلو، سمیرا. (۱۳۹۱). بررسی نقش مهارت آموزی در توانمندسازی نیروی انسانی. *مهارت آموزی*، ۱(۲)، ۱۰۳-۱۲۲.
<https://sid.ir/paper/255987/fa>

نجفی، فرشته؛ منجدبی، فاطمه؛ و نیک پیمان، نسرين. (۱۳۹۲). متاسنتر تحقیقات کیفی در پرستاری: یک مطالعه مروری. *تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، ۲(۴)، ۳۲۰-۳۳۵.
<https://sid.ir/paper/215452/fa>

- Bertot, J. C., Jaeger, P., Lee, J., Dubbels, K., McDermott, A., & Real, B. (2014). *2013 digital inclusion survey: Survey findings and results*. Information Policy & Access Center, College of Information Studies, University of Maryland. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED601682.pdf>
- Bishop, B. W., Mehra, B., & Partee, R. P. (2016). The role of rural public libraries in small business development. *Public Library Quarterly*, 35(1), 37-48. <http://doi.org/10.1080/01616846.2016.1163971>
- Dent, V. F. (2007). Local economic development in Uganda and the connection to rural community libraries and literacy. *New Library World*, 108(5/6), 203-217. <https://doi.org/10.1108/03074800710748777>
- Faulkner, A. E. (2018). Entrepreneurship resources in US public libraries: Website analysis. *Reference Services Review*, 46(1), 69-90. <http://doi.org/10.1108/RSR-07-2017-0025>
- Franks, J. E., & Johns, C. (2015). Entrepreneur assistance & economic development in Florida libraries. *Reference Services Review*, 43(3), 400-418. <http://doi.org/10.1108/RSR-03-2015-0014>
- Gichohi, P. M., Onyancha, O. B., & Dulle, F. W. (2018). A model for public libraries' support in the development of small-scale business enterprises in Meru County, Kenya. *Public Library Quarterly*, 37(1), 81-102. <http://doi.org/10.1080/01616846.2017.1391033>
- Glass, R., Clifford, N., Harris, B., & Rose, C. (2000). The role of public libraries in local economic development. Institute for Public Policy and Business Research, University of Kansas. <http://www.ipsr.ku.edu/resrep/pdf/m260.pdf>
- Holcomb, S., Dunford, A., & Idowu, F. (2019). *Public libraries: A community's connection for career services* (pp. 1-33). John J. Heldrich Center for Workforce Development. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED601682.pdf>
- Hughes, C., & Boss, S. (2021). How rural public libraries support local economic development in the mountain plains. *Public Library Quarterly*, 40(3), 258-281. <https://doi.org/10.1080/01616846.2020.1776554>
- Macdonald, A. T. (2015). Dedicated business centers in public libraries. *Reference Services Review*, 43(3), 344-368. <http://doi.org/10.1108/RSR-02-2015-0007>

- McClure, C. R., Fraser, B. T., Nelson, T. W., & Robbins, J. B. (2000). *Economic benefits and impacts from public libraries in the State of Florida. Final Report.* <https://scispace.com/pdf/economic-benefits-and-impacts-from-public-libraries-in-the-1b5974mlst.pdf>
- Nicki, M. (2022). *Libraries that build business: Advancing small business and entrepreneurship in public libraries.* ALA Editions. <https://alastore.ala.org/lbb>
- Oyeronke, A. (2012). Information as an economic resource: The role of public libraries in Nigeria. *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal*, 34, 66–75. <https://www.whiteclouds.com/iclc/cliej/cl34oyeronke.pdf>
- Randal, K. (2004). *The innovation imperative.* Economic Development Administration, US Department of Commerce Conference. <http://www.compete.org/nri/>
- Rusk, M. D., & Cummings, E. (2011). Libraries and the local economy: Partnerships for economic growth (a presentation to the Oklahoma Library Association, March 30, 2011). *Community & Junior College Libraries*, 17(2), 53–61. <http://doi.org/10.1080/02763915.2011.591708>
- Sandelowski, M., Sandelowski, M. J., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research.* Springer Publishing Company. <http://doi.org/10.46743/2160-3715/2009.2820>
- Santos, V. F. D. (2009). Public libraries and their contribution towards economic development: A discussion. *Library and Information Science Research E-Journal*, 19(2). <https://www.libres-ejournal.info/543/>
- Sawyer, R. (1996). The economic and job creation benefits of Ontario public libraries. *The Bottom Line*, 9(4), 14–26. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/08880459610131781/full/html>
- Soroya, M. S., Munir, M. A., & Soroya, S. H. (2014). Role of public libraries in economic development of Pakistan: A future vision. *Pakistan Library & Information Science Journal*, 45(1), 3–8. https://www.researchgate.net/publication/261703571_Role_of_Public_Libraries_in_Economic_Development_of_Pakistan_A_Future_Vision

شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

محمد رضا آزادی‌فر^۱، افشین حمیدی‌پور^{۲*}، رسول زوارقی^۳، هاشم عطاپور^۴

۱. دانشجوی دکتری مدیریت اطلاعات و دانش، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
۲. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول) hamdipour@tabrizu.ac.ir
۳. استاد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
۴. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تاریخ بازنگری: ۲۲ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۷ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۱۰ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۳ خرداد ۱۴۰۴

چکیده

هدف: هدف از این مطالعه، شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های کلیدی تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نوع توصیفی-پیمایشی است و ۲۲۰ کتابدار به روش سرشماری وارد مطالعه شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌ای ۴۶ گویه‌ای مبتنی بر مقیاس لیکرت بود که روایی آن توسط پنج استاد و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha \geq 0.70$) تأیید شد. داده‌ها با استفاده از تحلیل عامل اکتشافی، آزمون‌های آماری فریدمن و ویلکاکسون با نرم‌افزار SPSS26 تحلیل شد.

یافته‌ها: تحلیل عامل اکتشافی هشت مؤلفه «ارائه خدمات هوشمند و دیجیتال‌سازی فرایندها»، «شایستگی‌های حرفه‌ای کارکنان»، «دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال»، «امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال با کاربران»، «توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقی‌سازی اطلاعات»، «آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال»، «رهبری و نوآوری دیجیتال» و «زیرساخت‌های فناوریانه» را شناسایی کرد که در مجموع ۷۶/۶۳۰ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. بر اساس نتایج آزمون فریدمن، کتابداران «شایستگی‌های حرفه‌ای کارکنان» را با میانگین رتبه ۳/۶۹ مهم‌ترین و «زیرساخت‌های فناوریانه» را با میانگین ۲/۹۲ کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه دانسته‌اند. آزمون‌های ویلکاکسون با تصحیح بونفرونی، تفاوت‌های جفتی معنی‌داری را بین این مؤلفه‌ها تأیید کردند.

نتیجه‌گیری: تحقق تحول دیجیتال در کتابخانه‌های علوم پزشکی نیازمند رویکردی است که هم بر رهبری و نوآوری دیجیتال به‌عنوان ابعاد راهبردی و هم بر تقویت زیرساخت‌های فناوری، ارتقای شایستگی‌های کارکنان و دیجیتال‌سازی فرایندها به‌عنوان ابعاد عملیاتی تأکید دارد.

اصالت و ارزش: پژوهش حاضر مؤلفه‌های مؤثر در فرایند تحول دیجیتال کتابخانه‌های علوم پزشکی را شناسایی و رتبه‌بندی نمود. این مؤلفه‌ها می‌توانند به‌عنوان راهنما در طراحی، اجرا و ارزیابی طرح‌های تحول بکار گرفته شوند.

کلیدواژه‌ها: تحول دیجیتال، مؤلفه‌های تحول دیجیتال، انتقال فناوری، کتابخانه‌های علوم پزشکی

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

آزادی‌فر، محمد رضا؛ حمیدی‌پور، افشین؛ زوارقی، رسول؛ و عطاپور، هاشم. (۱۴۰۴). شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور. *نشریه مطالعات دانش‌پژوهی*، ۴ (۳): ۹۲-۱۲۰.

Doi: <https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.19967>

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_19967.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

ناشر: دانشگاه تبریز

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کرییتیو کامنز قابل استفاده است.

با گسترش بی‌سابقه فناوری‌های دیجیتال، سازمان‌ها با چالش‌های جدی در تطبیق ساختارها و فرایندهای سنتی خود با نیازهای نوین مواجه شده‌اند. در دهه‌های اخیر، فناوری‌های نوین چون هوش مصنوعی، اتوماسیون، رباتیک، رایانش ابری و اینترنت اشیا با شتابی شگرف ساختار و کارکرد سازمان‌ها را دگرگون کرده‌اند؛ به گونه‌ای که مهارت‌های موردنیاز کارکنان نیز بازتعریف شده است (ترنری^۱، ۲۰۲۱؛ کاری^۲، ۲۰۲۰). در چنین شرایطی، «تحول دیجیتال» بیش از آنکه صرفاً به کارگیری ابزارهای نوین باشد، فرایندی هدفمند برای یکپارچه‌سازی فناوری‌ها، فرایندها و راهبردهای دیجیتال در ساختار سازمانی است تا ضمن بهبود کارایی داخلی، ارزش‌آفرینی نیز بهینه شود.

باهدف روشن‌تر کردن مرزهای مفهومی، باوجود اینکه واژه‌های Digitalization, Digitization و Digital Transformation همگی از ریشه لاتین digit مشتق شده‌اند، اما Digitization به معنای تبدیل اطلاعات به قالب دیجیتال، Digitalization به کاربرد و ادغام فناوری‌های دیجیتال در فرایندهای سازمانی و Digital Transformation به تغییرات راهبردی، فرهنگی و ساختاری گسترده‌ای اطلاق می‌شود که همه جنبه‌های سازمان را دربر می‌گیرد (واژه‌نامه انگلیسی اکسفورد^۳، ۲۰۲۵؛ استولترمن و فورس^۴، ۲۰۰۴). بررسی ریشه‌های واژه digit از لاتین باستان تا digitalis در ادبیات لاتین جدید و ورود «کامپیوتر دیجیتال» در دهه ۱۹۴۰ نشان می‌دهد هر یک از این اصطلاحات بار معنایی خاصی دارند و دامنه اعتبار تجربی متفاوتی را در ادبیات علمی پیش روی پژوهشگران می‌گذارند (اریکسون^۵، ۲۰۱۰؛ گونگ^۶ و همکاران، ۲۰۲۴).

جریان‌های نظری تحول دیجیتال را می‌توان از دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ ردیابی کرد؛ زمانی که ایده محصولات و خدمات دیجیتال شکل گرفت (کیسلاو^۷، ۲۰۱۶؛ شالمو^۸ و همکاران، ۲۰۲۰). مورتون^۹ (۱۹۹۱) تحول سازمانی مبتنی بر فناوری اطلاعات را به‌عنوان ریشه پژوهش تحول دیجیتال مطرح کرد (نقل در نادکارنی و پروگل^{۱۰}، ۲۰۲۱). گیتس و دیل^{۱۱} (۱۹۹۷) فناوری اطلاعات را محرک اصلی انقلاب اطلاعات در «عصر جامعه اطلاعاتی» دانستند. با گسترش فناوری‌های دیجیتال و تغییرات گسترده اجتماعی و صنعتی، پژوهشگران حوزه تحول دیجیتال فراتر از جنبه‌های فنی، به

1. Trenerry
2. Kari
3. Oxford English Dictionary
4. Stolterman and Fors
5. Eriksson
6. Gong
7. Kislov
8. Schallmo
9. Morton
10. Nadkarni and Prügl
11. Gates and Dale

ابعاد انسانی، راهبردی، فرهنگی و ساختاری این پدیده توجه نشان دادند (استولترمن و فورس ۲۰۰۴؛ هنریت^۱ و همکاران، ۲۰۱۵؛ گوران^۲ و همکاران، ۲۰۱۷).

ابعاد تحول دیجیتال از منظر محرک‌ها شامل عوامل بیرونی و درونی است (لیر-نتلر^۳ و همکاران ۲۰۱۸؛ ورهوف^۴ و همکاران، ۲۰۲۱). عوامل بیرونی همچون نوآوری از فناوری‌های دیجیتال (نامیسان^۵ و همکاران، ۲۰۱۷)؛ افزایش حجم داده‌ها (کوروبالی، کاتهاکیس^۶، زکی^۷، ۲۰۱۹)؛ تغییرات شتابان رفتار مشتریان (فون لایزیگ^۸ و همکاران، ۲۰۱۷)؛ و اصلاح قوانین و سیاست‌های دولتی (گونگ و همکاران، ۲۰۲۴؛ نامیسان و همکاران، ۲۰۱۷) ناشی می‌شوند. در مقابل، عوامل درونی مانند ضرورت‌های راهبردی برای بهبود (هنریت و همکاران، ۲۰۱۵)؛ یکپارچگی عمودی و افقی (بورونگیو^۹ و همکاران، ۲۰۱۹)؛ حمایت مدیریت (مت^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۵) و کاهش هزینه‌ها (لیر-نتلر و همکاران ۲۰۱۸) نقش محوری در پیشبرد تحول دیجیتال دارند. پیامدهای مثبت این تحول شامل بهبود تصمیم‌گیری (هیلیگ^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۷) و خلق مزیت رقابتی (شوارتر^{۱۲}، ۲۰۱۷) و پیامدهای منفی آن شامل چالش‌های امنیت سایبری و حفظ حریم خصوصی است (مولر^{۱۳}، ۲۰۲۳؛ مندوروار و میشر^{۱۴}، ۲۰۲۱).

در عرصه عمل، تحول دیجیتال از اولویت‌های اصلی مدیران کسب و کار محسوب می‌شود، اما نرخ موفقیت اجرایی آن بسیار پایین است. مطالعه مک کینزی^{۱۵} (۲۰۱۸) نشان می‌دهد که کمتر از ۳۰ درصد از سازمان‌ها در راه‌اندازی پروژه‌های تحول دیجیتال موفق‌اند و تنها درصد کمی از این موفقیت‌ها پایدار می‌مانند. صنایع دیجیتال محور نیز نرخ موفقیت محدود ۲۶ درصد دارند و در صنایع سنتی این رقم به ۴-۱۱ درصد می‌رسد (نقل در لا بوتییر^{۱۶} و همکاران، ۲۰۱۸). هزینه تحول دیجیتال متنوع است و می‌تواند برای هر کسب و کاری متفاوت باشد. برای مشاغل کوچک و متوسط ممکن است بین ۵۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰ دلار هزینه داشته باشد. در حالی که برخی از شرکت‌های بزرگ حتی ممکن است ۳ تا ۵ درصد از درآمد سالانه خود را برای تلاش‌های تحول دیجیتال اختصاص دهند. پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۲۷ هزینه‌های مربوط به تحول دیجیتال به ۴ تریلیون دلار برسد (آپادحیای^{۱۷}، ۲۰۲۴).

1. Henriette
2. Goran
3. Liere-Netheler
4. Verhoef
5. Nambisan
6. Kouroubali and Katehakis
7. Zaki
8. von Leipzig
9. Borangiu
10. Matt
11. Heilig
12. Schwertner
13. Möller
14. Mendhurwar and Mishra
15. Mckinsey
16. De la Boutetière
17. Upadhyay

در قرن ۲۱ با مطرح شدن تحول دیجیتال و رشد سریع فناوری‌های دیجیتال، کتابخانه‌ها یکی از مراکزی هستند که به شدت تحت تأثیر تحول دیجیتال قرار گرفتند و این تحول بستری را جهت ایفای نقش جدیدتر و پویاتر در عرصه دانش برای آن‌ها ایجاد کرد (سینگ^۱، ۲۰۱۸). در واقع، با توجه به تغییرات زیاد عصر دیجیتال در مراکز دانشی و محیط اطلاعات علمی و کتابخانه‌ها، کاربرد استادان و دانشجویان از این محیط‌ها تغییر یافته است. امروزه کاربران کتابخانه‌ها نیازهای اطلاعاتی متنوعی دارند (آنورادها^۲، ۲۰۱۸). کتابخانه‌ها برای آنکه در عصر جدید هم به عنوان بخشی از تجربه کاربران باقی بمانند و بتوانند پاسخگوی مراجع بالاتر در مورد بودجه و عملکرد خود باشند، باید کاملاً در دسترس، سازگار، کارآفرین، و دیجیتالی باشند و بر ارائه فضای ترکیبی و خدمات مورد نیاز کاربران توجه نمایند (آنورادها، ۲۰۱۸) واضح است که گذر از شرایط جدید نه یک انتخاب، بلکه تنها راهی است که کتابخانه‌ها و کتابداران بتوانند همچنان ارزش خود را حفظ کنند (باواک^۳، ۲۰۱۹) و با پیاده‌سازی تحول دیجیتال منافع بی‌شماری را برای خود و کاربران به ارمغان آورند (تاروته^۴ و همکاران، ۲۰۱۸). بنابراین، کتابداران باید مهارت‌های جدید مانند کدگذاری در زبان‌های نشانه‌گذاری مانند «اچ تی ام ال ۵» و «ایکس ام ال ۶»، مدیریت پایگاه داده رابطه‌ای، مهارت‌های عمومی مدیریت داده و مهارت‌های نرم را بیاموزند (گرامنیس و موریکس^۷، ۲۰۱۹). کتابخانه‌های دانشگاهی، به ویژه در دانشگاه‌های علوم پزشکی، از تأثیر تحول دیجیتال بی‌نصیب نمانده‌اند؛ آن‌ها با بهره‌گیری از منابع و خدمات دیجیتال می‌توانند دسترسی به اطلاعات را بهبود بخشیده و تجربه کاربری را غنی‌تر کنند (دجا^۸ و همکاران ۲۰۲۱). مطالعه دیجیتال به عنوان یکی از بارزترین مصادیق تحول دیجیتال، پاسخگوی نیازهای متنوع دانشجویان است و رضایت کاربران را افزایش می‌دهد.

در برخی از پژوهش‌ها، مؤلفه‌های تحول دیجیتال بر اساس مرور متون منتشر شده شناسایی شده‌اند. برای نمونه، ساندو^۹ (۲۰۱۸) در مطالعه خود پنج بعد کلیدی چشم‌انداز، راهبرد، نیروی انسانی، فرایندها و فناوری را برجسته کرده است. خوئینی^{۱۰} و همکاران (۲۰۲۴) نیز در بررسی تحول دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی، هفت مؤلفه اساسی را معرفی کرده‌اند: فرهنگ دیجیتال، کتابدار دیجیتال، مدیر دیجیتال، خدمات و منابع دیجیتال، فناوری‌های دیجیتال، حمایت و همکاری نهادهای بالادستی و سازمان مادر، و تدوین فرایندهای کاری و توسعه راهبردهای دیجیتال. علاوه بر این، یافته‌های لیمان و علیو^{۱۱} (۲۰۲۳) نیز نشان داد که تحول دیجیتال و نوآوری در کتابخانه‌های

1. Singh
2. Anuradha
3. Bawack
4. Taruté
5. HTML
6. XML
7. Grammenis & Mourikis
8. Deja
9. Sandhu
10. Khoeini
11. Liman and Aliyu

دانشگاهی متکثر است و ابعاد متنوعی مانند تحول منابع دیجیتال، تحول در مجموعه‌سازی، مدیریت فناوری‌های دیجیتال، بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال به‌عنوان زمینه‌ای برای نوآوری و خلاقیت، و تحول در تعاملات کتابخانه‌ای را در برمی‌گیرد. با این حال، پژوهش‌های موجود در داخل و خارج از ایران عمدتاً به شناسایی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌ها از طریق مرور نظام‌مند متون متمرکز بوده‌اند و مطالعه میدانی و عینی این مؤلفه‌ها در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی انجام نشده است. خلأ یک مطالعه میدانی و عینی برای ارزیابی و بومی‌سازی این مؤلفه‌ها در بستر منحصربه‌فرد و حیاتی کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی به‌شدت احساس می‌شود. این کتابخانه‌ها به دلیل نقش مستقیم در پشتیبانی از نظام سلامت و پزشکی مبتنی بر شواهد، نیازمند یک نقشه راه دقیق و متناسب با چالش‌ها و فرصت‌های خود هستند. بنابراین، پژوهش حاضر با پر کردن این خلأ، نه تنها دانش موجود را در عمل می‌آزماید، بلکه با ارائه یک چارچوب کاربردی و مبتنی بر شواهد، به مدیران و سیاست‌گذاران این مراکز کمک می‌کند تا طرح‌های تحول دیجیتال را با اثربخشی بیشتری برنامه‌ریزی و اجرا نمایند.

۲- پیشینه پژوهش

نوری و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «طراحی چارچوب مفهومی رهبری تحول دیجیتال در سازمان‌های ایرانی»، با رویکرد آمیخته و در قالب طرح اکتشافی، در دو مرحله به بررسی مفهوم «رهبری تحول دیجیتال» پرداختند: نخست با مرور نظام‌مند ۳۳ منبع علمی معتبر، چارچوب اولیه استخراج شد و در مرحله دوم، از طریق روش دلفی و مشارکت ۱۴ کارشناس منتخب، چارچوب بازبینی، پالایش و تأیید گردید و اولویت‌بندی عناصر مشخص شد. در نهایت، ۲۷۸ عنصر مفهومی در چهار بعد اصلی (نقشه راه دیجیتال، حکمرانی دیجیتال، سازمان‌دهی دیجیتال و منابع دیجیتال)، سیزده دسته و ۲۶۱ کد سازمان‌دهی شدند. یافته‌ها نشان داد بعد «سازمان‌دهی دیجیتال» با تأکید بر رهبری دیجیتال، ساختار سازمانی، شرکای دیجیتال، فرهنگ و محیط کار دیجیتال بالاترین نقش را در تبیین رهبری تحول دیجیتال ایفا می‌کند و پس از آن ابعاد «منابع دیجیتال»، «حکمرانی دیجیتال» و «نقشه راه دیجیتال» به ترتیب اهمیت، قرار دارند.

حدادی هرنندی و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای با عنوان «مدل بلوغ تحول دیجیتال در سازمان‌های ایرانی: رویکرد داده‌بنیاد»، از ترکیب مرور نظام‌مند ادبیات و نظریه داده‌بنیاد بهره بردند. با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA10 و طی مراحل کدگذاری باز، محوری و انتخابی، ۴۶۷ کد اولیه، ۲۱۹ کد ثانویه، ۳۷ مفهوم، ۱۱ مقوله و در نهایت سه بعد کلان استخراج گردید. نتایج نشان داد مدل بلوغ تحول دیجیتال در ایران شامل سه بعد اصلی است: (۱) زیرساخت‌ها، در چهار حوزه مدیریتی، فنی، انسانی و فرهنگی؛ (۲) رهبری تحول دیجیتال، مشتمل بر نقشه راه، حکمرانی، سازمان‌دهی و منابع دیجیتال؛ و (۳) مدیریت ارشد دیجیتال با مؤلفه‌های طرح‌ریزی و هدایت دیجیتال، هماهنگی اقدامات دیجیتال، پایش محیطی و شبکه‌سازی دیجیتال.

علی‌اصغری جلودار و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی به شناسایی ابعاد بلوغ تحول دیجیتال و تأثیر آن بر شایستگی عملکرد کتابداران در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور پرداختند. این پژوهش به صورت آمیخته (کیفی-کمی) و با رویکرد قیاسی-استقرایی و مبتنی بر فلسفه اثبات‌گرایانه انجام شد. در بخش کیفی با استفاده از تحلیل مضمون و روش دلفی، منابع فارسی و لاتین مرتبط با تحول دیجیتال بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ و ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲ بررسی شدند. در بخش دلفی ۱۵ نفر از خبرگان دانشگاهی مشارکت داشتند و در بخش کمی ۱۶۳ کتابدار با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. یافته‌ها دو مؤلفه اصلی بلوغ تحول دیجیتال را مشخص کردند: عوامل درون‌سازمانی (مانند توسعه فرهنگ دیجیتال، منابع انسانی، زیرساخت‌ها و قوانین داخلی) و عوامل برون‌سازمانی (مانند مقررات ملی و حمایت نهادهای بالادستی). نتایج تحلیل مسیر نشان داد بلوغ تحول دیجیتال تأثیر مثبت و معناداری بر شایستگی عملکرد کتابداران دارد.

مصطفایی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی کیفی با رویکرد تفسیری در دانشگاه تبریز و در بازه زمانی بحران کووید-۱۹، با انجام مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و هدفمند با ۱۷ نفر از اساتید و کارشناسان فناوری اطلاعات و آموزش مجازی، راهبردهای تحول دیجیتال در محیط دانشگاهی را بررسی کردند. با تحلیل مضمون داده‌ها، چهار دسته راهبرد اصلی تعیین شد: ۱) شناسایی ضرورت‌های دانشگاه دیجیتال شامل تغییر استانداردهای آموزشی، گسترش یادگیری مجازی و مستقل، تمرکززدایی و افزایش انعطاف‌پذیری؛ ۲) هدف‌گذاری در یادگیری و توسعه تکاملی آموزش و پژوهش با تأکید بر ارتقای کیفیت هم‌زمان یادگیری و پژوهش؛ ۳) تعریف ابزارهای تحول دیجیتال نظیر رایانش ابری، هوش مصنوعی، ابر داده و اینترنت اشیا؛ ۴) ارزش آفرینی برای دانشگاه از طریق کسب مزیت رقابتی، بهره‌گیری بهینه از امکانات دیجیتال، مدیریت یکپارچه برنامه‌ها و انسجام فرایندها.

خوئینی و همکاران (۲۰۲۴) پژوهشی را باهدف طراحی مدلی برای تحول دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی با استفاده از روش فراترکیب انجام دادند. این پژوهش با رویکردی کیفی صورت گرفته و از روش هفت مرحله‌ای فراترکیب سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق شامل تمامی آثار علمی مرتبط با مبانی و ابعاد تحول دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی بود که از شش پایگاه اطلاعاتی علمی در بازه زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۲ میلادی بازیابی شده‌اند. پس از انجام فرایند غربالگری، در نهایت ۳۲ مدرک برای بررسی و تحلیل عمیق‌تر انتخاب گردید. طبق یافته‌های آن‌ها در مجموع تعداد ۷ مقوله اصلی و ۲۴ مفهوم برای تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاهی شناسایی شدند که شامل فرهنگ دیجیتال (گرایش دیجیتال، کاربرمحوری، چابکی، مشارکت و همکاری، خلاقیت و نوآوری، یادگیری مهارت‌های دیجیتال کارکنان)، کتابدار دیجیتال (شایستگی فردی، شایستگی دانشی، شایستگی ارتباطی، شایستگی مهارتی)، مدیر دیجیتال (شایستگی فردی، شایستگی دانشی، شایستگی مهارتی)، خدمات و منابع دیجیتال (ساماندهی بهینه منابع کتابخانه، ارائه خدمات دیجیتال به کاربران، ارائه خدمات دیجیتال به سازمان مادر)،

فناوری‌های دیجیتال (زیرساخت دیجیتال، آمادگی فناورانه، استفاده از فناوری‌های دیجیتال)، حمایت و همکاری نهادهای بالادستی و سازمان مادر (تأمین منابع انسانی، تأمین منابع و تجهیزات فناوری، تدوین سیاست‌های کلان) و تدوین فرایند کاری و توسعه راهبردهای دیجیتال (دیجیتالی‌سازی فرایندها، تدوین راهبردهای دیجیتال کتابخانه) مشخص شدند.

آزادی‌فر و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی مبتنی بر نظریه اشاعه نوآوری راجرز، عوامل مؤثر بر پذیرش تحول دیجیتال را در میان کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور بررسی کردند. این مطالعه با تحلیل ویژگی‌های پذیرندگان نوآوری نشان داد که چهار گروه «نوآوران»، «نخستین پذیرندگان»، «اکثریت اولیه» و «اکثریت ثانویه» حضور دارند و گروه «دیرپذیران» در پژوهش آن‌ها مشاهده نشد. نتایج آزمون تحلیل عامل نیز پنج ویژگی «مزیت نسبی»، «آزمون پذیری»، «پیچیدگی»، «سازگاری» و «مشاهده‌پذیری» را به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی تحول دیجیتال شناسایی کرد. نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد که «سازگاری» و «مشاهده‌پذیری» به‌طور معنادار ۲۶ درصد از واریانس پذیرش تحول دیجیتال را تبیین می‌کنند. همچنین، میزان کلی پذیرش تحول دیجیتال در میان کتابداران بالاتر از متوسط بود و نگرش آن‌ها نسبت به این پدیده مثبت ارزیابی شد.

ساندو (۲۰۱۸) نقش کتابخانه‌های دانشگاهی را در تحول دیجیتال بررسی کرده است. از نظر وی تحول دیجیتال شامل چشم‌انداز، راهبرد، نیروی انسانی، فرایندها و فناوری است. کتابخانه‌های دانشگاهی با تخصص و پذیرش ذهنی زود هنگام فناوری‌های نوین، فعالیت‌هایی مانند گردآوری دیجیتال، حفظ دیجیتال و بایگانی دیجیتال را به انجام می‌رسانند؛ از این رو نقش آن‌ها در فرایند تحول دیجیتال دانشگاه‌ها بسیار محوری است. تنها دانشگاه‌هایی که خود را با قدرت دیجیتال همسو سازند و برنامه‌های تحول دیجیتال متمرکزی را اجرا کنند، در این عصر رقابت باقی خواهند ماند. در واقع، کتابخانه‌ها باید به‌عنوان سکوی تحول دیجیتال عمل کنند. فضاها و نوآرانه‌ای همچون «یادگیری اشتراکی^۱»، «مرکز آموزش دیجیتال^۲»، «مرکز پژوهش‌های دیجیتال^۳» و «فضای مشترک برای دسترسی به اطلاعات^۴» انقلابی در آموزش و یادگیری ایجاد کرده‌اند.

کاری (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر تحول دیجیتال بر کتابخانه‌ها پرداخت. در مجموع، ۲۴۰ نفر از کاربران کتابخانه و ۲۴۰ نفر از متخصصان حوزه کتابخانه در مطالعه شرکت کردند. نتایج نشان داد که همه پنج فرضیه مورد آزمون در مطالعه تأیید شده‌اند. به‌ویژه، پژوهشگر دریافت که تحول دیجیتال اطلاعات در زمینه‌های ارائه خدمات، بهره‌برداری از خدمات، مدیریت کتابخانه، قالب مواد کتابخانه‌ای و حمایت از کتابخانه تأثیر معناداری داشته است. بر اساس این نتایج،

1. Learning Commons
2. Digital Education Centres
3. Digital Scholarship Centres
4. Information Commons

پژوهشگر پیشنهاد می‌کند که کتابخانه‌ها باید به رصد و واکنش مناسب نسبت به تغییراتی که تحول دیجیتال ایجاد می‌کند، ادامه دهند.

ترنری و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی مروری، آماده‌سازی محیط‌های کاری برای تحول دیجیتال را با رویکرد چند سطحی بررسی کردند. در این چارچوب، در سطح فردی پنج عامل کلیدی مدنظر قرار گرفت: پذیرش فناوری، ادراک و نگرش نسبت به تغییرات فناورانه، مهارت‌ها و آموزش، تاب‌آوری و سازگاری در محیط کار و سلامت شغلی. در سطح گروهی نیز سه مؤلفه حیاتی شناسایی شد: ارتباط و همکاری تیمی، روابط بین کارکنان و هویت تیمی، و سازگاری و تاب‌آوری تیم. افزون بر این، در سطح سازمانی سه عامل اساسی تعیین گردید: رهبری، مدیریت منابع انسانی و فرهنگ/جو سازمانی. نتایج این مرور ادبیات تأکید می‌کند که توجه هم‌زمان به این عوامل چند سطحی برای برنامه‌ریزی و اجرای موفق تحول دیجیتال ضرورت دارد و چارچوبی جامع برای پژوهش‌ها و کاربردهای آینده ارائه می‌دهد.

لیمان و علیو (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی ادبیات موجود درباره تحول دیجیتال و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی پرداختند. آن‌ها برای تحلیل منابع، از روش تحلیل محتوای کیفی بهره گرفتند. در این راستا، مطالعات مرتبط با موضوع بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ از طریق موتورهای جستجوی مختلف از جمله Alta Vista، Yahoo، و Google شناسایی شدند. علاوه بر این، منابعی از کتاب‌ها، مجلات چاپی و پایگاه‌های اطلاعاتی آنلاین مانند Library and Information Africa، Emerald، EBSCOHOST، Science Direct، Science Abstracts (LISA) و Journal Online (AJOL) نیز مورد بررسی قرار گرفتند. برای انتخاب نهایی منابع، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و در مجموع ۴۵ منبع علمی انتخاب و تحلیل گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد که ابعاد مختلفی از تحول دیجیتال و نوآوری در کتابخانه‌های دانشگاهی در ادبیات شناسایی شده‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: تحول دیجیتال، تحول دیجیتال در مجموعه‌سازی، تحول در مدیریت فناوری‌های دیجیتال، بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال به‌عنوان بستری برای نوآوری و خلاقیت، و تحول در تعاملات کتابخانه‌ای. نتیجه این مطالعه نشان داد که کتابخانه‌های دانشگاهی در کشورهای توسعه‌یافته با استفاده از فناوری‌های دیجیتال، توانسته‌اند خدمات خود را مطابق با اهداف توسعه‌به‌روزرسانی و بازآفرینی کنند. باین‌حال، کتابخانه‌های دانشگاهی در کشورهای در حال توسعه، به‌ویژه در قاره آفریقا، همچنان در زمینه تبدیل محتوای دیجیتال به خدمات اطلاعاتی مؤثر با چالش‌هایی جدی مواجه هستند.

ناکازیبیا و نگولوبه^۱ (۲۰۲۴) باهدف ارزیابی میزان پیاده‌سازی فناوری‌های تحول دیجیتال و شناسایی عوامل تسهیلگر و بازدارنده آن، وضعیت تحول دیجیتال را در شش کتابخانه منتخب دانشگاه‌های اوگاندا شامل سه دانشگاه دولتی و سه دانشگاه خصوصی بررسی کردند. جامعه آماری آن متشکل

از ۱۰۳ کتابدار با حداقل مدرک کارشناسی و شش مدیر کتابخانه بود. نتایج نشان داد که به طور متوسط از نظر (۳۷ نفر معادل ۴۸٫۷ درصد) فناوری‌های تحول دیجیتال تا حد قابل توجهی اجرا شده است. مهم‌ترین موانع شناسایی شده عبارت بودند از: تأمین مالی ناکافی، کمبود آگاهی نسبت به فناوری‌های دیجیتال، مهارت‌های ناکافی در حوزه ICT، ضعف زیرساخت‌های ICT و محدودیت نیروی انسانی. بر این اساس، پژوهشگران تأکید کردند که مدیریت کتابخانه‌ها باید با تخصیص منابع مالی، تدوین سیاست‌های حمایتی و تقویت نیروی انسانی، زمینه را برای اجرای موفق تحول دیجیتال فراهم کند.

لو و لین^۱ (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان «چگونه می‌توان تحول دیجیتال را در کتابخانه‌های دانشگاهی ترویج کرد؟» به بررسی قصد خوانندگان برای پذیرش خدمات دیجیتال پرداختند. یافته‌ها نشان داد که سود ادراک شده تأثیر مثبت و معنا داری بر تمایل به استفاده از خدمات دیجیتال دارد، در حالی که ریسک ادراک شده تأثیری منفی بر این تمایل می‌گذارد. همچنین، نگرش و اعتماد کاربران به طور غیرمستقیم از طریق اثرگذاری بر ادراک سود و ریسک، بر تمایل آن‌ها به پذیرش خدمات دیجیتال تأثیر گذار هستند.

بررسی متون و پیشینه پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که پژوهش‌های اندکی درباره تحول دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی منتشر شده اما در حوزه کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تاکنون یک پژوهش مشابه توسط علی اصغری جلودار و همکاران (۱۴۰۳) انجام شده است و بر شناسایی ابعاد بلوغ تحول دیجیتال در سطح کلان سازمانی و بررسی تأثیر آن بر «شایستگی عملکرد» کتابداران متمرکز است، در این پژوهش ضمن استخراج دو مؤلفه درون سازمانی و برون سازمانی بلوغ دیجیتال، تأثیر مثبت این بلوغ را بر توانمندی‌های فردی و مهارتی کتابداران سنجیده شده است. در مقابل، پژوهش حاضر صرفاً به شناسایی و اولویت‌بندی عناصر و زیرمؤلفه‌های مرتبط با خود فرایند تحول دیجیتال در محیط کتابخانه‌های علوم پزشکی پرداخته است و تمرکز آن نه بر مبنای عملکرد کارکنان، بلکه بر رتبه‌بندی عوامل ساختاری، فناورانه، فرهنگی و مدیریتی تحول دیجیتال بر اساس معیارهای سنجش پذیر است. همچنین مرور متون و پژوهش‌های خارجی گویای آن است که پژوهش در حوزه تحول دیجیتال کتابخانه‌ها حوزه‌ای نوپاست و در سال‌های اخیر متخصصان با انجام مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها سعی در غنای ادبیات این حوزه با استفاده از رویکردهای کمی، کیفی و آمیخته دارند. با این همه، توجه به شناسایی و کشف همه ابعاد و مؤلفه‌های تحول دیجیتال کتابخانه‌ها از جمله کتابخانه‌های دانشگاهی کمتر مورد توجه بوده است. بنابراین، با توجه به کمبود مطالعات ساختاریافته در ارتباط با شناسایی ابعاد و ملزومات تحول دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی فرصت انجام پژوهش و کنکاش در این زمینه وجود دارد که از جنبه‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر است.

1. Lu and Lin

۳- روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر از نظر هدف در دسته مطالعات کاربردی و از نظر نوع و روش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری شامل تمامی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور بود که با تعداد ۲۲۰ نفر در سال ۱۴۰۳ به صورت تمام‌وقت در کتابخانه‌ها فعالیت می‌کردند. به دلیل محدود بودن تعداد اعضای جامعه، به جای نمونه‌گیری، از روش سرشماری کامل استفاده شد. فهرست کتابداران همراه با آدرس ایمیل و شماره تماس آن‌ها با مراجعه به وبگاه رسمی ۵۵ کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی استخراج شد، لازم به ذکر است تعداد وبسایت‌های دانشگاه علوم پزشکی بر اساس آمار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۴۰۳ به تعداد ۶۸ دانشگاه بود؛ که از این تعداد، دسترسی به سایت دانشگاه یا کتابخانه دانشگاه‌های علوم پزشکی اسفراین، دانشگاه علوم پزشکی بهبهان، دانشگاه علوم پزشکی خلخال، دانشگاه علوم پزشکی خوی، دانشگاه علوم پزشکی خمین، دانشگاه علوم پزشکی سیرجان، دانشگاه علوم پزشکی شوشتر، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، مؤسسه آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی علوم پزشکی وارستگان، دانشگاه علوم پزشکی لارستان، و دانشگاه علوم پزشکی مجازی مقدور نشد. همچنین دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی تهران نیز چون زیرمجموعه وزارت بهداشت و درمان نبود در پژوهش شرکت داده نشد. در نتیجه پژوهش با ۵۵ وبسایت دانشگاه علوم پزشکی زیر نظر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی انجام شد (جدول ۱).

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۰۱ |

شناسایی و رتبه‌بندی

مؤلفه‌های تحول

دیجیتال در...

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی

ردیف	نام دانشگاه	آدرس سایت
۱	دانشکده علوم پزشکی آبادان	/http://abadanums.ac.ir
۲	دانشگاه علوم پزشکی اراک	/http://www.arakmu.ac.ir
۳	دانشگاه علوم پزشکی اردبیل	/http://www.arums.ac.ir
۴	دانشگاه علوم پزشکی ارومیه	http://www.umsu.ac.ir
۵	دانشگاه علوم پزشکی اصفهان	/http://www.mui.ac.ir
۶	دانشگاه علوم پزشکی اهواز	/http://www.ajums.ac.ir
۷	دانشگاه علوم پزشکی ایران	/http://www.iums.ac.ir
۸	دانشکده علوم پزشکی ابرانشهر	/http://www.irshums.ac.ir
۹	دانشگاه علوم پزشکی ایلام	/http://www.medilam.ac.ir
۱۰	دانشگاه علوم پزشکی بابل	/http://www.mubabol.ac.ir
۱۱	دانشگاه علوم پزشکی بجنورد	/http://www.nkums.ac.ir
۱۲	دانشگاه علوم پزشکی بیم	/http://www.mubam.ac.ir
۱۳	دانشگاه علوم پزشکی بوشهر	/http://www.bpums.ac.ir

1. <https://dme.behdasht.gov.ir/%D8%A2%D8%AF%D8%B1%D8%B3-%D8%B3%D8%A7%DB%8C%D8%AA-%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%DA%AF%D8%A7%D9%87%D9%87%D8%A7>

ردیف	نام دانشگاه	آدرس سایت
۱۴	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند	/http://www.bums.ac.ir
۱۵	دانشگاه علوم پزشکی تبریز	/http://www.tbzmed.ac.ir
۱۶	دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه	/http://www.thums.ac.ir
۱۷	دانشگاه علوم پزشکی تربت جام	/http://www.trjums.ac.ir
۱۸	دانشگاه علوم پزشکی تهران	/http://www.tums.ac.ir
۱۹	دانشگاه علوم پزشکی جیرفت	/http://www.jmu.ac.ir
۲۰	دانشگاه علوم پزشکی جهرم	/http://www.jums.ac.ir
۲۱	دانشگاه علوم پزشکی دزفول	/http://www.dums.ac.ir
۲۲	دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان	/http://www.rums.ac.ir
۲۳	دانشگاه علوم پزشکی زابل	/http://www.zbmu.ac.ir
۲۴	دانشگاه علوم پزشکی زاهدان	/http://www.zaums.ac.ir
۲۵	دانشگاه علوم پزشکی زنجان	/http://www.zums.ac.ir
۲۶	دانشگاه علوم پزشکی ساوه	http://savehums.ac.ir
۲۷	دانشگاه علوم پزشکی سبزوار	/http://www.medsab.ac.ir
۲۸	دانشگاه علوم پزشکی سمنان	/http://www.semums.ac.ir
۲۹	دانشگاه علوم پزشکی شاهرود	/http://www.shmu.ac.ir
۳۰	دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد	/https://www.skums.ac.ir
۳۱	دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی	/http://www.sbmu.ac.ir
۳۲	دانشگاه علوم پزشکی شیراز	/http://www.sums.ac.ir
۳۳	دانشگاه علوم پزشکی فسا	/http://www.Fums.ac.ir
۳۴	دانشگاه علوم پزشکی قزوین	/http://www.qums.ac.ir
۳۵	دانشگاه علوم پزشکی قم	/http://www.muq.ac.ir
۳۶	دانشگاه علوم پزشکی کاشان	/http://www.kaums.ac.ir
۳۷	دانشگاه علوم پزشکی کرج (البرز)	/http://www.abzums.ac.ir
۳۸	دانشگاه علوم پزشکی کرمان	/http://www.kmu.ac.ir
۳۹	دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه	/http://www.kums.ac.ir
۴۰	دانشگاه علوم پزشکی گراش	/http://gerums.ac.ir
۴۱	دانشگاه علوم پزشکی گلستان	/http://www.goums.ac.ir
۴۲	دانشگاه علوم پزشکی گیلان	/http://www.gums.ac.ir
۴۳	دانشگاه علوم پزشکی لرستان	/http://www.lums.ac.ir
۴۴	دانشگاه علوم پزشکی مازندران	/http://www.mazums.ac.ir
۴۵	دانشگاه علوم پزشکی مراغه	/http://mrgums.ac.ir
۴۶	دانشگاه علوم پزشکی مشهد	/http://www.mums.ac.ir
۴۷	دانشگاه علوم پزشکی نیشابور	/http://www.nums.ac.ir
۴۸	دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان	/http://www.hums.ac.ir
۴۹	دانشگاه علوم پزشکی همدان	/http://www.umsha.ac.ir

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۰۲ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

ردیف	نام دانشگاه	آدرس سایت
۵۰	دانشگاه علوم پزشکی یاسوج	/http://www.yums.ac.ir
۵۱	دانشگاه علوم پزشکی یزد	/http://www.ssu.ac.ir
۵۲	دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی	/http://www.uswr.ac.ir
۵۳	دانشگاه علوم پزشکی ارتش	/http://ajajums.ac.ir
۵۴	دانشگاه علوم پزشکی بقیه ا...	/http://www.bmsu.ac.ir
۵۵	دانشگاه علوم پزشکی شاهد	/http://www.shahed.ac.ir

داده‌ها در نیمه دوم سال ۱۴۰۳ با بهره‌گیری از پرسش‌نامه جمع‌آوری گردید. این ابزار پژوهشی به دو صورت الکترونیکی و کاغذی طراحی شد و در اختیار کلیه اعضای جامعه آماری قرار گرفت. پرسش‌نامه محقق ساخته مشتمل بر ۴۱ گویه مؤلفه‌های تحول دیجیتال بود، این گویه‌ها از تحقیقات پیشین جمع‌آوری و دسته‌بندی شدند. تمام گویه‌ها بر پایه مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت، از «۱ = کاملاً مخالف» تا «۵ = کاملاً موافق»، تنظیم شد. برای ارزیابی روایی صوری پرسش‌نامه، پنج نفر از اساتید علم اطلاعات و دانش‌شناسی و علوم اجتماعی هر گویه را از نظر قابلیت اجرا، عینی بودن، درک‌پذیری، کاربردپذیری عملی، عدم ابهام و انطباق با قواعد صحیح زبان فارسی بررسی کردند و پس از دریافت بازخوردها، اصلاحات لازم در پرسش‌نامه اعمال گردید. سپس پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ سنجیده شد که برای همه عوامل مقدار $\alpha \geq 0.70$ به دست آمد (جدول ۲). در این پژوهش، تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و آزمون‌های تحلیل عامل اکتشافی، آزمون رتبه‌بندی فریدمن و آزمون ویلکاکسون با تصحیح بونفرونی^۱ در نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی ۲۶ اجرا گردید. پژوهش پس از تأیید کمیته اخلاق پژوهش دانشگاه انجام گرفت و شرکت‌کنندگان پیش از تکمیل پرسش‌نامه، با اعلام رضایت آگاهانه در پژوهش شرکت کردند.

جدول ۲. مقادیر پایایی پرسش‌نامه مربوط به مؤلفه‌های تحول دیجیتال

ردیف	شماره عامل	نام عامل	شماره گویه‌ها	ضرایب اعتبار
۱	اول	رهبری و نوآوری دیجیتال	۳۸، ۴۰، ۳۶، ۳۵، ۴۱، ۳۳، ۳۴، ۳۷، ۲۷ و ۳۹	۰/۹۵۲
۲	دوم	ارائه خدمات هوشمند و دیجیتال‌سازی فرایندها	۲۱، ۲۲، ۲۰، ۲۵، ۲۶، ۲۳ و ۲۴	۰/۹۰۸
۳	سوم	شایستگی‌های حرفه‌ای کارکنان	۳، ۴، ۵، ۸، ۱ و ۹	۰/۸۸۲
۴	چهارم	زیرساخت‌های فناورانه	۱۲، ۱۰، ۱۴، ۱۳ و ۱۱	۰/۸۹۹
۵	پنجم	دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال	۱۷، ۱۸، ۱۵، ۱۶ و ۱۹	۰/۸۶۵

1. Bonferoni

ردیف	شماره عامل	نام عامل	شماره گویه‌ها	ضرایب اعتبار
۶	ششم	امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال با کاربران	۲۸، ۲۹ و ۳۱	۰/۸۵۴
۷	هفتم	توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقمی‌سازی اطلاعات	۶ و ۷	۰/۸۶۱
۸	هشتم	آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال	۲ و ۳۲	۰/۷۴۷
کل مؤلفه‌های تحول دیجیتال				
				۰/۹۶۳

۴- یافته‌های پژوهش

با توجه به جامعه آماری پژوهش، از مجموع ۲۲۰ نفر پاسخگوی مورد مطالعه در این پژوهش ۷۸ نفر (۳۵/۵ درصد) مرد و ۱۴۲ نفر (۶۴/۵ درصد) زن بودند. اطلاعات کتابداران (شامل آدرس‌های ایمیل و شماره‌های تماس) از ۵۵ کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، از طریق وب‌سایت‌های دانشگاه‌های مربوطه استخراج گردید که شامل ۱۰۰ نفر از رشته کتابداری پزشکی، ۵۳ نفر از علم اطلاعات، ۱۸ نفر از کتابداری و اطلاع‌رسانی (رعایت امانت‌داری در عنوان‌های جدید و قدیم رشته)، ۱۳ نفر از مدیریت، ۱۱ نفر از مدیریت فناوری، ۶ نفر از مدیریت آموزشی، ۴ نفر از کامپیوتر، ۴ نفر از پژوهشگری، ۳ نفر از زبان انگلیسی و ۸ نفر بدون ثبت رشته بود. در زمینه مدرک تحصیلی، ۸ نفر (۳/۶ درصد) دارای مدرک فوق‌دیپلم، ۴۸ نفر (۲۱/۸ درصد) لیسانس، ۱۲۶ نفر (۵۷/۳ درصد) فوق‌لیسانس و ۳۸ نفر (۱۷/۳ درصد) مدرک دکتری داشتند. میانگین و انحراف معیار سنی پاسخگویان $۶/۸۳۸ \pm ۴۲/۶۱$ و حداقل سن ۲۳ و حداکثر ۵۸ سال بوده است. به لحاظ سابقه کاری هم میانگین و انحراف معیار برابر $۸/۱۳۸ \pm ۱۶/۹۹$ بود و پاسخگویان حداقل ۱ سال و حداکثر ۳۴ سال سابقه کار داشتند.

در پژوهش حاضر، میانگین کلی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در بین کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی برابر با $۳/۴۱$ (انحراف معیار = $۰/۹۹$) بود که نشان‌دهنده گرایش بالاتر از حد متوسط کتابداران به این فرایند است. بالاترین میانگین مربوط به «ذخیره امن و محرمانه داده‌های کاربران در کتابخانه» با میانگین $۳/۸۹$ (انحراف معیار = $۱/۰۳$) و کمترین میانگین نیز برای «استفاده از فناوری‌های مبتنی بر ابر، برای ذخیره و مدیریت داده‌ها» با میانگین $۲/۵۳$ (انحراف معیار = $۱/۰۲$) گزارش شده است (جدول ۳). این یافته‌ها نشان می‌دهند که کتابداران، به برخی از مؤلفه‌های تحول دیجیتال تمایل بیشتری نشان داده‌اند، اما نسبت به برخی مؤلفه‌ها از جمله خدمات مبتنی بر ابر، رایانه‌های روزآمد و سخت‌افزارهای مدرن و نیز پرداختن کتابخانه به تحقیق و توسعه در حوزه تحول دیجیتال، واکنش مطلوب و متناسبی نشان نداده‌اند.

جدول ۳. میانگین، انحراف استاندارد و ضرایب اشتراک گویه‌های مربوط به مؤلفه‌های تحول دیجیتال

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضرایب اشتراک
۱	من در تحول دیجیتال دارای دانش تخصصی عمیقی هستم.	۳/۳۳	۰/۷۴	۰/۷۵۸
۲	من با قوانین و محدودیت‌های حقوقی محتوای دیجیتال آشنایی دارم.	۳/۳۹	۰/۸۳	۰/۷۹۶
۳	من به رسانه‌های اجتماعی آشنایی و تسلط دارم.	۳/۷۹	۰/۷۵	۰/۸۰۷
۴	من به سواد اطلاعاتی دیجیتال مجهز هستم.	۳/۸۵	۰/۶۵	۰/۷۳۶
۵	من توانایی مدیریت محتوای دیجیتال را دارم.	۳/۶۹	۰/۸۲	۰/۸۲۵
۶	من توانایی تجزیه و تحلیل سیستم‌های دیجیتال را دارم.	۳/۳۴	۰/۸۸	۰/۸۸۰
۷	من مهارت رقمی‌سازی منابع آنالوگ (یا چاپی) را دارم.	۳/۳۱	۰/۸۹	۰/۸۰۲
۸	من توانایی مدیریت منابع الکترونیکی را دارم.	۳/۷۳	۰/۸۱	۰/۷۹۲
۹	من توانایی تلفیق منابع الکترونیکی (آنلاین) و چاپی (کاغذی) را دارم.	۳/۷۵	۰/۸۸	۰/۶۲۴
۱۰	کتابخانه ما به اینترنت پرسرعت و پهنای باند مجهز است.	۳/۰۷	۱/۱۷	۰/۸۱۲
۱۱	کتابخانه ما از یک نظام مدیریت کتابخانه کارآمد استفاده می‌کند.	۳/۱۷	۱	۰/۷۱۹
۱۲	کتابخانه ما به رایانه‌های روزآمد و دیگر سخت‌افزارهای مدرن، مجهز است.	۲/۸۶	۱/۱۱	۰/۸۰۱
۱۳	کتابخانه ما از فناوری‌های ابری (Cloud) برای ذخیره و مدیریت داده‌ها استفاده می‌کند.	۲/۵۳	۱/۰۲	۰/۶۸۸
۱۴	زیرساخت فنی مناسب جهت استفاده از فناوری‌های دیجیتال در کتابخانه فراهم است.	۲/۹۹	۱/۰۶	۰/۷۵۵
۱۵	دسترسی به مجموعه‌ای از کتاب‌های الکترونیکی از طریق کتابخانه فراهم است.	۳/۵۶	۱/۱۷	۰/۷۹۹
۱۶	کاربران کتابخانه به پایگاه‌های اطلاعاتی علمی و تحقیقاتی دسترسی دارند.	۳/۷۰	۱/۰۵	۰/۷۵۴
۱۷	نشریات الکترونیکی به صورت آنلاین در دسترس کاربران هستند.	۳/۶۴	۱/۰۴	۰/۷۵۳
۱۸	کتابخانه دارای مجموعه‌ای از منابع دیجیتال منحصر به فرد و تخصصی است.	۳/۳۴	۱/۰۸	۰/۷۷۲

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضرایب اشتراک
۱۹	کتابخانه یک پلتفرم آنلاین برای دسترسی به منابع دیجیتال فراهم کرده است.	۳/۶۰	۰/۹۵	۰/۷۶۹
۲۰	خدمات مرجع و مشاوره به صورت آنلاین ارائه می شود.	۳/۶۹	۱/۱۰	۰/۸۰۷
۲۱	کتابخانه برنامه های آموزشی آنلاین برای کاربران فراهم می کند.	۳/۶۲	۱/۱۲	۰/۸۰۷
۲۲	کاربران می توانند کتاب ها و مقالات مورد نیاز خود را به صورت دیجیتال درخواست کنند.	۳/۷۰	۱/۱۸	۰/۷۳۰
۲۳	اغلب فعالیت های کتابخانه می تواند خود کار سازی شود.	۳/۵۸	۱/۰۱	۰/۸۱۰
۲۴	خدمات کتابخانه می تواند به صورت دیجیتالی ارائه شود.	۳/۷۳	۱/۰۳	۰/۷۱۰
۲۵	کتابخانه از نظام های مدیریت اطلاعات استفاده می کند.	۳/۳۷	۱/۱۳	۰/۷۱۵
۲۶	داده های کاربران به طور امن و محرمانه در کتابخانه ذخیره می شوند.	۳/۸۹	۱/۰۳	۰/۸۳۳
۲۷	کتابخانه از ابزارهای تحلیلی برای بهبود خدمات استفاده می کند.	۳/۱۴	۰/۸۶	۰/۵۹۰
۲۸	سیاست ها و پروتکل های امنیتی برای حفاظت از داده ها در کتابخانه وجود دارد.	۳/۵۰	۱/۰۴	۰/۷۹۳
۲۹	کتابخانه از رسانه های اجتماعی برای اطلاع رسانی و تعامل با کاربران استفاده می کند.	۳/۴۱	۱/۰۷	۰/۷۴۹
۳۰	پلتفرم های تعاملی مانند چت بات ها برای پاسخگویی به کاربران در دسترس هستند.	۳	۱/۰۰	۰/۵۹۷
۳۱	کاربران می توانند نظرات و پیشنهادهای خود را به راحتی با کتابخانه به اشتراک بگذارند.	۳/۷۷	۱/۱۳	۰/۷۷۳
۳۲	من از محدودیت های قانونی انتشار و به اشتراک گذاری محتوای دیجیتال آگاه هستم.	۳/۴۲	۰/۹۶	۰/۷۵۱
۳۳	کتابخانه به طور مستمر فناوری های جدید را پایش و ارزیابی می کند.	۳/۲۱	۱/۰۹	۰/۸۵۵
۳۴	طرح های آزمایشی برای آزمایش فناوری های جدید در کتابخانه اجرا می شوند.	۲/۹۵	۰/۹۷	۰/۸۱۹
۳۵	بازخوردهای کاربران برای بهبود خدمات و فرایندها جمع آوری و تحلیل می شوند.	۳/۱۰	۱/۰۴	۰/۸۱۸

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضرایب اشتراک
۳۶	کتابخانه به تحقیق و توسعه در زمینه خدمات دیجیتال می‌پردازد.	۲/۹۴	۰/۹۵	۰/۷۸۴
۳۷	از ایده‌های جدید کارکنان کتابخانه استقبال می‌شود.	۳/۴۵	۱/۰۷	۰/۷۶۱
۳۸	کارکنان کتابخانه به‌طور منظم در دوره‌های آموزشی مرتبط با تحول دیجیتال شرکت می‌کنند.	۳/۵۹	۱/۱۳	۰/۸۲۷
۳۹	کتابخانه برنامه‌های آموزشی برای ارتقاء مهارت‌های دیجیتال کارکنان ارائه می‌دهد.	۳/۴۱	۰/۹۸	۰/۷۱۶
۴۰	کارکنان کتابخانه با آخرین تحولات حوزه علم اطلاعات (کتابداری) آشنا هستند.	۳/۴۷	۰/۸۹	۰/۸۱۹
۴۱	فرهنگ نوآوری و پذیرش تغییر در میان کارکنان کتابخانه ترویج می‌شود.	۳/۵۴	۰/۹۹	۰/۷۲۱

شناسایی و رتبه‌بندی

مؤلفه‌های تحول

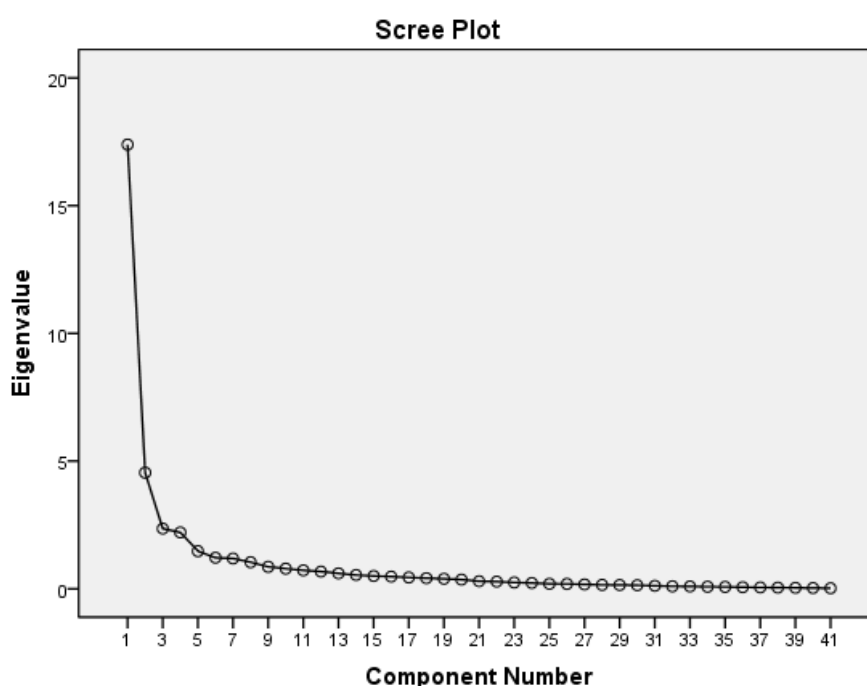
دیجیتال در...

۴-۱- سنجش مؤلفه‌های تحول دیجیتال با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی

برای سنجش مؤلفه‌های تحول دیجیتال از ۴۱ گویه ۵ گزینه‌ای در سطح رتبه‌ای به صورت طیف لیکرت استفاده شده است. به منظور تعیین اعتبار سازه‌ای وسیله اندازه‌گیری، تفکیک و دسته‌بندی ۴۱ سؤال مربوط به ارزیابی مؤلفه‌های تحول دیجیتال از تکنیک تحلیل عاملی بر اساس تجزیه به مؤلفه‌های اصلی استفاده شد. موردی که قبل از اجرای تحلیل عاملی باید انجام گیرد، اطمینان از عدم برابری ماتریس همبستگی با صفر در جامعه است. مقصود از اجرای آزمون شاخص کفایت نمونه‌برداری (آزمون کایزر- مایر- اولکین KMO) و کرویت بارتلت، رد فرضیه صفر مبنی بر درست بودن ماتریس واحد در جامعه است. در مواقعی که شاخص KMO کمتر از رقم ۰/۵ باشد، نمی‌توان به یافته‌ها استناد کرد. بین ۰/۵ تا ۰/۷ نیز با احتیاط قابل قبول است. هنگامی که KMO بین ۰/۷ تا ۰/۹ باشد، حجم نمونه مکفی و مناسب است. زمانی که این شاخص بیش از ۰/۹ شود، ویژگی کاملاً مطلوب در حجم نمونه رعایت شده است، برای بررسی همبستگی کافی بین متغیرها نیز از آزمون معناداری بارتلت استفاده می‌شود. در این مطالعه ضریب کفایت نمونه KMO برابر با ۰/۸۴۵ محاسبه شد که از آستانه ۰/۵ فراتر است و نشان‌دهنده مناسب بودن حجم نمونه برای اجرای تحلیل عاملی است؛ زیرا هرچه مقدار KMO به ۱ نزدیک‌تر باشد، کفایت نمونه نیز بالاتر ارزیابی می‌شود. آزمون کرویت بارتلت با مقدار $\chi^2 = 9749/278$ و سطح معناداری $p < 0/000$ معنادار بود؛ بدین ترتیب ساختار عاملی داده‌ها از حیث تفکیک مؤلفه‌ها تأیید می‌شود و سؤالات درون هر عامل، همبستگی عمومی بالایی با یکدیگر دارند (جدول ۴). در مرحله بعد شناسایی مقادیر اشتراک‌ها مطرح است. بدین ترتیب که همبستگی هر سؤال با کل پرسش‌نامه، معرف تجانس درونی سؤالات است. در مواقعی که هر سؤال از میزان اشتراک کمتر از ۰/۳۰ برخوردار باشد، آن

سؤال از کل تحلیل عامل خارج گردیده و از کل مقیاس نیز حذف می‌شود. جدول ۳ معرف میزان مقادیر اشتراک‌هاست. با توجه به اینکه تمامی ضرایب اشتراک سؤالات با پرسش‌نامه، بیش از ۰/۴ بود، تحلیل عامل با تأکید بر تمامی سؤالات انجام شد.

همچنین نمودار شیب‌دار، طرحی از واریانس کل تبیین شده به وسیله هر متغیر را در ارتباط با سایر متغیرها نشان می‌دهد. در این طرح معمولاً عامل‌های بزرگ در بالا و سایر عامل‌ها با شیبی تدریجی در کنار هم نشان داده شده‌اند. این طرح که همانند سرایشی دامنه کوه است، توسط کتل^۱ (۱۹۹۶) اسکری^۲ نامیده شده است. طرح اسکری عامل‌های ۴۱ گویه پرسش‌نامه مذکور در شکل ۱ نشان داده شده است. این نمودار نشان می‌دهد که سهم عامل اول در واریانس کل متغیرها بیشتر و از سایر عامل‌ها کاملاً متمایز است. با توجه به نمودار و بر پایه مشخصه آماری اولیه حاصل از تحلیل عامل تعداد عامل‌هایی که می‌تواند مبنای تشخیص مشخصه‌های نهایی قرار گیرند، ۸ عامل با ارزش ویژه بزرگ‌تر از ۱ هستند.

شکل ۱. نمودار شیب‌دار اسکری کتل

پس از استخراج اولیه مؤلفه‌ها، این مؤلفه‌ها با توجه به بارهای عاملی و ماهیت مفهومی‌شان مورد تحلیل قرار گرفتند و در نهایت در قالب چند مؤلفه نهایی طبقه‌بندی شدند. جزئیات مربوط به تعداد مؤلفه‌ها و ویژگی‌های هر یک از عوامل در جدول ۴ ارائه شده است.

1. Cattell
2. Scree

جدول ۴. قدرت تبیین واریانس آزمون تحلیل عاملی

عامل‌ها	ارزش‌های ویژه اولیه			ارزش‌های ویژه بزرگ‌تر از ۱			ارزش‌های استخراج‌شده پس از چرخش		
	کل	مقدار درصد از واریانس	درصد تراکمی	کل	مقدار درصد از واریانس	درصد تراکمی	کل	مقدار درصد از واریانس	درصد تراکمی
۱	۱۷/۳۹۱	۴۲/۴۱۷	۴۲/۴۱۷	۱۷/۳۹۱	۴۲/۴۱۷	۴۲/۴۱۷	۸/۲۷۴	۲۰/۱۸۰	۲۰/۱۸۰
۲	۴/۴۵۶	۵۳/۵۰۵	۵۳/۵۰۵	۱۱/۰۸۸	۴۲/۴۱۷	۵۳/۵۰۵	۵/۵۰۱	۱۳/۴۱۶	۳۳/۵۹۶
۳	۲/۳۵۷	۵۹/۲۵۳	۵۹/۲۵۳	۵/۷۴۸	۲/۳۵۷	۵۹/۲۵۳	۴/۶۲۵	۱۱/۲۸۰	۴۴/۸۷۶
۴	۲/۲۰۷	۶۴/۶۳۶	۶۴/۶۳۶	۵/۳۸۳	۲/۲۰۷	۶۴/۶۳۶	۳/۵۰۹	۸/۵۵۷	۵۳/۴۳۳
۵	۱/۴۷۵	۶۸/۲۳۳	۶۸/۲۳۳	۳/۵۹۷	۱/۴۷۵	۶۸/۲۳۳	۳/۳۴۶	۸/۱۶۱	۶۱/۵۹۵
۶	۱/۲۱۶	۷۱/۱۹۹	۷۱/۱۹۹	۲/۹۶۶	۱/۲۱۶	۷۱/۱۹۹	۲/۷۳۰	۶/۶۵۷	۶۸/۲۵۲
۷	۱/۱۸۶	۷۴/۰۹۰	۷۴/۰۹۰	۲/۸۹۲	۱/۱۸۶	۷۴/۰۹۰	۲/۱۷۲	۵/۲۹۸	۷۳/۵۵۰
۸	۱/۰۴۱	۷۶/۶۳۰	۷۶/۶۳۰	۲/۵۳۹	۱/۰۴۱	۷۶/۶۳۰	۱/۲۶۳	۳/۰۸۰	۷۶/۶۳۰

شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در...

بر اساس داده‌های جدول ۴، هشت عامل استخراج شد که در مجموع ۷۶/۶۳۰ درصد از واریانس مؤلفه‌های تحول دیجیتال را تبیین می‌کند. بیشترین مقدار ویژه به ترتیب مربوط به عامل اول (۸/۲۷۴) و عامل دوم (۵/۵۰۱) است؛ عامل اول معادل ۲۰/۱۸۰ درصد و عامل دوم معادل ۱۳/۴۱۶ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. به منظور شناسایی و نام‌گذاری متغیرهای هر عامل، بارهای عاملی با روش چرخش وریماکس استخراج شد که نتایج آن در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. ماتریس عامل‌های استخراج‌شده با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی بعد از چرخش

عامل‌ها	گویه‌ها	بار عاملی
رهبری و نوآوری دیجیتال	۳۸- کارکنان کتابخانه به‌طور منظم در دوره‌های آموزشی مرتبط با تحول دیجیتال شرکت می‌کنند.	۰/۸۲۸
	۴۰- کارکنان کتابخانه با آخرین تحولات حوزه علم اطلاعات (کتابداری) آشنا هستند.	۰/۸۰۲
	۳۶- کتابخانه به تحقیق و توسعه در زمینه خدمات دیجیتال می‌پردازد.	۰/۷۷۵
	۳۵- بازخوردهای کاربران برای بهبود خدمات و فرایندها جمع‌آوری و تحلیل می‌شوند.	۰/۷۵۳
	۴۱- فرهنگ نوآوری و پذیرش تغییر در میان کارکنان کتابخانه ترویج می‌شود.	۰/۷۴۹
	۳۳- کتابخانه به‌طور مستمر فناوری‌های جدید را پایش و ارزیابی می‌کند.	۰/۷۳۹
	۳۴- طرح‌های آزمایشی برای آزمایش فناوری‌های جدید در کتابخانه اجرا می‌شوند.	۰/۷۲۴
	۳۷- از ایده‌های جدید کارکنان کتابخانه استقبال می‌شود.	۰/۷۰۵
	۲۷- کتابخانه از ابزارهای تحلیلی برای بهبود خدمات استفاده می‌کند.	۰/۶۲۲
ارائه خدمات هوشمند و دیجیتال‌سازی فرایندها	۳۹- کتابخانه برنامه‌های آموزشی برای ارتقاء مهارت‌های دیجیتال کارکنان ارائه می‌دهد.	۰/۵۶۸
	۲۱- کتابخانه برنامه‌های آموزشی آنلاین برای کاربران فراهم می‌کند.	۰/۸۲۰
	۲۲- کاربران می‌توانند کتاب‌ها و مقالات موردنیاز خود را به‌صورت دیجیتال درخواست کنند.	۰/۷۴۴
	۲۰- خدمات مرجع و مشاوره به‌صورت آنلاین ارائه می‌شود.	۰/۷۳۹
	۲۵- کتابخانه ما از نظام‌های مدیریت اطلاعات استفاده می‌کند.	۰/۶۵۱
۲۶- داده‌های کاربران به‌طور امن و محرمانه در کتابخانه ذخیره می‌شوند.	۰/۶۱۷	

عاملها	گویه‌ها	بار عاملی
شایستگی‌های حرفه‌ای کارکنان	۲۳- اغلب فعالیت‌های کتابخانه می‌تواند خودکارسازی شود.	۰/۶۱۴
	۲۴- خدمات کتابخانه می‌تواند به صورت دیجیتالی ارائه شود.	۰/۵۶۰
	۳- من به رسانه‌های اجتماعی آشنایی و تسلط دارم.	۰/۸۳۲
	۴- من به سواد اطلاعاتی دیجیتال مجهز هستم.	۰/۸۱۷
	۵- من توانایی مدیریت محتوای دیجیتال را دارم.	۰/۷۵۴
	۸- من توانایی مدیریت منابع الکترونیکی را دارم.	۰/۷۵۰
	۱- من در تحول دیجیتال دارای دانش تخصصی عمیقی هستم.	۰/۷۳۹
	۹- من توانایی تلفیق منابع الکترونیکی (آنلاین) و چاپی (کاغذی) را دارم.	۰/۵۷۰
	۱۲- کتابخانه به رایانه‌های روزآمد و دیگر سخت‌افزارهای مدرن، مجهز است.	۰/۶۸۳
زیرساخت‌های فناوریانه	۱۰- کتابخانه ما به اینترنت پرسرعت و پهناوی باند مجهز است.	۰/۶۳۸
	۱۴- زیرساخت فنی مناسب جهت استفاده از فناوری‌های دیجیتال در کتابخانه فراهم است.	۰/۶۰۵
	۱۳- کتابخانه از فناوری‌های ابری (Cloud) برای ذخیره و مدیریت داده‌ها استفاده می‌کند.	۰/۵۸۹
	۱۱- کتابخانه از یک سیستم مدیریت کتابخانه کارآمد استفاده می‌کند.	۰/۵۳۰
	۱۷- نشریات الکترونیکی به صورت آنلاین در دسترس کاربران هستند.	۰/۷۹۷
دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال	۱۸- کتابخانه دارای مجموعه‌ای از منابع دیجیتال منحصر به فرد و تخصصی است.	۰/۷۴۲
	۱۵- دسترسی به مجموعه‌ای از کتاب‌های الکترونیکی از طریق کتابخانه فراهم است.	۰/۶۳۱
	۱۶- کاربران کتابخانه به پایگاه‌های اطلاعاتی علمی و تحقیقاتی دسترسی دارند.	۰/۶۲۶
	۱۹- کتابخانه یک پلتفرم آنلاین برای دسترسی به منابع دیجیتال فراهم کرده است.	۰/۵۲۳
امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال با کاربران	۲۸- سیاست‌ها و پروتکل‌های امنیتی برای حفاظت از داده‌ها در کتابخانه وجود دارد.	۰/۵۹۹
	۲۹- کتابخانه از رسانه‌های اجتماعی برای اطلاع‌رسانی و تعامل با کاربران استفاده می‌کند.	۰/۵۹۸
	۳۱- کاربران می‌توانند نظرات و پیشنهادهای خود را به راحتی با کتابخانه به اشتراک بگذارند.	۰/۵۴۴
توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقمی‌سازی اطلاعات	۶- من توانایی تجزیه و تحلیل سیستم‌های دیجیتال را دارم.	۰/۷۵۲
	۷- من مهارت رقمی‌سازی منابع آنالوگ (یا چاپی) را دارم.	۰/۷۴۸
آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال	۲- من با قوانین و محدودیت‌های حقوقی محتوای دیجیتال آشنایی دارم.	۰/۶۹۱
	۳۲- من از محدودیت‌های قانونی انتشار و اشتراک‌گذاری محتوای دیجیتال آگاه هستم.	۰/۵۲۱

۴-۲- رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال از دیدگاه کتابداران

مطابق جدول ۶، «شایستگی‌های حرفه‌ای کارکنان» با میانگین ۳/۶۹ و انحراف معیار ۰/۶۱۶ بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده است و ضریب کجی منفی (۰/۷۲۶-) نشان می‌دهد که اکثریت پاسخ‌ها به این مؤلفه گرایش به نمرات بالاتر داشته‌اند (حداقل ۱،۳۳ و حداکثر ۵). پس از آن «ارائه خدمات هوشمند و دیجیتال‌سازی فرایندها» با میانگین ۳/۶۵ (انحراف معیار ۰/۸۷۲، ضریب کجی ۰/۲۱۰-) و «دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال» با میانگین ۳/۵۷ (انحراف معیار ۰/۸۵۵، ضریب کجی ۰/۸۴۰-) در جایگاه دوم و سوم قرار دارند که توزیع پاسخ‌ها برای آن‌ها نیز به طور محسوس به سمت نمرات بالا

متماثل است. در مقابل «زیرساخت‌های فناورانه» با میانگین ۲/۹۲ و انحراف معیار ۰/۹۰۷ کمترین ارزش آفرینی را از دیدگاه کتابداران نشان می‌دهد. به‌منظور رتبه‌بندی مؤلفه‌های اصلی تحول دیجیتال از دیدگاه کتابداران، با توجه به رتبه‌ای بودن داده‌ها از آزمون فریدمن استفاده شد. در ابتدا، معنی‌داری نتایج این آزمون مورد ارزیابی قرار گرفت و سپس میانگین رتبه‌های شاخص‌ها با یکدیگر مقایسه شد. یافته‌های حاصل از آزمون فریدمن نشان داد که تفاوت معناداری میان میانگین رتبه‌های مؤلفه‌های تحول دیجیتال وجود دارد ($\chi^2 = 256.097, df = 7, p < 0.001$). سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ حاکی از آن است که حداقل یکی از مؤلفه‌ها از نظر رتبه‌بندی، به‌طور معنی‌داری با سایر مؤلفه‌ها تفاوت دارد؛ بنابراین فرض برابری رتبه‌ها رد می‌شود. به‌منظور تحلیل دقیق‌تر این تفاوت‌ها، از آزمون مقایسه زوجی ویلکاکسون با اصلاح بونفرونی بهره گرفته شد.

جدول ۶. توزیع پراکندگی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌ها از دیدگاه کارکنان

متغیر	تعداد گویه	میانگین	انحراف استاندارد	ضریب کجی	حداقل	حداکثر
رهبری و نوآوری دیجیتال	۱۰	۳/۲۸	۰/۸۳۴	-۰/۷۲۱	۱	۴/۸
شایستگی‌های حرفه‌ای کارکنان	۸	۳/۶۹	۰/۶۱۶	-۰/۷۲۶	۱/۳۳	۵
ارائه خدمات هوشمند و دیجیتال‌سازی فرایندها	۷	۳/۶۵	۰/۸۷۲	-۱/۲۱۰	۱	۵
دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال	۵	۳/۵۷	۰/۸۵۵	-۰/۸۴۰	۱	۵
زیرساخت‌های فناورانه	۵	۲/۹۲	۰/۹۰۷	-۰/۱۵۲	۱	۵
امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال با کاربران	۳	۳/۵۶	۰/۹۴۹	-۱/۰۶۱	۱	۵
آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال	۲	۳/۴۰	۰/۸۳۰	-۰/۶۶۸	۱	۵
توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقمی‌سازی اطلاعات	۲	۳/۳۲	۰/۶۲۹	-۰/۳۳۹	۱	۴/۵

جدول ۷ نتایج آزمون ویلکاکسون با تصحیح بونفرونی را برای مقایسه زوجی مؤلفه‌های تحول دیجیتال نشان می‌دهد.

جدول ۷. مقایسه زوجی مؤلفه‌های تحول دیجیتال (آزمون ویلکاکسون با تصحیح بونفرونی)

ردیف	زوج مؤلفه‌ها	آماره Z	سطح معناداری (p)
۱	رهبری و نوآوری ↔ ارائه خدمات هوشمند	-۸/۱۶۶	۰/۰۰۰
۲	رهبری و نوآوری ↔ شایستگی‌های حرفه‌ای	-۶/۵۸۹	۰/۰۰۰
۳	رهبری و نوآوری ↔ دسترسی و مدیریت منابع	-۶/۱۴۳	۰/۰۰۰
۴	رهبری و نوآوری ↔ زیرساخت‌های فناوری	-۷/۳۸۱	۰/۰۰۰
۵	رهبری و نوآوری ↔ امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال	-۵/۸۹۲	۰/۰۰۰
۶	ارائه خدمات هوشمند ↔ زیرساخت‌های فناوری	-۱۱/۰۶۹	۰/۰۰۰
۷	ارائه خدمات هوشمند ↔ توانمندی‌های فنی	-۴/۸۱۹	۰/۰۰۰
۸	ارائه خدمات هوشمند ↔ آگاهی حقوقی	-۵/۱۰۹	۰/۰۰۰

ردیف	زوج مؤلفه‌ها	آماره Z	سطح معناداری (p)
۹	شایستگی‌های حرفه‌ای ↔ زیرساخت‌های فناوری	-۹/۸۷۰	۰/۰۰۰
۱۰	شایستگی‌های حرفه‌ای ↔ توانمندی‌های فنی	-۷/۰۱۲	۰/۰۰۰
۱۱	شایستگی‌های حرفه‌ای ↔ آگاهی حقوقی	-۷/۰۶۷	۰/۰۰۰
۱۲	دسترسی و مدیریت منابع ↔ زیرساخت‌های فناوری	-۹/۹۳۸	۰/۰۰۰
۱۳	دسترسی و مدیریت منابع ↔ توانمندی‌های فنی	-۳/۹۵۸	۰/۰۰۰
۱۴	زیرساخت‌های فناوری ↔ امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال	-۱۰/۲۸۵	۰/۰۰۰
۱۵	زیرساخت‌های فناوری ↔ توانمندی‌های فنی	-۳/۴۸۷	۰/۰۰۰
۱۶	زیرساخت‌های فناوری ↔ آگاهی حقوقی	-۸/۳۸۷	۰/۰۰۰
۱۷	امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال ↔ توانمندی‌های فنی	-۳/۵۱۳	۰/۰۰۰
۱۸	رهبری و نوآوری ↔ آگاهی حقوقی	-۲/۸۲۵	۰/۰۰۵
۱۹	دسترسی و مدیریت منابع ↔ آگاهی حقوقی	-۲/۸۱۳	۰/۰۰۵
۲۰	امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال ↔ آگاهی حقوقی	-۲/۸۰۸	۰/۰۰۵
۲۱	توانمندی‌های فنی ↔ آگاهی حقوقی	-۱/۹۴۶	۰/۰۵۲
۲۲	شایستگی‌های حرفه‌ای ↔ دسترسی و مدیریت منابع	-۱/۴۹۰	۰/۱۳۶
۲۳	ارائه خدمات هوشمند ↔ دسترسی و مدیریت منابع	-۱/۴۳۹	۰/۱۵۰
۲۴	ارائه خدمات هوشمند ↔ امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال	-۱/۲۶۲	۰/۲۰۷
۲۵	شایستگی‌های حرفه‌ای ↔ امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال	-۱/۲۳۳	۰/۲۱۸
۲۶	دسترسی و مدیریت منابع ↔ امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال	-/۶۰۵	۰/۵۴۵
۲۷	ارائه خدمات هوشمند ↔ شایستگی‌های حرفه‌ای	-/۰۷۸	۰/۹۳۸
۲۸	رهبری و نوآوری ↔ توانمندی‌های فنی	-/۰۰۸	۰/۹۹۳

جدول ۷ نتایج مقایسه زوجی مؤلفه‌های تحول دیجیتال با استفاده از آزمون ویلکاکسون و تصحیح بونفرونی (سطح معنی داری تعدیل شده $\alpha \approx 0/0018$) را نشان می‌دهد که از میان ۲۸ مقایسه زوجی، در ۱۷ مورد تفاوت معنی دار آماری در سطح $\alpha \approx 0/0018$ مشاهده شد. این تفاوت‌ها بیشتر در مقایسه مؤلفه‌هایی مانند «رهبری و نوآوری»، «زیرساخت‌های فناوری» و «شایستگی‌های حرفه‌ای» با سایر مؤلفه‌ها دیده می‌شود، که نشان‌دهنده تمایز ادراکی روشن کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی نسبت به این ابعاد است. در مقابل، ۱۱ زوج فاقد تفاوت معنادار بودند، به ویژه مقایسه‌هایی که مؤلفه‌هایی مانند «امنیت اطلاعات»، «توانمندی‌های فنی»، «دسترسی و مدیریت منابع» و «آگاهی حقوقی» را شامل می‌شدند. برای مثال، تفاوت بین «توانمندی‌های فنی» و «آگاهی حقوقی» ($p=0/052$)، و نیز بین «ارائه خدمات هوشمند» و «شایستگی‌های حرفه‌ای» ($p=0/938$) از نظر آماری معنادار نبوده‌اند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برخی مؤلفه‌ها از نظر کتابداران در جایگاه مشابهی درک شده‌اند، در حالی که برخی دیگر به طور مشخص برجسته‌تر یا ضعیف‌تر تلقی شده‌اند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌های تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی انجام شد. یافته‌های پژوهش ۸ مؤلفه اصلی تحول دیجیتال را در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی شناسایی کرد که با عناوین: ارائه

خدمات هوشمند و دیجیتال سازی فرایندها؛ شایستگی های حرفه ای کارکنان؛ دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال؛ امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال با کاربران؛ توانمندی های فنی در تحلیل و رقمی سازی اطلاعات؛ آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال، رهبری و نوآوری دیجیتال و زیرساخت های فناورانه نام گذاری شدند. برخی از این مؤلفه ها در راستای مبانی نظری و نتایج مطالعات پیشین است، هر چند در میان مؤلفه ها برخی ویژگی های منحصر به فرد کتابخانه های علوم پزشکی نیز دیده می شود.

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۱۳ |

شناسایی و رتبه بندی

مؤلفه های تحول

دیجیتال در...

«شایستگی های حرفه ای کارکنان» یکی از مؤلفه های تحول دیجیتال است که در پژوهش حاضر شناسایی شده و رتبه اول را با (میانگین رتبه ۳/۶۹) در بین سایر مؤلفه ها کسب کرده است. این یافته با نتایج پژوهش خوئینی و همکاران (۲۰۲۴) همسویی دارد که در طراحی مدلی برای تحول دیجیتال در مجموعه های دانشگاهی، مقوله های «کتابدار دیجیتال و مدیر دیجیتال» را شامل مؤلفه هایی از قبیل شایستگی های فردی، دانشی و ارتباطی تعریف کرده اند. یافته های آزادی فر و همکاران (۱۴۰۴) نیز نشان می دهد «سازگاری» و «مشاهده پذیری» دو عامل مهم در پذیرش نوآوری هستند که تا حد زیادی وابسته به شایستگی حرفه ای افراد است. امتیاز کلی شایستگی های دیجیتال کتابداران دانشگاه های علوم پزشکی بیانگر ضرورت تقویت شایستگی های فردی و سازمانی در حوزه هایی مانند هوش مصنوعی، ابزارهای جستجوی هوشمند، مهارت های ارتباطی دیجیتال، مخازن دیجیتال و تحلیل داده های استفاده کاربران در ارتباط با تحول دیجیتال است. تحول دیجیتال در کتابخانه ها بیشتر از آنکه درباره فناوری باشد، بر مسائل مرتبط با منابع انسانی از جمله کتابداران تأکید دارد. از این رو، لازم است در خصوص شایستگی های کتابداران به عنوان یکی از بازیگران اصلی در تحول دیجیتال توجه ویژه ای مبذول شود (خوئینی و همکاران، ۲۰۲۴). از سوی دیگر، با تقویت شایستگی های فنی، کتابخانه ها می توانند فرهنگ سازمانی دیجیتال محور را تقویت کرده و به عنوان مراکز پیشتاز نوآوری در فضای علمی عمل نمایند.

ارائه خدمات هوشمند و دیجیتال سازی فرایندها مؤلفه دیگری است که در پژوهش حاضر شناسایی شده است. کتابخانه های دانشگاه های علوم پزشکی با بهره گیری از زیرساخت های پیشرفته فناوری اطلاعات، فرایندهای کاری خود را به سمت الکترونیکی سازی سوق داده اند، این امر با تأکید ساندو (۲۰۱۸) بر هم بستگی تنگاتنگ فناوری و فرایندها در بستر تحول دیجیتال هم راستا است. افزون بر این، داده های حاصل از پرسش نامه ها نیز نشان می دهد که پذیرش و تسلط کارکنان بر فناوری های نوین، از ملزومات اساسی موفقیت در این مسیر به شمار می آید، نکته ای که خوئینی و همکاران (۲۰۲۴) آن را به عنوان یکی از عوامل کلیدی در ارتقای کیفیت دیجیتالی سازی فرایندهای سازمانی بر شمرده اند. بدین ترتیب، نتایج پژوهش حاضر حکایت از آن دارد که تحقق تحول دیجیتال در کتابخانه های دانشگاهی علوم پزشکی فراتر از استقرار ابزارهای هوشمند است و مستلزم هم افزایی میان فناوری ها، باز مهندسی فرایندها و توسعه سرمایه انسانی است. پیشنهاد می شود در راستای پیاده سازی خدمات هوشمند طرح های آزمایشی با ابزارهایی مانند سامانه های مدیریت کتابخانه

الکترونیکی و خدمت‌دهی از راه دور اجرا شود. اجرای چنین طرح‌های آزمایشی به شناسایی موانع اجرایی و تولید خروجی‌های ملموس در کوتاه‌مدت کمک خواهد کرد. همچنین طراحی و پیاده‌سازی چارچوبی مبتنی بر استاندارد بین‌المللی سیستم‌های مدیریت امنیت اطلاعات^۱ از قبیل ISO/IEC 27001 در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور پیشنهاد می‌شود.

مؤلفه شناسایی شده دیگر با عنوان دسترسی و مدیریت منابع دیجیتال نام‌گذاری شد. ساندو (۲۰۱۸) در بررسی وضعیت تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاهی به ایجاد فضای مشترک برای دسترسی به اطلاعات در تحول دیجیتال اشاره می‌کند که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. خوئینی و همکاران (۲۰۲۴) بعد «خدمات و منابع دیجیتال» را برای کتابخانه‌های دانشگاهی در نظر گرفته‌اند و لیمان و علیو (۲۰۲۳) نیز به مقوله «تحول منابع دیجیتال» توجه ویژه‌ای داشته‌اند. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که سطح دسترسی به منابع الکترونیکی رضایت‌بخش است (رتبه سوم)، اما یکپارچه‌سازی و مدیریت مؤثر این منابع هنوز به برنامه‌ریزی دقیق‌تری نیاز دارد.

مؤلفه دیگر با عنوان امنیت اطلاعات و تعامل دیجیتال با کاربران نام‌گذاری شد. مندوروار و میسرا (۲۰۲۱) و مولر (۲۰۲۳) در پژوهش‌های خود بر چالش‌های امنیت سایبری و حفظ حریم خصوصی کاربران تأکید کرده‌اند. نتایج این مطالعه مشخص کرد که امنیت اطلاعات و تعامل با کاربران در رتبه چهارم قرار دارد؛ یعنی به‌ضرورت تدوین پروتکل‌ها و استانداردهای امنیتی در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، و نیز به نحوه تعامل با کاربران در رابطه با داده‌ها و اطلاعات پژوهشی تأکید شده است.

پنجمین مؤلفه با عنوان آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال نام‌گذاری شد. برخی از پژوهشگران نیز مانند نامیسان و همکاران (۲۰۱۷) و گونگ و همکاران (۲۰۲۴) بر نقش چارچوب‌های قانونی در تحول دیجیتال تأکید داشته‌اند که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. آگاهی حقوقی در استفاده و انتشار محتوای دیجیتال برای کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا عدم رعایت قوانین حق تکثیر، مالکیت معنوی و حریم خصوصی می‌تواند به مشکلات قانونی و اخلاقی منجر شود. در گام نخست، کتابداران باید با چارچوب‌های کپی‌رایت و مجوزهای انتشار اعم از کرییتیو کامنز^۲ و دیگر مجوزهای متن‌باز آشنا باشند تا هنگام دیجیتالی‌سازی مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌ها از نقض حق مؤلف جلوگیری شود. همچنین در انتشار محتوای الکترونیکی، شناخت تفاوت بین نشر آزاد و نشر تجاری، و چگونگی اخذ اجازه‌نامه از ناشران یا نویسندگان برای به اشتراک‌گذاری منابع ضروری است. همچنین، آشنایی کتابداران با مفاهیم اخلاق پژوهش این اطمینان را به دنبال دارد که منابع دیجیتال بدون جعل محتوا، سرقت ادبی یا سوءاستفاده از داده‌ها در دسترس قرار می‌گیرند. در مجموع، تسلط بر مسائل حقوقی، نه تنها از نظر پیشگیری از مشکلات حقوقی، بلکه به‌عنوان تضمینی برای ارائه

1. International Standard for Information Security Management Systems (ISMS)

2. Creative Commons

خدماتی قانونی، درست و با احترام به حقوق پدیدآورندگان علمی، جزو زیرساخت‌های اساسی تحول دیجیتال در کتابخانه‌های علوم پزشکی کشور محسوب می‌شود. در این زمینه، پیشنهاد می‌شود یک سند راهنما درباره قانون حق نشر، مجوزهای الکترونیکی و اخلاق نشر دیجیتال بر اساس مقررات ملی و بین‌المللی برای کتابداران و کاربران تدوین شود. برگزاری نشست‌های پرسش و پاسخ با حضور کارشناسان حقوقی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور می‌تواند دانش حقوقی کتابداران را ارتقا دهد.

توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقمی‌سازی اطلاعات یکی دیگر از مؤلفه‌های تحول دیجیتال از نظر کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور است. گونگ و همکاران (۲۰۲۴) و نامیسان و همکاران (۲۰۱۷) نیز توانمندی‌های تحلیل داده و دیجیتالی‌سازی اسناد را از زیرساخت‌های کلیدی تحول دیجیتال معرفی کرده‌اند. توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقمی‌سازی اطلاعات یکی از ستون‌های اساسی تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور است؛ زیرا این مهارت‌ها بهره‌برداری سریع و دقیق از منابع علمی را امکان‌پذیر می‌سازند. از یک‌سو، تحلیل داده‌ها به کتابداران این دانشگاه‌ها اجازه می‌دهد که الگوهای استفاده از منابع، نیازهای پژوهشی اساتید و دانشجویان و روندهای علمی را شناسایی کنند و بر مبنای آن تصمیم‌گیری‌های راهبردی اتخاذ کنند. از سوی دیگر، فرایند دیجیتالی‌سازی و تولید نسخه‌های الکترونیک از اسناد علمی به حفظ میراث پژوهشی و دسترسی همگانی به منابع منجر می‌شود. افزون بر این، توانمندی در به‌کارگیری نرم‌افزارهای مدیریت داده، ابزارهای هوش مصنوعی و پلتفرم‌های مبتنی بر وب باعث تسهیل خدمات امانت دیجیتال و تکمیل بانک‌های اطلاعاتی تخصصی می‌شود؛ بنابراین، سرمایه‌گذاری در آموزش کتابداران برای تقویت مهارت‌های فنی، از پایه‌های تحول دیجیتال به شمار می‌آید و می‌تواند نقش کلیدی در ارتقای کیفیت خدمات اطلاعاتی و پژوهشی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور ایفا نماید.

رهبری و نوآوری دیجیتال یکی دیگر از مؤلفه‌های تحول دیجیتال است که در پژوهش حاضر شناسایی شده است. در پژوهش نوری و همکاران (۱۳۹۸)، این مؤلفه تحت عنوان بعد «سازمان‌دهی دیجیتال» (شامل رهبری دیجیتال، فرهنگ دیجیتال و حمایت مدیریت) معرفی شده و اهمیت آن برای جهت‌دهی کلان تحول دیجیتال مورد تأکید قرار گرفته است. حدادی هرنندی و همکاران (۱۴۰۰) نیز بعد رهبری تحول دیجیتال (نقشه راه، حکمرانی، سازمان‌دهی و منابع دیجیتال) را در مرور ادبیات تحول دیجیتال شناسایی کرده بودند که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. یافته‌های این پژوهش نیز مؤید آن است که رهبری دیجیتال مهم‌ترین عامل محسوب می‌شود؛ این گزاره با مطالعات ترنری و همکاران (۲۰۲۱) نیز هم‌خوانی دارد که ضعف در رهبری دیجیتال را یکی از اصلی‌ترین دلایل شکست پروژه‌های تحول دیجیتال قلمداد کرده‌اند. این مؤلفه از نظر میانگین در رتبه هفتم قرار دارد.

مؤلفه بعدی با عنوان زیرساخت‌های فناورانه در پژوهش حاضر شناسایی شد. مطالعات گیتس و همکاران (۱۹۹۷) و حدادی هرندی و همکاران (۱۴۰۰)، زیرساخت‌های فناوری را به‌عنوان پیش‌نیاز تحول دیجیتال معرفی کرده‌اند. نوری و همکاران (۱۳۹۸) نیز در پژوهش خود منابع دیجیتال شامل (زیرساخت، استعداد و سرمایه‌گذاری دیجیتال) را یکی از مؤلفه‌های کلیدی تحول دیجیتال قلمداد کرده‌اند. علاوه بر این خوئینی و همکاران (۲۰۲۴) نیز بر مؤلفه فناوری‌های دیجیتال شامل (زیرساخت دیجیتال، آمادگی فناورانه و استفاده از فناوری‌های دیجیتال) در طراحی مدلی برای تحول دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی تأکید داشته‌اند که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. علی‌اصغری جلودار و همکاران (۱۴۰۳) نیز در پژوهش خود که باهدف شناسایی ابعاد بلوغ تحول دیجیتال انجام شد، مؤلفه زیرساخت‌های دیجیتال را به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی درون‌سازمانی بلوغ تحول دیجیتال شناسایی کردند؛ یافته‌ای که با نتایج پژوهش حاضر هم‌راستا است. شکست یا موفقیت نهفته در فرایند دیجیتال‌سازی اغلب با فراهم بودن سخت‌افزار، نرم‌افزار و شبکه مرتبط دانسته شده است. در مطالعه ناکازیا و نگولوبه (۲۰۲۴)، ضعف در زیرساخت‌های فناوری به‌عنوان عامل بازدارنده تحول دیجیتال قلمداد شده است. در پژوهش حاضر، زیرساخت‌های فناورانه با میانگین ۲/۹۲ (رتبه هشتم) قرار گرفتند؛ به این معنا که در بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی دسترسی به اینترنت، نرم‌افزار و سخت‌افزار وجود دارد و کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی ظرفیت بهره‌برداری کامل از فناوری‌های اطلاعاتی برای تحول دیجیتال در این کتابخانه‌ها را بااهمیت تلقی کرده‌اند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود برای بهبود زیرساخت‌های فنی در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی با ارائه‌دهندگان خدمات ابری برای تأمین فضای ذخیره‌سازی و خدمات پشتیبان‌گیری تفاهم‌نامه همکاری منعقد شود. همچنین ایجاد یک مرکز تحلیل داده مشترک در سطح دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نیز می‌تواند مثر ثمر واقع شود.

نتایج این پژوهش نشان داد که تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی مستلزم رویکردی جامع و متوازن است که هم ابعاد راهبردی مانند رهبری و نوآوری دیجیتال و هم ابعاد عملیاتی مانند امنیت اطلاعات و شایستگی‌های حرفه‌ای را در برگیرد. درحالی‌که کتابخانه‌ها در زمینه دیجیتال‌سازی خدمات عملکرد مناسبی دارند، ضعف در حوزه‌هایی مانند آماده نبودن زیرساخت‌ها، رهبری و نوآوری دیجیتال و توانمندی‌های فنی در تحلیل و رقمی‌سازی اطلاعات می‌تواند اثربخشی اقدامات دیجیتال را کاهش دهد. سیاست‌گذاران علم می‌توانند برنامه‌های توسعه‌ای خود را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که علاوه بر آماده نمودن زیرساخت‌های فناورانه، بر آموزش‌های حقوقی، ارتقای مهارت‌های فنی و شایستگی‌های کتابداران و استانداردهای فرایندهای امنیت اطلاعات نیز تأکید داشته باشند. این اقدامات موجب خواهد شد تا کتابخانه‌ها نه تنها نقش سنتی خود را حفظ کنند، بلکه به مراکز نوآور اطلاعاتی در نظام آموزش عالی سلامت تبدیل شوند. در این مقاله مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که می‌توانند در پیاده‌سازی تحول دیجیتال در

کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی نقش داشته باشند، بررسی شدند. بنابراین با توجه به اهمیت روزافزون تحول دیجیتال در کتابخانه‌ها، مؤلفه‌های ارائه شده در مقاله حاضر به‌عنوان پژوهشی پیشگام تلقی می‌شود و از نتایج آن نه تنها جهت شناسایی و درک مؤلفه‌های کلیدی تحول دیجیتال کتابخانه‌ها و پیاده‌سازی آن، بلکه می‌توان در ارزیابی و سنجش وضعیت موجود کتابخانه‌ها در راستای تحول دیجیتال استفاده کرد.

در کل، تحلیل نتایج نشان داد که تحقق تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی نیازمند اتخاذ رویکردی جامع و متوازن است که هم ابعاد راهبردی (مانند رهبری و نوآوری دیجیتال) و هم ابعاد عملیاتی (مانند امنیت اطلاعات و شایستگی‌های حرفه‌ای) را پوشش دهد. اگرچه عملکرد برخی از کتابخانه‌های علوم پزشکی در زمینه دیجیتال‌سازی خدمات، مطلوب به نظر می‌رسد اما کمبود زیرساخت‌های فناورانه، خلأهای رهبری دیجیتال و ضعف در توانمندی‌های فنی مرتبط با تحلیل و رقی سازی اطلاعات می‌تواند روند تحول را تضعیف نماید. بر این اساس، سیاست‌گذاران حوزه علم و بالاترین سطوح مدیریت دانشگاه‌ها می‌توانند با تدوین برنامه‌های توسعه‌ای هم‌زمان برای تقویت زیرساخت‌های فناوری، ارتقای آموزش‌های حقوقی، افزایش مهارت‌های فنی و ارتقای شایستگی‌های کتابداران و همچنین استانداردسازی فرایندهای امنیت اطلاعات، سهم بسزایی در فرایند تحول دیجیتال ایفا کنند. انجام این اقدامات نه تنها اجازه می‌دهد کتابخانه‌ها نقش سنتی خود را حفظ کنند، بلکه آن‌ها را به‌عنوان مراکز پیشرو ارائه خدمات اطلاعاتی در نظام آموزش عالی سلامت مطرح می‌سازد. یافته‌های این پژوهش، مؤلفه‌های کلیدی مؤثر در پیاده‌سازی تحول دیجیتال در کتابخانه‌های علوم پزشکی را شناسایی کرد از آن می‌توان علاوه بر راهنمایی در تعریف و اجرای پروژه‌های تحول دیجیتال، به‌عنوان مبنایی برای ارزیابی وضعیت موجود و سنجش پیشرفت در این حوزه استفاده کرد.

این پژوهش با چند محدودیت مواجه بوده است. تمرکز این مطالعه صرفاً بر کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران بود و سایر انواع کتابخانه‌ها از جمله کتابخانه‌های دانشگاهی غیرپزشکی، عمومی و تخصصی در نظر گرفته نشدند؛ بنابراین، در تعمیم نتایج به سایر کتابخانه‌ها و جامعه کتابداران، باید با احتیاط عمل شود. همانند سایر پژوهش‌های کمی، این مطالعه نیز با محدودیت‌های ذاتی روش کمی مواجه بوده است. بهره‌گیری از روش‌های کیفی یا ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی در مطالعات آینده می‌تواند دیدگاه‌های عمیق‌تری نسبت به مؤلفه‌های مؤثر بر تحول دیجیتال از منظر کتابداران ارائه دهد. از دیگر محدودیت‌های این پژوهش، ماهیت خودگزارشی پرسش‌نامه‌ها بود که ممکن است تحت تأثیر سوگیری حافظه یا گزارش‌دهی نادرست، قرار گرفته باشد، این موارد خارج از کنترل پژوهشگران بوده است.

۶- منابع و مآخذ

- آزادی‌فر، محمدرضا؛ حمدی‌پور، افشین؛ زوارقی، رسول؛ و عطاپور، هاشم. (۱۴۰۴). بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش تحول دیجیتال توسط کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی براساس نظریه اشاعه نوآوری راجرز. تصویر سلامت. ۱۶ (۲)، (زودآیند).
<https://doi.org/10.34172/doh.2025.13>
- حدادی‌هرندی، علی‌اکبر؛ رضایی‌فرد، مهرداد؛ و اسماعیلی، سحر. (۱۴۰۰). مدل بلوغ تحول دیجیتال؛ حوزه‌ها و روندهای پژوهش در ایران. *دانشنامه تحول دیجیتال*، ۲ (۲)، ۴۳-۷۲.
<https://doi.org/10.22034/dtj.2022.340076.1061>
- علی‌اصغری‌جلودار، هوشنگ؛ رضوی، سید علی‌اصغر؛ و طهماسبی‌لیمونی، صفیه. (۱۴۰۳). شناسایی ابعاد بلوغ تحول دیجیتال و تأثیر آن بر شایستگی عملکرد کتابداران در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور. *مطالعات کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*. (زودآیند).
<https://doi.org/10.30484/nastinfo.2024.3607.2279>
- مصطفائی، بابک؛ عماری، حسین؛ بیگزاده، یوسف؛ و بیک‌زاد، جعفر. (۱۴۰۳). تدوین استراتژی‌های تحول دیجیتال در دانشگاه: بررسی موردی دانشگاه تبریز. *مطالعات دانش‌پژوهی*، ۳ (۲)، ۳۱-۵۲.
<https://doi.org/10.22034/jkrs.2024.61570.1083>
- نوری، مزگان؛ شاه‌حسینی، محمدعلی، شامی‌زنجانی، مهدی؛ و عابدین، بابک. (۱۳۹۸). طراحی چارچوب مفهومی رهبری تحول دیجیتال در سازمان‌های ایرانی. *مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی*، ۱۲ (۲)، ۲۱۱-۲۴۲.
<https://doi.org/10.29252/mpes.12.2.211>
- Anuradha, P. (2018). Digital transformation of academic libraries: Opportunities and challenges. *IP Indian Journal of Library Science and Information Technology*, 3(1), 8-10. <https://doi.org/10.18231/2456-9623.2018.0002>
- Bawack, R. (2019). Academic Libraries in Cameroon in the digital age. *Library philosophy and practice*, (5)3, 2547. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2547>
- Borangiu, T., Trentesaux, D., Thomas, A., Leitão, P., & Barata, J. (2019). Digital transformation of manufacturing through cloud services and resource virtualization. *Computers in Industry*, 108, 150-162. <https://doi.org/10.1016/j.compind.2019.01.006>
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate behavioral research*, 1(2), 245-276. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr0102_10
- De la Boutetière, H., Montagner, A., & Reich, A. (2018). *Unlocking success in digital transformation*.
<https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Organization/Our%20Insights/Unlocking%20success%20in%20digital%20transformations/Unlocking-success-in-digital-transformations.pdf>
- Deja, M., Rak, D., & Bell, B. (2021). Digital transformation readiness: perspectives on academia and library outcomes in information literacy. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(5), 102403. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102403>
- Eriksson, K. (2010). (Concept determination as part of the development of knowledge in caring science. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24 Suppl 1, 2-11. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2010.00809.x>
- Gates, B., & Dale, J. (1997). The road ahead. *Canadian Social Studies*, 32(1), 24-32. <https://www.proquest.com/openview/b3c54d32516f4ffb8fff10064bce0bc4/1?pq-origsite=gscholar&cbl=47422>
- Gong, C., Parisot, X., & Reis, D. (2024). The Evolution of Digital Transformation. In D. Schallmo, A. Baiyere, F. Gertsen, C. A. F. Rosenstand, & C. t. A. Williams,

- Digital Disruption and Transformation* Cham. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-47888-8_1
- Goran, J., LaBerge, L., & Srinivasan, R. (2017). Culture for a digital age. *McKinsey Quarterly*, 3(1), 56-67. <https://lediag.net/wp-content/uploads/2018/05/0-Culture-for-a-digital-age.pdf>
- Grammenis, E., & Mourikis, A. (2019). Academic libraries in the digital era: An assessment of the Institutional Repository role in supporting research as a digital service. Linnaeus Student Conference on Information Technology (LSCIT), Linnaeus University. <https://doi.org/10.15626/lscit2019.02>
- Heilig, L., Lalla-Ruiz, E., & Voß, S. (2017). Digital transformation in maritime ports: analysis and a game theoretic framework. *NETNOMICS: Economic Research and Electronic Networking*, 18(2), 227-254. <https://doi.org/10.1007/s11066-017-9122-x>
- Henriette, E., Feki, M., & Boughzala, I. (2015). The shape of digital transformation: a systematic literature review. *MCIS 2015 Proceedings*, 10. <https://aisel.aisnet.org/mcis2015/10>
- Kari, K. (2020). Digital transformation of information and its impact on libraries. *World Journal of Innovative Research (WJIR)*, 9(1), 26-30. https://www.wjir.org/download_data/WJIR0901033.pdf
- Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoei, F. (2024). Developing a model of digital transformation of university libraries based on meta-synthesis. *The Electronic Library*, 42(4), 681-699. <https://doi.org/10.1108/EL-02-2024-0046>
- Kislov, E. (2016). Digital transformation: history, present, and future trends. <https://auriga.com/blog/2016/digital-transformation-history-present-and-future-trends/>
- Kouroubali, A., & Katehakis, D. G. (2019). The new European interoperability framework as a facilitator of digital transformation for citizen empowerment. *Journal of biomedical informatics*, 94, 103166. <https://doi.org/10.1016/j.jbi.2019.103166>
- Liere-Netheler, K., Packmohr, S., & Vogelsang, K. (2018). Drivers of digital transformation in manufacturing. https://aisel.aisnet.org/hicss-51/in/digital_supply_chain/2/
- Liman, Y. A., & Aliyu, M. M. (2023). Digital transformation and innovation of academic libraries: a content analysis. *Samaru Journal of Information Studies*, 23(1), 1-15. <https://www.ajol.info/index.php/sjis/article/view/252140>
- Lu, Y., & Lin, S. (2025). How Can We Promote Digital Transformation in College Libraries? A Study on Readers' Intention to Adopt Digital Services. *Sustainability*, 17(8), 3504. <https://doi.org/10.3390/su17083504>
- Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital transformation strategies. *Business & information systems engineering*, 57, 339-343. <https://doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5>
- Mendhurwar, S., & Mishra, R. (2021). Integration of social and IoT technologies: architectural framework for digital transformation and cyber security challenges. *Enterprise Information Systems*, 15(4), 565-584. <https://doi.org/10.1080/17517575.2019.1600041>
- Möller, D. P. (2023). Cybersecurity in digital transformation. In *Guide to cybersecurity in digital transformation: Trends, methods, technologies, applications and best practices* (pp. 1-70). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26845-8_1
- Nadkarni, S., & Prügl, R. (2021). Digital transformation: a review, synthesis and opportunities for future research. *Management review quarterly*, 71, 233-341. <https://doi.org/10.1007/S11301-020-00185-7>

- Nakaziba, S., & Ngulube, P. (2024). Harnessing digital power for relevance: status of digital transformation in selected university libraries in Uganda. *Collection and Curation*, 43(2), 33-44. <https://doi.org/10.1108/CC-11-2023-0034>
- Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A., & Song, M. (2017). Digital innovation management. *MIS quarterly*, 41(1), 223-238. https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/TNEY202/digitalinnovation_misq%20copy.pdf
- Oxford English Dictionary. (2025). Digital. In *Oxford English Dictionary*. https://www.oed.com/dictionary/digital_n
- Sandhu, G. (2018). The Role of Academic Libraries in the Digital Transformation of the Universities. 2018 5th International Symposium on Emerging Trends and Technologies in Libraries and Information Services (ETTLLIS), Noida, India. <https://doi.org/10.1109/ETTLLIS.2018.8485258>
- Schallmo, D., Williams, C. A., & Boardman, L. (2020). Digital transformation of business models—best practice, enablers, and roadmap. In *Digital Disruptive Innovation* (pp. 119-138). World Scientific. https://doi.org/10.1142/9781786347602_0005
- Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*, 15(1), 388-393. <https://doi.org/10.15547/tjs.2017.s.01.065>
- Singh, B. (2018). (Digital Transformation of library services in the Mobile World: The future trends. *Publishing Technology and Future of Academia*, 335-349. https://www.academia.edu/download/57949015/Digital_Transformation_of_library_services_in_Mobile_World_in_India_NLU.pdf
- Stolterman, E., & Fors, A. C. (2004). Information technology and the good life. *Information systems research: relevant theory and informed practice*, 687-692. https://doi.org/10.1007/1-4020-8095-6_45
- Tarutė, A., Duobienė, J., Klovienė, L., Vitkauskaitė, E., & Varaniūtė, V. (2018). Identifying factors affecting digital transformation of SMEs. <https://aisel.aisnet.org/iceb2018/64/>
- Trenerry, B., Chng, S., Wang, Y., Suhaila, Z. S., Lim, S. S., Lu, H. Y., & Oh, P. H. (2021). Preparing workplaces for digital transformation: An integrative review and framework of multi-level factors. *Frontiers in Psychology*, 12, 620766. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.620766>
- Upadhyay, A. (2024). *Cost of Digital Transformation: What to Expect and How to Prepare*. <https://www.talentelgia.com/blog/cost-of-digital-transformation/>
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122, 889-901. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.022>
- von Leipzig, T., Gamp, M., Manz, D., Schöttle, K., Ohlhausen, P., Oosthuizen, G., Palm, D., & von Leipzig, K. (2017). Initialising Customer-orientated Digital Transformation in Enterprises. *Procedia Manufacturing*, 8, 517-524. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.066>
- Zaki, M. (2019). Digital transformation: harnessing digital technologies for the next generation of services. *Journal of Services Marketing*, 33(4), 429-435. <https://doi.org/10.1108/JSM-01-2019-0034>

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر و عرضه منابع کتابی

در کتابخانه‌های دیجیتال ایران^۲

زینب پایی^۱

۱. استادیار، گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات و سازمان‌دهی دانش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ا، تهران، ایران (نویسنده مسئول) z-papi@nlai.ir

تاریخ بازنگری: ۲۲ تیر ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۶ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۱۰ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۵ تیر ۱۴۰۴

چکیده

هدف: شناسایی موانع اخذ حق تکثیر و عرضه از ناشران برای دیجیتالی کردن منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران و ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع، هدف این پژوهش را تشکیل می‌دهد.

روش‌شناسی: از رویکرد کیفی و روش تحلیل اسنادی استفاده شد و داده‌های گردآوری شده با استفاده از مدل تحلیل مضمون آتراید-استرلینگ، کلازک و براون تحلیل و بررسی شدند. با ۱۰ نفر از متخصصان در حوزه‌های نشر و کتابخانه‌های دیجیتال مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته انجام شد. همچنین پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش برای استخراج موانع و راهکارهای کسب مجوز تحلیل شدند.

یافته‌ها: تعداد ۲۷۲ مضمون پایه، ۵۷ مضمون سازمان‌دهنده و ۲ مضمون فراگیر اجرایی، مالی و فنی شناسایی شدند. برای محاسبه پایایی از روش هولستی استفاده شد. شبکه مضامین حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران عبارت است از موانع و راهکارهای اجرایی، مالی و فنی. در موانع و راهکارهای اجرایی و مالی، موضوعاتی مانند تعیین سیاست و خط‌مشی، دغدغه‌های ناشران و اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها، شرکت‌های تجمیع‌کننده منابع اطلاعاتی، تعیین نهاد سیاست‌گذار، تسهیلات حمایتی، بودجه و منابع مالی و تعامل ناشران و کتابخانه‌ها مطرح شدند. زیرساخت‌های فنی، امنیت در فضای مجازی برای عرضه کتاب‌ها، استانداردهای فراداده‌ای، فرایند دیجیتال‌سازی، امانت دیجیتال و آسیب‌ها در دیجیتال‌سازی در بخش موانع و راهکارهای فنی بیان شدند.

نتایج: با تحلیل موانع شناسایی شده، راهکارهایی شامل پرداخت‌های مستمر و شفاف به ناشر و صاحب حق توسط کتابخانه؛ جبران خسارت مالی برای پدیدآور توسط کتابخانه‌ها؛ استفاده از قطعه‌های کوچک کتاب برای نمایش به منظور رعایت حق مؤلف اثر و استفاده از فراداده حقوقی به منظور مستندسازی وضعیت حق مؤلف و استفاده از یادداشت حق مؤلف ارائه شد. اجرای این پیشنهادها می‌تواند به جلب اعتماد ناشران، غنی کردن منابع دیجیتال، حفاظت از منابع دیجیتال و تسهیل دسترسی کاربران به منابع دیجیتال کمک کند.

اصالت و ارزش: اجازه از ناشران برای دیجیتالی شدن کتاب‌ها از جمله چالش‌های اساسی برای کتابخانه‌ها به شمار می‌رود. مسئله‌ای که تاکنون موضوع هیچ‌یک از پژوهش‌های داخل کشور نبوده و پژوهش حاضر درصدد است با تحلیل موانع اخذ مجوز حق تکثیر و عرضه و ارائه راهکارهای کاربردی تا حدودی به رفع نگرانی ناشران و مدیریت بهتر محتوای دیجیتال کمک نماید.

کلیدواژه‌ها: حق مؤلف، تدابیر فنی، مجوزدهی، منابع کتابی، کتابخانه‌های دیجیتال ایران

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

پایی، زینب. (۱۴۰۴). موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران.

نشریه مطالعات دانش پژوهی، ۴ (۳): ۱۴۲-۱۲۱.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.20200](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.20200)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20200.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه تبریز

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کربتیو کامانز قابل استفاده است.

۲. مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی مصوب شورای پژوهشی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران است که با عنوان «تحلیل موانع اخذ حق تکثیر و عرضه برای دیجیتالی کردن منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران و ارائه راهکارها» در آبان ۱۴۰۳ به اتمام رسیده است.

هدف اصلی قانون حق مؤلف، پیشرفت علم یا به عبارت دیگر دانش است. برای رسیدن به این هدف، قانون حق مؤلف به نویسندگان حق انحصاری موقتی برای آثارشان اعطا می‌کند که از آن طریق هم به کوشش آن‌ها پاداش می‌دهد و هم از سویی خلق آثار جدید را ترویج می‌کند. با این حال، در حوزه دیجیتال شاید قانون حق مؤلف نتوانسته اهداف ترویج آثار را برآورده سازد. چراکه افزونی دسترسی، تبادل و اشتراک‌گذاری اطلاعات توسط مردم به‌وفور در حال گسترش است. به همین دلیل پروژه‌های مربوط به دیجیتال‌سازی کتابخانه‌ها به دلایل مختلفی مانند افزایش آگاهی از وجود منبعی خاص؛ حفاظت از مفقودی منابع؛ جلوگیری از آسیب دیدگی منابع و انتشار بیشتر آن‌ها، توسعه یافته است (لی^۱، ۲۰۱۰).

در دهه‌های اخیر، سازمان‌ها در سراسر جهان توجه بسیاری به توسعه فناوری‌های دیجیتال داشته‌اند و در نتیجه، سازمان‌ها تمرکز بر برنامه‌های دیجیتال را آغاز کرده‌اند؛ بنابراین شاخصی مانند دیجیتالی کردن در نوآوری و رقابت سازمان‌ها بسیار مهم است (چنگ و همکاران^۲، ۲۰۲۳). بر همین اساس، کتابخانه‌های دیجیتالی با داشتن انواع مختلف منابع اطلاعاتی مانند کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، عکس‌ها، نقشه‌ها، طرح‌های پژوهشی و نظیر آن (چه به صورت دیجیتالی و دیجیتال‌زاد)، به دنبال راهبردهای حقوقی و فنی برای حفاظت از حقوق پدیدآورندگان آثار و دسترس‌پذیری آن‌ها به صورت مجاز به کاربران هستند. بیشتر منابع اطلاعاتی گردآوری شده در کتابخانه‌های دیجیتالی مورد حمایت قانون حق مؤلف بوده و تکثیر و دیجیتال‌سازی منابع اطلاعاتی در راستای حمایت قانونی از تکثیر و عرضه آثار است که به صورت حقوق مادی در قوانین حق مؤلف بر آن تصریح شده است.

شیوه‌های فراهم‌آوری و گردآوری منابع دیجیتال در کتابخانه‌های دیجیتال، از طریق خرید، تولید، تبدیل، دسترسی رایگان، مبادله، اشتراک و اهدا انجام می‌گیرد (حریری، رادفر، ۱۳۹۳). پس برخی منابع به صورت تبدیل منابع چاپی به دیجیتال در کتابخانه‌های دیجیتالی قرار می‌گیرند. در کنار این موضوع، کتابخانه‌ها برخی منابع را بیشتر از سایر منابع در فرایند دیجیتال‌سازی قرار می‌دهند. منابع کتابی، نسخه‌های خطی، کتاب‌های سنگی، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از جمله متداول‌ترین منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دیجیتالی محسوب می‌شوند. منابع کتابی به دلیل اینکه جزء آثار منتشر شده قلمداد می‌شوند، از حمایت قانون حق مؤلف^۳ برخوردار بوده و شرایط و ویژگی‌های متفاوتی از نظر ذی‌نفعان، سهم آن در تولید و انتشار علمی، و مانند آن به عهده دارند. بنابراین دیجیتالی کردن به تنهایی بدون توجه به سیاست‌های حمایتی از حقوق صاحبان آثار کفایت نمی‌کند. به این ترتیب، کتابخانه‌ها باید برای تکثیر و عرضه منابع کتابی تحت حمایت قانون در قالب

1 . Le

2 . Cheng, et.al

۳ . در قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸، موادی مانند ۵، ۷، ۸، ۹ و ۱۰، به استفاده منصفانه از اثر انتشار یافته اشاره می‌کند.

دیجیتال، نسبت به تهیه مجوز از ناشران و مؤلفان اقدام کنند. چراکه کتابخانه‌ها به رعایت حقوق مادی و معنوی پدیدآورندگان واقف‌اند و در تلاش‌اند به شیوه‌های مختلف کتاب‌های موجود در کتابخانه‌ها را با اهداف حفاظتی و دسترس‌پذیری دیجیتال‌سازی کرده و در راستای توجه به حقوق دیجیتال، در دسترس کاربران از طریق کتابخانه دیجیتال قرار دهند؛ اما به دلیل برخی موانع و نبود مجوز از ناشران و صاحبان آثار، برخی کتابخانه‌ها از دیجیتالی کردن کتاب‌ها صرف‌نظر می‌کنند و به دیجیتال‌سازی منابعی می‌پردازند که نیاز به اخذ مجوز از ناشر و دارنده حقوق مادی و معنوی آن نباشد. بر همین اساس پژوهش پیشرو به دنبال تحلیل موانعی است که می‌تواند در اخذ مجوز حق تکثیر و عرضه توسط کتابخانه‌ها از ناشران برای دیجیتال‌سازی و دسترسی به کتاب‌ها تأثیرگذار باشد. بدین ترتیب، پژوهش کنونی به پرسش‌های زیر پاسخ خواهد داد:

۱. موانع فنی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران کدام است؟
۲. موانع مالی و اجرایی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی از سوی ناشران در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران کدام است؟
۳. چه راهکارهایی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران پیشنهاد می‌شود؟

صفحه ۱۲۳ |

موانع اثرگذار بر
دریافت مجوز حق
تکثیر...

۲- پیشینه پژوهش

برای کسب اطلاع از آخرین یافته‌های پژوهشی در موضوع موردنظر، جستجویی در پایگاه‌های داخلی و خارجی انجام شد. با توجه به محدودیت مطالعات انجام‌شده در این حوزه، در ادامه به بررسی برخی از پژوهش‌های مرتبط پرداخته می‌شود. نتایج آدرا آمولو^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی درباره دیجیتال‌سازی منابع در کتابخانه‌های کنیا، حق مؤلف را یکی از چالش‌های اصلی در این فرایند دانست. وی تأکید می‌کند که اخذ مجوز برای دیجیتال‌سازی منابع ضروری است، مشروط بر اینکه تاریخ و نام شخص مجوز دهنده مشخص باشد. هرچند این دیدگاه اهمیت حقوقی فرایند را گوشزد می‌کند، اما ساختار مشخصی برای تعامل کتابخانه‌ها با صاحبان حق ارائه نشده است. مطالعه موسی و موسی^۲ (۲۰۱۲) چالش‌هایی مانند تغییر مداوم سخت‌افزار و نرم‌افزار، مشکلات مربوط به حق مؤلف، و ضعف در پشتیبانی فنی و امنیتی را مطرح کردند. آنان راهکارهایی همچون پشتیبان‌گیری منظم و ارتقاء نرم‌افزار را پیشنهاد کردند. این مطالعه گرچه به مسائل حقوقی اشاره دارد، ولی بیشتر بر چالش‌های فنی تمرکز دارد و به ساختار حقوقی یا نهادی ورود نمی‌کند. پژوهش دریدن^۳ (۲۰۱۴) با تمرکز بر مخازن آرشیوی ایالات متحده، تأثیر حق مؤلف بر فرایند دیجیتال‌سازی را بررسی کرد. عوامل اصلی مؤثر شامل دسترسی به کارکنان، بودجه، و وجود یا عدم وجود مجوزهای حقوقی بودند. این مطالعه تأکید دارد که حق مؤلف نقشی محوری در

1. Adera Amollo
2. Musa and Musa
3. Dryden

انتخاب منابع برای دیجیتال سازی دارد، اما به دلیل تفاوت های حقوقی، نتایج آن به صورت کامل قابل تعمیم به نظام ایران نیست. یافته های پاندی و میسرا^۱ (۲۰۱۴)، نیز مالکیت منابع، درک از قوانین حق مؤلف و تخصص فنی ناکافی را به عنوان چالش های اصلی دیجیتال سازی مطرح کردند. در عین حال، توانمندی نهادهای مسئول در حفاظت از دارایی های دیجیتال نیز به عنوان عامل تعیین کننده عنوان شده است. این پژوهش بیش از پیش به ارتباط میان الزامات فنی و حقوقی پرداخته، اما باز هم فاقد پیشنهادهای اجرایی مشخص است. تحلیل اُدم، کک و اونورا^۲ (۲۰۱۵) دیجیتال سازی را عاملی مؤثر در جلوگیری از نابودی منابع دانسته اند، اما هزینه ها، نبود نیروی متخصص و تازه سازی مداوم داده ها را مانعی جدی شمرده اند. گرچه به حق مؤلف اشاره شده، اما همچنان سطح تحلیل آن توصیفی باقی مانده است. اولواکاکو ننجی^۳ (۲۰۱۸) در پژوهشی پیمایشی، موانع دیجیتال سازی در کتابخانه دانشگاهی نیجریه را بررسی کرد. از جمله این موانع می توان به بودجه، زیرساخت های سخت افزاری، حقوق مالکیت فکری و امنیت اطلاعات اشاره کرد. پیشنهاد وی مبنی بر اعمال استثنائاتی در قوانین حق مؤلف برای کتابداران، آغازگر نگاه سیاستی به این موضوع است، هر چند ساختار اجرایی ارائه نشده است.

پژوهش رفیق، امین و جبین^۴ (۲۰۱۸) نیز به موانعی چون کمبود نیروی متخصص، ضعف در زیرساخت های فناورانه و نبود سیاست ملی اشاره کردند. تمرکز آن ها بر ضرورت وجود چارچوب قانونی جامع برای دیجیتال سازی در سطح ملی بوده و گام مهمی به سوی تحلیل ساختاری تر تلقی می شود. نتایج پژوهش الغنیمی و چودری^۵ (۲۰۲۲) در کتابخانه های دانشگاهی کویت حاکی از آن است که چالش هایی چون مسائل مالی، آموزش کارکنان و مسائل حقوقی وجود دارد. این پژوهش پیشنهادهایی عملی برای تدوین سیاست های داخلی و ارتقای آموزش ارائه داده، اما تعامل حقوقی با ناشران همچنان مورد غفلت قرار گرفته است. یافته های رحمانی^۶ (۲۰۲۲) چالش های حقوقی مالکیت فکری و محدودیت های دسترسی، کپی و نشر منابع دیجیتالی را برجسته کرده و نبود نیروی متخصص، هزینه ها، امنیت و زیرساخت ها را نیز از موانع اجرایی عنوان کرده است. این پژوهش با دیدی جامع تر به چالش های کتابخانه دیجیتال در ایران پرداخته است. مطالعه پاپی (۱۴۰۰) به راهکارهای حفظ حقوق مؤلف در نرم افزارهای کتابخانه ای پرداخت و پیشنهاد ایجاد فیلد «وضعیت حق مؤلف» در رکورد های کتابشناختی را مطرح کرد. همچنین نبود مجوز ناشران برای کتاب های گویا را یکی از عوامل تهدید کننده در حفظ حقوق دانست. این مطالعه از منظر فنی-حقوقی قابل توجه است اما وارد تحلیل نهادی تعامل با ناشران نمی شود. در ادامه ابراهیمی و همکاران (۱۴۰۲) با تمرکز بر نشر حرفه ای در ایران، ۹ عامل مؤثر از جمله رعایت حق مؤلف، مدیریت نشر

1. Pandey and Misra
2. Udem, Okeke and Onwurah
3. Oluakachukwu Nneji
4. Rafiq, Ameen and Jabeen
5. Alghnimi and Chaudhry
6. Rahmani

و عناصر فنی را بررسی کردند. اگرچه موضوع اصلی دیجیتال سازی نیست، اما نقش حق مؤلف را به عنوان عاملی کلیدی در زنجیره نشر برجسته کرده اند. همچنین پاپی (۱۴۰۲) نیز با تحلیل سامانه های دیجیتال کتابخانه ملی ایران، به تهدیدات فنی و نبود سیاست روشن درباره حق مؤلف اشاره کرده است. وی پیشنهادهایی نظیر تدوین سیاست حق مؤلف برای همه منابع و مستندسازی دسترسی ها را ارائه داده است. این مطالعه به موضوعات کلیدی نزدیک شده اما از جنبه اجرایی در اخذ مجوزها فاصله دارد.

مرور پیشینه های موجود نشان می دهد که مطالعات پیشین عمدتاً بر سه محور چالش های فنی - زیرساختی (موسی و موسی، ۲۰۱۲؛ پاندی و میسرا، ۲۰۱۴؛ اودم و همکاران، ۲۰۱۵؛ اولواکاجو کو ننجی، ۲۰۱۸؛ رفیق و همکاران، ۲۰۱۸)، جنبه های حقوقی و سیاستی (آدرا آمولو، ۲۰۱۱؛ دریدن، ۲۰۱۴؛ پاپی، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۲) و موانع اجرایی-بودجه ای (الغنیمی و چودری، ۲۰۲۲؛ رحمانی، ۲۰۲۲؛ ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۲) متمرکز بوده اند. با این حال، بررسی عمیق تر این مطالعات خلأهای پژوهشی مهمی را نشان می دهد. هیچ پژوهش مستقلی درباره فرایند اخذ مجوز تکثیر و عرضه از ناشران برای دیجیتال سازی انجام نشده و تعامل سه جانبه کتابخانه ها، ناشران و صاحبان حق تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته است. همچنین دغدغه ها و نگرانی های ناشران نسبت به دیجیتال سازی آثارشان تحلیل نشده و مطالعه مستقلی در شرایط خاص ایران انجام پذیرفته است. علاوه بر این، فقدان ارائه راهکارهای عملیاتی برای برقراری همکاری مؤثر میان ذی نفعان، فقدان بررسی نقش کتابخانه ملی به عنوان متولی هماهنگ کننده و طراحی نشدن ساختار نهادی مناسب برای نظارت بر فرایند اخذ مجوزها از جمله خلأهای اصلی شناسایی شده محسوب می شود که پژوهش حاضر در تلاش برای پر کردن آن ها طراحی شده است.

۳- روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی و با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون در دو مرحله انجام شد. هدف، شناسایی موانع تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه های دیجیتالی ایران بود. در مرحله ی نخست، تحلیل مضمون ۲۹ منبع منتخب از پایگاه ها و سامانه هایی مانند گوگل اسکالر^۱، ساینس دایرکت^۲، امرالد^۳، کتابخانه الکترونیک SSRN^۴، Internet Archive Scholar انجام شد. معیار انتخاب منابع شامل مرتبط بودن مستقیم با موضوع، دسترسی به متن کامل و اعتبار علمی بود. جست و جو با کلیدواژه های فارسی و انگلیسی مانند «حق مؤلف (کپی رایت)»، «کتابخانه دیجیتال»، «منابع دیجیتال»، «دیجیتال سازی»، «مجوزدهی»، و معادل های انگلیسی آن ها مانند copyright، permission, digitize resources, Iranian digital libraries صورت گرفت. داده ها در

سه مرحله شامل کدگذاری باز، استخراج مضامین فرعی و تشکیل مضامین اصلی تحلیل شدند. در مرحله دوم، برای تکمیل یافته‌ها و رفع ابهامات، مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۰ نفر از متخصصان (۴ نفر از حوزه کتابخانه دیجیتال و فناوری اطلاعات و ۶ نفر از حوزه نشر) طی بازه زمانی اسفندماه ۱۴۰۲ و اردیبهشت ۱۴۰۳ انجام شد. شیوه انتخاب متخصصان با نمونه‌گیری هدفمند، گلوله برفی و ترتیبی بود. معیار انتخاب، تخصص و تجربه در مسائل حق مؤلف و نشر دیجیتال بود. به منظور حفظ محرمانگی، از کدگذاری ترکیبی مانند DL1 تا DL4 و PUB1 تا PUB6 به ترتیب برای متخصصان کتابخانه دیجیتال^۱ و ناشران^۲ استفاده شد (جدول ۱).

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	سطح تحصیلات	زمینه تخصصی	میزان تجربه کاری (به سال)	کد
۱	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۵	DL1
۲	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی / دکتری فناوری اطلاعات	کتابخانه‌های دیجیتالی / فناوری اطلاعات	۲۱	DL2
۳	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	کتابخانه‌های دیجیتالی	۱۱	DL3
۴	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۲	DL4
۵	دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی	متخصص نشر	۱۹	PUB1
۶	کارشناس ارشد حقوق	ناشر عمومی و آموزشی / اقتصاد نشر و حق مؤلف	۴۰	PUB2
۷	کارشناس کامپیوتر	ناشر عمومی، دانشگاهی و دیجیتال / آشنا به مباحث حق مؤلف و نشر دیجیتال	۲۲	PUB3
۸	کارشناس ارشد مدیریت نشر	ناشر دانشگاهی و آشنا به مباحث حق مؤلف	۱۸	PUB4
۹	دکتری فقه	ناشر عمومی و دینی	۲۲	PUB5
۱۰	دکتری فقه	ناشر عمومی و دینی	۱۸	PUB6
	مجموع		۱۰ نفر	

تحلیل داده‌های مصاحبه بر اساس مراحل شش‌گانه براون و کلارک^۱ (۲۰۰۶) و آتراید-استرلینگ (۲۰۰۱) شامل آشنایی با داده‌ها^۲؛ تولید کدهای اولیه (کدگذاری)^۳؛ جستجوی مضامین^۴ (مضامین پایه)؛ بررسی و مرور مضامین^۵ (شبکه مضامین)؛ تعریف و نام‌گذاری مضامین^۶ و تدوین گزارش انجام شد (آتراید-استرلینگ، ۲۰۰۱؛ براون و کلارک، ۲۰۰۶). مدل تحلیل شامل مفاهیم پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر بود که ساختار شبکه مضامین را تشکیل دادند. ابتدا مفاهیم پایه در قالب مضامین سازمان‌دهنده سطح ۱ گروه‌بندی شدند تا ساختار اولیه داده‌ها شکل گیرد. سپس مضامین سازمان‌دهنده سطح ۲ به‌عنوان موضوعات کلی‌تر و فراگیرتر تعریف شدند. نمونه‌هایی از کدگذاری‌ها و جملات مصاحبه‌شوندگان در جدول ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول ۲. کدگذاری مصاحبه‌شونده کد ۴- متخصص کتابخانه دیجیتال

نمونه جمله	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده سطح ۱
یکی از چالش‌ها که وجود داره پس دیجیتال‌سازی، چالش بعدی بحث هزینه‌ها و زمان که صرف اسکن میشه.	- هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی کتاب‌ها - زمان‌بر بودن دیجیتال‌سازی کتاب‌ها - مشکلات فرایند دیجیتال‌سازی	- هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی - زمان‌بر بودن دیجیتال‌سازی - دیجیتال‌سازی منابع
در فراداده مُدز فیلد کپی‌رایت، کپی‌رایت اثر مربوط به هر جا هست را می‌نویسیم مثلاً نام ناشر را می‌نویسیم و اگر کتاب مربوط به کتابخانه است را می‌نویسیم. اگر در تملک سازمان باشه می‌نویسیم. سایر کتاب‌ها حق مالکیتش مربوط به هر جا بود می‌نویسیم، اگر مربوط به ناشر بود نام ناشر را می‌نویسیم.	- فیلد کپی‌رایت در فراداده مُدز - مشخص کردن منشأ اثر در فیلد کپی‌رایت - مشخص کردن مالکیت اثر در فیلد کپی‌رایت	- فیلد حق مؤلف در فراداده مُدز - تعیین منشأ و مالکیت اثر در فیلد حق مؤلف

1. Braun and Clarke
2. Familiarising with data
3. generating initial codes
4. Searching for themes
5. Reviewing themes
6. Defining and naming themes

جدول ۳. کدگذاری مصاحبه‌شونده کد ۱- متخصص نشر

مضمون سازمان‌دهنده سطح ۱	مضمون پایه	نمونه جمله
- امانت دیجیتال - مسائل مالی و حقوقی	- فقدان قاعده برای امانت دیجیتال در کشور - حل نشدن مسائل مالی و حقوقی در امانت دیجیتال	نه قاعده‌ای برای امانت دیجیتال داریم، اصلاً جایی تعریف نشده من ندیدم، ... زمانی که فرد یک داره استفاده میکنه فرد دو نمیتونه استفاده کنه اگر یک لایسنسه، چرا چون یه لایسنسه مگر دو لایسنس باشه و خریده بشه، مسئله مالی و حقوقی حل نشده، حل نشده که تا حالا طرح نشده.
- فقدان زیرساخت حقوقی - نبود قرارداد حقوقی	- نبود زیرساخت حقوقی در عرضه کتابها در کتابخانه‌های دیجیتالی - نبود قرارداد حقوقی	ما زیرساخت حقوقی را در اختیار نداریم یعنی این موضوع هنوز به‌عنوان یک قرارداد مشترک بین هیچ بخشی بین زنجیره مصرف تعریف نشده.

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۲۸ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

برای سنجش پایایی کدگذاری از روش هولستی^۱ استفاده شد. یکی از مصاحبه‌ها به صورت تصادفی انتخاب و مصاحبه دوبار در بازه زمانی پنج‌ماهه توسط پژوهشگر دیگری کدگذاری شد. پژوهشگر دوم باسابقه مرتبط در حوزه موضوع و تجربه تحلیل مضمون انتخاب شد. پیش از کدگذاری، توضیحات لازم و نمونه‌هایی از کدگذاری اولیه به وی ارائه شد تا با رویکرد پژوهش آشنا شود. این اقدامات موجب شد کدگذاری دوم با تسلط کافی انجام شود. سپس نتایج دو کدگذاری باهم مقایسه و فرمول هولستی برای محاسبه ضریب پایایی به کار رفت. ضریب پایایی به‌دست آمده طی دو مرحله کدگذاری (بافاصله زمانی ۵ ماهه) ۸۳/۶ درصد بود. این موضوع نمایانگر آن است که نتایج این بخش از پژوهش از قابلیت اعتماد برخوردار است.

۴- یافته‌ها

موانع فنی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران
از جمله موانعی که می‌توان برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران متصور شد، موانع فنی است. در جدول ۵ مضامین مربوط به موانع توضیح داده شده است.

جدول ۱. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر فنی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
	<ul style="list-style-type: none"> منسوخ شدن فناوری به دلیل ارتقای مداوم سیستم‌عامل، زبان برنامه‌نویسی و رسانه ذخیره‌سازی ارتقاها مکرر سخت‌افزاری و نرم‌افزاری 	(Pandey and Misra, 2014)	
تغییرات مداوم و منسوخ شدن فناوری	<ul style="list-style-type: none"> قدیمی بودن رسانه‌ها و نبود سخت‌افزار مناسب قدیمی بودن سیستم، برنامه و قالب در ذخیره‌سازی درازمدت از منابع 	(Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021)	
	<ul style="list-style-type: none"> تغییر مداوم و سریع نرم‌افزار و سخت‌افزار مشکلات حفظ قالب الکترونیکی منسوخ شدن فناوری تأخیر در ارتقای مداوم سیستم‌عامل، برنامه‌نویسی و رسانه ذخیره‌سازی 	(Eze Asogwa, 2011)	
	<ul style="list-style-type: none"> مهاجرت مداوم به‌عنوان ابزاری برای غلبه بر منسوخ شدن فناوری دیجیتال‌سازی با استفاده از ابزارها و فناوری‌های قدیمی‌تر 	(Eze Asogwa, 2011; Pandey & Misra, 2014)	
حفاظت دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> تغییرات مداوم در سخت‌افزار و نرم‌افزار رایانه به‌مثابه تهدید برای حفاظت دیجیتالی شکست سازمانی در حفاظت دیجیتالی تغییر نشانی دسترسی به منابع در اینترنت ناپدید شدن و یا از میان رفتن اطلاعات 	(Pandey & Misra, 2014; Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021)	DL2
فرایند دیجیتال‌سازی	<ul style="list-style-type: none"> زمان بر بودن دیجیتال‌سازی مسائل هزینه و زمان در دیجیتال‌سازی تراکم زیاد درخواست‌های دیجیتال‌سازی زمان بر بودن دیجیتال‌سازی 	(Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021; Adera Amollo, 2011)	DL4
آسیب‌ها در دیجیتال‌سازی	<ul style="list-style-type: none"> صدمه به کتاب و تولید تصاویر با کیفیت پایین تأثیر فنون فشرده‌سازی مورد استفاده بر کیفیت تصویر منسوخ شدن فناوری (مانند پشتیبانی‌های فیزیکی، قالب‌های منطقی، نرم‌افزارهای جستجو و نمایش اطلاعات) 	(Gertz, 2013)	
	<ul style="list-style-type: none"> نبود سازمان‌دهی و تولید فراداده نبود پیمایش (ناوبری) در سطح فصل یا سایر بخش‌های مهم کتاب با استفاده از فراداده‌های ساختاری 	(Gertz, 2013)	PUB1

۱. با توجه به محدودیت در کلمات مقاله، نمونه‌ای از تحلیل مصاحبه‌ها و منابع در جداول ذکر شده است. تمام تحلیل‌ها در فایل پیوست برای نشریه ارسال شده است.

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۲۹ |

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
	<ul style="list-style-type: none"> ◇ نبود فراداده استاندارد و جامع ◇ مسائل فراداده کتاب 		
مشکلات	<ul style="list-style-type: none"> ◇ حملات عمدی به منابع دیجیتالی و مخازن با دسترسی باز 	(Mamman, Mshelia & Mshelia, 2021)	
زیرساخت‌های فناوری	<ul style="list-style-type: none"> ◇ نبود زیرساخت‌های فناوری ◇ ناکافی بودن زیرساخت‌های فناوری ◇ ضعف رسانه‌های دیجیتال سبب حذف یا فقدان دسترسی به اطلاعات دیجیتال ◇ دسترسی نداشتن ناشران به سامانه‌های دیجیتال برای کنترل ◇ فقدان زیرساخت فناوری مناسب ◇ پیچیدگی اقدامات فناوری در محیط الکترونیک 	(Eze Asogwa, 2011; Pandey & Misra 2014)	PUB6 DL2, DL3
تحول دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> ◇ نامشخص بودن دقیق فازهای تحول دیجیتال با حداکثر بودجه و حداقل زمان انجام کار 		DL3
امنیت در فضای مجازی برای عرضه کتاب‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ◇ فقدان اقدامات حفاظتی فنی در کتابخانه‌ها ◇ مشکلات امنیتی ◇ نگرانی ناشران از سرقت و یا از بین رفتن محتوای سرور با هک شدن 		PUB1 DL2
امانت دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> ◇ حل نشدن مسائل مالی و حقوقی در امانت دیجیتال ◇ فقدان حمایت فنی نرم‌افزارهای کتابخانه ◇ ای از امانت دیجیتال 		PUB1 DL2
نرم‌افزار کتابخانه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> ◇ نبود حمایت فنی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ◇ از حقوق معنوی منابع تحت حق مؤلف ◇ فقدان زیرساخت نرم‌افزاری در کتابخانه دیجیتال 		PUB5 DL2
خوانش دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دشواری خوانش متون دیجیتال به نسبت فیزیکی 		DL2

موانع مالی و اجرایی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی از سوی ناشران در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

تحلیل یافته‌ها نشان داد که موانع اجرایی و مالی دیجیتال‌سازی منابع کتابی در سه محور اصلی متبلور می‌شود: اقتصاد نشر، بودجه و منابع مالی و نیروی انسانی متخصص. این محورها در جدول ۶ تشریح شده است.

جدول ۶. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر مالی و اجرایی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
اقتصاد نشر	<ul style="list-style-type: none"> ◇ عدم تمایل ناشران به عرضه منابع خود به عموم به دلیل از بین رفتن حق امتیاز ◇ عدم تمایل ناشران به عرضه کتاب‌های پرفروش در کتابخانه‌های دیجیتالی ◇ فقدان آگاهی ناشران از دامنه کسب‌وکار در فضای الکترونیک 	(Musa & Musa, 2012)	PUB4 DL1
بودجه و منابع مالی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ هزینه‌های احتمالی کارکنان، خدمات و تجهیزات از زمان ◇ تأثیر اختصاص بودجه مناسب بر کیفیت دیجیتال‌سازی ◇ نبود بودجه کافی به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه ◇ بودجه ناکافی ◇ هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی ◇ هزینه بالای نرم‌افزارها و فقدان اسکنرهای کافی ◇ هزینه‌بر نبودن مسائل دیجیتال‌سازی برای ناشران ◇ نبود تخصیص دقیق بودجه برای پیاده‌سازی راهبرد دیجیتال‌سازی بهینه ◇ هزینه‌بر بودن دیجیتال‌سازی 	(Gertz, 2013) (Mamman Mshelia & Mshelia, 2021) (Eze Asogwa, 2011) (Adera Amollo, 2011)	PUB6 DL3 DL4
نیروی انسانی متخصص	<ul style="list-style-type: none"> ◇ دانش ناکافی متخصصان از دیجیتال‌سازی ◇ فقدان سرمایه انسانی و متخصص فنی در دیجیتال‌سازی ◇ فقدان شایستگی و مهارت کافی برای دیجیتال‌سازی ◇ فقدان کاربرد مهارت‌های فنی در میان متخصصان کتابداری ◇ استفاده از غیرمتخصصان و فقدان شناسایی دقیق مسائل فنی ◇ کمبود نیروی انسانی 	(Mamman Mshelia & Mshelia, 2021) (Eze Asogwa, 2011; Pandey & Misra 2014) (Ahmad & Rafiq, 2023)	DL3 DL4
تعیین سیاست و خط‌مشی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ فقدان خط‌مشی کتابخانه ملی برای پرداخت حق مادی ◇ فقدان اصول و خط‌مشی عرضه کتاب در کتابخانه‌های دیجیتالی ◇ ناتوانی در تصمیم‌گیری برای استقرار یک برنامه‌ی جدید تحول دیجیتال‌سازی 	_____	PUB5 PUB6 DL3
رویکرد سنتی در نشر	<ul style="list-style-type: none"> ◇ حرفه‌ای نبودن نشر کشور ◇ تخصصی نبودن ناشران 	_____	PUB5 PUB6

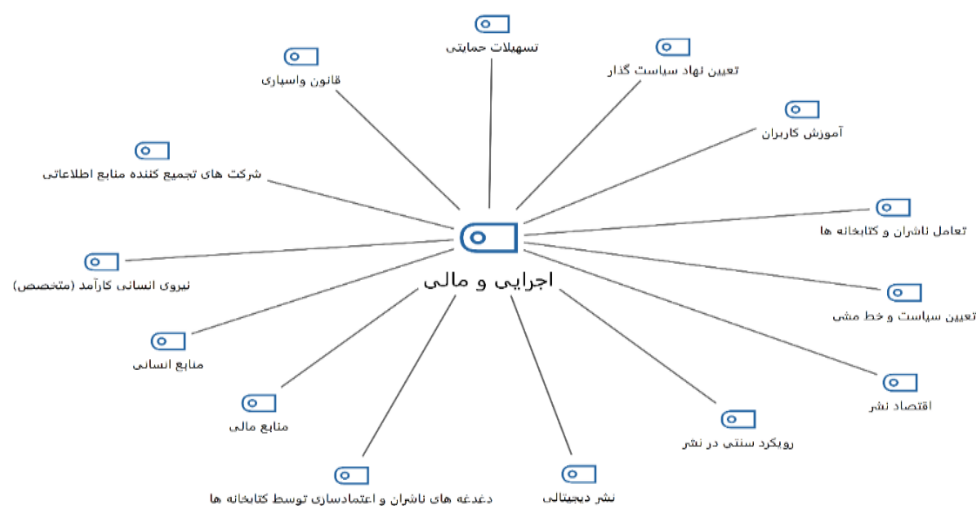
نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۳۱ |

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
نشر دیجیتالی	<ul style="list-style-type: none"> رعایت نکردن حق مؤلف منابع الکترونیک در ذخیره، تکثیر، تغییر، و ارسال الکترونیکی متون و تصاویر نبود شفافیت در دامنه و مفاد حقوق مالکیت معنوی استفاده از کتاب‌های دیجیتالی شده در کتابخانه‌های دیجیتال نبودن قوانین مدون و یکسان چگونگی فروش نشر دیجیتالی 	_____	DL1 DL2 DL3
دغدغه‌های ناشران و اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها	<ul style="list-style-type: none"> بی‌اعتمادی ناشران به سرورها و سامانه‌ها بی‌اعتمادی ناشران به کتابخانه‌ها برای عرضه کتاب‌ها در کتابخانه‌های دیجیتالی 	_____	PUB6 DL4
شرکت‌های تجمیع کننده منابع اطلاعاتی	<ul style="list-style-type: none"> فقدان واسطه و میانجی بین کتابخانه و ناشر در عرضه کتاب‌ها فقدان شرکت‌های خدمت‌دهنده دیجیتال - سازی در ایران 	_____	PUB1 PUB6
تعامل ناشران و کتابخانه‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ارتباطات محدود مدیران کتابخانه‌ها و کتابداران با ناشران 	_____	DL1

سایر موانع در جدول ۶ و شکل ۱ قابل مشاهده است. برای ترسیم شکل ۱ از نرم‌افزار داده‌های کیفی مکس.کیو.دی.آی ۲۰۲۰ استفاده شد.

شکل ۱. مضامین فراگیر اجرایی و مالی

راهکارهای پیشنهادی برای اخذ حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

راهکارهای فنی: یافته‌ها نشان می‌دهد که راهکارهای فنی در دو سطح حفاظتی و زیرساختی قابل تبیین است. در سطح حفاظت دیجیتالی، چندین تدبیر فنی شناسایی شد که عمدتاً بر کنترل دسترسی

و حفظ حقوق ناشران متمرکز است. زیرساخت‌های فنی نیز جایگاه ویژه‌ای در این راهکارها دارد. توسعه نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای، پیاده‌سازی پروکسی سرور برای کنترل دسترسی، و سیستم‌های ذخیره‌سازی دیجیتال ایمن و فراداده حقوقی از جمله ضروریات این حوزه محسوب می‌شود (جدول ۷).

جدول ۷. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر فنی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
حفاظت دیجیتالی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ روزآمدی آرشیوهای دیجیتال ◇ توسعه زیرساخت‌ها و هزینه لازم برای حفاظت از منابع ◇ استفاده از الگوی مرجع سامانه اطلاعاتی آرشیوی باز برای حفاظت بلندمدت ◇ استفاده از قالب‌های استاندارد و سیستم باز برای حفاظت بلندمدت ◇ نگهداری طولانی‌مدت داده‌های دیجیتال ◇ اجازه حفاظت دیجیتالی از یک اثر برای جایگزینی با نسخه قدیمی آن ◇ مشخص کردن اهداف حفاظتی دیجیتالی کردن ◇ حفاظت از نسخه دیجیتالی کتاب در کتابخانه دیجیتال 	<p>Pandey and Misra, 2014) (Gertz, 2013) (Parekh, 2001)</p> <p>(آگنیو، ۱۳۹۸) (صمیعی، ۱۳۹۹)</p>	PUB1 DL1
فرایند دیجیتال‌سازی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ توجه به مالکیت و حق مؤلف در انتخاب منابع برای دیجیتالی شدن ◇ تصمیم‌گیری در تعیین منابع برای دیجیتال‌سازی ◇ ارزیابی دوره‌ای طرح دیجیتال‌سازی ◇ ایجاد خدمات دیجیتال‌سازی برای حفظ اصالت و یکپارچه‌سازی اطلاعات اصلی و پیشگیری از نقض حقوق مالکیت فکری ◇ توجه به آماده‌سازی منابع از طریق فهرست‌نویسی و فراداده‌ها در اجرای برنامه دیجیتال‌سازی ◇ تأثیر استفاده از هوش مصنوعی در کارایی و دقت فهرست‌نویسی ◇ استفاده از فایل دیجیتال در اختیار ناشر برای عرضه در کتابخانه دیجیتال 	<p>(Oluakachukwu Nneji, 2018) (Adera Amollo, 2011) (Mohammed, 2006) (Eze Asogwa, 2011) (Gertz, 2013)</p>	PUB1 PUB6

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۳۳ |

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر...

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
فرا داده	<ul style="list-style-type: none"> ◇ فراداده غنی و مناسب ◇ استفاده از فراداده به منظور حفاظت از اطلاعات و محتوای دیجیتالی ◇ ابر داده‌های ساختاری اضافی برای فعال کردن پیمایش در سطح فصل‌ها و غیره ◇ فراداده راهی برای مدیریت اشیاء دیجیتالی ◇ عملکرد بهتر فراداده مُدز در برابر دوبلین کور ◇ برای منابع دیجیتالی ◇ استفاده از فیلد کی‌رایت برای حفاظت از نسخه دیجیتالی آثار در مُدز 	<p>(Eze Asogwa, 2011) (Gertz, 2013)</p> <p>(صمیعی، ۱۳۹۹)</p>	DL4
فرا داده حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ بیان وضعیت حق مؤلف شیء دیجیتالی در قالب فراداده حقوقی ◇ استفاده از عناصری مانند تاریخ و کشور تولید اثر، وضعیت نشر اثر، پدیدآورنده و دارنده حقوق و یادداشت حق مؤلف ◇ بیان فراداده حق مؤلف ◇ سازگاری فراداده حق مؤلف با استاندارد رمزگذاری و فراداده متس ◇ استفاده از فراداده باهدف ثبت حقوق مالکیت معنوی ◇ مشخص کردن منشأ اثر در فیلد کی‌رایت مُدز ◇ مشخص کردن مالکیت اثر در فیلد کی‌رایت 	<p>(Bandy, 2018)</p> <p>(آگنیو، ۱۳۹۸)</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> ◇ استفاده گوگل از قطعه‌های کوچک کتاب برای نمایش به منظور رعایت حق مؤلف اثر ◇ شبیه‌سازی فناوری ابزاری برای غلبه بر کهنگی فناوری سخت‌افزاری و نرم‌افزاری ◇ استفاده از تدابیر فنی در کتابخانه‌ها به منظور کنترل استفاده از آثار ◇ استفاده از نویسه نوری (OCR) برای تبدیل اسناد به قالب دیجیتالی ◇ ریزدانگی (قطعه‌بندی تصاویر) ◇ استفاده از پروکسی سرور برای دریافت منابع و اعمال محدودیت‌های دسترسی ◇ استفاده از کپچا متنی، تصویری و شنیداری برای دسترسی به انواع محتوای دیجیتالی ◇ استفاده از Data Streaming برای فایل‌های ویدئویی ◇ زیرساخت و تخصص فنی برای ایجاد فایل‌های دیجیتالی و دسترسی به آن‌ها 	<p>(Klinefelter, 2016) (Xalabarder, 2023) (Parekh, 2001) (Gertz, 2013)</p> <p>(صمیعی، ۱۴۰۰) (پاپی، ۱۴۰۲)</p>	DL4
	<ul style="list-style-type: none"> ◇ پهنای باند شبکه‌ها 		DL2

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
زیرساخت‌های فنی	<ul style="list-style-type: none"> استفاده از فناوری‌های مختلف برای جلوگیری از تکثیر غیرقانونی محتوا استفاده از تدابیر امنیتی برای حفاظت از کتاب دیجیتال 		DL3 DL4
تحول دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> پذیرش حاکمیت به نقش حیاتی تحول دیجیتال در ذینفع بودن و بهره‌برداری ذینفعان کسب و کارها از دیجیتال‌سازی منابع 		DL3
امانت دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> توسعه امکانات فنی برای ایجاد شرایط امانت دیجیتال استفاده از امانت دیجیتال برای دسترسی به کتاب‌ها 		DL2 DL4
کنترل دسترسی	<ul style="list-style-type: none"> مشخص کردن سطح دسترسی کتاب‌ها در کتابخانه‌های دیجیتالی نداشتن اجازه برای اسکرین‌شات و سایر استفاده‌های غیرمجاز فقدان دسترسی برای چاپ و ذخیره اثر 		PUB1 PUB4 PUB6
کنترل کپی	<ul style="list-style-type: none"> دسترس‌پذیری فنی استفاده از وضوح پایین در دیجیتال‌سازی کتاب‌ها برای حفظ حقوق پدیدآور 		DL3 DL4
سیستم دی. آر. ام	<ul style="list-style-type: none"> استفاده از دی. آر. ام به منظور جلوگیری از نسخه‌برداری غیرقانونی محتوا 		DL2
نرم‌افزار کتابخانه-ای	<ul style="list-style-type: none"> تعریف و راه‌اندازی افزونه سامانه پرداخت به ازای هر بار استفاده در سامانه مدیریت کتابخانه دیجیتال تأمین امکانات نرم‌افزاری برای ارائه خدمات نسخه دیجیتال کتاب به کاربران 		DL1
خوانش دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> توسعه سخت‌افزارهای خواندن کتاب مسائل پیرامون خوانش در محیط دیجیتال 		DL2
پروکسی سرور	<ul style="list-style-type: none"> الزام به تعریف شبکه ارتباطی اینترنتی با ناشران در بستر سیستم مدیریت کتابخانه دیجیتال 		DL1
ذخیره‌سازی دیجیتال	<ul style="list-style-type: none"> نوع و میزان مدت ذخیره‌سازی داده‌ها 		DL3
قوانین (حقوق) کاربران	<ul style="list-style-type: none"> تعهدنامه کاربر قوانین کتابخانه برای کاربران در استفاده از کتاب‌های عرضه‌شده 		PUB1

راهکارهای اجرایی و مالی: تحلیل داده‌ها، راهکارهای اجرایی و مالی متعددی را نمایان کرد. همان‌طور که در جدول ۸ ملاحظه می‌شود، اجرای تدابیر فنی مناسب و مستندسازی صحیح فرایندها سبب جلب اطمینان ناشران و پدیدآوران می‌شود. اخذ بودجه مناسب برای طرح‌های دیجیتال‌سازی، فراهم‌سازی بودجه بیشتر برای پروژه‌های دیجیتال‌سازی از پیش‌زمینه‌های اجتناب‌ناپذیر محسوب

می‌شود. همچنین، افزایش آگاهی کارکنان از مسائل حق مؤلف، مشارکت بین متخصصانی و آگاهی کافی به کاربران درباره استفاده‌های مجاز و غیرمجاز می‌تواند در کنار سایر راهکارها تأثیر قابل توجهی در تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال داشته باشد (جدول ۸).

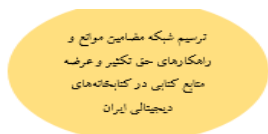
جدول ۸. نتایج تجمیعی تحلیل مضمون: مصاحبه‌ها، منابع / مضمون فراگیر مالی و اجرایی

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
دغدغه‌های ناشران و اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ◇ اعتمادسازی توسط کتابخانه‌ها با اعمال تدابیر فنی ◇ اعتمادسازی با تسویه حساب مالی برای ناشران توسط کتابخانه‌ها ◇ جلب اعتماد ناشران توسط کتابخانه‌ها با مستندسازی صحیح منابع 	(Xalabarder, 2023)	DL3
بودجه و منابع مالی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ بودجه و تحلیل هزینه و فایده ◇ طرح‌های دیجیتال‌سازی با بودجه مناسب ◇ فراهم‌سازی بودجه بیشتر برای پروژه‌های دیجیتال‌سازی ◇ بودجه‌ریزی دقیق کلان‌کشوری با مصوبه مجلس برای دیجیتال‌سازی منابع 	(Gertz, 2013) (Pandey Misra, 2014) (Alghnimi and Chaudhry, 2022)	DL3
نیروی انسانی متخصص	<ul style="list-style-type: none"> ◇ آموزش آرشوادران برای دیجیتال‌سازی ◇ نیاز به مهارت‌های جدید در دیجیتال‌سازی ◇ مشارکت بین متخصصانی همچون محتوای فنی منابع، حفظ و نگهداری، ضبط دیجیتال، ایجاد ابر داده ◇ حضور متخصصان فنی در طراحی سامانه‌های عرضه کتاب 	(Eze Asogwa, 2011) (Alghnimi and Chaudhry, 2022) (Gertz, 2013)	PUB6
آموزش	<ul style="list-style-type: none"> ◇ آموزش و آگاهی کافی به کاربران (پژوهشگران، دانشگاه‌ها، مؤسسات پژوهشی) درباره استفاده‌های مجاز و غیرمجاز ◇ آموزش به کاربران کتابخانه‌ها 	(Xalabarder, 2023)	DL2
تعیین سیاست و خط‌مشی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ تدوین سیاست عرضه کتاب‌ها در کتابخانه دیجیتال ◇ استفاده از خط‌مشی و دستورالعمل برای دیجیتال‌سازی کتاب‌ها در کتابخانه دیجیتال 	—————	DL4
اقتصاد نشر	<ul style="list-style-type: none"> ◇ رضایت و اجازه ناشران به دیجیتال‌سازی کتاب‌ها در صورت نبود توجه اقتصادی و بی‌نیازی بازار کتاب ◇ درآمدزایی از عرضه کتاب‌ها در کتابخانه‌های دیجیتال برای ناشران 	—————	PUB5 PUB6
شرکت‌های تجمیع کننده منابع اطلاعاتی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ وجود واسطه و میانجی بین کتابخانه و ناشر ◇ شرایط مناسب قرارداد واسطه با ناشران 	—————	PUB1 PUB6
قانون واسپاری	<ul style="list-style-type: none"> ◇ اجرای قانون واسپاری در حفاظت از کتاب‌ها 	—————	PUB5
تسهیلات حمایتی	<ul style="list-style-type: none"> ◇ تسهیل و تسریع در دریافت فیپا ◇ ارائه خدمات دیجیتال‌سازی برای ناشر 	—————	DL1

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	منابع	مصاحبه‌ها (کد)
تعیین نهاد سیاست‌گذار	◇ استفاده از مرجعیت کتابخانه ملی به‌عنوان نهاد سیاست‌گذار در مکاتبه با ناشران	_____	PUB1
تعامل ناشران و کتابخانه‌ها	◇ امکان تعامل با ناشر برای لغو دسترسی	_____	DL4

در ادامه، شبکه مضامین که حاصل راهکارها و موانع احصاء شده از تحلیل منابع و مصاحبه‌های انجام شده با دو گروه از متخصصان کتابخانه‌های دیجیتال و نشر است، ارائه می‌شود.

شکل ۲. شبکه مضامین حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه تحلیل یافته‌ها با استفاده از روش کیفی تحلیل مضمون نمایانگر احصاء ۲۷۲ مضمون پایه، ۵۷ مضمون سازمان دهنده و ۲ مضمون فراگیر فنی، اجرایی و مالی است. در ادامه، موانع شناسایی شده همراه با راهکارها و پیشنهادهای عملیاتی مورد بحث قرار می‌گیرد.

الف. موانع و راهکارهای فنی

۱. زیرساخت‌ها و تدابیر فنی: در تحلیل نتایج، زیرساخت‌های فنی به‌عنوان موضوعی اساسی در موانع مطرح بود. فقدان لوازم و زیرساخت‌های فنی مناسب برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران کاملاً مشهود بود. این مسئله در مطالعات پانندی و میسرا (۲۰۱۴)، اودم، کک و اونورا (۲۰۱۵)، اولواکچوکو ننجی (۲۰۱۸)، رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸)، رحمانی

(۲۰۲۲) و پاپی (۱۴۰۲) مبنی بر ناکافی بودن زیرساخت‌های فنی نیز صدق می‌کند. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که استفاده از قطعه‌های کوچک کتاب برای نمایش به‌منظور رعایت حق مؤلف اثر، شبیه‌سازی فناوری ابزاری برای غلبه بر کهنگی فناوری سخت‌افزاری و نرم‌افزاری از راهکارهای مؤثری است که در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران قابل استفاده است.

۲. **استانداردهای فراداده‌ای:** در کتابخانه‌ها برای مدیریت بهتر اطلاعات منابع در محیط دیجیتال، از فراداده‌ها استفاده می‌شود. نبود سازمان‌دهی و تولید فراداده برای منابع از جمله موانع پیشروی دیجیتال‌سازی منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران به شمار می‌رود. استفاده از استاندارد رمزگذاری و فراداده متس با توجه به سازگاری فراداده حق مؤلف با آن در عملکرد بهتر سامانه‌های کتابخانه‌های دیجیتالی تأثیر دارد. کاربرد فراداده و قطعه‌های کوچک در نمایش اثر در دیدگاه صمیعی (۱۳۹۹) و کلاین‌فلتر (۲۰۱۶) هم بر آن تأکید شده است.

۳. **فراداده حقوقی:** آنچه پژوهش حاضر به آن دست یافت، اهمیت وضعیت حق مؤلف شیء دیجیتال در قالب فراداده حقوقی است. مستندسازی وضعیت حق مؤلف و استفاده از عناصری مانند تاریخ و کشور تولید اثر، وضعیت نشر اثر، پدیدآورنده و تاریخ فوت او، دارنده حقوق و یادداشت حق مؤلف از مهم‌ترین عناصر در فراداده حقوقی است. پژوهش پاپی (۱۴۰۲) ضمن صحه گذاشتن بر این موضوع به استفاده از فراداده حقوقی برای منابع دیجیتال تأکید می‌کند. افزون بر آن، در پژوهش‌های از آسوگوا (۲۰۱۱) و باندی (۲۰۱۸) بر این مسئله تصریح شده است.

۴. **امانت دیجیتال:** با توجه به نتایج به‌دست آمده، قاعده درستی در کشور میان کتابخانه‌ها وجود ندارد. نظرات متخصصان کتابخانه دیجیتال در پژوهش کنونی با پژوهش پاپی (۱۴۰۲) در زمینه امانت دیجیتال کنترل‌شده از هم‌سویی برخوردار است. استفاده از امانت دیجیتال با دریافت حق مجوز از ناشر و انعقاد قرارداد حقوقی از راه‌حل‌های پیشنهادی است.

۵. **کنترل دسترسی، کنترل کپی و سیستم دی. آر. ام:** تعیین سطوح دسترسی کتاب‌ها در کتابخانه دیجیتال و اجازه مشاهده آن‌ها، منع اسکرین‌شات از کتاب‌ها و فقدان دسترسی برای چاپ و ذخیره اثر تا حدود بسیار زیادی از استفاده‌های غیرمجاز جلوگیری می‌کند. نتیجه پژوهش کنونی با پژوهش پاپی (۱۴۰۲) همخوانی دارد. استفاده از دی. آر. ام در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران می‌تواند اثر متمیزی داشته باشد.

۶. **حفاظت دیجیتالی:** برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران بدون حفاظت از منابع به‌صورت بلندمدت، کتابخانه‌ها با تهدیدی برای حفظ منابع مواجه هستند. در پژوهش رحمانی (۲۰۲۲) و پاپی (۱۴۰۲) به موانع حفاظت دیجیتالی پرداخته و با پژوهش کنونی مطابقت دارد. حفاظت از منابع دیجیتال در حفظ اعتماد ناشران تأثیرگذار خواهد بود.

۷. **نرم‌افزار کتابخانه‌ای:** کتابخانه‌های دیجیتالی با توجه به نوع نرم‌افزاری که استفاده می‌کنند، می‌توانند بسیاری از موانع را رفع کنند؛ اما نبود حمایت‌های فنی نرم‌افزاری در تحلیل نتایج به آن

اشاره شد. یکی از راهکارهایی که در تحلیل نتایج به دست آمده، توجه به مدیریت پرداخت‌های مالی به صاحب حق و کاربر است که در نرم‌افزار کتابخانه دیجیتال باید مدنظر قرار گیرد.

۸. پروکسی سرور: از جمله راهکارهایی که می‌تواند در شفافیت فرایند ارسال آثار توسط ناشر و دریافت آن توسط کتابخانه کمک کند، استفاده از وب‌سرویس‌ها است. نتیجه پژوهش کنونی با پژوهش پاپی (۱۴۰۲) مبنی بر استفاده از سرویس‌های وب و پروکسی سرور برای دریافت منابع همخوانی دارد.

۹. امنیت در فضای مجازی برای عرضه کتاب‌ها: از جمله موانعی که در ایجاد فضای اعتمادساز میان ناشر و کتابخانه مؤثر است، وجود فضای امنیت شبکه برای تکثیر و عرضه منابع کتابی است. در پژوهش‌های اولواکاجو کو ننجی (۲۰۱۸) و رحمانی (۲۰۲۲) بر امنیت محتوای دیجیتالی تأکید می‌کنند.

۱۰. فرایند دیجیتال‌سازی: آنچه که در فرایند دیجیتال‌سازی رخ می‌دهد اگر به‌درستی و با کیفیت انجام نشود، می‌تواند خود به‌عنوان مانعی مطرح شود. همان‌طور که در پژوهش پاپی (۱۴۰۲) اشاره شد، نبود کنترل کیفی محتواهای دیجیتالی مانع مهمی محسوب می‌رود.

۱۱. تغییرات مداوم و منسوخ‌شدن فناوری: تغییرات مداوم سخت‌افزار و نرم‌افزار برخی از مهم‌ترین موانع در بخش فنی به شمار می‌رود. این مسئله در پژوهش موسی و موسی (۲۰۱۲) و اولواکاجو کو ننجی (۲۰۱۸) هم مورد تأکید قرار گرفت. ارتقاء مداوم نرم‌افزار با پشتیبان‌گیری پیش از هر ارتقاء توسط کتابخانه، روزآمدسازی‌های دوره‌ای و تأمین سخت‌افزار و تجهیزات موردنیاز کتابخانه‌های دیجیتالی از جمله راهکارها محسوب می‌شوند.

ب. موانع و راهکارهای اجرایی و مالی

۱. تعیین سیاست و خط‌مشی: موانعی مانند فقدان اصول و خط‌مشی، ناتوانی در ایجاد یک برنامه تحول دیجیتال‌سازی برای تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران وجود دارد. لحاظ کردن سیاست دیجیتال‌سازی، شرایط کاربران و نحوه استفاده از منابع کتابی، حل اختلافات مالکیت و مستندسازی مجوزها در سطح ملی ضروری است.

۲. دغدغه‌های ناشران، اعتمادسازی و تعامل: ناشران نسبت به تکثیر و عرضه کتاب‌های خود در کتابخانه‌های دیجیتالی با نگرانی‌هایی مواجه هستند. نکته‌ای که در مطالعه آدرا آمولو (۲۰۱۱) بر آن صحنه می‌گذارد. کتابخانه‌ها می‌توانند با پرداخت‌های مستمر و شفاف به ناشر و صاحب حق و جبران خسارت مالی برای پدیدآور توسط کتابخانه‌ها اعتماد ناشران را جلب کنند. علاوه بر موارد فوق، تعامل مؤثر بین کتابخانه‌ها و ناشران برای تکثیر و عرضه منابع کتابی ضروری است و فقدان این تعامل بر همکاری‌های مشترک تأثیر منفی می‌گذارد؛ یافته‌ای که با نتایج پژوهش رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸) نیز هم‌راستا است.

۳. فقدان سرمایه انسانی و نیاز به نیروی انسانی متخصص: دانش ناکافی متخصصان از دیجیتال‌سازی، و فقدان متخصصان فنی از موانع اصلی محسوب می‌شود. در همین ارتباط، پژوهش‌های پانندی و

میسرا (۲۰۱۴)، اُدم، کِک و اونوورا (۲۰۱۵)، اولواکاچوکو ننجی (۲۰۱۸)، رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸)، الغنیمی و چودری (۲۰۲۲) و رحمانی (۲۰۲۲) به تخصص فنی ناکافی اشاره نموده و با پژوهش کنونی مطابقت دارد.

۴. **شرکت‌های تجمیع‌کننده منابع اطلاعاتی:** در ایران، فقدان واسطه و میانجی بین کتابخانه و ناشر در عرضه کتاب‌ها از جمله موانع است. بنابراین پیگیری کسب مجوز تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی از ناشر توسط کتابخانه ملی ایران ضروری است. بنابراین وجود واسطه بین کتابخانه و ناشر، تعیین دوره مالی در قرارداد با ناشران توسط واسطه و شرایط مناسب قرارداد واسطه با ناشران از جمله راهکارها محسوب می‌شود.

۵. **تسهیلات حمایتی:** هر اقدامی برای تکثیر و عرضه منابع کتابی نیاز به حمایت‌هایی دارد. ارائه تسهیلات حمایتی توسط کتابخانه‌ها به ناشران به صورت: خدمات رایگان و تشویقی به ناشران به ازای دریافت کتاب، تسهیل و تسریع در دریافت فیا، ارائه خدمات دیجیتال‌سازی می‌تواند انگیزه‌های لازم برای همکاری ناشران فراهم نماید.

۶. **بودجه و منابع مالی:** مسائل بودجه‌ای در اولویت برای برنامه‌های دیجیتال‌سازی محسوب می‌شوند. مطالعات انجام‌شده توسط دریدن (۲۰۱۴)، اُدم، کِک و اونوورا (۲۰۱۵)، اولواکاچوکو ننجی (۲۰۱۸)، رفیق، امین و جبین (۲۰۱۸)، الغنیمی و چودری (۲۰۲۲) و رحمانی (۲۰۲۲) هزینه‌های مالی در ساخت مجموعه‌های دیجیتالی را ضروری قلمداد نمودند. بودجه‌ریزی دقیق کلان‌کشوری با مصوبه مجلس برای دیجیتال‌سازی منابع، وجود منابع مالی کافی در عرضه کتاب الکترونیکی، فراهم‌سازی بودجه بیشتر برای پروژه‌های دیجیتال‌سازی و اجرای طرح‌های دیجیتال‌سازی با بودجه مناسب از راهکارهای ضروری است.

۷. **تعیین نهاد سیاست‌گذار و اجرای قانون واسپاری:** از جمله مباحثی که حین تحلیل نتایج مطرح شد، بحث متولی‌گری و نهاد مرجع بود. تحلیل نتایج حاکی از آن بود که کتابخانه ملی می‌تواند این نقش را به درستی اجرا کند. بنابراین استفاده از مرجعیت کتابخانه ملی به عنوان نهاد سیاست‌گذار و واسطه میان ناشران و کتابخانه‌ها برای انعقاد قرارداد از راهکارهای تسریع در روند تکثیر و عرضه منابع کتابی محسوب می‌شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش کنونی، تحقق اهداف مطرح‌شده نیازمند هماهنگی و همکاری همه ذی‌نفعان از جمله دولت، کتابخانه‌ها، ناشران و پدیدآوران است تا بتوان ضمن حفظ حقوق مؤلف، دسترسی عادلانه و مطلوب به منابع دیجیتال را برای جامعه فراهم نمود.

۶- سپاسگزاری

از متخصصان و خبرگانی که فرصت مصاحبه را فراهم نمودند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود. همچنین از داوران محترم به خاطر ارائه نظرات ارزشمندشان قدردانی می‌نمایم.

۷- منابع و مآخذ

آگنیو، گریس. (۲۰۰۸). مدیریت حقوق دیجیتال: راهنمای فنی و عملی برای کتابداران (ترجمه میترا صمیعی و زینب پایی، ۱۳۹۸). کتابدار.

ابراهیمی، هاجر؛ باب‌الحوائجی، فهیمه؛ مطلبی، داریوش؛ و حریری، نجلا. (۱۴۰۲). بررسی عوامل مؤثر بر نشر حرفه‌ای کتاب و ارائه الگو در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳۰ (۴)، ۴۸۴-۴۶۶. <https://civilica.com/doc/2197559/>

پایی، زینب. (۱۴۰۰). تدوین دست‌نامه حقوق مادی و معنوی منابع کتابخانه‌ای چاپی و دیجیتال در ایران. [گزارش طرح پژوهشی مصوب سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و وزارت دادگستری].
پایی، زینب. (۱۴۰۲). بررسی و تحلیل الزامات فنی حمایت از کپی‌رایت منابع اطلاعاتی در سامانه‌های اطلاعاتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران: ارائه راهکارها [گزارش طرح پژوهشی مصوب سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران].

حریری، نجلا؛ و رادفر، حمیدرضا. (۱۳۹۳). فراهم‌آوری منابع الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران. *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، ۲۵ (۳)، ۴۵-۵۸. https://nastinfo.nlai.ir/article_3.html

صمیعی، میترا. (۱۳۹۹). *استانداردهای ذخیره و حفاظت در کتابخانه‌های دیجیتال*. کتابدار. <https://www.gisoom.com/book/11184700>
صمیعی، میترا. (۱۴۰۰). *حفاظت در کتابخانه‌های دیجیتال*. کتابدار. <https://ketabrah.com/book/36799>

Ahmad, R., & Rafiq, M. (2024). Digital preservation practices for information resources in university libraries of Pakistan. *Online Information Review*, 48(4), 725-745. <http://doi.org/10.1108/OIR-02-2023-0074>

Alghnimi, M., & Chaudhry, A. (2022). Status and practices of digitisation in Kuwaiti academic libraries. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 27, 115-129. <http://doi.org/10.22452/mjlis.vol27no2.7>

Amollo, B. A. (2011, November). *Digitization for libraries in Kenya*. . University of Witwatersrand, Johannesburg, South Africa. https://www.researchgate.net/publication/266741853_Digitization_for_libraries_in_Kenya

Asogwa, B. E. (2011). Digitization of Archival Collections In Africa For Scholarly Communication: Issues, Strategies, and Challenges. *Library Philosophy & Practice*. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/651>

Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>

Bandy, A. E. (2018). *Know your rights Metadata and copyright for the future*. Humanities Division, UCLA College. <https://humtech.ucla.edu/news/know-rights-metadata-copyright-future/>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101 . <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

California Digital Library (CDL). Rights Management Group – copyrightMD. <https://cdlib.org/groups/rights-management-group-copyrightmd/>

Cheng, Q., Liu, Y., Peng, C., He, X., Qu, Z., & Dong, Q. (2023). Knowledge digitization: Characteristics, knowledge advantage and innovation performance. *Journal of Business Research*, 163, 113915. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113915>

- Dryden, J. (2014). The Role of Copyright in Selection for Digitization. *The American Archivist*, 77(1), 64–95. <http://www.jstor.org/stable/43489586>
- Gertz, J. (2013). Should you? May you? Can you? — Factors in selecting rare books and special collections for digitization. *Computers in Libraries*, 33(2). <https://doi.org/10.7916/D8P55WZ5>
- Klinefelter, A. (2016). Reader privacy in digital library collaborations: signs of commitment, opportunities for improvement. *ISJLP*, 13, 199. https://scholarship.law.unc.edu/faculty_publications/28/
- Mamman, E. S., & Mshelia, D. D. (2021). Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective. *Emmanuel Sambo Mamman, David Dawi Mshelia, David Dawi Mshelia (2021) Digital Preservation of Information Resources on COVID-19 in Libraries: A Theoretical Perspective, International Journal of Library and Information Science Studies*, 7(2), 25-34. <https://ssrn.com/abstract=3866105>
- Mohammed, Sh. (February 16, 2016). Digitization of Library Materials in Academic Libraries: Issues for Consideration. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2748474>
- Musa, A., & Musa, Sh. (2012, December 12). Musa, A. U., & Musa, S. H. I. T. T. U. (2012, December). Digitization of library resources in Kashim Ibrahim library: processes, challenges and the impact on the services of the library. In *Being a paper presented at Kaduna State chapter of NLA/AGM conference 12th Dec*. <https://kubanni.abu.edu.ng/handle/123456789/4682>
- Nneji, K. O. (2018). Digitization of academic library resources: A case study of Donal E. U. Ekong Library. *Library Philosophy and Practice (e-journal), Article 1990*. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1990>
- Obiora, K. U., Okeke, I. E., & Onwurah, B. (2015). Digitization of library resources in university libraries: A practical approach, challenges and prospects. *Journal of Research in Library and Information Science*, 3 (2), 36-47. <https://www.researchgate.net/publication/334960700>
- Pandey, P., & Misra, R. (2014). Digitization of library materials in academic libraries: Issues and challenges. *Journal of Industrial and Intelligent Information*, 2(2). <https://doi.org/10.12720/jiii.2.2.136-141>
- Parekh, H. (2001). *Digitization: An overview of issues*. INFLIBNET Centre. http://ir.inflibnet.ac.in:8443/ir/bitstream/1944/79/1/cali_1.pdf
- Rafiq, M., Ameen, K., & Jabeen, M. (2018). Barriers to digitization in university libraries of Pakistan: A developing country's perspective. *The Electronic Library*, 36(3), 457-470. <https://doi.org/10.1108/EL-01-2017-0012>
- Rahmani, M. (2022). Identifying and evaluating the challenges facing the management of digital libraries. *International Journal of Innovation Management and Organizational Behavior*, 2(3), 1-11. <https://doi.org/10.61838/kman.ijimob.2.3.1>
- Van Le, C. (2009). Opening the doors to digital libraries: a proposal to exempt digital libraries from The Copyright Act. *Journal of Law, Technology and the Internet*, 1(2), 121-148. <https://scholarlycommons.law.case.edu/jolti/vol1/iss2/5>
- Xalabarder, R. (2023). *Scoping study on the practices and challenges of research institutions and research purposes in relation to copyright. In standing committee on copyright and related rights, forty-fourth session, Geneva, November 6 to 8*. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_44/sccr_44_4.pdf

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۴۲ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

نقش واسطه‌ای مهارت‌های دیجیتالی در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان)

اسداله خدیوی^{۱*}، مهدی پروین زاده^۲، سعید عارف نژاد^۳

۱. دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول) Khadivi@cfu.ac.ir

۲. مدرس، گروه تحقیقات و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران

۳. استادیار، گروه پژوهشی علوم اجتماعی و مطالعات منطقه‌ای، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تهران، ایران

تاریخ بازنگری: ۱۴ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۷ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۱۰ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۶ مرداد ۱۴۰۴

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تعیین نقش واسطه‌ای مهارت‌های دیجیتال در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی در دانشگاه فرهنگیان است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ روش، توصیفی-همبستگی و مبتنی بر مدل‌یابی معادلات ساختاری است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه اعضای هیئت علمی تمام‌وقت و مدرسان دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان شرقی به تعداد ۵۰۰ نفر که بر اساس قواعد مدل‌یابی معادلات ساختاری، حجم نمونه ۲۴۰ نفر برآورد و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های مربوط به سواد هوش مصنوعی ما و چن (۲۰۲۴)، مهارت‌های دیجیتال رودریگر-دیوس، ون اوستن و ایگارتو (۲۰۱۸) و کیفیت خدمات آموزشی ابوبکر و بیومی (۲۰۲۲) و علیویی، الشوبکی و ابوناصر (۲۰۲۰) جمع‌آوری شدند. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای SPSS26 و AMOS انجام گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که مدل مفهومی پژوهش از برازش خوبی برخوردار است. ضریب تعیین برای متغیرهای سواد هوش مصنوعی (۰/۴۹)، مهارت‌های دیجیتال (۰/۸۳) و کیفیت خدمات آموزش (۰/۶۷) نشان می‌دهد شدت تأثیر این عوامل قوی است. همچنین تحلیل فرضیه‌ها نشان داد که رابطه بین سواد هوش مصنوعی، مهارت‌های دیجیتال و کیفیت خدمات در سطح معنادار و قابل توجه است.

نتایج: نتایج نشان داد که ارتقاء سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتال اعضای هیئت علمی، موجبات بهبود کیفیت خدمات آموزشی در دانشگاه فرهنگیان را فراهم می‌کند.

اصالت و ارزش: این مطالعه نوآوری در حوزه سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتال در دانشگاه فرهنگیان است و می‌تواند به کاهش شکاف‌های مطالعاتی و راهنمایی سیاست‌گذاران آموزشی کمک کند.

کلیدواژه‌ها: سواد هوش مصنوعی، مهارت‌های دیجیتالی، کیفیت خدمات آموزشی، دانشگاه فرهنگیان

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

خدیوی، اسداله؛ پروین زاده، مهدی؛ و عارف نژاد، سعید. (۱۴۰۴). نقش واسطه‌ای مهارت‌های دیجیتالی در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان). *نشریه مطالعات دانش پژوهی*، ۴ (۳): ۱۶۳-۱۴۳.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.20201](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.20201)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20201.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه تبریز

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کرییتیو کامنز قابل استفاده است.

در سال‌های اخیر، افزایش تقاضا برای آموزش عالی منجر به رشد تعداد مؤسسات آموزش عالی شده است. هرچند این رشد به برآورده کردن نیازهای فزاینده در عرصه آموزش کمک کرده است، اما بسیاری از ذینفعان درباره کیفیت خدمات آموزشی این مؤسسات نگرانی‌هایی ابراز می‌کنند. در نتیجه، مؤسسات آموزش عالی مجبورند پاسخگو باشند و اعتماد عمومی را نسبت به کیفیت خدمات آموزشی خود را تقویت کنند (دهقان و همکاران^۱، ۲۰۱۴). در پاسخ به این فشارها، سیستم‌های بهبود و تضمین کیفیت در حال حاضر در مؤسسات آموزش عالی جایگاهی حیاتی یافته‌اند، و تلاش‌های گسترده‌ای برای ارتقاء سطح کیفیت خدمات در این مؤسسات صورت می‌گیرد (یدانا و همکاران^۲، ۲۰۲۳)؛ بنابراین، تلاش‌های متمرکز بر بهبود کیفیت سبب شده است تا علاقه‌مندی به پژوهش درباره سیستم‌ها و فرایندهای مدیریت کیفیت در آموزش عالی افزایش یابد. کیفیت خدمات آموزشی موضوعی چندبعدی است. لاگرسن و همکاران^۳ (۲۰۰۴) یازده بعد کلیدی از جمله اثربخشی تدریس، امکانات زیرساختی، برنامه‌های درسی، همکاری با صنعت، اطلاعات و پاسخگویی، ارزیابی‌های خارجی، عوامل پس از تحصیل و خدمات کتابخانه‌ای را ذکر کرده‌اند. در مدل منشی^۴ (۲۰۱۹)، کیفیت آموزش به‌عنوان فرایندی مستمر در رشد دانش و اعتمادبه‌نفس دانشجویان تعریف شده است؛ مفهومی که نشان‌دهنده توسعه مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی در طول زمان است. این نگرش، کیفیت را به‌صورت یک روند پیوسته تفسیر می‌کند که شامل افزایش دانش و تقویت اعتمادبه‌نفس است. مؤلفه نخست این مدل، ارائه اطلاعات و مهارت‌های ارزشمند است، که بنیاد مطمئن برای یادگیری و توسعه فردی محسوب می‌شود. مؤلفه دوم، تقویت اعتمادبه‌نفس است که دانشجویان را قادر می‌سازد کنترل فرایندهای یادگیری را در دست گیرند و به خودکنترلی^۵ و خودتوسعه‌گی^۶ دست یابند. در کنار این دیدگاه، یلماز و تیمیزکان^۷ (۲۰۲۲) پنج بعد متداول در کیفیت خدمات آموزشی را معرفی می‌کنند: قابلیت اطمینان، پاسخگویی، ملموس بودن، اعتماد و همدلی. قابلیت اطمینان به توانایی مؤسسه در ارائه خدمات وعده داده شده اشاره دارد، درحالی‌که پاسخگویی به تعهد مؤسسه بر کمک و ارائه خدمات به‌موقع تمرکز دارد. ملموس بودن، به جنبه‌های عینی و ظاهری خدمات اشاره می‌کند. اعتماد بر اساس تخصص و شایستگی کارکنان شکل می‌گیرد و نقش مهمی در القای حس اعتماد در دانشجویان دارد. همچنین، ژون و همکاران^۸ (۲۰۱۸) بر همدلی تأکید می‌کنند؛ یعنی میزان توجه مؤسسات به نیازها و عواطف دانشجویان و پاسخ همدلانه به این نیازها که جنبه‌ای حیاتی از کیفیت خدمات

- 1 . Dehghan, Dugger, Dobrzykowski & Balazs
- 2 . Yidana, Bawa, Gariba & Adabuga
- 3 . Lagrosen, Seyyed-Hashemi & Leitner
- 4 . Munshi
- 5 . Self-control
- 6 . own self-development
- 7 . Yilmaz and Temizkan
- 8 . Zun, Ibrahim & Hamid

آموزشی محسوب می‌شود. کیفیت نتیجه درست انجام کار و عوامل متعددی است که فرایندها را به گونه‌ای همسو می‌کند که کیفیت ذاتی فعالیت‌ها تضمین گردد (کرازبی^۱، ۱۹۷۹، ص ۲۲). یکی از عوامل سواد هوش مصنوعی است.

سواد به‌طور جهانی به‌عنوان توانایی یادگیری‌هایی نظیر خواندن، صحبت کردن و نوشتن تعریف می‌شود (مک براید^۲، ۲۰۱۵). سواد هوش مصنوعی شامل مجموعه‌ای از مهارت‌های حیاتی است که افراد برای یادگیری و فعالیت در دنیای دیجیتال مبتنی بر فناوری‌های هوش مصنوعی به آن نیاز دارند و به توانایی درک، استفاده، نظارت و بازتاب انتقادی بر برنامه‌های هوش مصنوعی اشاره دارد، مهارت‌هایی که شامل دانش پایه، ارزیابی تحلیلی و استفاده انتقادی از فناوری‌های مربوط است (لاپیشلر و همکاران^۳، ۲۰۲۲). از سوی دیگر، کاندلوفر، استینباورر، هیشمگل-گایش و هوبر^۴ (۲۰۱۶) سواد هوش مصنوعی را مجموعه‌ای از شایستگی‌ها معرفی می‌کنند که افراد را قادر می‌سازد هوش مصنوعی را بشناسند، درک کنند و بتوانند از فناوری‌های آن بهره‌مند شوند. از نظر نگ و همکاران^۵ (۲۰۲۱) سواد هوش مصنوعی شامل چهار بعد اساسی است که شامل آگاهی، دانش و درک مفاهیم پایه، کاربست فناوری‌ها، ارزیابی و تولید هوش مصنوعی، و ملاحظات اخلاقی می‌شود. آگاهی^۶ به توانایی تشخیص و درک هوش مصنوعی در حین استفاده از ابزارها و فرایندهای شناختی اطلاق می‌شود. کاربست^۷ شامل توانایی به‌کارگیری و بهره‌گیری از فناوری‌های هوش مصنوعی برای انجام وظایف خاص است. ارزیابی^۸ به توانایی انتخاب ابزارهای مناسب و داشتن دیدی انتقادی نسبت به تصمیماتی که با کمک هوش مصنوعی اتخاذ می‌شود، اشاره دارد. درنهایت، ملاحظات اخلاقی^۹ به آگاهی از مسئولیت‌ها و مخاطرات مرتبط با استفاده از هوش مصنوعی می‌پردازد و نقش مهمی در تضمین بهره‌برداری سالم و مسئولانه از این فناوری ایفا می‌کند. بیشتر مفهوم‌سازی‌های مرتبط با سواد هوش مصنوعی بر پایه طبقه‌بندی بلوم استوار است، که چهار بعد یادگیری شناختی، عاطفی، رفتاری و اخلاقی را در برمی‌گیرد (نگ و همکاران، ۲۰۲۱). از این‌رو، یادگیری شناختی به‌عنوان مهم‌ترین جنبه از سواد هوش مصنوعی در حوزه آموزش محسوب می‌شود، زیرا شامل مفاهیم اساسی دانش، اطلاعات و نگرش‌هایی است که به درک و فهم مفاهیم مرتبط با هوش مصنوعی مرتبط می‌شوند (کوچگون او گییک^{۱۰}، ۲۰۲۲). یادگیری شناختی در هوش مصنوعی شامل سه سطح است: سطح پایه‌ای که دانش مفهومی است؛ سطح متوسط که توانایی کاربرد عملی است؛ و سطح عالی که مهارت‌های تفکر انتقادی و ارزیابی

1. Crosby
2. McBride
3. Laupichler, Aster, Haverkamp & Raupach
4. Kandlhofer, Steinbauer, Hirschmugl-Gaisch & Huber
5. Ng, Leung, Chu & Qiao
6. knowing
7. Apply
8. Evaluation
9. Ethical considerations
10. Coşgun Ögeyik

عملکرد را شامل می‌شود (نگ و همکاران^۱، ۲۰۲۴). بعد دیگر مفهوم‌سازی سواد هوش مصنوعی، یادگیری عاطفی است که به تغییرات عاطفی و فیزیولوژیکی نسبت به یک موضوع خاص اشاره دارد (روگن و همکاران^۲، ۲۰۱۹). یادگیری عاطفی شامل چهار عامل: (۱) انگیزه درونی؛ (۲) خودکارآمدی؛ (۳) علاقه شغلی؛ و (۴) اطمینان در یادگیری^۳ است. این ابعاد نشان‌دهنده اهمیت وضعیت‌های عاطفی و انگیزشی در فرایند یادگیری هستند و نقش مؤثری در توسعه مهارت‌های مرتبط با سواد هوش مصنوعی ایفا می‌کنند. بعد سوم مفهوم‌سازی سواد هوش مصنوعی، یادگیری رفتاری است که به عملکردها و رفتارهای دانشجویان، قصد رفتاری و مشارکت اشاره دارد. یادگیری رفتاری شامل دو عامل است: (۱) تعهد رفتاری دانشجویان و (۲) همکاری به‌منظور ایجاد روابط برای دستیابی به اهداف یادگیری در یک محیط است. درنهایت، بعد چهارم مفهومی‌سازی سواد هوش مصنوعی، یادگیری اخلاقی است، که شامل هفت جنبه اصلی: (۱) قابلیت اطمینان، (۲) ایمنی، (۳) حریم خصوصی، (۴) مسئولیت، (۵) شفافیت، (۶) آگاهی، و (۷) خیر اجتماعی است. این ابعاد نگرش‌های مثبت دانشجویان نسبت به هوش مصنوعی و حفظ اصول اخلاقی در کاربردهای آن را تقویت می‌کنند (نگ و همکاران، ۲۰۲۴). در مجموع، این چهار بعد به شکل یک چارچوب جامع، ابعاد مختلف مفهوم‌سازی سواد هوش مصنوعی را در راستای آموزش و توسعه مهارت‌های فردی و اجتماعی مورد توجه قرار می‌دهند. از سوی دیگر، گزارش یونسکو (۲۰۲۲) بر اهمیت این موضوع تأکید می‌کند که سواد هوش مصنوعی به افراد کمک می‌کند تا فرایندهای جمع‌آوری، پاک‌سازی، تحلیل و تغییر داده‌ها توسط هوش مصنوعی را درک کنند و توانایی تشخیص الگوها و ارتباطات در داده‌ها را با بهره‌گیری از الگوریتم‌های هوشمند کسب نمایند؛ مهارتی که برای تعامل مؤثر و کارآمد انسان با ماشین‌ها حیاتی است. در حوزه آموزش عالی، این مهارت‌ها شامل توانایی بهره‌مندی مؤثر از ابزارهای هوش مصنوعی و رعایت ملاحظات اخلاقی مرتبط است (نگ و همکاران، ۲۰۲۱). شاپیرو و همکاران^۴ (۲۰۱۸) بر اهمیت توسعه سواد هوش مصنوعی در میان دانشجویان دانشگاه‌ها تأکید دارند، زیرا این توانمندی‌ها آنان را با ابزارها، مهارت‌ها و نگرش‌های لازم برای مواجهه با جهانی که به‌صورت روزافزون تحت تأثیر فناوری‌های هوشمند قرار دارد، مجهز می‌سازد و آن‌ها را در اتخاذ تصمیمات آگاهانه یاری می‌نماید. این مفهوم، فراتر از یادگیری صرف ابزارهای هوشمند است و شامل کاربرد انتقادی، درک مفاهیم اخلاقی، اجتماعی و عملی مرتبط با فناوری‌های هوشمند، فهم عمیق نحوه استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی، به کارگیری آن‌ها برای حل مسائل و توسعه مهارت تفکر انتقادی، رعایت حریم خصوصی، شناخت تعصبات، و ارزیابی پیامدهای اجتماعی سواد هوش مصنوعی می‌شود (کونگ و همکاران^۵، ۲۰۲۱). از نظر

1 . Ng, Wu, Leung, Chiu & Chu

2 . Rogaten, Rienties, Sharpe, Cross, Whitelock, Lygo-Baker & Littlejohn

3 . confidence in learning

4 . Shapiro, Fiebrink & Norvig

5 . Kong, Cheung & Zhang

کندلوه‌ر و همکاران^۱ (۲۰۱۹) سواد هوش مصنوعی افراد را قادر می‌سازد تصمیمات صحیح و آگاهانه در این حوزه اتخاذ نمایند. لانگ و ماگرکو (۲۰۲۰) تأکید می‌کنند این سواد، تأثیر قابل توجهی بر بهبود کیفیت خدمات آموزشی، بهره‌وری بالا و فرایند مستندسازی دارد. نگ و همکاران (۲۰۲۱) بر این باورند که سواد هوش مصنوعی، مجموعه‌ای چندوجهی است که شامل ابعادی مانند سواد دیجیتال، تفکر محاسباتی، توانایی‌های برنامه‌نویسی، درک فناوری و اخلاق هوش مصنوعی می‌شود و همگی باهدف افزایش بهره‌وری و تضمین کیفیت در فرایندهای آموزشی طراحی شده‌اند. این مجموعه مهارت‌ها و دانش‌ها، توانایی فرد در پیمایش، ارزیابی و استفاده مسئولانه و کارآمد از حجم عظیم اطلاعات دیجیتال را ارتقاء می‌دهد و منجر به تولید، انتقال و بهره‌برداری از اطلاعات معتبرتر و دقیق‌تر می‌گردد؛ بنابراین، پرورش سواد هوش مصنوعی نه تنها مستقیماً در ارتقاء کیفیت آموزش، افزایش اعتبار منابع و دقت در خدمات مؤثر است، بلکه تجربه‌های یادگیری را شخصی‌سازی شده‌تر، مؤثرتر و قابل‌اعتمادتر فراهم می‌آورد، و درنهایت، نقش به‌سزایی در بهبود فرایندهای آموزشی و توسعه پایدار آن ایفا می‌کند.

متغیر دیگری که در این زمینه نقش واسطه‌ای و کاتالیزور را ایفا می‌کند، مهارت دیجیتالی است. مفاهیم مهارت و سواد دیجیتال از اوایل دهه ۱۹۹۰ به‌طور فزاینده‌ای در آموزش عالی مورد توجه قرار گرفته‌اند (رودریگز و همکاران^۲، ۲۰۱۸). توسعه روزافزون دستگاه‌های دیجیتال و ادغام آن‌ها در فرایندهای آموزشی، باعث شده است مهارت‌های دیجیتال به‌عنوان نیاز ضروری، در حوزه آموزش اهمیت ویژه‌ای پیدا کند (وندونینک و همکاران^۳، ۲۰۱۰). فرام^۴ (۲۰۱۷) مهارت‌های دیجیتال را مجموعه‌ای از توانمندی‌ها شامل جستجوی اطلاعات، پردازش، تجزیه و تحلیل، مدیریت داده‌ها، برقراری ارتباط و همکاری با بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال، ایجاد محتوای دیجیتال و حل مشکلات فنی تعریف می‌کند. سازمان یونسکو^۵ (۲۰۲۲) مهارت‌های دیجیتال را مجموعه‌ای از مهارت‌ها شامل کسب و مدیریت اطلاعات از طریق دستگاه‌های دیجیتال، برنامه‌های ارتباطی و شبکه‌های ارتباطی معرفی می‌کند. افرادی که این مهارت‌ها را دارند، نه تنها از نظر شغلی گزینه پذیرایی بالاتری خواهند داشت، بلکه در خلاقیت و پربراری نیز برتری خواهند یافت و می‌توانند در دنیای مجازی، ایمن و مطمئن، باقی بمانند (آینون و جنیت^۶، ۲۰۱۶). در این ارتباط دیاچوک^۷ (۲۰۲۴) معتقد است معلمانی که مهارت‌های دیجیتال قوی دارند، قادرند محتوای آموزشی را به‌طور مؤثرتری ارائه دهند، مشارکت دانش‌آموزان را افزایش دهند و آنان را برای ورود به بازار کار مبتنی بر فناوری آماده کنند. ون‌دایک^۸ (۲۰۰۶) مهارت‌های دیجیتال را دربرگیرنده مهارت‌های عملیاتی

1 . Kandlhofer, Steinbauer, Hirschmugl-Gaisch & Huber
2 . Rodríguez, van Oosten & Igartu
3 . Vandoninck, D'Haenens & Donoso
4 . From
5 . UNESCO
6 . Eynon & Geniets
7 . Diachuk
8 . van Dijk

(مهارت‌های کار با سخت‌افزار و نرم‌افزار)، مهارت‌های اطلاعاتی (مهارت‌های جستجو، انتخاب و پردازش اطلاعات در کامپیوترها و منابع شبکه) و مهارت‌های استراتژیک (توانایی استفاده از کامپیوترها و منابع شبکه به‌عنوان وسیله‌ای برای اهداف خاص) در جامعه معرفی می‌کند. ریاندا، پارما دیوی و همکاران^۱، (۲۰۲۵) مهارت‌های دیجیتال معلمان را شامل سواد دیجیتال، مهارت‌های فناوری آموزشی، مهارت‌های همکاری دیجیتال، سازگاری با فناوری، خلاقیت و نوآوری دیجیتال، و مهارت‌های حل مسئله دیجیتال می‌دانند. این مهارت‌ها امکان می‌دهند معلمان به‌صورت مؤثر و کارآمد از فناوری‌های نوین در فرایند آموزش بهره‌مند شوند، در طراحی و اجرای برنامه‌های درسی از ابزارهای دیجیتال استفاده کنند، به‌صورت تیمی و از راه دور همکاری نمایند، با فناوری‌های جدید سازگار شوند، محتوای نوآورانه تولید کنند و در حل مشکلات مرتبط با فناوری‌های دیجیتال توانمند شوند. اهمیت این مهارت‌ها در توانمندسازی معلمان برای بهره‌گیری مؤثر و کارآمد از فناوری در آموزش‌های حرفه‌ای تأکید شده است. همچنین رودریگز و همکاران (۲۰۱۸) مهارت‌های دیجیتال را به شش دسته اصلی تقسیم‌بندی کرده‌اند که هر یک نقش مؤثری در توسعه توانمندی‌های فرد در فضای دیجیتال دارند. این مهارت‌ها شامل مهارت‌های فنی است که توانایی بهره‌برداری مؤثر از فناوری‌های دیجیتال، دسترسی و بهره‌گیری کارآمد از رسانه‌ها، رایانه و اینترنت را در بر می‌گیرد. مهارت‌های ارتباطی نیز شامل توانایی برقراری ارتباط از طریق فناوری‌های دیجیتال است؛ به‌طوری که افرادی که این مهارت را دارند، قادرند به‌خوبی با دیگران تعامل برقرار کرده، محتواهای رسانه‌ای تولید و در فضای مجازی مشارکت فعال داشته باشند. مهارت‌های اطلاعاتی به توانایی یافتن، جمع‌آوری و ارزیابی انتقادی اطلاعات در محیط دیجیتال اشاره دارد، درحالی که مهارت‌های انتقادی به قابلیت تحلیل و بررسی دقیق و انتقادی اطلاعات به‌دست‌آمده اختصاص یافته است. علاوه بر این، مهارت‌های امنیت شخصی بر مدیریت حریم خصوصی آنلاین و حفظ ایمنی فردی در فضای مجازی تأکید دارد؛ و مهارت‌های امنیت دستگاه‌ها شامل اجرای اقداماتی است که تجهیزات دیجیتال را در مقابل تهدیداتی مانند ویروس‌ها و جاسوس‌افزارها محافظت می‌کنند. این مهارت‌ها به‌عنوان پایه‌های اساسی در بهره‌وری، امنیت و پایداری در جهان دیجیتال به‌شمار می‌آیند و نقش حیاتی در ارتقاء سطح دانش و توانمندی‌های فردی دارند.

درمجموع، مفاهیم و چارچوب‌های سواد هوش مصنوعی، مهارت‌های دیجیتال و کیفیت خدمات آموزشی همگی نمایانگر یک مفهوم چندوجهی هستند که نیازمند توسعه همه‌جانبه در ابعاد شناختی، عاطفی، رفتاری و اخلاقی است. چنین رویکردی می‌تواند مسیر را برای آموزش عالی در فضای تعاملی فناوری‌های هوشمند و دیجیتال هموار سازد. مطالعات حاکی است که امروزه، بیش از هر زمان دیگر، موضوع کیفیت خدمات آموزشی به‌عنوان عامل کلیدی برای رشد، موفقیت و پایداری دانشگاه‌ها در دستور کار مدیریت مؤسسات آموزش عالی قرار گرفته است (داگلاس و

داگلاس^۱، ۲۰۱۶؛ که آموزش عالی نه تنها به عنوان یک راهبرد مهم در توانمندسازی جامعه مطرح است، بلکه با پیشرفت‌های سریع فناوری و تغییرات جهانی، هر روز بیشتر در تعامل با محیط خود قرار می‌گیرد و باید همواره پاسخگوی چالش‌های متعدد ارتقاء کیفیت خدمات آموزشی باشد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۷). چالش‌هایی همچون کمبودها و نواقص موجود در این زمینه، مدیریت سیستم آموزشی را دشوار می‌سازد و می‌تواند منجر به مشکلاتی همچون عدم پاسخگویی به نیازهای فراگیران و عدم انطباق با استانداردهای بین‌المللی شود که این مسائل می‌تواند کیفیت خدمات آموزش را کاهش دهد (سالاریه و همکاران، ۱۳۹۹). به عنوان نمونه، یوساپرونیپبون^۲ (۲۰۱۴) در ارزیابی کیفیت خدمات آموزش عالی در تایلند به این نتیجه رسید که این سیستم نتوانسته است انتظارات دانشجویان را برآورده کند. در همین راستا، مطالعه حسن‌زاده ثمرین^۳ (۱۳۹۹) نشان می‌دهد که درک دانشجویان از کیفیت خدمات کمتر از حد انتظار بوده است. همچنین میرسعیدی و همکاران (۱۳۹۸) نیز شواهدی از شکاف منفی در کیفیت خدمات آموزشی ارائه کردند که ضرورت حل مشکلات و انجام مطالعات بیشتر را نمایان می‌کند. گزارش‌های دیگر نیز در زمینه چالش‌های آموزش در نظام آموزش عالی ایران نشان می‌دهند دانشگاه‌ها با مشکلات متعددی مواجه هستند و نیازمند بهبود مستمر می‌باشند (قربانخانی و صالحی، ۱۳۹۵).

شواهد ذکر شده به وضوح نشان می‌دهند که نظام آموزشی در پاسخگویی به نیازهای دانشجویان با کاستی‌های فراوانی مواجه است و این نواقص منجر به کمبود مهارت‌ها و دانش لازم در نیروی انسانی می‌شود؛ مسئله‌ای که در نهایت مانع رشد و توسعه کشور می‌گردد. بر همین اساس، بهبود مستمر کیفیت خدمات آموزشی به عنوان ضرورتی انکارناپذیر تلقی می‌شود و در آموزش عالی ایران نیز، ارتقای کیفیت خدمات آموزشی همواره مورد تأکید سیاست‌گذاران قرار گرفته است. در این راستا، شناخت و ارزیابی نقش سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتال در ارتقای کیفیت خدمات آموزشی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند (بهامی و عنایتی^۴، ۲۰۲۱). با این اوصاف، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤالات است: نقش‌های سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتال در ارتقاء کیفیت خدمات آموزشی چیست و آیا مهارت‌های دیجیتال نقش میانجی در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی ایفا می‌کنند؟

۲- پیشینه پژوهش

حصول اطمینان از کیفیت خدمات آموزشی، یکی از جنبه‌های حیاتی در آموزش عالی است که تضمین سطح تعالی آموزشی، شرط بقای مؤسسات دانشگاهی محسوب می‌شود. کیفیت به عنوان ابزار استراتژیک در دستیابی به کارایی و افزایش عملکرد ذینفعان شناخته می‌شود و ارائه خدمات

1. Douglas & Douglas
2. Yousapronpaiboon
3. Hassanzade samarin
4. Bahmei & Enayati

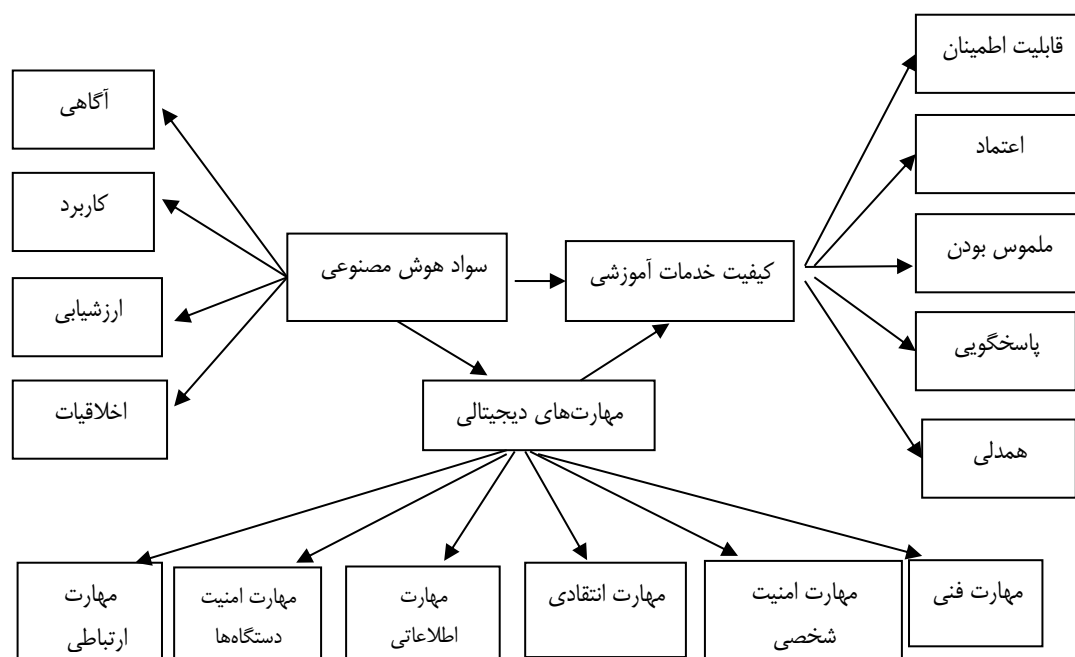
با کیفیت برتر، همواره چالش‌هایی را در پی دارد که نیازمند تلاش‌های قابل توجه است (سیام و آرفین^۱، ۲۰۱۹). در این زمینه، مطالعات اولیه (۲۰۱۵-۲۰۱۹) عمدتاً بر شناسایی شکاف بین انتظارات و ادراکات دانشجویان در کیفیت خدمات آموزشی متمرکز بودند. پژوهش‌های داخلی مانند جعفری‌نژاد و همکاران (۱۳۹۵)، یزدانی و حاجیان (۱۳۹۷) و اعلامی و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند در تمام ابعاد سروکوال (پاسخگویی، تضمین، همدردی، قابلیت اعتماد و امکانات فیزیکی) شکاف منفی وجود دارد؛ به طوری که بیشترین شکاف در بعد پاسخگویی (ضعف در حل سریع مشکلات) و کمترین در اطمینان (شایستگی علمی اساتید) گزارش شد. پژوهش‌های بین‌المللی مانند چوی و همکاران^۲ (۲۰۱۶) در مالزی و دنلاجیک و فضلیک^۳ (۲۰۱۵) در بوسنی نیز این الگو را تأیید کردند و شکاف در همدردی (توجه به نیازهای فردی) را بحرانی دانستند. باین حال، این مطالعات عمدتاً تشخیص محور بودند و راهکارهای عملیاتی ضعیفی برای رفع ریشه‌های ساختاری سیستم‌های آموزشی ارائه دادند.

در دوره میانی (۲۰۱۹-۲۰۲۲)، با ظهور فناوری‌های دیجیتال و گسترش کاربرد آن‌ها، محققان به بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت و نقش فناوری در عرصه‌های مختلف پرداختند. در این راستا، مطالعه کاظم‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) عوامل سازمانی مؤثر مانند مدیریت منابع انسانی، برنامه درسی و زیرساخت‌های فیزیکی را به عنوان عوامل کلیدی شناسایی کردند. هم‌زمان، پژوهشگرانی همچون رضانی و شریفی (۱۴۰۳) نشان دادند که شکاف دیجیتال، سهم قابل توجهی در توسعه سواد هوش مصنوعی دارد و بر اهمیت دسترسی برابر به فناوری و پرورش تفکر محاسباتی به عنوان پیش‌نیازهای ضروری برای ارتقای این سواد تأکید کردند. پژوهش‌های نوظهور بین‌المللی مانند راجش و همکاران^۴ (۲۰۲۲) و ژائو و لوو^۵ (۲۰۲۲) نیز به تأثیر مثبت هوش مصنوعی بر بهبود روش‌های تدریس و ارزیابی اشاره کردند. باین وجود، بسیاری از این مطالعات از جمله بررسی قشقای و همکاران^۶ (۲۰۲۱) فقدان چارچوب عملیاتی برای ادغام هوش مصنوعی در نظام آموزشی را نادیده گرفتند و تناقضاتی در اولویت‌بندی عوامل زیرساخت فیزیکی و محتوای برنامه درسی مشاهده کردند.

در مطالعات اخیر (۲۰۲۳-۲۰۲۴)، تمرکز به فرصت‌ها و مخاطرات هوش مصنوعی در آموزش عالی معطوف شده است. از یک سو، پژوهش‌هایی مانند عبدالله^۷ (۲۰۲۱)، فرهن و همکاران^۸ (۲۰۲۴) و علی و همکاران^۹ (۲۰۲۳) به فرصت‌های هوش مصنوعی شامل بهبود نمره‌دهی، شخصی‌سازی آموزش، افزایش بهره‌وری دانشجویان و توسعه مهارت‌های حل مسئله اشاره

- 1 . Syam and Arifin
- 2 . Chui, Muhd, Basim & Zaimi
- 3 . Donlagic & Fazlic
- 4 . Rajesh, Shreevamshi, Krishna & Maguluri
- 5 . Zhao, Wu & Luo
- 6 . Qashqaei, Taleb & Hashemi
- 7 . Abdullah
- 8 . Farhan, Luay, Fattah & Abdel
- 9 . Ali, Murray, Momin, Dwivedi & Malik

می‌کنند. از سوی دیگر، مطالعاتی مانند رومات^۱ (۲۰۲۳) و مورسان^۲ (۲۰۲۳) چالش‌های اخلاقی نظیر سوگیری داده‌ها، نقض حریم خصوصی، و ضرورت ایجاد چارچوب‌های نظارتی را برجسته می‌سازند. همچنین، بلانشا و همکاران^۳ (۲۰۲۴) هشدار می‌دهند که شکاف دیجیتالی به دلیل ضعف سواد هوش مصنوعی اساتید و دانشجویان در حال تعمیق است. با وجود گذار پارادایمی به سمت راهکارهای فناوری محور، این مطالعات از کاستی‌های بنیادین مانند غفلت از بسترهای بومی (مثل شرایط دانشگاه‌های ایران) و تنش حل‌نشده بین کارایی فناوری و عدالت آموزشی رنج می‌برند. در نهایت در واکاوی پیشینه پژوهش، دو شکاف اصلی برجسته است. اولاً، شکاف‌های موجود در کیفیت خدمات آموزشی ناشی از عدم تطابق انتظارات دانشجویان با واقعیت‌های ارائه شده و ضعف در بهره‌گیری از فناوری‌های نوین است. در این میان، پایین بودن سطح سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتالی، موانع عمده در کاهش این شکاف‌ها محسوب می‌شوند. همچنین، فقدان استراتژی‌های آموزشی متناسب با توسعه مهارت‌های دیجیتالی، این شکاف‌ها را عمیق‌تر می‌کند. در نتیجه، توسعه سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتالی، کلید اصلی در کاهش شکاف میان انتظارات و واقعیت‌ها و بهبود کیفیت خدمات آموزشی است.

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق (ما و چن^۴، ۲۰۲۴؛ رودریگز دو دیوس و ایگارتو، ۲۰۱۸؛ ابوبکر و بیومی، ۲۰۲۲؛ علیویی، الشوبکی و ابوناصر، ۲۰۲۰)

1 . Roumate
 2 . Mureşan
 3 . Blanca, Fetalvero, Baldera & Mani
 4 . Ma & Chen

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ روش، توصیفی-همبستگی و مبتنی بر مدل‌یابی معادلات ساختاری است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی اعضای هیئت‌علمی تمام وقت و مدرسان دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان شرقی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴، به تعداد ۵۰۰ نفر بودند. بر اساس نظر کلاین^۱ (۲۰۱۱)، در مطالعاتی که از معادلات ساختاری بهره می‌برند، حجم نمونه معمولاً حدود ۲۰۰ نفر است؛ بنابراین، به منظور افزایش اطمینان و دقت، حجم نمونه برآورد شده به ۲۴۰ نفر افزایش یافت. با توجه به وجود طبقات مختلف در جامعه آماری، جهت انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شد. در نهایت، از این تعداد، ۳ نفر با رتبه دانشجویی (معادل ۱۲ درصد)، ۱۴۵ نفر استادیار (۶۰ درصد)، ۵۲ نفر مربی (۲۲ درصد)، و ۴۰ نفر مدرس (۱۷ درصد) انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌های زیر استفاده شده است:

الف) کیفیت خدمات آموزشی: برای اندازه‌گیری این متغیر، از پرسشنامه استاندارد کیفیت خدمات آموزشی ابوبکر و بیومی^۲ (۲۰۲۲) و علیوبی، الشوبکی و ابوناصر^۳ (۲۰۲۰) که شامل ۲۲ ماده و پنج بعد قابلیت اطمینان (گویه‌های ۱ تا ۵) قابل اعتماد بودن (گویه‌های ۶ تا ۹)، ملموس بودن (گویه‌های ۱۰ تا ۱۳)، پاسخگویی (۴ گویه‌های ۱۴ تا ۱۷) و همدلی (گویه‌های ۱۸ تا ۲۲) را مورد سنجش قرار می‌دهد. این پرسشنامه بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت تنظیم گردیده که گزینه‌ها از ۱ «کاملاً مخالفم» تا ۵ «کاملاً موافقم» متغیر است. روایی و پایایی ابزار در مطالعه ابوبکر و بیومی (۲۰۲۲)، علیوبی، الشوبکی و ابوناصر (۲۰۲۰) و فارهان، صادق، زوییر و آرنوت^۴ (۲۰۲۴) مورد تأیید قرار گرفته است.

ب) سواد هوش مصنوعی: برای اندازه‌گیری این متغیر از پرسشنامه سواد هوش مصنوعی ما و چن^۵ (۲۰۲۴) مشتمل بر ۲۳ ماده و چهار بعد آگاهی (گویه‌های ۱ تا ۶)، کاربرد (گویه‌های ۷ تا ۱۲)، ارزیابی (گویه‌های ۱۳ تا ۱۸) و اخلاقیات (گویه‌های ۱۹ تا ۲۳) استفاده شده است. این پرسشنامه بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت تنظیم گردیده که گزینه‌ها از ۱ «خیلی کم» تا ۵ «خیلی زیاد» متغیر است. روایی و پایایی ابزار در مطالعه ما و چن (۲۰۲۴) مورد تأیید قرار گرفته است.

ج) مهارت‌های دیجیتالی: برای اندازه‌گیری این متغیر از پرسشنامه ۲۸ ماده‌ای مهارت‌های دیجیتال رودریگز-دیوس، ون اوستن و ایگارتو (۲۰۱۸) که شامل شش بعد مهارت‌های فنی (گویه‌های ۱ تا ۷)، مهارت‌های امنیت شخصی (گویه‌ها ۸ تا ۱۱ گویه)، مهارت‌های انتقادی (گویه‌های ۱۱ تا ۱۶)، مهارت‌های امنیت دستگاه‌ها (گویه‌های ۱۷ تا ۲۰) و مهارت‌های اطلاعاتی (گویه‌های ۲۱ تا ۲۵) و مهارت ارتباطی (گویه‌های ۲۶ تا ۲۸) استفاده شده است. روایی و پایایی

1. Kline
2. Aboubakr & Bayoumy
3. Alayoubi, Al Shobaki & Abu-Naser
4. Farhan, Sadiq, Zwayyer & Arnout
5. Ma & Chen

ابزار در مطالعه رودریگز دو دیوس و ایگارتو (۲۰۱۸) و عزیزی، رحیمی و احمدی (۱۴۰۳) مورد تأیید قرار گرفته است.

در این پژوهش جهت سنجش پایایی پرسشنامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای پرسشنامه‌های کیفیت خدمات آموزشی، سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتال به ترتیب ۰/۹۴، ۰/۹۵ و ۰/۹۰ محاسبه گردید.

به منظور اطمینان از روایی محتوایی پرسشنامه‌ها از شاخص روایی محتوا (CVI) و نسبت روایی محتوا (CVR) استفاده شد بدین ترتیب که پرسشنامه‌ها قبل از اجرا جهت تعیین روایی در اختیار ۱۰ نفر متخصص قرار گرفت تا نظرشان را در مورد گویه‌های پرسشنامه‌ها اعلام کنند. نتایج نشان داد که میزان CVR تک‌تک گویه‌ها بالاتر از ۰/۷۰ بوده و میزان CVI کل پرسشنامه‌ها نیز بالای ۰/۸۰ بودند، بنابراین روایی محتوای پرسشنامه‌ها مورد تأیید قرار گرفتند.

در ادامه جهت تعیین روایی سازه پرسشنامه‌ها از روش روایی همگرا استفاده شد. به همین منظور آزمون تحلیل عاملی اجرا شد. در تحلیل عاملی، شاخص‌ها (گویه‌های) یک سازه باید بارهای عاملی بالا و معنادار روی عامل مربوط به خود آن سازه داشته باشند. نتایج نشان داد که این میزان برای تمامی گویه‌های پرسشنامه‌ها، بالای ۰/۷ و در حد قابل قبول می‌باشند. برای تحلیل داده‌های پژوهش، علاوه بر محاسبه شاخص‌های آماری، از مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS26 و AMOS استفاده شد.

۴- یافته‌ها

جدول ۱ آماره‌های توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱: آمار توصیفی سواد هوش مصنوعی، مهارت‌های دیجیتالی و کیفیت خدمات

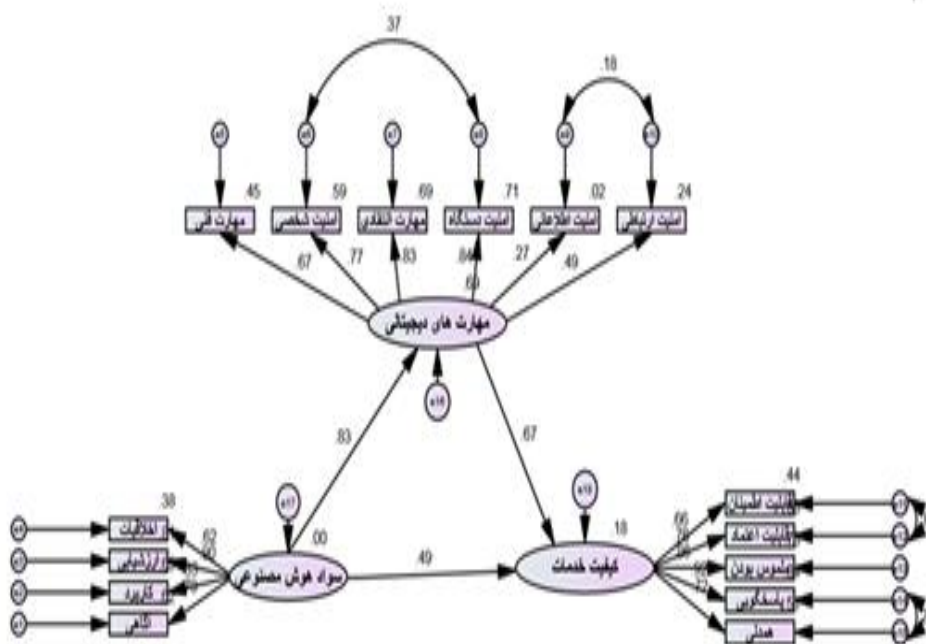
متغیر	مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	کمترین	بیشترین
سواد هوش مصنوعی	آگاهی	۲۴۰	۳/۵۱	۰/۷۰۷۹	۱/۳۳	۵
	کاربرد	۲۴۰	۳/۱۰	۰/۸۹۵۳	۱	۵
	ارزشیابی	۲۴۰	۳/۰۹	۰/۷۹۷۶	۱	۵
	اخلاقیات	۲۴۰	۳/۸۱	۰/۶۸۹۹	۱	۵
	سواد هوش مصنوعی	۲۴۰	۳/۳۸	۰/۶۵۱۸	۱/۴۶	۵
مهارت‌های دیجیتالی	مهارت فنی	۲۴۰	۳/۵۴	۰/۵۴۶۰	۱/۲۹	۵
	امنیت شخصی	۲۴۰	۳/۴۲	۰/۸۶۸۲	۱	۵
	مهارت انتقادی	۲۴۰	۳/۵۶	۰/۸۴۱۷	۱/۲۰	۵
	امنیت دستگاه	۲۴۰	۳/۲۴	۰/۹۷۰۰	۱	۵
	امنیت اطلاعاتی	۲۴۰	۲/۵۳	۰/۷۹۱۸	۱	۵
	امنیت ارتباطی	۲۴۰	۳/۵۴	۰/۶۷۳۲	۲	۵
	مهارت‌های دیجیتالی	۲۴۰	۳/۳۰	۰/۵۲۷۴	۱/۷۴	۵
کیفیت خدمات	قابلیت اطمینان	۲۴۰	۳/۱۰	۰/۶۹۳۳	۱	۵

متغیر	مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	کمترین	بیشترین
آموزشی	قابلیت اعتماد	۲۴۰	۳/۱۱	۰/۷۳۶۴	۱/۲۵	۵
	ملموس بودن	۲۴۰	۳/۶۵	۰/۸۳۹۸	۱	۵
	پاسخ‌گویی	۲۴۰	۲/۹۷	۰/۸۰۲۶	۱	۵
	همدلی	۲۴۰	۳/۲۸	۰/۷۳۱۱	۱	۵
	کیفیت خدمات آموزشی	۲۴۰	۳/۰۲	۰/۶۴۲۱	۱/۲۵	۵

داده‌های جدول ۱ نشان داد که بالاترین میانگین مربوط به اخلاقیات (۳/۸۱) و پایین‌ترین میانگین مربوط به امنیت اطلاعاتی (۲/۵۳) است.

در جهت تحلیل پرسش پژوهش و اجرای مدل‌سازی معادلات ساختاری، از نرم‌افزار AMOS بهره‌گیری شد. در این فرایند، ابتدا مدل مفهومی پژوهش اجرا و سپس برازش آن مورد ارزیابی قرار گرفت. شکل ۲، وضعیت مدل مفهومی پژوهش را در حالت استاندارد را نمایش می‌دهد.

شکل ۲: مدل مفهومی پژوهش در حالت استاندارد

این مدل روابط بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی را با نقش واسطه‌ای مهارت‌های دیجیتال نشان می‌دهد. ساختار سلسله‌مراتبی مدل نشان می‌دهد که سواد هوش مصنوعی عنصر کلیدی است که زیرساخت سایر مؤلفه‌هاست و کیفیت خدمات آموزشی به‌عنوان پیامد عمل می‌کند. همچنین تحلیل روابط کلیدی مدل، نقش واسطه‌ای مهارت‌های دیجیتال را روشن نموده و حاکی از آن است که سواد هوش مصنوعی (درک مفاهیم پایه‌ای هوش مصنوعی) بدون مهارت‌های دیجیتال (استفاده عملی از

ابزارها) ناکارآمد است. مهارت‌های دیجیتال، سواد هوش مصنوعی را به قابلیت‌های عملی تبدیل می‌کند (مثل استفاده از ابزارهای هوشمند آموزشی). این تبدیل، کیفیت خدمات آموزشی را از طریق پاسخ-گویی سریع، ارزشیابی دقیق و شخصی سازی (همدلی) افزایش می‌دهد. مهارت‌های دیجیتال با تقویت ملموس بودن (دسترسی به ابزارها) اعتماد به سیستم را جلب می‌کنند. مهارت‌های انتقادی (تحلیل اطلاعات، مسئولیت‌پذیری) خروجی مهارت‌های دیجیتال هستند. این مهارت‌ها به یادگیرندگان امکان می‌دهند کیفیت خدمات آموزشی را ارزشیابی نقادانه کنند و بازخورد سازنده ارائه دهند و این بازخوردها منجر به اصلاح خدمات و ارتقای کیفیت مستمر می‌شوند.

برای ارزیابی برازش مدل، از شاخص‌های تطبیقی، مطلق و مقتصد استفاده شده است تا تصویر کامل و دقیقی از صحت و تطابق ساختار مدل به دست آید.

جدول ۲: شاخص‌های برازش تطبیقی، مطلق و مقتصد در مدل مفهومی پژوهش

وضعیت	حد مجاز	دامنه	مقدار	شاخص	نوع شاخص
تأیید	$> 0/90$	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	۰/۹۱۲	TLI	شاخص-های برازش تطبیقی
تأیید	$> 0/90$	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	۰/۹۰۸	CFI	
تأیید	$> 0/90$	مقدار نزدیک به ۱ نشان دهنده تناسب خیلی خوب است.	۰/۹۱۶	IFI	
تأیید	$> 0/90$	۰/۹۰ قابل قبول	۰/۹۰۵	RFI	
تأیید	$> 0/90$	۰/۹۰ قابل قبول	۰/۹۰۴	NFI	شاخص-های برازش مطلق
تأیید	$< 0/10$	مقدار صفر نشان‌دهنده تناسب کامل است.	۰/۰۷	RMR	
تأیید	$> 0/90$	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	۰/۹۰۹	GFI	
تأیید	$> 0/80$	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	۰/۸۴۶	AGFI	
تأیید	$< 0/10$	مقدار ۵٪ نشان دهنده تناسب مناسب است. (حداکثر ۱۰٪)	۰/۰۶۹	RMSEA	شاخص-های برازش مقتصد
تأیید	< 5	مقدار نزدیک به ۱ برازش مناسب است. (حداکثر ۵)	۲/۰۸۱	CMIN/DF	
تأیید	$> 0/90$	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	۰/۹۵۴	PRATIO	
تأیید	$> 0/50$	مقدار بیش از ۰/۵۰ قابل قبول	۰/۶۴	PNFI	
تأیید	$> 0/50$	مقدار بیش از ۰/۵۰ قابل قبول	۰/۶۲	PCFI	واریانس تبیین شده
تأیید	$> 0/34$	در محدوده ۰/۳۴ - ۰/۶۷	۰/۵۸	R ²	

بر اساس اطلاعات جدول ۲، برای ارزیابی قدرت تبیین سواد هوش مصنوعی، مهارت‌های دیجیتال و کیفیت خدمات آموزش، از شاخص ضریب تعیین بهره‌گیری شده است. بر اساس نتایج، ضریب تعیین برای سواد هوش مصنوعی (۰/۴۹) مهارت‌های دیجیتال (۰/۸۳) و کیفیت خدمات آموزش (۰/۶۷) است. بنابراین، میزان و شدت تبیین این متغیرها در سطح قوی و قابل توجهی قرار دارد. همچنین، بر اساس یافته‌ها، شاخص‌های برازش تطبیقی مدل شامل TLI، CFI، IFI، RFI و NFI در حد مجاز قرار دارند و در نتیجه، مدل از نظر این شاخص‌ها کاملاً تأیید شده است. از نظر شاخص‌های برازش مطلق، مانند RMR، AGFI و GFI نیز مدل مفهومی پژوهش به طور کامل مورد تأیید قرار گرفته است. علاوه بر این، مدل در شاخص‌های برازش مقتصد، یعنی RMSEA،

PCFI و PNF1 ، PRATIO ، CMIN/DF و واریانس تبیین شده (R^2) نیز مورد تایید قرار گرفته است. بنابراین، می توان گفت که مدل مفهومی پژوهش از برازش مطلوبی برخوردار است. اکنون می توان به تحلیل نتایج حاصله و بررسی فرضیه های پژوهش پرداخت.

جدول ۳: رابطه متغیر های موثر بر کیفیت خدمات

سطح معنی داری	نسبت بحرانی	خطای استاندارد	ضریب استاندارد	جهت مسیر	
				به	از
۰/۰۰۱	۶/۶۸۵	۰/۰۶۰	۰/۸۲۹	مهارت دیجیتالی (مستقل / وابسته)	سواد هوش مصنوعی (مستقل)
۰/۰۰۱	۵/۲۳۵	۰/۰۵۴	۰/۴۹۴	کیفیت خدمات (وابسته)	
۰/۰۰۱	۵/۹۴۱	۰/۰۹۰	۰/۶۷۱	کیفیت خدمات (وابسته)	مهارت دیجیتالی (مستقل / وابسته)

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۵۶ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

یافته های جدول ۳ نشان می دهد رابطه بین متغیرها در سطح ($p < ۰/۰۵$) معنی دار است و همچنین مقدار نسبت بحرانی بیشتر از $۱/۹۶$ می باشد؛ بنابراین فرضیه متناظر با این مسیر مورد تایید قرار می گیرد و به این مفهوم است که در سطح خطای $۰/۰۵$ رابطه بین متغیر مستقل (سواد هوش مصنوعی) با متغیر میانجی (مهارت دیجیتالی) و متغیر وابسته (کیفیت خدمات) معنادار است. براساس نتایج، سواد هوش مصنوعی بر مهارت های دیجیتالی تأثیر قوی دارد، و این مهارت ها نیز تأثیر عمده ای بر کیفیت خدمات می گذارند.

جدول ۴: اثر غیر مستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته

ضریب اطمینان $۰/۹۵$		ضریب استاندارد	جهت مسیر
حد بالا	حد پایین		
۰/۴۸	۰/۳۲	۰/۵۵	سواد هوش مصنوعی ← مهارت دیجیتالی ← کیفیت خدمات

نتایج جدول ۴ نشان می دهد که حدود $۰/۵۵$ از تأثیر سواد هوش مصنوعی بر کیفیت خدمات آموزشی، از طریق بهبود مهارت های دیجیتال، منتقل می شود. این نتیجه تأکید می کند که بهبود مهارت های دیجیتال نقش واسطه ای مهمی در انتقال تأثیر سواد هوش مصنوعی بر کیفیت خدمات آموزشی ایفا می کند.

۵- بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با عنوان نقش واسطه ای مهارت های دیجیتالی در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی در دانشگاه فرهنگیان انجام شده است. یافته های این پژوهش نشان می دهد که سواد هوش مصنوعی تأثیر مستقیم بر کیفیت خدمات آموزشی دارد و این اثر از طریق تقویت

مهارت‌های دیجیتال، به‌طور غیرمستقیم نیز بر بهبود فرایندهای آموزشی اثر می‌گذارد. این نتایج با یافته‌های ژای و همکاران (۲۰۲۱) که نشان می‌دهد سواد هوش مصنوعی تأثیر بسزایی در ارتقای کیفیت آموزشی دارد، هم‌خوانی دارد. همچنین، مطالعات فارهان و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که هوش مصنوعی می‌تواند، کیفیت آموزشی را بهبود بخشد و در توسعه مهارت‌های معلمان مؤثر باشد. افزون بر این، تحقیقات دیگر، مانند مطالعه ژائو و لوو (۲۰۲۲)، در چین بر توسعه سواد هوش مصنوعی در میان معلمان مدارس ابتدایی و متوسطه متمرکز شده است. نتایج این پژوهش نشان داد که سواد هوش مصنوعی معلمان تأثیر مثبت و معناداری بر شیوه‌های تدریس آن‌ها دارد. این نتیجه‌گیری بر ضرورت توجه بیشتر به آموزش‌های تخصصی و برنامه‌ریزی‌های حمایتی جهت توسعه مهارت‌های دیجیتال و هوشمند در معلمان، به‌ویژه در فضای آموزشی در حال تحول، تأکید می‌نماید (ژائو و همکاران، ۲۰۲۲). در کنار این بحث‌ها، مطالعه رومیت^۱ (۲۰۲۳) اثرات اخلاقی و چالش‌های مرتبط با ابعاد اخلاقی سواد هوش مصنوعی در آموزش، رفتارهای مسئولانه و امنیت داده‌ها در فرایندهای آموزشی را برجسته می‌سازد و بر ضرورت تحقیقات بیشتر در زمینه ادغام ایمن فناوری‌های هوشمند در نظام‌های آموزشی تأکید دارند. مطالعه راجش، شریوامشی، کریشنا و ماگولوری (۲۰۲۲) با عنوان تأثیر هوش مصنوعی بر کیفیت و عملکرد یادگیری در آموزش عالی نشان می‌دهد که این فناوری نقش مهمی در بهبود کیفیت یادگیری ایفا می‌کند. به طوری که هوش مصنوعی با افزایش بهره‌وری، کارایی و توسعه مهارت‌های حل مسئله، توانسته است کیفیت شناختی دانشجویان را به‌طور قابل توجهی ارتقاء دهد.

یافته‌ی دیگر تحقیق نشان می‌دهد که بین مهارت‌های دیجیتال و کیفیت خدمات آموزشی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در این راستا کوپ، کالاتزیس و سیراسمیت^۲ (۲۰۲۱) معتقدند استادانی که مهارت‌های دیجیتال قوی دارند، قادرند محتوای آموزشی را به‌طور مؤثرتر ارائه دهند، مشارکت دانشجویان را افزایش دهند و آنان را برای ورود به بازار کار مبتنی بر فناوری آماده سازند. می‌توان گفت توسعه سواد دیجیتال و مهارت‌های دیجیتالی به اساتید و دانشجویان کمک می‌کند تا بهتر از فرصت‌های آنلاین بهره‌مند شوند و از مخاطرات فضای دیجیتال محافظت شوند. مطالعه رجبی، قاسم تبار، مهدوی نسب (۱۴۰۱) نشان داده است معلمان با مهارت‌های دیجیتال، در کار با فناوری مشکلات کمتری دارند و عملکرد بهتری نشان می‌دهند، بنابراین لازم است خود را به شایستگی‌ها و مهارت‌های دیجیتال تجهیز کنند و با فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی آشنا باشند (پاوار، ۲۰۲۱) و ضمن همگام بودن با پیشرفت‌های روز با فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و امکانات آنها برای آموزش دانشجویان کاملاً آشنایی داشته باشند (مرادی و هداوند، ۱۳۹۶). نتایج پژوهش‌های اخیر نیز تأکید می‌کنند که سواد دیجیتال اساتید در توسعه مدیریت یادگیری و ایجاد انگیزه در دانشجویان، به ویژه در دروس دشوار، نقش حیاتی دارد (مارنیتا و همکاران ۲۰۲۳)؛

1 . Roumate

2 . Cope, Kalantzis & Searsmith

اونگورن، ۲۰۲۱). همچنین، تقویت مهارت‌های دیجیتال اساتید و منابع یادگیری سازگار، برای ارتقاء فرایندهای آموزش ضروری است (حسین نژاد سراسکانرود و همکاران، ۱۴۰۲). پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهند که سواد دیجیتال تأثیر مستقیم و مثبت بر عملکرد شغلی مربیان دارد (حسینیو همکاران، ۱۳۹۹). سطح سواد در ارتقاء مهارت‌های دیجیتال نقش مهمی ایفا می‌کند (وودا و همکاران، ۲۰۲۲).

در تبیین یافته‌ها، می‌توان گفت در دنیای امروز، سواد هوش مصنوعی به‌عنوان مهارت پایه در بهره‌برداری از فناوری‌های دیجیتال شناخته می‌شود، زیرا افراد با داشتن این سواد، بهتر می‌توانند از ابزارها و سیستم‌های هوشمند بهره‌مند شوند و تحلیل عمیق‌تری از داده‌ها و امکانات آن‌ها داشته باشند. این مهارت نقش مهمی در استفاده اخلاقی، مؤثر و هوشمندانه از مهارت‌های دیجیتال ایفا می‌کند و به توسعه مهارت‌های فردی، سازمانی و اجتماعی کمک می‌نماید. عوامل متعددی، از جمله مهارت‌های فنی، درک انتقادی و توانایی‌های ارتباطی، بر مهارت‌های دیجیتال تأثیرگذارند (دیوئی و همکاران، ۲۰۲۱). در این میان، درک انتقادی اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا افراد با سطح قوی‌تر این مهارت، توانایی تحلیل عمیق‌تر داده‌ها و محتوای رسانه‌ای را یافته و بهتر با محتواهای دیجیتال برخورد می‌کنند. همچنین، افزایش سطح سواد هوش مصنوعی موجب بهبود مهارت‌های دیجیتال، از جمله امنیت شخصی، امنیت دستگاه‌ها، امنیت اطلاعات و ارتباطات، و توانایی‌های فنی و انتقادی می‌شود که در نهایت منجر به ارتقای کیفیت خدمات آموزشی خواهد شد.

این پژوهش با محدودیت‌هایی مواجه است که ممکن است در تعمیم‌پذیری نتایج تأثیرگذار باشد، از جمله محدودیت نمونه‌گیری که تنها به اعضای هیئت علمی و مدرسان دانشگاه فرهنگیان محدود شده است و رویکرد همبستگی که صرفاً روابط میان متغیرها را نشان می‌دهد و بر اثربخشی و پیاده‌سازی فناوری‌های هوش مصنوعی تمرکز ندارد؛ بنابراین، در تحقیقات آتی، گسترش حوزه مطالعه به دانشجویان، همیاران علمی و مدیران دانشگاه‌ها برای طراحی مداخلاتی مبتنی بر سواد هوش مصنوعی و مهارت‌های دیجیتال ضروری است تا کیفیت خدمات آموزشی بهبود یابد. همچنین، انجام مطالعات طولی برای ارزیابی پایداری و اثربخشی بلندمدت این رویکردها و تحلیل اثرات استراتژیک ادغام معیارهای سواد هوش مصنوعی در نظام ارزیابی اساتید، می‌تواند پایه‌ای جدی برای اصلاح سیاست‌ها و سیاست‌گذاری‌های آموزش عالی در آینده باشد.

در نهایت براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود سرمایه‌گذاری مستمر در فناوری‌های هوشمند و توسعه زیرساخت‌های دیجیتال صورت گیرد، زیرا گسترش کاربردهای هوش مصنوعی می‌تواند فرایندهای آموزشی را بهبود داده و کیفیت خدمات آموزشی را ارتقاء بخشد. در این راستا، وارد کردن مهارت‌های سواد هوش مصنوعی به برنامه‌های درسی به عنوان یک عنصر استراتژیک، نه تنها سطح مهارت‌های دیجیتال اعضای هیئت علمی را ارتقا می‌دهد، بلکه نقش قابل توجهی در بهبود کیفیت آموزش ایفا می‌کند. توسعه و تقویت این مهارت‌ها، توانمندی اعضای هیئت علمی در

تبیین و ادغام مفاهیم هوش مصنوعی را افزایش می‌دهد، بنابراین، بهره‌گیری از برنامه‌های توسعه حرفه‌ای هدفمند در اولویت قرار گیرد تا نظام آموزش کشور به سمت آینده‌ای رقابت‌پذیر و مبتنی بر فناوری حرکت کند. همچنین، طراحی و پیاده‌سازی پلتفرم‌های یادگیری تطبیقی مبتنی بر هوش مصنوعی، امکان شخصی‌سازی فرایندهای آموزشی را فراهم می‌آورد و محتوا را بر اساس توانمندی‌های دیجیتال هر استاد تنظیم می‌کند. در نهایت، ادغام معیارهای سواد هوش مصنوعی در نظام ارزیابی اساتید و رعایت ملاحظات اخلاقی، می‌تواند به بهبود مستمر کیفیت آموزش و ارتقاء حرفه‌ای اعضای هیئت علمی کمک کند.

۶- منابع و مآخذ

- اعلامی، فرنوش؛ انصاری فر، مجید؛ و اکبری، سعید. (۱۳۹۸). از انتظار تا واقعیت: تحلیل شکاف کیفیت خدمات آموزشی و پژوهشی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. مدیریت و برنامه ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱۲(۲)، ۲۹۵-۳۱۸.
<http://doi.org/10.29252/mpes.12.2.295>
- جعفری نژاد، مجید؛ ابراهیمی پور، حسین؛ لعل منفرد، الهه؛ جمالی، بهنام؛ امینی، فریده؛ و ایمن، رضا. (۱۳۹۵). بررسی کیفیت خدمات آموزشی در دانشکده بهداشت علوم پزشکی مشهد، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد، ۱۱(۳)، ۲۴۷-۲۵۷.
<http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-714-fa.html>
- حسن زاده ثمرین، تورج. (۱۳۹۹). بررسی و ارزیابی میزان کیفیت آموزشی دانشگاه پیام نور مرکز تالش، پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴(۴۸)، ۴۱-۵۷.
https://www.jiera.ir/article_105072.html
- حسین نژاد سراسکانرود، الهام؛ بهمنی، الناز؛ عیسانی، صغری؛ و عیسانی، مریم. (۱۴۰۲). پرورش سواد دیجیتال در آموزش و پرورش. پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۶(۶۲)، ۲۷۹-۲۶۳.
<https://jonapte.ir/showpaper/13016730.263-279>
- حسینی، سید احمد؛ مهدیون، روح‌الله؛ و قاسم زاده علیشاهی، ابوالفضل. (۱۳۹۹). نقش سواد دیجیتالی و شایستگی‌های کانونی معلمان بر عملکرد شغلی آنان، علوم و فنون مدیریت / اطلاعات، ۶(۲) ۴۲-۱۷.
<http://doi.org/10.22091/stim.2020.3857.1277.17-42>
- رجبی، مهدی؛ قاسم تبار، سید عبدالله؛ و مهدوی نسب، یوسف. (۱۴۰۱). رابطه بین میزان سواد دیجیتال معلمان و دیدگاه آنان نسبت به میزان کاربردپذیری شبکه آموزشی دانش‌آموز (شاد)، فناوری آموزش، ۱۶(۴)، ۶۵۹-۷۰۶.
<https://doi.org/10.22061/tej.2022.8462.2673>
- رضانی، عباس؛ و شریفی، معصومه. (۱۴۰۳). مدل‌سازی تاثیر شکاف دیجیتال بر سواد هوش مصنوعی با میانجیگری تفکر رایانشی و جذب شناختی در دانشجومعلم، مطالعات آموزش و یادگیری، ۱۶(۲)، ۲۷۸-۲۵۹.
<http://doi.org/10.22099/jsli.2025.7986>
- سالاریه، نورا؛ دانایی فرد، حسن؛ رهنورد، فرج‌اله؛ و رجب‌زاده، علی. (۱۳۹۹). طراحی شاخص اندازه‌گیری کیفیت مدیریت منابع انسانی براساس رویکرد حکمرانی خوب در بخش دولتی ایران. مدیریت سازمان‌های دولتی، ۸(۲)، ۶۶-۷۵.
<https://doi.org/10.30473/ipom.2019.45895.3600.55>
- سجاسی قیداری، حمدالله؛ محمودی، حمیده؛ و شیرمحمدی، محبوبه. (۱۳۹۷). ارزیابی و تحلیل کیفیت خدمات آموزشی ارائه شده به مدیران روستایی (مطالعه موردی: دهیاران روستاهای بخش

- نصرآباد تربت جام). تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۰(۵۷)، ۱۴۷-۱۶۷.
<http://doi.org/10.29252/jgs.20.57.147>
- عزیزی، زهره؛ رحیمی، صالح؛ و احمدی، وکیل. (۱۴۰۳). نقش مهارت های دیجیتال در ارتقای سواد حریم خصوصی برخط دانشجویان کارشناسی دانشگاه رازی. علوم و فنون مدیریت اطلاعات، ۱۰(۱۱)، ۷-۳۰.
<https://doi.org/10.22091/STIM.2021.7113.1611>
- قربانخانی، مهدی؛ و صالحی، کیوان. (۱۳۹۵). بازنمایی چالش های آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران: مطالعه ای با روش پدیدار شناسی. فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۷(۲)، ۱۴۸-۱۲۳.
<https://doi.org/10.22061/tej.2017.683>
- کاظم نژاد ماتک، لیلا؛ معصومی، احمد؛ محبی، سیامک؛ تبرایی، مریم؛ و مرادی، زهرا. (۱۳۹۹). کیفیت خدمات آموزشی در دانشکده علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی قم، آموزش پرستاری، ۹(۱)، ۵۵-۶۴.
<http://jne.ir/article-1-1078-fa.html>
- میرسعیدی، فاطمه؛ غلامی ارجنکی، احمدرضا؛ و قدوسی، محمد. (۱۳۹۸). ارزیابی کیفیت خدمات آموزشی دانشگاه بر اساس مدل سروکوال. نامه آموزش عالی، ۱۲(۴۸)، ۱۳۷-۱۵۵.
https://journal.sanjesh.org/article_38186.html
- Abdullah, S. H. (2021). The role of AI techniques in improving the behavior and practices of faculty members when switching to eLearning in light of the covid-19 crisis. *Int. J. Educ. Pract.*, 9, 687-714.
<https://doi.org/10.18488/journal.61.2021.94.687.714>
- Aboubakr, R. M., & Bayoumy, H. M. (2022). Evaluating educational service quality among dentistry and nursing students with the SERVQUAL model: A cross-sectional study. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 17(4), 648-657.
<https://doi.org/10.1016/j.jtumed.2022.01.009>
- Alam, T. (2016). An empirical analysis of student's expectation, perception and satisfaction towards service of quality of college of business administration, *Indian journal of Science & Technology*, 9(33), 1023-1026.
<https://doi.org/10.2326.33/95003>
- Alayoubi, M. M., Al Shobaki, M. J., & Abu-Naser, S. S. (2020). Strategic leadership practices and their relationship to improving the quality of educational service in Palestinian Universities. *International Journal of Business Marketing and Management (IJBMM)*, 5(3), 11-26.
<http://www.ijbmm.com/paper/Mar2020/8340436031.pdf>
- Ali, O., Murray, P., Momin, M., Dwivedi, Y., & Malik, T. (2023). The effects of AI applications in educational settings: challenges and strategies. *Technol. Forecast. Soc. Chang.* 199, 123076-121625. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.123076>
- Bahmei., S, & Enayati., T. (2021). Challenges Facing Higher Education in Improving the Quality of Educational Services (A Study with a Phenomenological Approach), *Biannual Journal of Education Experiences*, 1(1), 113-138.
https://journals.iau.ir/article_694454.html
- Blancia, G. V. V., Fetalvero, E. G., Baldera, P. R., & Mani, M. C. (2024). The mediating effects of artificial intelligence literacy on the association between computational thinking skills and organizational agility among secondary school teachers. *Problems of Education in the 21st Century*, 82(5), 616-629.
<https://doi.org/10.33225/pec/24.82.616>
- Chui, C., Muhd, A., Basim, F., & Zaimi, N. (2016). Evaluation of Service Quality of Private Higher Education using. Service Improvement Matrix. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*. 224, 132-140.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.417>
- Cope, B., Kalantzis, M., & Sears, D. (2021). Artificial intelligence for education: Knowledge and its assessment in AI-enabled learning ecologies. *Educational*

philosophy and theory, 53(12), 1229-1245.
<https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1728732>

Coşgun Ögeyik, M. (2022). Using bloom's digital taxonomy as a framework to evaluate webcast learning experience in the context of Covid-19 pandemic. *Education and Information Technologies*, 27(8), 11219–11235. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11064-x>

Crosby, P. B. (1979). *Quality is free*. McGraw-Hill.
<https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1808367>

Dehghan, A., Dugger, J., Dobrzykowski, D., & Balazs, A. (2014). The antecedents of student loyalty in online programs *Educational Management*, 28 (1), 15-35.
<https://doi.org/10.1108/IJEM-01-2013-000>

Dewi, R.S., Hasanah, U., Zuhri, M. (2021). Analysis Study of Factors Affecting Students' Digital Literacy Competency. *Ilkogor*, 20(3), 424–431.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Analysis-Study-of-Factors-Affecting-Students-Dewi-Dj/3ba82fac86503ea0542385c0617712e61b77aebe0>

Diachuk, O. (2024). Development of digital competence of teachers in vocational education institutions. *sets*, 3(1), 77–91. <https://doi.10.69587/ss/1.2024.77>

Donlagić, S., & Fazlić, S. (2015). Quality assessment in higher education using the SERVQUALQ model. *Management: journal of contemporary management issues*, 20(1), 39-57. <https://hrcak.srce.hr/141588>

Douglas, A., & Douglas, J. (2006). Campus spies? Using mystery students to evaluate university performance. *Educational Research*, 48(1), 111-119.
<https://doi.10.1080/00131880500498560>

Eynon, R., & Geniets, A. (2016). The digital skills paradox: how do digitally excluded youth develop skills to use the internet? *Learning, Media and Technology*, 41(3), 463-479. <https://doi.org/10.1080/17439884.2014.1002845>.

Farhan, N. D., Sadiq, B. H., Zwayyer, M. H., & Arnout, B. A. (2024, November). The impact of using artificial intelligence techniques in improving the quality of educational services/case study at the University of Baghdad. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1474370). Frontiers Media SA.
<https://doi.org/10.3389/educ.2024.1474370>.

From, J. (2017). Pedagogical Digital Competence--Between Values, Knowledge and Skills. *Higher Education Studies*, 7(2), 43-50,
<https://doi.org/10.5539/hes.v7n2p43>

Gil-Flores, J., Rodríguez-Santero, J., & Torres-Gordillo, J. J. (2017). Factors that explain the use of ICT in secondary-education classrooms: The role of teacher characteristics and school infrastructure. *Computers in Human Behavior*, 68, 441-449. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.057>

Kandlhofer, M., Steinbauer, G., Hirschmugl-Gaisch, S., & Huber, P. (2016, October). Artificial intelligence and computer science in education: From kindergarten to university. In *2016 IEEE frontiers in education conference (FIE)* (pp. 1-9). IEEE.
<https://doi.org/10.1109/FIE.2016.7757570>

Kandlhofer, M., Steinbauer, G., Hirschmugl-Gaisch, S., & Huber, P. (2016, October). Artificial intelligence and computer science in education: From kindergarten to university. In *2016 IEEE frontiers in education conference (FIE)* (pp. 1-9). IEEE.

Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd. Ed.). Guilford Press.

Kong, S. C., Cheung, W. M. Y., & Zhang, G. (2021). Evaluation of an artificial intelligence literacy course for university students with diverse study backgrounds. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2, 100026.
<https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100026>

Lagrosen, S., Seyyed-Hashemi, R& Leitner, M. (2004), Examination of the dimensions of quality in higher education, *Quality Assurance in Education*, 12(2).61-69.

- Laupichler, M. C., Aster, A., Haverkamp, N., & Raupach, T. (2023). Development of the “Scale for the assessment of non-experts’ AI literacy” an exploratory factor analysis. *Computers in Human Behavior Reports*, 12(1),100338,1–10,https://doi.org.ezproxy.eduhk.hk/10.1016/j.chbr.2023.100338.
- Law, N. W. Y., Woo, D. J., De la Torre, J., & Wong, K. W. G. (2018). A global framework of reference on digital literacy skills for indicator 4.4. 2. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ip51-globalframework-reference-digital-literacy-skills-2018-en.pdf>.
- Long, D., & Magerko, B. (2020) What is AI literacy? Competencies and design considerations. *In Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Honolulu, HI, USA*,1–16.
- Ma, S., & Chen, m. (2024). The Development and Validation of the Artificial Intelligence Literacy Scale for Chinese College Students (AILS-CCS), in *IEEE Access*, (12),146419-146429, <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2024.3468378>.
- Marnita, M., Nurdin, D., & Prihatin, E. (2023). The Effectiveness of Elementary Teacher Digital Literacy Competence on Teacher Learning Management. *Journal of Innovation in Educational and Cultural Research*, 4(1),35-43. <https://doi.org/10.46843/jiecr.v4i1.444>
- McBride, C. (2015). *Children's literacy development: A cross-cultural perspective on learning to read and write*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315849409>
- Munshi, R. (2019). Higher Eructation Service Quality Model (HESQUAL) to Improve Service Quality of Higher Education Institutions. *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature (IMPACT: IJRHAL)*,7(1),181-190
- Mureşan, M. (2023). Impact of Artificial Intelligence on Education. *In Proceedings of the 32nd International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*. 81–85.
- Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, K. W. S., & Qiao, M. S. (2021). AI literacy: Definition, teaching, evaluation and ethical issues. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 58(1), 504–509.
- Ng, D. T. K., Wu, W., Leung, J. K. L., Chiu, T. K. F., & Chu, S. K. W. (2024). Design and validation of the AI literacy questionnaire: The affective, behavioral, cognitive and ethical approach. *British Journal of Educational Technology*,55,1082–1104. <https://doi.org/10.1111/bjet.13411>
- Qashqaei, Z., Taleb, Z., & Hashemi, SA. (2021). Providing a Model of Effective Components on Assessment the Quality of Educational Services in Education, *Iranian Journal of Educational Sociology*. 4(1), 216- 225, <http://dx.doi.org/10.61186/ijes.4.1.216>
- Rajesh, E., Shreevamshi, D. V., Krishna, S., & Maguluri, L. (2022). The effect of the artificial intelligence on learning quality & practices in higher education. *J. Posit. School Psychol*,6, 2371–2378, <http://journalppw.com>.
- Riyanda, A. R., Parma Dewi, I., Jalinus, N., Ahyanuardi, Sagala, M. K., Rinaldi, D., Prasetya, R. A., & Yanti, F. (2025). Digital Skills and Technology Integration Challenges in Vocational High School Teacher Learning. *Data and Metadata*, 4, 553. <https://doi.org/10.56294/dm2025553>
- Rodríguez-de-Dios, I., van Oosten, J. M. F., & Igartua, J.-J. (2018). A study of the relationship between parental mediation and adolescents' digital skills, online risks and online opportunities. *Computers in Human Behavior*, 82, 186-198. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.01.012>
- Rogaten, J., Rienties, B., Sharpe, R., Cross, S., Whitelock, D., Lygo-Baker, S., & Littlejohn, A. (2019). Reviewing affective, behavioural and cognitive learning gains in higher education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 44(3), 321–337. <https://doi.org/10.1080/02602938.2018.150427>
- Roumate, F. (2023). Ethics of artificial intelligence, higher education, and scientific research. *In Artificial intelligence in higher education and scientific research:*

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۶۲ |

دوره ۴، شماره ۳

پیاپی ۱۳

- Future development* (pp. 129-144). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8641-3_10
- Shapiro, R. B., Fiebrink, R., & Norvig, P. (2018). How machine learning impacts the undergraduate computing curriculum. *Communications of the ACM*, 61(11), 27-29. <https://doi.org/10.1145/3277567>
- Syam, A. R., & Arifin, S. (2019). Quality of Educational Services in Islam Perspective. *the Quality of Educational Services in Education, Iranian Journal of Educational Sociology*, 4(1), 216-225. <https://doi.org/10.4108/eai.8-12-2018.2283982>
- Tondeur, J., Aesaert, K., Pynoo, B., Braak, J., Fraeyman, N., & Erstad, O. (2017). Developing a validated instrument to measure preservice teachers' ICT competencies: Meeting the demands of the 21st century. *British Journal of Educational Technology*, 48(2), 462-472. <https://doi.org/10.1111/bjet.12380>
- van Dijk, J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221-235. <http://doi.org/10.116/j.poetic.11601011>
- Vandoninck, S., d'Haenens, L., & Roe, K. (2013). Online risks: Coping strategies of less resilient children and teenagers across Europe. *Journal of children and media*, 7(1), 60-78. <https://doi.org/10.1080/17482798.2012.739780>
- Vodă, A. I., Cautisanu, C., Grădinaru, C., Tănăsescu, C., & de Moraes, G. H. S. M. (2022). Exploring digital literacy skills in social sciences and humanities students. *Sustainability*, 14(5), 2483. <https://doi.org/10.3390/su14052483>
- Yidana, P., Bawa, G.M., Gariba H.A., Adabuga, J.A. (2023), Service Quality in Higher Education Based on Students' Perspectives. *British Journal of Education, Learning and Development Psychology*, 6(2), 22-41. <https://doi.org/10.52589/BJELDP-9FYKUGFI>
- Yılmaz, K., & Temizkan, V. (2022). The effects of educational service quality and socio-cultural adaptation difficulties on international students' higher education satisfaction. *SAGE Open*, 12(1), 21582440221078316. <https://doi.org/10.1177/21582440221078316>
- Yousapronpaiboon, k. (2014). Servquel: Measuring higher education service quality in Thailand, *World conference on education science*, 116, 1088-1095. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.350>
- Zhai, X., Chu, X., Chai, C. S., Jong, M. S. Y., Istenic, A., Spector, M., & Li, Y. (2021). A Review of artificial intelligence in education from 2010 to 2020. *Complexity*, 1-18. <https://doi.org/10.1155/2021/8812542>
- Zhao, L., Wu, X., & Luo, H. (2022). Developing Ai literacy for primary and middle school teachers in china: based on a structural equation modeling analysis. *Sustainability*, 14(21), 14549. <https://doi.org/10.3390/su142114549>
- Zun, A. B., Ibrahim, M. I., & Hamid, A. A. (2018). Level of satisfaction on service quality dimensions based on SERVQUAL model among patients attending 1 Malaysia clinic in Kota Bharu, Malaysia. *Oman medical journal*, 33(5), 416. <https://doi.org/10.5001/omj.2018.76>

تحلیل رفتار اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با توجه ویژه به کتابخانه دانشگاهی

هاشم عطاپور^{۱*}، مریم رضایی^۲، رسول زوارقی^۳

۱. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (نویسنده مسئول) hashematapour@tabrizu.ac.ir
 ۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
 ۳. استاد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ بازنگری: ۳ شهریور ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۶ تیر ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۱ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۴ شهریور ۱۴۰۴

چکیده

هدف: این پژوهش به بررسی رفتار اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با توجه ویژه به کتابخانه دانشگاهی می‌پردازد.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، پیمایشی بود. جامعه آماری پژوهش را دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز تشکیل می‌دادند که تعداد آن‌ها در زمان انجام پژوهش حدود ۲۱۰۰ نفر بود. از این جامعه، ۳۲۵ نفر به‌عنوان نمونه، به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود.

یافته‌ها: وب‌سایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی، مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات برای دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز بودند. همچنین، دانشجویان بین‌المللی بیش از سایر قلوب‌های اطلاعاتی، از مقالات مجلات علمی و کتاب‌ها استفاده می‌کردند. نتایج آزمون خی دو نشان داد که بین مقطع تحصیلی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز و مراجعه آن‌ها به کتابخانه رابطه‌ای وجود نداشته و نسبت مراجعه دانشجویان مقاطع مختلف تقریباً مشابه بوده است. همچنین نتایج آزمون خی دو نیز نشان داد که بین میزان آشنایی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با زبان فارسی و نسبت مراجعه آن‌ها به کتابخانه رابطه‌ی معناداری وجود داشت. مهم‌ترین نیاز اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی به برنامه درسی مربوط بود. درنهایت، کمبود کتاب‌های خارجی مهم‌ترین مانع در کتابخانه‌های دانشگاه تبریز برای دانشجویان بین‌المللی بود.

نتایج: رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز از یک رویکرد هدف‌محور، علمی و دیجیتال‌محور برخوردار بود. کتابخانه‌های دانشگاهی برای دانشجویان بین‌المللی بیشتر کارکردی آموزشی داشتند تا اجتماعی یا خدماتی.

اصالت و ارزش: این مطالعه راهنمایی ارزشمند برای سیاست‌گذاران آموزشی و کتابداران دانشگاه تبریز است که قصد دارند تجربه استفاده از کتابخانه را برای همه کاربران، به‌ویژه دانشجویان بین‌المللی، فراگیرتر و رضایت‌بخش‌تر کنند.

کلیدواژه‌ها: دانشجویان بین‌المللی، دانشگاه تبریز، رفتار اطلاع‌یابی، نیاز اطلاعاتی، کتابخانه دانشگاهی

چگونه به این مقاله استناد کنیم؟

عطاپور، هاشم؛ رضایی، مریم؛ و زوارقی، رسول. (۱۴۰۴). تحلیل رفتار اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با توجه ویژه به کتابخانه دانشگاهی. *نشریه مطالعات دانش‌پژوهی*، ۴ (۳): ۱۸۳-۱۶۴.

Doi: [10.22034/jkrs.2025.68351.1171](https://doi.org/10.22034/jkrs.2025.68351.1171)

URL: https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_20283.html

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

© نویسندگان

شاپا الکترونیکی: 2821-045X

ناشر: دانشگاه تبریز

این مقاله به صورت دسترسی باز و با لایسنس CC BY NC کریتیو کامنز قابل استفاده است.

رفتار اطلاعاتی عبارت است از تمام رفتارهای یک فرد در رابطه با منبع و مسیر اطلاعات خواه به صورت فعالانه و آگاهانه و خواه بدون قصد و منفعلانه، که دربرگیرنده رفتارهای اطلاع‌یابی و اطلاع‌جویی نیز است (روشا و کاسارین^۱، ۲۰۲۳). رفتار اطلاعاتی در زمینه‌های مختلف از جمله محل کار، محیط‌های آموزشی و فعالیت‌های اوقات فراغت روی می‌دهد که هر کدام از این رفتارها بر نحوه‌ی جستجو و استفاده افراد از اطلاعات تأثیر می‌گذارند (منصوریان، ۲۰۲۰). یکی از گروه‌هایی که رفتار اطلاعاتی آن‌ها مورد توجه پژوهشگران حوزه‌ی رفتار اطلاعاتی بوده است، دانشجویان بین‌المللی هستند. رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی از این حیث حائز اهمیت است که آن‌ها محیط‌های دانشگاهی و اجتماعی جدیدی را تجربه می‌کنند. این دانشجویان معمولاً برای رفع نیازهای اطلاعاتی در دانشگاه میزبان با مشکلاتی روبرو می‌شوند. آن‌ها ممکن است سابقه استفاده از کتابخانه را نداشته باشند و برای استفاده مؤثر از منابع کتابخانه کشور میزبان آمادگی نداشته باشند (اسمیت^۲، ۲۰۱۳). موانع زبانی یک چالش مهم برای دانشجویان بین‌المللی است که بر توانایی آن‌ها برای دسترسی و درک اطلاعات تأثیر می‌گذارد. این چالش می‌تواند منجر به ناامیدی شده و مانع موفقیت تحصیلی آن‌ها شود (تاجور و همکاران، ۲۰۲۴؛ آکانوا^۳، ۲۰۱۵). تفاوت‌های فرهنگی نیز می‌تواند فرایند جستجوی اطلاعات را پیچیده کند. دانشجویان بین‌المللی ممکن است در درک هنجارها و شیوه‌های محلی مشکل داشته باشند که این امر می‌تواند بر توانایی آن‌ها در یافتن و استفاده مؤثر از اطلاعات تأثیر بگذارد (آکانوا، ۲۰۱۵؛ هیوز^۴، ۲۰۰۵). علاوه بر این، دانشجویان بین‌المللی اغلب در دسترسی و استفاده مؤثر از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات با موانعی مواجه هستند. این موانع می‌تواند شامل ناآشنایی با منابع کتابخانه‌ای، پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته و سایر ابزارهای دیجیتال ضروری برای موفقیت تحصیلی باشد (هیوز، ۲۰۰۵). گذر از یک مجموعه از منابع دیجیتال به مجموعه‌ای دیگر می‌تواند به‌ویژه برای دانشجویانی که دارای زمینه‌های غیر انگلیسی‌زبان هستند، چالش‌برانگیز باشد. این مشکل می‌تواند به شکاف اطلاعاتی منجر شده و مانع پیشرفت تحصیلی دانشجویان بین‌المللی شود (فضلی، چانگ و مندوزا^۵، ۲۰۲۳). به‌طور کلی می‌توان این چالش‌ها را در مقوله‌های زبان، فرهنگ و فناوری دسته‌بندی کرد. شایان ذکر است این چالش‌ها می‌توانند به‌طور قابل توجهی توانایی دسترسی دانشجویان بین‌المللی به اطلاعات دانشگاهی و روزمره را تحت تأثیر قرار دهند. از این رو شناخت رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان بین‌المللی بخصوص در زمینه‌ی برنامه‌ریزی و ارائه خدمات بهتر از سوی کتابخانه‌های دانشگاهی از اهمیت برخوردار است.

1 Rocha & Casarin

2 Schmidt

3 Akanwa

4 Hughes

5 Fadhli, Chang & Mendoza

دانشگاه تبریز یکی از دانشگاه‌های ایران است که در زمینه‌ی جذب و تربیت دانشجویان بین‌المللی فعال است. در سالیان اخیر، روند جذب دانشجویان بین‌الملل از کشورهای مختلف در این دانشگاه سرعت گرفته است. این دانشجویان اغلب از کشورهای عراق، ترکیه، آذربایجان، افغانستان، پاکستان و چین بوده که در طیف وسیعی از رشته‌های دایر در دانشگاه تبریز مشغول به تحصیل هستند. بر اساس مصوبات شورای راهبردی بین‌المللی دانشگاه، مدیریت همکاری‌های علمی و بین‌المللی باید اهتمام ویژه‌ای را نسبت به کیفی‌سازی تحصیل این دانشجویان به عمل آورد (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۳). بدیهی است که دسترسی مناسب به اطلاعات آموزشی، پژوهشی و عمومی یکی از ارکان مهم کیفی‌سازی تحصیل این دسته از دانشجویان می‌باشد. از این رو شناخت رفتار اطلاعاتی این گروه از دانشجویان به‌عنوان یکی از مسئله‌های مهم در تدوین برنامه‌های راهبردی دانشگاه محسوب می‌شود. درک این عوامل برای طراحی خدمات اطلاعاتی مناسب و برنامه‌های سواد اطلاعاتی برای پاسخگویی بهتر به نیازهای دانشجویان بین‌المللی از اهمیت زیادی برخوردار است و می‌تواند فرایند سازگاری با محیط جدید دانشگاهی و پیشرفت تحصیلی این دسته از دانشجویان را تحصیل کند. بررسی‌ها نشان داد تاکنون در خصوص رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز هیچ پژوهشی انجام نشده است، امری که به ناشناخته ماندن ابعاد مختلف نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی آن‌ها دامن زده، و برنامه‌ریزی خدمات اطلاعاتی برای آن‌ها را با مشکل مواجه می‌کند؛ بنابراین در این پژوهش به بررسی رفتار اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با توجه ویژه به کتابخانه دانشگاهی پرداخته می‌شود. در راستای این هدف اصلی، اهداف فرعی پژوهش به شرح ذیل مطرح می‌شوند:

- تعیین مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز؛
- تعیین کم و کیف استفاده دانشجویان بین‌المللی از کتابخانه‌های دانشگاه تبریز؛
- شناسایی نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز؛
- شناسایی مهم‌ترین موانع استفاده دانشجویان بین‌المللی در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی.

۲- پیشینه پژوهش

دانشجویان بین‌المللی اغلب خود را در محیط‌های ناشناخته می‌یابند و با موانع فرهنگی، زبانی و سیستماتیک دست و پنجه نرم می‌کنند که بر رفتارهای جستجوی اطلاعات آن‌ها تأثیر می‌گذارد. درک این رفتارها برای توسعه سیستم‌ها و خدمات پشتیبانی‌کننده که پاسخگوی نیازهای خاص آن‌ها باشند، بسیار مهم است.

نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی شامل حوزه‌های دانشگاهی، مرتبط با سلامت و زندگی روزمره است که هر یک به استراتژی‌ها و منابع خاصی نیاز دارند. دانشجویان بین‌المللی اغلب به دنبال اطلاعات مرتبط با تحصیلات دانشگاهی خود مانند الزامات دوره تحصیلی، سیاست‌های دانشگاهی و منابع تحقیقاتی هستند. در طول مراحل قبل از ورود و استقرار، نیازهای اطلاعاتی

آن‌ها گسترده است و اغلب بر جنبه‌های عملی زندگی دانشگاهی، مانند درک انتظارات مؤسسه میزبان و جستجو در منابع کتابخانه متمرکز است. به محض اینکه در محل تحصیل مستقر می‌شوند، نیازهای آن‌ها مشخص‌تر می‌شود و ممکن است به دنبال اطلاعات دقیق در مورد روش‌های پژوهش یا سبک‌های نوشتاری دانشگاهی باشند (یون و چانگ^۱، ۲۰۱۷). سازگاری با یک کشور جدید شامل رفع و رجوع چالش‌های روزمره مانند یافتن مسکن، درک حمل‌ونقل محلی و دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی است. دانشجویان بین‌المللی برای مدیریت این جنبه‌های زندگی خود به شدت به اطلاعاتی متکی هستند که به آن اطلاعات مرتبط با زندگی روزمره گفته می‌شود (ناتالی و همکاران، ۲۰۱۸). مطالعه‌ای که بر روی دانشجویان بین‌المللی در دانمارک انجام گرفت نشان داد که نیازهای اطلاعاتی مرتبط با تحصیل و زندگی روزمره به هم مرتبط هستند و می‌توانند به یک اندازه استرس‌زا باشند (هرتزوم و هیلدگارد^۲، ۲۰۱۹). درحالی‌که نیازهای اطلاعاتی مرتبط با تحصیل مهم‌تر تلقی می‌شدند، نیازهای زندگی روزمره اغلب حل‌نشده‌تر بودند. این دوگانگی، ماهیت جامع رفتارهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی را نشان می‌دهد که فراتر از تلاش‌های دانشگاهی به تمام جنبه‌های زندگی آن‌ها گسترش می‌یابد.

دانشجویان بین‌المللی از منابع اطلاعاتی مختلف برای کسب اطلاعات استفاده می‌کنند. دانشجویان بین‌المللی اغلب برای کسب اطلاعات به دوستان، خانواده و همسالان خود تکیه می‌کنند که به آن‌ها منابع بین‌فردی^۳ گفته می‌شود. اطلاعات حاصل‌شده از این طریق به‌ویژه در هنگام تصمیم‌گیری‌های مهم مانند انتخاب دانشگاه یا رفع چالش‌های دانشگاهی تأثیرگذار هستند (مک‌نیکلاس و مارسلا^۴، ۲۰۲۲). منابع بین‌فردی نیز برای سازگاری فرهنگی بسیار مهم هستند، زیرا دانشجویان ممکن است از همسفریان یا مربیانی که چالش‌های مشابهی را تجربه کرده‌اند، مشاوره بگیرند (ناتالی^۵ و همکاران، ۲۰۱۸). اینترنت و رسانه‌های اجتماعی، دیگر منابع کلیدی اطلاعات برای دانشجویان بین‌المللی هستند. آن‌ها از موتورهای جستجو، وب‌سایت‌های دانشگاهی و پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی برای جمع‌آوری اطلاعات در مورد زندگی دانشگاهی و روزمره استفاده می‌کنند. مطالعه‌ای در مالزی نشان داد شبکه‌های اجتماعی از موتورهای جستجو و ارتباطات حضوری پیشی گرفته و به اصلی‌ترین منبع کسب اطلاعات تبدیل شده‌اند (بوخاری^۶ و همکاران، ۲۰۱۸). در طول همه‌گیری کووید-۱۹، دانشجویان بین‌المللی برای به‌روزرسانی اقدامات بهداشتی و محدودیت‌های سفر به‌شدت به منابع پیوسته تکیه می‌کردند (هافیار^۷ و همکاران، ۲۰۲۲). دیگر منابع کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی، منابع نهادی هستند. این منابع اطلاعاتی شامل اطلاعات رسمی ارائه‌شده از سوی دانشگاه‌ها و کالج‌ها هستند که از طریق

1 Yoon & Chung

2 Hertzum & Hyldegård

3 Interpersonal sources

4 McNicholas & Marcella

5 Natalie

6 Bukhari

7 Hafiar

وبسایت‌ها، خبرنامه‌ها و خدمات پشتیبانی ارائه می‌شوند. دانشجویان بین‌المللی ممکن است به‌ویژه در مراحل اولیه اقامت خود این منابع را ناکافی یا دشوار بدانند (هرتزوم و هیلدگارد، ۲۰۱۹).

دانشجویان بین‌المللی در رفتار اطلاعاتی خود با چالش‌های متعددی از جمله اضافه‌بار اطلاعاتی، موانع زبانی و تفاوت‌های فرهنگی روبرو هستند. در ارتباط با اضافه‌بار اطلاعات باید گفت که حجم انبوه اطلاعات موجود می‌تواند منجر به اضطراب و اجتناب شود. به‌عنوان مثال، در طول همه‌گیری کووید-۱۹، دانشجویان بین‌المللی به دلیل انتشار سریع اطلاعات از طریق کانال‌های متعدد، اضافه‌بار اطلاعاتی را تجربه کردند که گاهی اوقات منجر به رفتارهای اجتنابی می‌شد (هافیار و همکاران، ۲۰۲۲). زبان، مانع دیگری بر سر راه دانشجویان بین‌المللی در مسیر کسب اطلاعات است. مهارت زبان نقش مهمی در رفتار اطلاعاتی دارد. دانشجویان بین‌المللی که در زبان کشور میزبان مهارت محدودی دارند، ممکن است برای دسترسی و درک اطلاعات موردنیاز، به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند سواد سلامت با چالش‌هایی مواجه باشند (بن‌سهل و همکاران، ۲۰۲۰). نهایتاً، تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند بر نحوه جستجو و پردازش اطلاعات توسط دانشجویان بین‌المللی تأثیر بگذارد. به‌عنوان مثال، دانشجویان فرهنگ‌های جمع‌گرا ممکن است منابع بین فردی را بر منابع دیجیتال ترجیح دهند، درحالی‌که دانشجویان فرهنگ‌های فردگرا ممکن است بیشتر به منابع پیوسته تکیه کنند (ناتالی و همکاران، ۲۰۱۸).

بررسی پیشینه‌ها نشان داد که تاکنون پژوهشی که در خصوص رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی انجام شده باشد، صورت نگرفته است؛ اما پژوهش‌های متعددی در خصوص رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان ایرانی صورت گرفته است: ریاحی (۱۳۹۶) به بررسی رفتار اطلاعاتی و اطلاع‌یابی دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی مازندران پرداخت. وی برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده کرد. این پژوهش نشان داد که انجام تکالیف درسی (فعالیت‌های آموزشی) اصلی‌ترین هدف دانشجویان موردبررسی برای کسب اطلاعات موردنیازشان بوده است. همچنین «کتاب‌های درسی» و «مجلات تخصصی» به‌عنوان مهم‌ترین منبع اطلاعاتی و «موتورهای جستجوی عمومی» به‌عنوان اصلی‌ترین کانال دسترسی به اطلاعات شناسایی شده است. به‌علاوه دانشجویان پرستاری «مشکلات تجهیزات دانشگاهی» را به‌عنوان مهم‌ترین مانع در اطلاع‌یابی خود ذکر کرده بودند. امیرامینی‌خلف‌لو و بیات (۱۳۹۷) رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان علمی-کاربردی مرکز آموزش جهاد کشاورزی بوشهر را بررسی کردند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که بیشترین انگیزه دانشجویان از جستجوی اطلاعات، تهیه گزارش‌ها و پژوهش‌های درسی بود. مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات موردنیاز، کتب تخصصی معرفی شده از طرف اساتید بود. اغلب دانشجویان بین ۳ تا ۶ ساعت در هفته از اینترنت استفاده نموده که بیشترین

استفاده از پست الکترونیک، موتور کاوش نظیر گوگل و پایگاه‌های تخصصی جهت دریافت اطلاعات درسی بود. مهم‌ترین موانع دسترسی جامعه مورد پژوهش به اطلاعات عدم آشنایی با زبان انگلیسی، کمبود منابع موجود در کتابخانه مرکز و حجم زیاد اطلاعات بازیابی شده بود. معرفت و همکاران (۱۳۹۷) نیازهای اطلاعاتی دانشجویان روانشناسی را شناسایی کردند. روش پژوهش آن‌ها، کیفی و ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه بود. آن‌ها دریافتند که دانشجویان روان‌شناسی دانشگاه سمنان کسب اطلاعات حرفه‌ای و اطلاعات نشر، مفاهیم اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، اطلاعات مرتبط با سازوکار پژوهش، منابع اطلاعاتی تخصصی و منابع اطلاعاتی موجود در بافت دانشگاه و نیز مفاهیم مرتبط با جستجو و بازیابی اطلاعات نیاز دارند. درنهایت، خوشیان و شریف‌آبادی (۱۳۹۸) رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی شیراز و رویکرد آن‌ها در استفاده از منابع اطلاعاتی الکترونیکی را مورد مطالعه قرار دادند. ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش آن‌ها، پرسشنامه بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که دانشجویان برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود، بیشترین استفاده را به ترتیب از منابع الکترونیکی، چاپی و سپس انسانی داشتند. دانشجویان در فرایند اطلاع‌یابی با مشکلاتی مانند پراکندگی اطلاعات در مکان‌های بسیار مختلف، گران بودن تهیه منابع اطلاعاتی و موجود نبودن آخرین اطلاعات مواجه بودند. برخی از پژوهش‌ها نیز صرف‌نظر از رفتار اطلاعاتی، به چالش‌ها و مسائل مرتبط با دانشجویان بین‌الملل پرداخته‌اند. از آن جمله می‌توان به پژوهش تاجور و همکاران (۲۰۲۴) اشاره کرد. بر اساس این پژوهش، یکی از چالش‌های دانشجویان بین‌المللی در ایران، دسترسی به اطلاعات بود. تنها اثری که از نظر موضوعی تا حدودی به پژوهش حاضر نزدیک است، پژوهش برقی طبقه و همکاران (۱۳۹۹) بود. آن‌ها دیدگاه دانشجویان بین‌المللی و کتابداران دانشگاه فردوسی مشهد در خصوص خدمات کتابخانه‌ای به دانشجویان بین‌المللی را بررسی کردند. جامعه پژوهش آنان، کتابداران و دانشجویان بین‌المللی دانشگاه فردوسی مشهد بودند و ابزار گردآوری داده، پرسشنامه بود. نتایج نشان داد رضایت دانشجویان بین‌المللی از کتابخانه‌های دانشگاه زیاد بود و فقط در حوزه منابع دیداری و شنیداری رضایت آن‌ها پایین‌تر از متوسط بود. کتابداران نیز خدمات کتابخانه‌های دانشگاه را متناسب با نیازهای دانشجویان دانستند. آن‌ها نتیجه گرفتند که کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی باید خدمات متفاوت‌تری برای دانشجویان بین‌الملل خود فراهم کنند و کتابداران نیز باید به تفاوت‌های دانشجویان بین‌الملل نسبت به دانشجویان بومی توجه داشته باشند.

۳- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، پیمایشی بود. جامعه پژوهش، دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز بودند که تعداد آن‌ها در زمان انجام پژوهش (خرداد ۱۴۰۳) حدود ۲۱۰۰ نفر بود. از این جامعه آماری، تعداد ۳۲۵ نمونه بر اساس فرمول کرجسی و مورگان و به شیوه

نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی انتخاب شدند. طبقات شامل دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز در دانشکده‌ها و مقاطع تحصیلی مختلف بود. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه بود که پس از مطالعه مبانی نظری و پیشینه پژوهش، توسط پژوهشگران طراحی شد. پرسشنامه‌ها به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی تهیه شدند. این پرسشنامه متشکل از ۲۲ سؤال بود و شامل دو بخش اطلاعات جمعیت شناختی و اصلی بود. در بخش جمعیت شناختی، سؤالاتی در خصوص جنسیت، ملیت، مقطع، زبان مادری، و میزان آشنایی با زبان فارسی پرسیده شده بود. بخش اصلی سؤالاتی در مورد منابع کسب اطلاعات، کم و کیف استفاده از کتابخانه دانشگاهی و موانع استفاده از آن، و نیازهای اطلاعاتی شرکت‌کنندگان را شامل می‌شد. پایایی ابزار نیز از طریق شیوه آزمون - باز آزمون در بین ۳۰ نفر از پاسخگویان مورد بررسی قرار گرفت که با توجه به میزان همبستگی حاصل شده (۰/۹۱)، پایایی پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه نیز از طریق نظرسنجی از اساتید حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. در ماه‌های اردیبهشت و خرداد سال ۱۴۰۳، با مراجعه حضوری به دانشکده‌ها و محل برگزاری کلاس‌های دانشجویان بین‌المللی، پرسشنامه‌ها توسط آن دسته از دانشجویانی که مایل به شرکت در پژوهش بودند، تکمیل شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از شاخص‌های آمار توصیفی و آزمون‌های آمار استنباطی شامل برآورد نسبت جامعه و خی دو استفاده شد.

۴- یافته‌ها

۴-۱- اطلاعات جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش

در جدول ۱ اطلاعات جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش ارائه شده است. مردان ۶۶/۶۷ درصد و زنان ۳۳/۳۳ درصد از پاسخ‌دهندگان را تشکیل دادند. از حیث مقطع تحصیلی، بیشترین فراوانی با ۵۷/۶۹ درصد مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد و کمترین میزان با حدود ۸ درصد مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی بود. بیشترین تعداد پاسخگویان، با ۸۹/۷۴ درصد از کشور عراق و کمترین تعداد پاسخ‌دهندگان با ۱/۶۰ درصد مربوط به ایران (ایرانی مقیم خارج از کشور) بود.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش

متغیر	گروه	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۱۰۴	۳۳/۳۳
	مرد	۲۰۸	۶۶/۶۷
مقطع	دکتری	۱۰۶	۳۳/۹۷
	کارشناسی ارشد	۱۸۰	۵۷/۶۹
ملیت	کارشناسی	۲۶	۸/۳۳
	عراق	۲۸۰	۸۹/۷۴
	سوریه	۶	۱/۹۲
	چین	۶	۱/۹۲
	ترکیه	۹	۲/۸۸
	پاکستان	۶	۱/۹۲
	ایران	۵	۱/۶۰

۴-۲- مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات توسط دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز یکی از پرسش‌های مطرح در این قسمت آن بود که دانشجویان بین‌المللی از کدام منابع اطلاعاتی برای کسب اطلاعات استفاده می‌کنند؟ این پرسش دارای ۸ گویه بود و دانشجویان می‌توانستند بیش از یک گزینه را نیز انتخاب نمایند. نتایج تحلیل پاسخ‌ها در جدول ۲ جدول ارائه شده است.

جدول ۲. مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز

منبع کسب اطلاعات	فراوانی	درصد	حداصل جامعه با اطمینان ۹۵٪		انحراف معیار
			حد پایین	حد بالا	
وبسایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی*	۲۷۷	۸۸/۷۸	۸۵/۲۶	۹۱/۹۹	۰/۳۱
اساتید	۱۵۰	۴۸/۰۸	۴۳/۶۳	۵۳/۲۱	۰/۵۰
کتابخانه	۱۲۷	۴۰/۷۱	۳۵/۲۶	۴۶/۱۵	۰/۴۹
دوستان	۱۱۳	۳۶/۸۰	۳۱/۰۹	۴۱/۳۵	۰/۴۸
شبکه‌های اجتماعی	۷۷	۲۴/۶۸	۱۹/۸۷	۲۹/۸۰	۰/۴۳
رادیو و تلویزیون	۴۷	۱۵/۰۶	۱۱/۲۲	۱۸/۹۱	۰/۳۵

* منظور وبسایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی علمی و عمومی است و محتوایی را شامل می‌شود که کاربران با جستجو در اینترنت به دست می‌آورند.

بر اساس داده‌های جدول ۲ و با در نظر گرفتن درصد فراوانی پاسخ‌ها می‌توان گفت که وبسایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی با ۸۸/۷۸ درصد، و رادیو و تلویزیون با ۱۵/۰۶ درصد به ترتیب دارای بیشترین و کمترین اولویت برای کسب اطلاعات از منظر دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز بوده‌اند.

در راستای شناسایی منابع کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز، از آن‌ها پرسیده شد که از کدام قالب اطلاعاتی بیشتر استفاده می‌کنند. پاسخ‌های دانشجویان در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. قالب‌های اطلاعاتی مورد استفاده دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز

قالب اطلاعاتی	فراوانی	درصد	حداصل جامعه با اطمینان ۹۵٪		انحراف معیار
			حد پایین	حد بالا	
مقاله مجله علمی	۱۹۱	۶۱/۲۲	۵۶/۱۰	۶۶/۹۹	۰/۴۸
کتاب	۱۸۷	۵۹/۹۴	۵۴/۴۹	۶۵/۰۶	۰/۵۰
پایگاه‌های اطلاعاتی	۱۵۴	۴۹/۳۶	۴۳/۹۱	۵۵/۱۳	۰/۵۰
روزنامه	۹۲	۲۹/۴۹	۲۵/۰۰	۳۴/۲۹	۰/۴۵
پایان‌نامه و رساله‌ها	۸۶	۲۷/۵۶	۲۲/۴۴	۳۲/۶۹	۰/۴۴
منابع مرجع	۷۸	۲۵/۰۰	۱۹/۸۷	۲۹/۴۹	۰/۴۳
مقاله عامه‌پسند	۷۲	۲۳/۰۸	۱۸/۲۷	۲۷/۸۸	۰/۴۲

بر اساس داده‌های جدول ۳، می‌توان گفت پاسخ‌دهندگان از قالب‌های متنوع اطلاعاتی استفاده می‌کنند، به طوری که نمی‌توان اعلام کرد همه کاربران یا اکثریت آن‌ها از قالبی خاص استفاده می‌کنند. بیشترین استفاده مربوط به قالب اطلاعاتی مقاله مجله علمی با ۶۱/۲۲ درصد و پس از آن کتاب با ۵۹/۹۴ درصد، و کمترین استفاده نیز مربوط به قالب مقاله عامه‌پسند با ۲۳/۰۸ درصد تعلق داشت.

برای تشخیص فرمت منبع اطلاعاتی ترجیحی پاسخ‌دهندگان از آن‌ها پرسیده شد که ترجیح می‌دهند کدام فرمت منابع اطلاعاتی را مورد استفاده قرار دهند. این سؤال مشتمل بر گزینه‌های ذیل بود: منابع چاپی، منابع الکترونیکی یا هر دو قالب. نتایج مربوط به پاسخ‌های این سؤال در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. فرمت منابع اطلاعاتی ترجیحی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز

فرمت منابع	فراوانی	درصد	حداصل جامعه با اطمینان ۹۵٪		انحراف معیار
			حد پایین	حد بالا	
صرفاً منابع چاپی	۱۸	۵/۷۷	۳/۵۳	۸/۶۵	۰/۲۳
صرفاً منابع الکترونیکی	۱۲۰	۳۸/۴۶	۳۳/۶۵	۴۴/۲۳	۰/۴۸
هر دو قالب	۱۷۱	۵۴/۸۱	۴۹/۹۴	۵۹/۱۳	۰/۴۹

بر اساس داده‌های جدول ۴، بیشترین درصد استفاده مربوط به گزینه هر دو قالب چاپی و الکترونیکی بود، بدین معنی که اکثریت پاسخ‌دهندگان از هر دو قالب اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی بهره می‌جویند، ولی میزان استفاده از منابع چاپی کمتر از قالب الکترونیکی آن بود.

۴-۳- فراوانی استفاده دانشجویان بین‌المللی از کتابخانه‌های دانشگاه تبریز

به منظور دستیابی به این هدف پژوهش، از دانشجویان بین‌المللی دانشگاه پرسیده شد که آیا به کتابخانه‌های دانشگاه مراجعه کرده‌اند. نتایج این پرسش در جدول ۵ قابل مشاهده است. بر اساس داده‌های جدول، ۲۱۷ نفر (۶۹/۵۵ درصد) از پاسخ‌دهندگان جواب مثبت به این پرسش داشتند، ولی ۹۵ نفر (۳۰/۴۵ درصد) از آنان به کتابخانه‌های دانشگاه مراجعه نکرده بودند.

جدول ۵. مراجعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز به کتابخانه برحسب مقطع تحصیلی

مقطع	فراوانی مراجعه	درصد مراجعه	فراوانی عدم مراجعه	درصد عدم مراجعه	مجموع
کارشناسی	۱۷	۶۵/۳۸	۹	۳۴/۶۲	۲۶
کارشناسی ارشد	۱۲۳	۶۸/۳۳	۵۷	۳۱/۶۷	۱۸۰
دکتری	۷۷	۷۲/۶۴	۲۹	۲۷/۳۶	۱۰۶
مجموع	۲۱۷	۶۹/۵۵	۹۵	۳۰/۴۵	۳۱۲

توجه به درصد مراجعین کتابخانه در مقاطع مختلف تحصیلی نشان می‌دهد که تفاوت مشهودی بین مقاطع مختلف وجود ندارد. نتایج آزمون خی دو نیز این یافته را تأیید کرد. جدول ۶ نتایج این آزمون را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معناداری برابر با ۰/۵۹۶ و بیشتر از ۰/۰۵ بود، نتیجه‌گیری می‌شود که بین مقطع تحصیلی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز و مراجعه آن‌ها به کتابخانه رابطه‌ای وجود نداشته و نسبت مراجعه دانشجویان مقاطع مختلف تقریباً مشابه بوده است.

جدول ۶. نتایج آزمونی خی دو برای بررسی رابطه بین مقطع تحصیلی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز و مراجعه آن‌ها به کتابخانه

آماره	مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری
خی دو	۱/۰۳۶	۲	۰/۵۹۶

همچنین فراوانی مراجعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه به کتابخانه برحسب میزان آشنایی به زبان فارسی بررسی شد. نتایج این بررسی در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول ۷. مراجعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز به کتابخانه برحسب میزان آشنایی به زبان فارسی

میزان مراجعه	فراوانی مراجعه	درصد مراجعه	فراوانی عدم مراجعه	درصد عدم مراجعه	مجموع
خیلی زیاد	۳۶	۹۲/۳۱	۳	۷/۶۹	۳۹
زیاد	۴۱	۸۰/۳۹	۱۰	۱۹/۶۱	۵۱
متوسط	۹۸	۷۷/۷۸	۲۸	۲۲/۲۲	۱۲۶
کم	۳۲	۴۷/۷۶	۳۵	۵۲/۲۴	۶۷
خیلی کم	۱۰	۳۴/۴۸	۱۹	۶۵/۵۲	۲۹

نگاه کلی به جدول ۷ نشان می‌دهد افرادی که آشنایی زیادتری به فارسی داشته‌اند بیشتر به کتابخانه مراجعه کرده‌اند، به طوری که بیشترین درصد مراجعه‌کنندگان مربوط به گروهی است که آشنایی خیلی زیادی با زبان فارسی داشته‌اند. برای بررسی معناداری این رابطه نیز از آزمون خی دو استفاده گردید. نتایج آزمون خی دو نیز این یافته را تأیید کرد. جدول ۸ نتایج این آزمون را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معناداری برابر با کمتر از ۰/۰۵ بود، نتیجه‌گیری می‌شود که بین میزان آشنایی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با زبان فارسی و نسبت مراجعه آن‌ها به کتابخانه رابطه معناداری وجود داشت.

جدول ۸. نتایج آزمونی خی دو برای بررسی تفاوت مراجعه دانشجویان بین‌المللی برحسب مقطع

آماره	مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری
خی دو	۴۸/۲۵۶	۴	۰/۰۰۰

در بخشی دیگر، دفعات مراجعات دانشجویان بین‌المللی مراجعه‌کننده به کتابخانه‌های دانشگاه پرسیده شد. نتایج پاسخ‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. دفعات مراجعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز به کتابخانه

دفعات استفاده	فراوانی	درصد	حدفاصل جامعه با اطمینان ۹۵٪		انحراف معیار
			حد پایین	حد بالا	
تقریباً هرروز	۴	۱/۸۴	۰/۴۶	۳/۶۹	۰/۱۳
یک یا دو بار در هفته	۲۹	۱۳/۳۶	۸/۷۶	۱۷/۹۷	۰/۳۴
یک یا دو بار در ماه	۹۰	۴۱/۴۷	۳۵/۰۲	۴۷/۹۳	۰/۴۹
چندین بار در طول ترم	۹۴	۴۳/۳۲	۳۶/۴۲	۴۹/۷۷	۰/۴۹

داده‌های مندرج در جدول نشان می‌دهد که کمتر از ۲ درصد دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز هرروز به کتابخانه دانشگاه مراجعه کرده بودند و بیشترین دفعات مراجعه آنان، به ترتیب چندین بار در طول ترم و یک یا دو بار در ماه به ترتیب با ۴۳/۳۲ درصد و ۴۱/۴۷ درصد بود.

۴-۴-نیازهای خدماتی و اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز

یکی از یافته‌های این بخش در خصوص دلایل عمده مراجعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز به کتابخانه‌های دانشگاه بود. نتایج به‌دست آمده از پاسخ‌های دانشجویان در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰. دلیل عمده مراجعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز به کتابخانه‌های دانشگاه

انحراف معیار	حدفاصل جامعه با اطمینان ۹۵٪		درصد	فراوانی	دلیل مراجعه به کتابخانه
	حد پایین	حد بالا			
	حد	حد			
۰/۴۹	۴۴/۱۳	۵۷/۲۳	۵۰/۶۹	۱۱۰	دریافت منابع برای اهداف آموزشی رسمی (درسی)
۰/۴۹	۴۳/۶۷	۵۷/۷۶	۵۰/۲۳	۱۰۹	دریافت منابع اطلاعاتی برای اهداف پژوهشی
۰/۴۳	۱۹/۹۷	۳۲/۱۵	۲۵/۸۱	۵۶	توسعه دانش و مهارت‌های فردی از طریق مطالعه منابع آموزشی
۰/۳۷	۱۱/۹۵	۲۲/۳۳	۱۶/۵۹	۳۶	آشنایی و گفتگو و همفکری با سایر دانشجویان و اساتید
۰/۳۲	۸/۰۵	۱۷/۳۶	۱۱/۹۸	۲۶	مطالعه
۰/۳۰	۷/۰۱	۱۵/۷۰	۱۰/۶۰	۲۳	دسترسی به پایگاه‌های علمی اشتراکی دانشگاه
۰/۲۷	۴/۸۱	۱۲/۴۷	۷/۸۳	۱۷	شرکت در کارگاه‌های آموزشی کتابخانه
۰/۲۳	۳/۳۰	۱۰/۵۲	۵/۹۹	۱۳	استفاده از امکانات فیزیکی کتابخانه
۰/۰۹	۰/۲۵	۳/۳۷	۰/۹۲	۲	(برای مثال دسترسی به اینترنت و کار با رایانه) سایر دلایل مراجعه

تحلیل رفتار

اطلاع‌یابی و نیازهای
اطلاع‌یابی دانشجویان
بین‌المللی...

همان‌طور که در جدول ۱۰ قابل‌مشاهده است بیشترین دلیل دانشجویان بین‌المللی از مراجعه به کتابخانه‌های دانشگاه با ۵۰/۶۹ درصد مربوط به گویه دریافت منابع اطلاعاتی برای اهداف آموزشی (درسی) بود. بعداز آن، عمده‌ترین دلیل مراجعه آن‌ها مربوط به دریافت منابع اطلاعاتی برای اهداف پژوهشی با ۵۰/۲۳ درصد بود. در میان دلایل مراجعه به کتابخانه از سوی دانشجویان بین‌المللی، کمترین میزان مربوط به گزینه‌های «شرکت در کارگاه‌های آموزشی کتابخانه» و «استفاده از امکانات فیزیکی کتابخانه (برای مثال دسترسی به اینترنت و کار با رایانه)» به ترتیب با ۷/۸۳ درصد و ۵/۹۹ درصد بود.

دیگر یافته این بخش به تعیین نوع نیاز اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز اختصاص داشت. ۱۵ گزینه در اختیار دانشجویان به شرح جدول ۱۱ در اختیار دانشجویان بین‌المللی قرار گرفت که می‌توانستند بیش از یک نوع نیاز اطلاعاتی را انتخاب نمایند. گفتنی است این گزینه‌ها، از مطالعه ادبیات پژوهشی مرتبط استخراج شده است.

جدول ۱۱. نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز

انحراف معیار	حداصل جامعه با اطمینان ۹۵٪		درصد	فراوانی	نیاز اطلاعاتی
	حد پایین	حد بالا			
۰/۴۹	۳۹/۳۵	۵۰/۴۲	۴۴/۸۷	۱۴۰	برنامه درسی
۰/۴۹	۳۶/۵۷	۴۷/۴۷	۴۱/۹۹	۱۳۱	ادامه تحصیل
۰/۳۷	۳۲/۵۲	۴۸/۵۲	۳۷/۸۲	۱۱۸	انجام تکالیف ترم
۰/۴۰	۱۶/۲۲	۲۵/۵۶	۲۳/۰۸	۷۲	پژوهش
۰/۴۰	۱۶/۲۲	۲۵/۵۶	۲۰/۸۳	۶۵	علم و تکنولوژی
۰/۳۹	۱۵/۰۲	۲۴/۲۶	۱۹/۵۵	۶۱	اطلاعات عمومی
۰/۳۶	۱۱/۳۹	۲۰/۴۴	۱۵/۳۸	۴۸	کسب و کار
۰/۳۶	۱۱/۳۹	۲۰/۴۴	۱۵/۳۸	۴۸	اطلاعات مرتبط با زندگی روزمره
۰/۳۲	۸/۵۷	۱۷/۰۶	۱۲/۱۸	۳۸	ورزش
۰/۳۱	۷/۱۳	۱۵/۴۱	۱۰/۵۸	۳۳	سلامتی
۰/۲۹	۶/۰۱	۱۴/۱۱	۹/۲۹	۲۹	ادبیات و رمان
۰/۲۸	۵/۵۳	۱۳/۴۵	۸/۶۵	۲۷	سرگرمی
۰/۲۴	۳/۸۰	۱۰/۷۲	۶/۴۱	۲۰	سیاست
۰/۲۴	۳/۸۰	۱۰/۷۲	۶/۴۱	۲۰	مطالب هنری
۰/۱۸	۱/۸۳	۶/۸۰	۳/۵۳	۱۱	مطالب اقتصادی

همان‌طور که در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود بیشترین نیاز اطلاعاتی دانشجویان با ۴۴/۸۷ درصد به برنامه درسی و کمترین این میزان با ۳/۵۳ درصد به مطالب اقتصادی مربوط بود.

۴-۵- موانع استفاده دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز در استفاده از کتابخانه‌های

دانشگاهی

برای شناسایی موانع استفاده دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی، ابتدا از آن‌ها پرسیده شد که آیا در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاه با مانع مواجه شده‌اند یا خیر. در صورت مثبت بودن پاسخ به این سؤال، از آن‌ها خواسته شد نوع مانع یا موانع را مشخص نمایند. بر طبق یافته‌ها، ۴۷/۴۴ درصد از دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی با مانعی مواجه شده یا مشکلی را تجربه کرده‌اند، اما ۵۲/۵۶ درصد از آن‌ها در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاه تبریز مانع یا مشکلی نداشته‌اند. جدول ۱۲ موانع یا مشکلاتی را نشان می‌دهد که دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی با آن‌ها مواجه شده‌اند.

جدول ۱۲. موانع استفاده از کتابخانه‌های دانشگاه تبریز برای دانشجویان بین‌المللی

انحراف معیار	حدفاصل جامعه با		درصد	فراوانی	نیاز اطلاعاتی
	اطمینان ۹۵٪	حد پایین حد بالا			
۰/۳۹	۲۴/۳۷	۱۴/۸۸	۱۹/۲۳	۶۰	کمبود کتاب‌های خارجی در کتابخانه‌های دانشگاه تبریز
۰/۳۱	۱۵/۴۱	۷/۱۳	۱۰/۵۸	۳۳	دشواری بودن فرایند سفارش منابع اطلاعاتی موردنیاز دانشجویان بین‌المللی
۰/۳۰	۱۵/۰۵	۶/۸۵	۱۰/۲۶	۳۲	به‌روز نبودن منابع اطلاعاتی
۰/۳۰	۱۴/۴۴	۶/۳۳	۹/۶۲	۳۰	کمبود تعداد کامپیوتر
۰/۲۶	۱۱/۴۲	۴/۵۱	۷/۳۷	۲۳	مشکل بودن برقراری ارتباط زبانی با کارکنان
۰/۲۵	۱۰/۶۸	۴/۰۰	۶/۷۳	۲۱	تنوع پایین کتاب‌ها و منابع عمومی
۰/۲۵	۱۰/۶۸	۴/۰۰	۶/۷۳	۲۱	دشواری در دسترسی به منابع
۰/۲۵	۱۰/۶۸	۴/۰۰	۶/۷۳	۲۱	عدم آشنایی با کتابخانه دانشکده و امکانات آن
۰/۲۴	۱۰/۷۲	۳/۸۰	۶/۴۱	۲۰	موقعیت مکانی نامناسب کتابخانه مرکزی (فاصله نامناسب مکان کتابخانه از خوابگاه دانشجویان و دانشکده‌ها)
۰/۲۳	۱۰/۳۱	۳/۵۹	۶/۰۹	۱۹	زمان‌بر بودن بازیابی اطلاعات موردنیاز
۰/۲۳	۹/۹۹	۳/۳۹	۵/۷۷	۱۸	کمبود مجلات تخصصی
۰/۱۷	۶/۲۷	۱/۶۲	۳/۲۱	۱۰	کم بودن دانش کتابداران برای راهنمایی مناسب
۰/۱۵	۵/۱۳	۱/۲۱	۲/۵۶	۸	پارتیشن‌بندی و وسعت نامناسب فضای سالن مطالعه
۰/۱۳	۴/۰۳	۰/۸۰	۱/۹۲	۶	برخورد نامناسب کتابداران

همان‌طور که داده‌های جدول نشان می‌دهد عمده‌ترین موانع در کتابخانه‌های دانشگاه تبریز برای دانشجویان بین‌المللی، به ترتیب شامل: کمبود کتاب‌های خارجی، دشوار بودن فرایند سفارش منابع اطلاعاتی موردنیاز و به‌روز نبودن منابع اطلاعاتی و کمترین میزان موانع به ترتیب مربوط به مؤلفه برخورد نامناسب کتابداران، پارتیشن‌بندی نامناسب و وسعت نامناسب فضای سالن مطالعه، و کم بودن دانش کتابداران برای راهنمایی مناسب عنوان شده است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر از ابعاد مختلف به بررسی و تبیین رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز پرداخته است. یافته‌ها نشان داد وب‌سایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی دارای بیشترین و رادیو و تلویزیون دارای کمترین اولویت برای کسب اطلاعات از منظر دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز بوده‌اند. همچنین شبکه‌های اجتماعی، اساتید و دوستان از دیگر منابع مهم کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی بودند. هافیار و همکاران (۲۰۲۲) افزایش اتکا به منابع پیوسته را بخصوص در ایام همه‌گیری کرونا را نشان دادند. یافته‌های پژوهش بوخاری و همکاران (۲۰۱۸) نیز نشان داد رسانه‌های اجتماعی از منابع کلیدی کسب اطلاعات برای دانشجویان بین‌المللی بودند. همچنین، کسب اطلاعات از اساتید و دوستان که در ادبیات پژوهشی مربوط به کسب اطلاعات بین‌فردی مرسوم است، با یافته‌های مک نیکلاس و مارسلا (۲۰۲۲) و ناتالی و همکاران (۲۰۱۸) همسو است. قرار گرفتن کتابخانه نیز به‌عنوان سومین منبع کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی جالب توجه بوده و حاکی از ارزش این نهاد در زمینه تأمین اطلاعات علمی و معتبر می‌باشد. این یافته‌ها با وجود تفاوت‌هایی که در اولویت‌بندی منابع کسب اطلاعات دارد، شباهت‌هایی با رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان ایرانی دارد. در پژوهش ریاحی (۱۳۹۶)، موتورهای جستجوی عمومی به‌عنوان اصلی‌ترین کانال دسترسی به اطلاعات توسط دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران معرفی شده است که می‌توان آن را هم‌ارز «وب‌سایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی» در این پژوهش دانست. همچنین در پژوهش امیرامینی خلف‌لو و بیات (۱۳۹۷) بیشترین مقصد استفاده از اینترنت، استفاده از موتورهای جستجو و پایگاه‌های تخصصی برای کسب اطلاعات درسی گزارش شده است. در دو پژوهش پیش‌گفته، کتاب و مجلات تخصصی به‌عنوان مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات معرفی شده است که با منبع سوم کسب اطلاعات در پژوهش حاضر (کتابخانه) تناسب دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که الگوی رفتاری دانشجویان بین‌المللی در زمینه کسب اطلاعات بیش از همه به سمت منابع دیجیتال و انسانی گرایش دارد. اولویت بالای وب‌سایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی را از چندین منظر می‌توان تبیین کرد: این منابع اطلاعاتی دسترسی سریع و گسترده دانشجویان بین‌المللی به اطلاعات را فراهم می‌کنند، امکان ارائه اطلاعات به زبان انگلیسی یا سایر زبان‌های بین‌المللی را دارند که برای دانشجویان غیر ایرانی بسیار مهم است، و به دانشجویان این امکان را می‌دهند بدون نیاز به واسطه و در محیطی مستقل به اطلاعات علمی و تخصصی دست

یابند. گسترده بودن استفاده از اساتید و دوستان و شبکه‌های اجتماعی را نیز می‌توان چنین تبیین کرد که این منابع مبتنی بر تعاملات انسانی و اشتراک تجربیات بوده، و می‌توانند به کاهش اضطراب و تسهیل فرایند سازگاری فرهنگی کمک کنند. در توجیه اولویت پایین رسانه‌های سنتی مانند رادیو و تلویزیون نیز می‌توان گفت که اغلب برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی به زبان فارسی و با محوریت مسائل عمومی تولید می‌شوند که با نیازهای تخصصی و زبانی دانشجویان بین‌المللی فاصله دارد.

بیشترین استفاده دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز مربوط به قالب اطلاعاتی مقاله مجله علمی و پس از آن به کتاب، و کمترین استفاده نیز مربوط به قالب مقاله عامه‌پسند تعلق داشت. این امر نشان‌دهنده تمرکز دانشجویان بین‌المللی بر منابع تخصصی، روزآمد، ساختارمند و معتبر در راستای اهداف تحصیلی است. همچنین، اکثریت پاسخ‌دهندگان از هر دو فرمت اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی بهره می‌جویند، ولی میزان استفاده از فرمت چاپی کمتر از فرمت الکترونیکی آن بود. در پژوهش خوشیان و شریف‌آبادی (۱۳۹۸) که در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی شیراز انجام شده بود، منابع الکترونیکی بیشترین استفاده را در بین دانشجویان مورد مطالعه داشت. شایع بودن استفاده از منابع الکترونیکی را می‌توان با ویژگی‌های منحصربه‌فرد این منابع مانند دسترسی سریع، قابلیت جستجوی واژگانی، عدم نیاز به حضور فیزیکی و همچنین قابلیت ذخیره‌سازی و به اشتراک‌گذاری مرتبط دانست.

بخش قابل توجهی از شرکت‌کنندگان در پژوهش (۶۹/۵۵ درصد) به کتابخانه‌های دانشگاه مراجعه کرده بودند. این امر نشان‌دهنده اهمیت نسبی کتابخانه در فعالیتهای آموزشی یا پژوهشی دانشجویان بین‌المللی است؛ اما نکته مهم و قابل توجه، نتیجه آزمون‌های دو است که نشان داد که بین مقطع تحصیلی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز و مراجعه آن‌ها به کتابخانه رابطه‌ای وجود نداشته و نسبت مراجعه دانشجویان مقاطع مختلف تقریباً مشابه بوده است. بر این اساس، به نظر می‌رسد که مراجعه به کتابخانه جزء فعالیت‌هایی است که در تمامی مقاطع تحصیلی از جایگاه مشابهی برخوردار بوده و کتابخانه برای همه مقاطع به صورت برابر در دسترس بوده است. همچنین، نتایج آزمون‌های دو نیز نشان داد که بین میزان آشنایی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با زبان فارسی و نسبت مراجعه آن‌ها به کتابخانه رابطه معناداری وجود داشت، به این معنی که افرادی که آشنایی زیادتری به فارسی داشته‌اند بیشتر به کتابخانه مراجعه کرده‌اند. در تبیین این یافته می‌توان گفت که اغلب منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاه تبریز به زبان فارسی است، بنابراین دانشجویانی که تسلط بیشتری بر زبان فارسی دارند، با سهولت بیشتری می‌توانند به منابع دسترسی پیدا کرده، از کارکنان کتابخانه کمک گرفته و محیط را برای خود قابل استفاده‌تر کنند. این یافته نشان‌دهنده اهمیت زبان در دسترس‌پذیری علمی و فرهنگی است؛ به عبارتی، زبان نه تنها ابزار ارتباطی بلکه عاملی مؤثر در بهره‌برداری برابر از امکانات آموزشی و پژوهشی است. یافته دیگر در خصوص فراوانی مراجعه دانشجویان بین‌المللی به کتابخانه‌های دانشگاه بیانگر آن بود که کمتر از ۲ درصد دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز هر روز به کتابخانه دانشگاه مراجعه کرده بودند و

بیشترین دفعات مراجعه آنان، به ترتیب چندین بار در طول ترم و یک یا دو بار در ماه بود. الگوی غالب مراجعه شامل «چندین بار در طول ترم» و «یکی دو بار در ماه» نشان می‌دهد باوجود حضور نسبتاً خوب کتابخانه در میان منابع کسب اطلاعات دانشجویان بین‌المللی دانشگاه، استفاده از کتابخانه محدود و دوره‌ای بوده است.

بیشترین دلیل دانشجویان بین‌المللی از مراجعه به کتابخانه‌های دانشگاه مربوط به گویه دریافت منابع اطلاعاتی برای اهداف آموزشی (درسی) بود. در میان دلایل مراجعه به کتابخانه از سوی دانشجویان بین‌المللی، کمترین میزان مربوط به گزینه‌های «استفاده از امکانات فیزیکی کتابخانه (برای مثال دسترسی به اینترنت و کار با رایانه)» و «شرکت در کارگاه‌های آموزشی کتابخانه» بود. این یافته نشان‌دهنده آن است که دانشجویان بین‌المللی بیش از هر چیز، کتابخانه را به‌عنوان مکانی برای تهیه منابع درسی، انجام تکالیف، یا آماده‌سازی برای امتحانات تلقی می‌کنند و به‌نوعی بر عملکرد آموزشی کتابخانه اتکا دارند. پایین بودن میزان استفاده از امکانات فیزیکی کتابخانه و شرکت در کارگاه‌های آموزشی کتابخانه شاید از آگاهی ناکافی دانشجویان بین‌المللی نسبت به این خدمات نشأت گرفته باشد. همچنین موانع زبانی و فرهنگی می‌تواند باعث شود شرکت در کارگاه‌ها برای دانشجویان بین‌المللی جذاب نباشد یا در این زمینه به راهنمایی بیشتری نیاز داشته باشند. تحلیل نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی نشان داد بیشترین نیاز اطلاعاتی دانشجویان به برنامه درسی و کمترین این میزان به مطالب اقتصادی مربوط بود. نیازهای اطلاعاتی مرتبط با زندگی روزمره نیز در رده‌های میانی نیازهای اطلاعاتی این دانشجویان قرار داشت. یون و چانگ (۲۰۱۷) نیز نشان دادند نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی شامل حوزه‌های دانشگاهی، مرتبط با سلامت و زندگی روزمره بوده است. هرتروم و هیلدگارد (۲۰۱۹) نیز دریافتند نیازهای اطلاعاتی مرتبط با تحصیل و زندگی روزمره را از نیازهای اطلاعاتی اساسی دانشجویان بین‌المللی دانمارک بوده است. ناتالی و همکاران (۲۰۱۸) بر اهمیت اطلاعات روزمره در بین دانشجویان بین‌المللی تأکید کرده‌اند. آن‌ها بیان کردند که دانشجویان بین‌المللی برای مدیریت جنبه‌هایی از زندگی خود مانند یافتن مسکن، حمل‌ونقل محلی و دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی به شدت به اطلاعاتی متکی هستند که به آن اطلاعات مرتبط با زندگی روزمره گفته می‌شود. در پژوهش‌های رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان ایرانی نیز، انجام تکالیف درسی (فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی) اصلی‌ترین هدف دانشجویان موردبررسی برای کسب اطلاعات موردنیازشان بوده است. از آن جمله می‌توان به پژوهش‌های ریاحی (۱۳۹۶)، امیرامینی خلف‌لو و بیات (۱۳۹۷) و معرفت و همکاران (۱۳۹۷) اشاره کرد. قرار گرفتن اطلاعات مربوط به برنامه‌های درسی و حوزه‌های دانشگاهی در صدر نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز، می‌تواند بیانگر تمرکز دانشجویان بر اهداف آموزشی و پژوهشی و موفقیت تحصیلی باشد. هرچند که نیازهای اطلاعاتی مرتبط با زندگی روزمره در رده‌های میانی و پایین‌تر از برنامه‌های درسی قرار گرفته‌اند، اما همچنان نشان می‌دهد که دانشجویان بین‌المللی برای زندگی در محیط جدید و درک بهتر جامعه میزبان به این اطلاعات نیاز دارند.

پایین تر بودن میزان نیاز به اطلاعات اقتصادی و سیاسی و هنری ممکن است ناشی از کم‌اهمیت بودن این موضوعات برای دانشجویان بین‌المللی در بافتار زندگی دانشگاهی آنها باشد. نهایتاً یافته‌ها نشان داد ۴۷/۴۴ درصد از دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاه تبریز با مانع یا مشکلی مواجه شده‌اند. عمده‌ترین موانع در کتابخانه‌های دانشگاه تبریز برای دانشجویان بین‌المللی، به ترتیب شامل: کمبود کتاب‌های خارجی، دشوار بودن فرایند سفارش منابع اطلاعاتی موردنیاز و به‌روز نبودن منابع اطلاعاتی و کمترین میزان موانع به ترتیب مربوط به مؤلفه برخورد نامناسب کتابداران، پارتیشن‌بندی نامناسب و وسعت نامناسب فضای سالن مطالعه، و کم بودن دانش کتابداران برای راهنمایی مناسب عنوان شده است. در پژوهش‌های قبلی مشکلاتی مانند موانع زبانی (تاجور و همکاران، ۲۰۲۴؛ بن‌سهل و همکاران، ۲۰۲۰؛ آکانوا، ۲۰۱۵)، موانع فرهنگی (ناتالی و همکاران، ۲۰۱۸) و ناآشنایی با منابع کتابخانه‌ای، پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته و سایر ابزارهای دیجیتال ضروری برای موفقیت تحصیلی (هیوز، ۲۰۰۵؛ مهرا و بارات، ۲۰۰۷) از اصلی‌ترین چالش‌های دانشجویان بین‌المللی در مسیر دسترسی و درک اطلاعات معرفی شده بودند. در پژوهش‌هایی که در بین دانشجویان ایرانی صورت گرفته، موانع متفاوتی شناسایی شده‌اند: در پژوهش ریاحی (۱۳۹۶) «مشکلات تجهیزات دانشگاهی»؛ در پژوهش امیرامینی خلف‌لو و بیات (۱۳۹۷) «عدم آشنایی با زبان انگلیسی»، «کمبود منابع موجود در کتابخانه» و «حجم زیاد اطلاعات»؛ و در پژوهش خوشیان و شریف‌آبادی (۱۳۹۷) «پراکندگی اطلاعات در مکان‌های بسیار مختلف»، «گران بودن تهیه منابع اطلاعاتی» و «موجود نبودن آخرین اطلاعات» به‌عنوان منابع اطلاعاتی و استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی شناسایی شده‌اند. در پژوهش حاضر این چالش‌ها یا اصلاً مطرح نبوده و یا در رده‌های میانی موانع شناسایی شده قرار گرفتند. این تفاوت شاید به ویژگی‌های خاص جامعه دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز مربوط باشد (مانند نزدیکی فرهنگی). موانع شناسایی شده در این پژوهش بیشتر جنبه‌ی محتوایی داشته و کمتر جنبه‌ی فیزیکی و انسانی داشته است.

در کل می‌توان گفت رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز از یک رویکرد هدف‌محور، علمی، و دیجیتال‌محور برخوردار است. کتابخانه‌های دانشگاه تبریز در حد متوسط به‌عنوان یک منبع آموزشی عمومی و فراگیر در دانشگاه تبریز عمل کرده‌اند. یافته‌ها به‌وضوح نشان داد که تسلط بر زبان فارسی برای دانشجویان بین‌المللی نقش کلیدی در تعامل با فضای دانشگاهی دارد و می‌تواند تسهیل‌کننده یا مانعی بر سر راه بهره‌برداری از منابع آموزشی مانند کتابخانه باشد. کتابخانه‌های دانشگاهی برای دانشجویان بین‌المللی بیشتر کارکردی آموزشی داشتند تا اجتماعی یا خدماتی. با این حال، پایین بودن استفاده از خدمات جانبی نشان‌دهنده فرصتی برای بهبود اطلاع‌رسانی و ارتقای مشارکت این دانشجویان در فعالیت‌های مکمل آموزشی است. اولویت‌های منابع کسب اطلاعات، نیازهای اطلاعاتی و نیز موانع استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی در بین دانشجویان بین‌المللی تا حدودی با دانشجویان ایرانی متفاوت بوده، که ضرورت برنامه‌ریزی ویژه

برای رفع نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی را آشکار می‌کند. با توجه به یافته‌های پژوهش، افزایش تعداد و تنوع منابع خارجی در کتابخانه‌های دانشگاه به‌ویژه در حوزه‌های درسی دانشجویان بین‌المللی، بهبود فرایند سفارش منابع با طراحی سیستم‌های ساده، چندزبانه و کاربرمحور، برگزاری کارگاه‌های آموزشی چندزبانه و تورهای کتابخانه‌ای برای آشنایی دانشجویان بین‌المللی با منابع و خدمات کتابخانه‌ای، ایجاد خدمات مشاوره‌ای و اطلاعاتی با رویکرد بین فرهنگی به منظور کاهش اضطراب فرهنگی و تسهیل فرایند سازگاری، و توسعه خدمات الکترونیکی قابل دسترس از خارج از کتابخانه با رابط کاربری ساده و چندزبانه برای گسترش بهره‌گیری از منابع توصیه می‌شود. پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه بود: تمرکز این پژوهش صرفاً بر دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز بوده، که امکان تعمیم‌پذیری نتایج به سایر دانشگاه‌ها یا مناطق را محدود می‌سازد. بر این اساس، بررسی رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی در دانشگاه‌های مختلف ایران برای مقایسه و تحلیل عوامل مشترک و متفاوت پیشنهاد می‌شود. همچنین نقش متغیرهای پنهان مانند رشته تحصیلی، ملیت یا مدت‌زمان اقامت در ایران که می‌توانست بر رفتار اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تأثیر بگذارد، در این پژوهش بررسی نشده است که می‌تواند موضوع پژوهش‌های آتی باشد. در نهایت، روش این پژوهش کمی و ابزار گردآوری داده‌ها فقط پرسشنامه بوده که می‌تواند مانع درک عمیق‌تر انگیزه‌ها، احساسات و تجربیات دانشجویان شود. در این راستا، انجام مطالعات کیفی با استفاده از مصاحبه‌های عمیق برای کشف تجربه‌ها، نیازها و موانع پنهان دانشجویان بین‌المللی در پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود.

۶- سپاسگزاری

از دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز که در تکمیل پرسشنامه‌های این پژوهش همکاری کردند، نهایت تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

۷- منابع و مآخذ

امیر امینی خلف لو، مهناز؛ و بیات، پرویز. (۱۳۹۷). رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان علمی-کاربردی مرکز آموزش جهاد کشاورزی بوشهر و ارائه راهکارهایی در جهت ارتقاء آن. پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، ۱۰ (۴۴)، ۴۲-۵۴. <https://10.22092/jaeer.2018.114864.1417>

برقی طریقه، خدیجه؛ بهزادی، حسن؛ و صنعت‌جو، اعظم. (۱۳۹۹). ارائه خدمات کتابخانه‌ای دانشگاه فردوسی مشهد از دید دانشجویان بین‌المللی و کتابداران آن. مطالعات کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات، ۳۱ (۱)، ۸-۱۷. <http://doi.org/10.30484/nastinfo.2019.2275.1876>

خبرگزاری مهر. (۱۴۰۲). ثبت‌نام و پذیرش بیش از ۳۴۰ دانشجوی بین‌المللی در دانشگاه تبریز. <http://www.mehrnews.com/news/6031661>

خوشیان، ناهید؛ و رضایی شریف‌آبادی، سعید. (۱۳۹۸). درآمدی بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و رویکرد آن‌ها در استفاده از منابع اطلاعاتی الکترونیکی (مطالعه موردی):

- دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز). بازیابی دانش و نظام‌های معنایی، ۶(۱۸)، ۸۳-۱۰۸.
<https://doi.org/10.22054/jks.2019.39314.1214>
- ریاحی، عارف. (۱۳۹۶). بررسی رفتار اطلاعاتی و اطلاع‌یابی دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی مازندران. *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی* یزد، ۱۲ (۳)، ۱۹۵-۲۱۱.
<http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-801-fa.html>
- معرفت، رحمان؛ منصوریان، یزدان؛ و زره‌ساز، محمد. (۱۳۹۷). نیازهای اطلاعاتی دانشجویان روانشناسی. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات*، ۴(۱)، ۱۹-۳۷.
<https://doi.org/10.22091/stim.2018.2930.1192>

- Akanwa, E. E. (2015). International students in western developed countries: History, challenges, and prospects. *Journal of International Students*, 5(3), 271-284.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1060054.pdf> at 2025/04/12
- Binsahl, H., Chang, S., & Bosua, R. (2020). Cross-cultural digital information-seeking experiences: The case of Saudi Arabian female international students. *Journal of International Students*, 10(4), 872-891.
<https://doi.org/10.32674/jis.v10i3.1573>
- Bukhari, S., Hamid, S., Ravana, S. D., & Ijab, M. T. (2018). Modelling the information-seeking behaviour of international students in their use of social media in Malaysia. *Information Research: An International Electronic Journal*, 23(4), n4. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1200062.pdf> at 2025/04/12
- Fadhli, R., Chang, S., & Mendoza, A. (2023). Navigating Digital Journeys: Uncovering MultiLayered Barriers Faced by International Students in Indonesia. *ACIS 2023 Proceedings*. 27. <https://aisel.aisnet.org/acis2023/27>
- Hafiar, H., Prastowo, A. A., Kadiyono, A. L., Amin, K., & Musa, H. G. (2022). Avoidance as an exit door for international students in dealing with information overload during the pandemic. *Educational Sciences*, 17(12), 4794-4808.
<https://doi.org/10.18844/cjes.v17i12.7968>
- Hertzum, M., & Hyldegård, J. S. (2019). Information seeking abroad: an everyday-life study of international students. *Journal of Documentation*, 75(6), 1298-1316.
<https://doi.org/10.1108/JD-11-2018-0183>
- Hughes, H. (2005). Actions and reactions: exploring international students' use of online information resources. *Australian Academic & Research Libraries*, 36(4), 169-179. <https://doi.org/10.1080/00048623.2005.10755308>
- Mansourian, Y. (2020). What is transcendental information? A conceptual paper. *Library and Information Science Research E-Journal (Libres)*, 30 (1), 33 – 44. <https://doi.org/10.32655/libres.2020.1.2>
- McNicholas, C., & Marcella, R. (2022). Information behaviour in high risk decision making: Study of international postgraduates. *Information Science*, 50(6), 1525-1540. <https://doi.org/10.1177/01655515221124080>
- Natalie, R., Yuan, C. W., & Wang, H. C. (2018, April). Understanding information seeking behavior among international students for adaptation. In *Proceedings of the Sixth International Symposium of Chinese CHI* (pp. 148-151). <https://doi.org/10.1145/3202667.320269>
- Rocha, E. S., & Casarin, H. D. C. S. (2023). Information seeking behavior of engineering graduate students a study based on Tom Wilson's model. *RDBCI: Revista Digital de Biblioteconomia e Ciência da Informação*, 19, e021006. <https://doi.org/10.20396/rdbci.v19i00.8663472>
- Schmidt, M. G. (2013). East Asian students in a US library: addressing expectations. *Journal of College and University Libraries*, 98, 26-33.
<https://doi.org/10.20722/jcul.158>
- Silveira, M. M., & Oddone, N. (2007). Information needs and information behavior: concepts and models. *Ciência da Informação*, 36(1), 118-127.
<https://doi.org/10.1590/s0100-19652007000200012>

- Tajvar, M., Ahmadizadeh, E., Sajadi, H. S., & Shaqura, I. I. (2024). Challenges facing international students at Iranian universities: a cross-sectional survey. *BMC Medical Education*, 24(1), 210. <http://doi.org/10.1186/s12909-024-05167-x>
- Yoon, J., & Chung, E. (2017). International Students' Information Needs and Seeking Behaviours throughout the Settlement Stages. *Libri*, 67(2), 119–128. <https://doi.org/10.1515/LIBRI-2016-0048>

نشریه مطالعات دانش پژوهی

صفحه ۱۸۳ |

تحلیل رفتار

اطلاع‌یابی و نیازهای

اطلاعاتی دانشجویان

بین‌المللی ...

فهرست مقالات

پیامدهای پیوستن ایران به معاهدات بین‌المللی حق مؤلف: مرور نظام‌مند
نگین پشوتن، داریوش مطلبی، نجلا حریری، ستار زرکلام، فهیمه باب‌الحوایجی / ۱

طراحی نظام نرم اکتساب دانش برای نهادهای اجتماعی
محمد میلاد احمدی / ۲۲

شناسایی کاربردهای هوش مصنوعی در قابلیت خودکارسازی فرایندهای مدیریت دانش
نازیلا محرابی، فائزه اسکندری / ۴۵

شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه عمومی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک با رویکرد
فرا ترکیب
مریم احمدی نسب، ثریا ضیایی، افشین موسوی چلک / ۷۰

شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور
محمد رضا آزادی‌فر، افشین حمدی‌پور، رسول زوارقی، هاشم عطاپور / ۹۲

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران
زینب پاپی / ۱۲۱

نقش واسطه‌ای مهارت‌های دیجیتالی در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات
آموزشی (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان)
اسداله خدیوی، مهدی پروین زاده، سعید عارف نژاد / ۱۴۳

تحلیل رفتار اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با توجه
ویژه به کتابخانه دانشگاهی
هاشم عطاپور، مریم رضایی، رسول زوارقی / ۱۶۴

نشریه علمی مطالعات دانش پژوهشی، دوره ۴، شماره ۳، پیاپی ۱۳، ۱۴۰۴

دارای اعتبار علمی الف از سوی کمیسیون نشریات علمی کشور از سال ۱۴۰۲

نشریه مطالعات دانش پژوهی بر اساس تفاهم نامه منعقد شده میان انجمن ترویج علم ایران و معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه تبریز از آذر ۱۴۰۳ با حمایت علمی و معنوی انجمن ترویج علم ایران منتشر می شود.

گروه دبیران

دکتر حسن اشرفی ریزی، استاد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان؛ دکتر حسین اصغری، استاد گروه اقتصاد دانشگاه تبریز؛ دکتر محمد اصغری، استاد گروه فلسفه دانشگاه تبریز؛ دکتر رحیم بدری گرگری، استاد گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز؛ دکتر افشین حمدی پور، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تبریز؛ دکتر آریز عیسی‌زاده، استاد گروه علوم رایانه دانشگاه تبریز؛ دکتر غلامرضا فدایی، استاد بازنشسته گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران؛ دکتر عبدالحسین فرج پهلوی، استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز؛ دکتر مهدیه میرزاییگی، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شیراز؛ دکتر نادر نقشینه، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران؛ دکتر وحیده زارع گاوگانی، استاد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز؛ دکتر رسول زوارقی، استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تبریز؛ دکتر هاشم عطاپور، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تبریز؛ دکتر محسن نوکریزی، استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد؛ دکتر حمیدرضا جمالی، دانشیار دانشگاه چارلز استوارت کشور استرالیا؛ دکتر پی.بی. مانگلا، استاد بازنشسته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه دهلی کشور هند؛ دکتر مزمل طاهیرا، دانشیار مدیریت اطلاعات دانشگاه پنجاب کشور پاکستان؛ دکتر بولنت ییلماز، استاد مدیریت اطلاعات دانشگاه حاجت‌تپه کشور ترکیه؛ لاکسمن رائو نگوبندی، استاد مدیریت اطلاعات دانشگاه عثمانیه کشور هندوستان؛ مدلین سی. فامبد، استاد دانشگاه آفریقای جنوبی کشور آفریقای جنوبی؛ افنیوا (انجلا) اکفور، عضو هیئت علمی دانشگاه ایبادان کشور نیجریه

داوران این شماره

دکتر قاسم آزادی احمدآبادی، استادیار گروه پژوهشی ارزیابی سیاست‌ها و پایش علم، فناوری و نوآوری، موسسه تحقیقات سیاست علمی کشور؛ دکتر نسترن پورصالحی، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران؛ دکتر حمید احمدی، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه رازی کرمانشاه؛ دکتر سیف‌اله اندیشی، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه خلیج فارس؛ دکتر طاهره جوکار، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شیراز؛ دکتر زهره چراغی، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز؛ دکتر شهناز خادمی‌زاده، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز؛ فرشید دانش، دانشیار مؤسسه استادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام؛ فریبرز درودی، استادیار پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران؛ دکتر صالح رحیمی، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه رازی کرمانشاه؛ علی صادق‌زاده وایقان، دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ نسترن پورصالحی، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران؛ مهدی زینالی تازه‌کندی، پژوهشگر پسادکتری گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تبریز؛ دکتر جواد عباسپور، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شیراز.

ویراستار استنادی: سیما طیباری

ویراستار: سهیلا نبی‌زاده کیوی

صفحه آرا: ندا منصوری

نشانی: تبریز، بلور ۲۹ بهمن، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی
تلفن: ۰۴۱۳۳۳۹۲۱۴۵ فاکس: ۰۴۱۳۳۳۵۶۰۰۹ پست الکترونیکی: jkrstabrizu@gmail.com /JKRS@tabrizu.ac.ir

دوره چهارم، شماره سوم، پیاپی ۱۳، ۱۴۰۴

دارای اعتبار علمی الف از سوی کمیسیون نشریات علمی کشور از سال ۱۴۰۲

شاپای الکترونیک: ۰۴۵X-۲۸۲۱

انجمن علمی
تربیتی

نشریه مطالعات دانش پژوهی

این نشریه بر مبنای مجوزهای دریافتی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و کمیسیون سیاست‌گذاری، پایش و ارتقاء نشریات علمی دانشگاه تبریز به صورت فصلنامه بر اساس ضوابط ابلاغی از سوی وزارت علوم تحقیقات و فناوری منتشر می‌شود.

پیامدهای پیوستن ایران به معاهدات بین‌المللی حق مؤلف: مرور نظام‌مند

نگین پشوتن، داریوش مطلبی، نجلا حریری، ستار زرکلام، فهیمه باب‌الحوائجی

طراحی نظام نرم اکتساب دانش برای نهادهای اجتماعی

محمدمیلاذ احمدی

شناسایی کاربردهای هوش مصنوعی در قابلیت خودکار سازی فرایندهای مدیریت دانش

نازیلا محرابی، فائزه اسکندری

شناسایی و طبقه‌بندی نقش‌های کتابخانه-عمومی در توسعه کسب و کارهای کوچک با رویکرد فراترکیب

مریم احمدی نسب، ثریا ضیایی، افشین موسوی چلک

شناسایی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تحول دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

محمدرضا آزادی‌فر، افشین حمدی‌پور، رسول زوارقی، هاشم عطاپور

موانع اثرگذار بر دریافت مجوز حق تکثیر و عرضه منابع کتابی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران

زینب پاپی

نقش واسطه‌های مهارت‌های دیجیتالی در رابطه بین سواد هوش مصنوعی و کیفیت خدمات آموزشی (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان)

اسداله خدیوی، مهدی پروین زاده، سعید عارف نژاد

تحلیل رفتار اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بین‌المللی دانشگاه تبریز با توجه ویژه به کتابخانه دانشگاهی

هاشم عطاپور، مریم رضایی، رسول زوارقی

